

a collectione (94) Francof. 1566; quinta quam A Grynæus (95) Basileæ ex officina H. Petri 1569 — sexta in altera Schardii collectione (96) Ba- 1574; septima et octava in Scriptorum a- rio editorum volumine 1. Francof. 1583, Hanoæ 613 fol.; — nona cum Chronico Urspergensis nforati 1509 fol.; — decima in Schardio redi- opera H. Th. Angustani Giessæ 1675 fol.; — cima quam Struvius Pistorii libro repetito ex- endam fecit Ratisbonæ 1726 fol. (97). Post (98) Krause, prima libri parte omissa, duodeci- editionem adornavit (Halæ 1797, 8), qua tex- quidem intactum pene reliquit, verbis vero et explicandis illustrandisque primus manum- vit (99).

Quibus adnotationibus V. Cl. Hesse alias multas easque bonæ frugis plenissimas adjecit, iisque con- gessit quæ tam alii hinc inde monuerunt tum ipse e penu sua litteraria promenda et cum lectoribus communicanda duxit. Rarissime et ipse notulam as- persi, qua præsertim Lamberti errores, aliis scri- ptoribus collatis, demonstrare et refellere conatus sum.

Jam vero, prima eaque ex Ann. Hersfeldensibus hausta libri parte supra vol. III, p. 22, sqq. edita, ipsum Lambertum suorum temporum Historiam iuitio quidem breviter, mox vero ample et egregie exponentem audiamus.

G. WAITZ.

LAMBERTI ANNALES.

MXL.

inricus rex in Boemiam ²⁷ duxit exercitum, ibi- Werinherus ²⁸ comes et Reginhart ²⁹ signifer- ensis cum aliis multis occisi sunt (*Aug.* 22-31).- trus Ungariorum rex a suis expulsus, ad re- ³⁰ Heinricum confugit, petens auxilium (100).- erhardus ³¹ Babenbergensis obiit; cui Suitge- ³² successit. Dedicata est cripta Herveldensis ³³,- e in eam translatae sunt reliquæ sanctorum- ssonorum ³⁴ Wigberti et Lulli.

MXLI.

inricus: rex secundo ³⁵ Boemiam ingressus, du- ejus in dedicionem accepit, Prenzlao ³⁶ nomine, mque ejus sibi ³⁷ tributariam fecit. Inde per- ariam ³⁸ regressus, festum sancti Michahelis- sponæ celebravit (*Sept.* 29).

VARIÆ LECTIONES.

Bohemiam 3. 4. 5. sæpius (*præsertim* 3). ²⁸ Wernherus 3, 4. ²⁹ Reginhard 1. *et ita sæpius d ubi codd. t.* ³¹ Eberhard episcopus 1. ³² Suuitgerus 3. Suuttgerus 4. *et ita infra: Suntgerus 5. Suiggerus.* (2?) ³³ Herveldie 4. ³⁴ conf. plurimorum et abbatum sanctorum 4. 5. ³⁵ seds 5. ³⁶ prenlao 4. ³⁷ ist 1. ³⁸ batoriam 4. ³⁹ Uban. 1. 3. *semper* ⁴⁰ invaserant 3. ⁴¹ in p. 3. ⁴² hermannus 3. *sæpius.* *no quod in codd. nonnunquam evanuit semper restitui (W.);* rudbertus 1. rupertus 3. ruttbertus 4. ⁴⁴ einstatensis 1. 3. 4. 5. ⁴⁵ gefman 3. ⁴⁶ ebdomedas 4. aliquad heptomadas 1.

NOTÆ.

bl. Uffenbachiana (Vid. ejusdem catal. t. I, III, C .99); uti aliud adnotationibus margini adjectis- tratum et correctum, quod olim Philippus Me- nthon possedit, præstantissime librorum Dr. nii supellectili, anno hujus sæculi 35 publica- itione Londini distractæ, ornamento fuerat. Catalogue of the library of Dr. Kloss. p. 165. 89. Hesse, Sed adnotationes libris quos olim- possederat ascriptas minime a Melanchthonis- u profectas esse, Klossius publice nuper prote- s est PERTZ.

1) *Germanicarum rerum quatuor celebriores ve- oresque chronographi.* fol.

2) Lamberti nomen in titulo non apparet: *Chro- nicum historicum apud Germanos... authore monacho- am Herveldensi.*

3) *Historicum opus in quatuor tomos divisum,* I.

4) Ex hac fragmenta quædam in Bouqueti col- omem recepta sunt III, 348; V, 367; VI, 227; IX, 19; XI 59-69.

B Ouban ³⁹, qui Ungariorum regnum invaserat ⁴⁰, eruptionem in flues Bajoariorum et Carentinorum fecit, multamque prædam abegit. Sed Bajoarii con- dunatis viribus insecuti, prædam excusserunt, mul- tisque occisis, reliquos in fugam coegerunt (101).

MXLII.

Rex, prima ⁴¹ expeditione in Ungariam facta, prædictum Ouban fugavit, usque ad fluvium Raban pervenit, tres urbes maximas cepit, acceptoque a provincialibus jurejurando, in pace remeavit (*Aug. Sept.*)

Herimannus ⁴² Mimigardenvurtensis episcopus obiit; cui Ruotbertus ⁴³ successit. Heriberdus Eih- statensis ⁴⁴ episcopus obiit; cui frater ejus Gezman ⁴⁵ successit. Cui post aliquot ebdomas ⁴⁶ defuncto Gebehardus successit.

(98) Primus D. H. Hegewisch præstantissimos hor- rum Annalium locos vertendi periculum fecerat; vid. Ejus caractere und Sittengemalde aus teutschen Geschichtschreibern des Mittelalters mit Nachrichten die deren Aufzeichner betreffen. 1, Samml. (Leipz. 1768, 8) p. 93-200. Postea integrum Chronicon ger- manice interpretatus est F. B. de Bucholz. Frankfurt 1849, 8. HESSE.

(99) In ipss tamen sufficientem latinitatis, tam aurei quam barbari ævi, et Historiæ singularum Germaniæ civitatum et genealogiæ eorum, qui eis præfuerunt, scientiam desideramus, ex quo fonte multi in adnotationibus et indicibus commisit erro- res fluxerunt. Conjecturis etiam indulget, quæ a scriptoris ingenio et oratione non raro ita abhor- rent, ut ejus sententiam miro modo detorqueat ac depravet. HESSE.

(100) A. 1041. Herimannus et Annales Altah. (re- stituit W. Giesebrecht. Berol. 1841, quos sæpius alla- turus sum. W.).

(101) Vere a. 1042, Herim. et Ann. Altah.

MXLIII.

Rex incarnationem Domini Goslarie celebravit. Illuc dux Boemicus adveniens, benigne susceptus a rege, et honorifice aliquamdiu habitus, tandem in pace est dimissus. Ibi inter diversarum provinciarum legatos, legati Ruscorum tristes redierunt, quia de filia regis sui, quam regi Heinrico nupturam speraverant, certum repudium reportabant (102). Ibi (103) quoque ⁴⁷ legati regis Ungariorum pacem suppliciter orant, sed non impetrant, quoniam rex Petrus, quem Ouban per vim regno expulerat, presens erat, suppliciterque Heinrici regis auxilium contra illius violentiam implorabat.

Sigewart Fuldensis abbas obiit; cui Rohingus ⁴⁸ successit. Gisla imperatrix obiit, et Spiræ sepulta est (184).

Rex, secunda expeditione in Ungarios facta predictum Ouban ad placitam sibi pactionem coegit, acceptisque ab eo de pace juramentis et obsidibus reversus, nuptias celebravit in Ingelenheim in conjunctione Agnetis, filie Willihelmi ⁴⁹ comitis Pieta-
vorum (*Nov.*).

MXLIV.

Rex nativitatem ⁵⁰ Domini celebravit Treveris. Ibi omnes, qui in regiam majestatem deliquerant crimine absolvit, eandemque legem per totum promulgavit, ut omnes sibi invicem delicta condonarent.

Gozelo dux Luteriungorum ⁵¹ obiit; cuius ⁵² filius Gotefridus ⁵³, nobilissimæ indolis juvenis atque in re militari admodum exercitatus, quia ducatum patris non potuit obtinere, arma contra rem publicam corripuit, Adalbertum ⁵⁴ ducem, quem rex patri ejus **C** subrogaverat, prælio victum occidit, cædes hominum et depopulationes agrorum quam maximas fecit, loca omnia usque ad Renum, præter ea quæ vel murorum præsidio hostilem impetum subterfugiebant vel se data pecunia redemerant, in cinerem redegit (*an.* 1848).

Rex tertia expeditione in Ungariam facta predictum Ouban vicit (105) et expulit, Petroque regnum restituit (*Jul.* 5).

A Hazecho ⁵⁵ Wormacie episcopus obiit; cui Adalgerus successit; cui itidem paulo post humanis rebus exempto Arnoldus successit. Diotmarus ⁵⁶ Hildenesheimensis episcopus obiit (106), cui Azelinus ⁵⁷ successit.

MXLV.

Dux Gotefridus a rege in dedicionem acceptus, in Gibekestein ⁵⁸ missus est custodiendus ⁵⁹ (107), sicque regnum brevi tempore quietum et pacatum mansit.

Petrus Ungariorum rex Ouban, æmulum atque insidiatorem regni sui, captum decollavit (108).

Brun ⁶⁰ Wirciburgensis ⁶¹ episcopus obiit; cui Adalbero successit. Cathelo ⁶² Citicensis episcopus obiit; cui Eppo successit. Adalbrandus ⁶³ Premensis ⁶⁴ archiepiscopus obiit; cui Adalbertus ⁶⁵ successit.

MXLVI.

Rex nativitatem Domini Goslarie ⁶⁶ celebravit; ubi et socrus ejus de Pictavis ⁶⁷ (109) cum primoribus gentis suæ aderat.

Petrus rex ⁶⁸ Ungariorum ab Andrea propinquo suo dolo circumventus cæcatur.

Eggihardus ⁶⁹ marchio subitanea morte præfocatus, interiit. Drutmarus abbas Corbeiensis obiit; cui ⁷⁰ Ruothardus ⁷¹ successit.

Dux Gotefridus custodia absolutus (*Mai* 18), dum videret, nec intercessionem ⁷² principum, nec dedicionem, quam sponte subierat, sibi aliquid profuisse, et rei indignitate et inopiæ familiaris tædio permotus, bellum rursus de integro sumpsit (110). Inter alias, quas rei publicæ intulit clades, Neumago (111) domum regiam miri et incomparabilis operis ⁷³ incendit, civitatem Verdonensem cepit, majorem in ea ecclesiam concremavit (*an.* 1047, *Oct.* 24). Sed post modicum facti in tantum pœnituit ⁷⁴, ut publice se verberari faceret, et capillos suos se tonderentur multa pecunia redimeret, sumptus ad reedificandam ecclesiam daret, et in opere cæmentario per se ipsum plerumque vilis mancipii ministerio functus deserviret ⁷⁵.

VARLÆ LECTIONES.

⁴⁷ ibique 5. ⁴⁸ rohingus 4. 5. ⁴⁹ wilhelmi 1. 3. *sæpius*. ⁵⁰ natalem 1. *semper*. ⁵¹ Luteriungorum 1. ringorum 3. ⁵² cui 3. ⁵³ godefridus 4. 5? ⁵⁴ *ita et ita ubique scripsi* (W.) adelb. *rell.* ⁵⁵ Hazecho 3. ⁵⁶ Diotmar 2 b. Diotmarus 3. ⁵⁷ Azelinus 1. Ezelinus 3. ⁵⁸ Gibekenstein 1. Gibekestein 3. ⁵⁹ *cost.* 4. *semper fere*. ⁶⁰ Bruno 3. ⁶¹ Wircib. 1. 5. Wircib. 3. Wercib. 4. ⁶² Cathelo 1. ⁶³ Adalbrandus 1. Adalbrandus *rell.* ⁶⁴ *ita* 3. 4. ⁶⁵ Adelberdus 4. Adelbertus *reel.* ⁶⁶ celebravit Goslarie 3. ⁶⁷ Pictavia 2 b. ⁶⁸ Ung rex 3. ⁶⁹ Eggih. — *interit des.* 1. ⁷⁰ *deest* 3. ⁷¹ Ruithardus *omnes*. ⁷² intercessionem 4. 5. ⁷³ opis 3. ⁷⁴ eum p. 6. ⁷⁵ serviret 3.

NOTÆ.

(102) Cf. Ann. Altah, p. 67; G. Karamsin Hist. D in qua fabula de Ludovici II Thuring. comitis ex arce Gibichensi saltu — refallitur. Hal. et Lips 1727, 4, p. 3 et ex rec. F. Wideburg. Hal. 1737, 4, p. 4.
(103) Ann. Aitah. eos Paderbrunæ mense Maio, regem adisse dicunt.
(104) Obiit d. 15 Februar., vid. Wedekind Not. t. II, fase. 8, p. 407.
(105) D. 5, Jul. a. 1044 secundum Herimannum: et Ann. Aitah. p. 70—72.
(106) Cf. Wedekind l. c.
(107) Alta exempla principum ibi custodiæ traditorum affert Cour. Fr. Reinbard in commentatione,
(108) Quod a. 1044 narrant Herim: et A. Altah.
(109) Agnes, filia Ottonis Wihelmi, comitis Burgundie, uxor Wilhelmi III comitis Pictavie, mater Agnetis, uxoris Heinrici III imperatoris.
(110) Bellum — *sumsit*. Ita Sallust. Jug. 70, 5. 83, 1; Tacit. Ann. 2, 45; Hist. 2, 42; 3, 43—60; 5, 25.
(111) Nimwegen.

MXLVII.

Rex nativitatem Domini Romæ celebravit ⁷⁶ (112), ubi tribus depositis qui sedem apostolicam contra ecclesiasticas regulas invaserant, Suitgerum, Babenbergensem episcopum, vicarium apostolorum constituit. A quo in die sancto ipse vicissim cum Agnete regina imperiali nomine et honore est donatus. Inde Beneventum vicinasque regiones peragrans, sanctum pascha in redeundo Mantuæ celebravit (*Apr.* 19), ascensionem ⁷⁷ in Augusta (*Mai.* 28); ubi Epponi episcopo defuncto Heinricum subrogavit. Deinde exercitum navalem per Renum duxit in Fresiam contra Gotefridum ejusque adiutorem Diodericum, ibique duas urbes munitissimas cepit, Rinesburg (113) et Fleerdingen.

Suitgerus papa, qui et Clemens, obiit, et Babenberg sepultus est. Rohingus abbas Fuldensis obiit, qui eodem anno Romæ in nativitate Domini consecratus fuerat a Suitgero papa. Guntherus ⁷⁸ heremita obiit (114).

MXLVIII.

Imperator nativitatem Domini Polethe ⁷⁹ celebravit. Ibi legati aderant Romanorum, Suitgeri papæ obitum nunciantes (115) eique successorem postulantes. Quibus imperator Bopponem Prisenensem ⁸⁰ (116) episcopum assignavit, Babenbergensem ⁸¹ vero episcopatum Hezekin ⁸² (117) cancellario contradidit ⁸³.

Festum sancti Michaelis imperator iterum Polethe celebravit (*Sept.* 29). Ibi postero die Dietmarus comes frater ducis Bernhardi, cum a milite suo Arnaldo accusatus fuisset de inito contra imperatorem consilio, congressus cum eo, ut objectum crimen manu propria purgaret, victus et occisus est.

Ekbertus ⁸⁴ Fuldensis abbas factus ⁸⁵ fuerat statim post nativitatem Domini.

A

MXLXIX.

Imperator nativitatem Domini Frisingæ celebravit. Ibi iterum legati Romanorum, Bopponis papæ ⁸⁶ morte nunciata, rectorem Romanæ ecclesiæ postulabant. Quibus imperator Brunonem Tholosæ ⁸⁷ (118) episcopum dedit.

ML.

Leo papa propter componendum statum ecclesiarum et pacem Galliis (119) reddendam Roma egressus, Mogontia ⁸⁸ synodum celebravit (*an.* 1049, *Oct.*–*Nov.*), præside ⁸⁹ (120) imperatore cum 42 episcopis. Ubi Sibecho ⁹⁰ Spirensis episcopus de criminibus, quibus accusabatur, sacra communione se purgavit; et dux Gotefridus interventu papæ et principum gratiam imperatoris obtinuit. Expleta synodo, imperator expeditionem movit super Balduwinum ⁹¹; papa vero reditum ejus Aquisgrani expectavit.

MLI.

Imperator nativitatem Domini Wormaciæ celebravit (121); ubi Leo papa ei valefaciens, mediocriter compositis et causis ecclesiasticis et regni negotiis, Romam reversus est, abducens ⁹² secum Gotefridum ducem et fratrem ejus Fridericum, qui Gebehardo ⁹³ postmodum in sedem apostolicam ⁹⁴ successit; item alios quam plures, tam clericos quam laicos, in re militari probatissimos, quorum virtute Nortmannis ⁹⁵, qui Apuliam occupaverant, obviam ire parabat.

Consecrata est ecclesia in Goslare (122) ab Herimanno Coloniensi archiepiscopo.

Imperator Pentecosten ⁹⁶ celebravit Podelbrunnum (*Mai.* 19). Ubi Bardo archiepiscopus ⁹⁷, ad missam habito sermone, obitum suum instare prædicens, orationi fidelium se commendavit, qui eodem mense decessit, eique Liutpoldus ⁹⁸ successit.

Dietericus Constantiensis episcopus obiit; cui Rumlolt successit. Hunfridus Magadaburgensis ⁹⁹ episcopus obiit; cui Engilhardus ¹⁰⁰ successit.

VARIE LECTIONES.

⁷⁶ c. R. 3. celebrat 2b. *plerumque*. ⁷⁷ a. in a. *des.* 3. ⁷⁸ *add.* de thuringia 4. in thuringia 5. ⁷⁹ Poleten celebrat 2b. ⁸⁰ prisinensem 3. 4. ⁸¹ Babenberg 5. ⁸² Hexclem 3. ⁸³ tradidit 1. *corr.* contradidit 4. ⁸⁴ Ecbertus 1. Ekebertus 4. 5. ⁸⁵ *deest* 4. fuerat *deest* 1. 5? 6. ⁸⁶ *deest* 2 b. ⁸⁷ Tolosæ 1. ⁸⁸ moguntie 2 b. *hoc loco*. ⁸⁹ *legendum esse* presente, *Krause suspicatus est*. ⁹⁰ Sibeche 1. ⁹¹ balduinum 1. ⁹² secum abducens 3. *in marg.* ⁹³ Gebehardum 1. ⁹⁴ sede apostolica 5. ⁹⁵ Normannis 3. ⁹⁶ penthecost. 3. 4. *semper fere*. Podelbr. celebrat 2b. ⁹⁷ a. Moguntinus 2b. ⁹⁸ lucipoldus 3. ⁹⁹ ita 1. Magadaburgensis 4. Magdeburgensis 3. *semper fere*. ¹⁰⁰ engelhardus 1. 4. 5.

NOTÆ.

- (112) Cf. Wedekind Noten 2, 8, p. 407.
 (113) Superest nomen Rineburg tenui in vico in læva Rheni ripa eo fere loci ubi olim Romanorum castellum Matilo. STRAUVE.
 (114) Gunterus eremita potius obiit ann. 1045. d. 9 Oct. vid. Wedekind Noten 2, 8, p. 400 sq.
 (115) Sed imperatori jam antea Clementis II mors nuntiata fuisse videtur; cf. Pagi a. 1048. N. I. Stenzel Gesch. Deutschl. unter d. frank. Kaisern II, 223.
 (116) Brixiensem, qui Damas II nomen assumpsit, et ad. 17 Jul. an 8 Aug. 1048, quo Palestrinæ mortuus est, sanctam sedem occupavit; cf. Hofler Papste I, 270, 271.
 (117) Herimanno Hacilinus; idem nomen est quod Hartwigus.

- D (118) Tullensem.
 (119) Gallias noster Germaniam Alpius Rhenoque propinquam intelligit. KA.
 (120) Alii scriptores hanc synodum rectius referunt ad mensem Novembr. a. 1049. Vid. I. A. Schmidii diss. de conciliis Moguntin. in Joannis scriptor. rer. Mogunt. tom. nov. p. 290 sqq.
 (121) Imperator neque a. 1051. (1050), neque a. 1050 (1049) Nativitatem Domini Wormatiæ celebravit; illo Goslarie (Hertm.) vel Polithe (Ann. Altab.), hoc vero Polithe (A. Alt.), quo tempore papa Leo jam in itinere erat festumque sacrum Veronæ exegit (Herim.). Quæ hic narratur ad a. 1054 (1053) pertinent. W.
 (122) Cf. Ann. Saxo a. 1050,

Natus est imperatori filius Henricus quartus rex ¹⁰¹ 3 Idus Novembris (124).

MLII.

Imperator nativitatem Domini Polethe ¹⁰² (124) celebravit. Ubi filio suo Henrico, adhuc catecumino ¹⁰³, principes regni sub juramento fidem promittere fecit. Pasca celebravit Coloniae (125), ibique praedictus puer ab Herimanno, ejusdem civitatis archiepiscopo, baptizatus ¹⁰⁴ est (*an.* 1051, *Mart.* 31).

Ruodolfus ¹⁰⁵ Podelbrunnensis episcopus obiit; cui Immed ¹⁰⁶ successit.

MLIII.

Imperator nativitatem Domini Goslariae (126) celebravit, ubi et Immed ¹⁰⁷ consecratus est a Liutpoldo ¹⁰⁸ archiepiscopo. Ibi ¹⁰⁹ quoque per Gotefridum ¹¹⁰ ducem heretici deprehensi sunt et suspensi.

Leo papa profectus contra Nortmannos ¹¹¹, conserto ¹¹² cum eis prope Beneventum praelio (127), et fugientibus statim in prima congressione Longobardis, Teutonici ¹¹³ omnes pene ¹¹⁴ ad unum interfecti sunt. Ipse quoque obsessus est in Benevento, et vix tandem post multas tribulationes obsidione liberatus, cunctos dies ¹¹⁵, quibus supervixit tantae calamitati, in luctu et mœrore egit.

Eo tempore Fridericus, frater Gotefridi, Romanae ecclesiae archidiaconus, Constantinopolim ¹¹⁶, apostolicæ sedis functus legatione, abierat. Ubi indicta synodo cum imperatorem Constantinopolitanum et patriarcham evocasset, et illi primatus sui majestatem vendicantes, dicto obtemperare dedignarentur ¹¹⁷, egressus ¹¹⁸ urbem, sandalia ¹¹⁹ sua ¹²⁰ more apostolorum publice super eos excussit (*Act.* XIII, 51). Quo facto, tantum terrorem omnibus Constantinopolitanis incussit, ut imperator et patriarcha cum clero et populo sequenti die, sacco et cinere obvoluti, ad eum procederent et apostolicam auctoritatem in eo proni in terram adorarent ¹²¹.

Marchio Itolorum Bonifacius obiit (*an.* 1052, *April.* 26). Cujus viduam Beatricem dux Gotefridus accipiens, marcham ¹²² et ceteras ejus possessiones con-

A jugii praetextu sibi vendicavit. Quo comperto, imperator Henricus gravi scrupulo perurgeri cepit, reputans, ne forte per eum animi Italorum, semper avidi novarum rerum (128), ut a regno Teutonicorum deficerent, sollicitarentur.

MLIV.

Leo nonus papa 13 Kalendas Mai beato fine quievit in Domino (*April.* 19), Romæque sepultus est. Imperator interpellatus a Romanis, ut antistitem sedi apostolicæ ¹²³ provideret, Gevehardum Eihstadensem ¹²⁴ episcopum misit ¹²⁵; datisque clanculo ¹²⁶ litteris ad omnes, qui in Italia opibus aut virtute militari plurimum poterant, deprecabatur eos, ut ducem Gotefridum, ne quid forte mali contra rem publicam machinaretur, observarent; promittebatque, se ipsum vita comite proximo anno affuturum, et quid facto opus esset, visurum.

B Huic (129) subdiaconus toxicum in calicem misit. Quem cum ipse post consecrationem levare vellet nec posset, a Domino causam facti inquisitorum, cum ¹²⁷ populo ad orationem prosternitur, statimque toxicator a demone arripitur ¹²⁸. Ita igitur causa manifestata, domus ¹²⁹ papa calicem cum sanguine dominico cuidam altari jussit includi et pro reliquiis in perpetuum conservari. Deinde iterum cum populo tam diu ad orationem prosternitur, quousque subdiaconus a demonio liberaretur.

C Fridericus archidiaconus Constantinopoli (130) regressus, ubi comperit, Leonem papam humanis rebus excessisse et alium jam ecclesiastici regiminis jura suscepisse, dona quidem, quæ ab imperatore Constantinopolitano ¹³⁰ permagnifica deferrebat, ecclesiae Romanae consignavit, et statim Urbe excedens, in monasterium Casinum ¹³¹ se contulit, ibi deinceps Christo sub sanctæ professionis titulo militaturus. Quod factum male plerique interpretabantur. Sed nemo qui sanum sapiebat aliter hoc eum quam ardore fidei et tædio secularium negotiorum fecisse credebat, praesertim cum eodem tempore et longi itineris labore exhaustus et gravi corporis molestia pulsatus, diu se posse vivere desperaret.

Azelinus Hildenesheimensis episcopus obiit; cui

VARIAE LECTIONES.

¹⁰¹ *deest* 3. ¹⁰² Polete 2b. ¹⁰³ catecumino 3. caticumino 1. 4. 5. ¹⁰⁴ baptizatus 3. 4. *sæpius*. ¹⁰⁵ ruodolfus 1. 4. Rodulfus Polbrunnensis 3. podebrunn 5. ¹⁰⁶ Humedt 3. ¹⁰⁷ humed 3. ¹⁰⁸ Lupoldo 3. Loitpoldo 1. ¹⁰⁹ Ibi—et suspensi 1. *infra habet post* adorarent. *Hoc loco vero etiam* 1b. *ea legit.*—et suspensi *desunt* 4. ¹¹⁰ gotifridum. 4. ¹¹¹ Normannos 3, *semper fere*. ¹¹² contulit o. e. p. b, signa 1. ¹¹³ theutonici 3. ¹¹⁴ *deest* 5. ¹¹⁵ cunctis diebus 3. ¹¹⁶ constantinopoli 1. ¹¹⁷ dignarentur 5. ¹¹⁸ regressus 1. ¹¹⁹ sandalia 4. ¹²⁰ suo 3. ¹²¹ 1. *add.* Ibi—suspensi *quæ supra*. ¹²² marchiam 3. ¹²³ apostolice sedis 3. ¹²⁴ einstadensem 1. 3. 4. 5. ¹²⁵ 3. 4. 5. *add.* *quæ infra* Huic — liberaretur *et pergunt* Imperator quoque datis clanculo. ¹²⁶ clanculum 3. ¹²⁷ *bis scriptum* 4. ¹²⁸ corripitur 3. ¹²⁹ *ita* 1b. dominus *rell.* ¹³⁰ Const. imperatore 4. ¹³¹ Cassinum 3.

NOTÆ.

(123) a. 1050 Herim.

(124) Secundum Herimannum (et Ann. Alt.) Goslariae. Lambertus semper uno anno a vero recedit.

(125) a. 1051.

(126) Anno præterito, hoc vero Wormatiæ; quod Lambertus in a. 1051 retulit, duo Leonis itinera non discernens.

(127) D. 18 Jun. ad Civitellam. Leo papa d. 23

D ejusdem mensis Beneventum se contulit, et ibi usque ad d. 12 Mart. a. 1054 mansit.

(128) *Avidi rer. nov.* cf. liv. 22, 21 : *Ingenis ad res novas avida.*

(129) Scilicet papæ. Eadem verba apud Bernardum anno sequenti leguntur; cf. præfationem supra, p. 147.

(130) Ubi hoc anno mense Jun. concilium habitum fuit.

Hecelo ¹³² successit. Sibicho ¹³³ Spirensis episcopus obiit; cui Arnoldus successit. Hezeken ¹³⁴ Babenbergensis episcopus obiit; cui Adalberto ¹³⁵ successit.

Imperatoris filius Henricus consecratus est in regem Aquisgrani (*Jul.* 17) ab Herimanno ¹³⁶ Coloniensi archiepiscopo, vix et ægre super hoc impetrato consensu Liupoldi ¹³⁷ archiepiscopi, ad quem propter primatum Mogontinæ ¹³⁸ sedis consecratio regis et cetera negociorum ¹³⁹ regni dispositio potissimum pertinebat. Sed imperator potius Herimanno archiepiscopo hoc privilegium vendicabat propter claritatem generis ejus, et quia intra ¹⁴⁰ diocesim ipsius consecratio hæc celebranda contigisset (131).

MLV.

Henricus imperator nativitatem Domini Goslarie celebravit, statimque exactis feriis solemnibus, in Italiam perrexit, vocatus eo ¹⁴¹ legatione Romanorum, qui nunciaverant, nimium in Italia contra rem publicam crescere opes et potentiam Godefridi ducis, et nisi turbatis rebus mature consuleretur, ipsum quoque regnum propediem ab eo, dissimulato pudore, occupandum fore. Sed ubi Italiam ingressus est, dux Godefridus, missis in occursum ejus nunciis, mandavit, nihil se minus quam rebellionem cogitare, paratum potius pro statu rei publicæ et imperatoris salute extrema etiam ¹⁴² omnia experiri (132), gratum ¹⁴³ se habere, quod patriis finibus extorris ¹⁴⁴ (133), patriis possessionibus ¹⁴⁵ ejectus, opibus saltem uxoris suæ in peregrinatione sustentaretur; quam nec dolo nec rapto, sed ipsius placito, et celebratis solemniter nuptiis, in matrimonium sibi junxisset. Beatrix quoque, dissimulato metu, imperatori obviam processit, et vix impetrata dicendi copia, ait, nihil se egisse præterquam quod jure gentium sibi agere licuisset; destitutam se priori marito, desolatæ domui patronum paravisse, et ingenuam ingenuo sine fuco nefariæ cujusquam machinationis nupsisse; nec æqui, nec boni memorem eum esse, si id sibi pace ejus non liceret, quod in imperio Romano feminis nobilibus semper licuisset. Imperator itaque, accepto a primoribus consilio, Godefridum crimine absolvit, non tam probans satisfactionem ejus, quam metuens, ne malis recentibus exasperatus, Nortmannis infestantibus Italiam ducem

A belli se præberet, et fierent novissima ejus pejora prioribus. Beatricem tamen, quasi per dedicionem acceptam, secum adduxit ¹⁴⁶, hoc illi culpæ objiciens, quod, contractis se inconsulto nuptiis, hosti publico Italiam prodidisset. Deinde anno integro intra ¹⁴⁷ Italiam commoratus, cuncta quæ rei utilitas exposcere videbatur magnifice pro loco et tempore ordinavit.

MLVI.

Guntherus tunc temporis cancellarius visionem vidit memoria dignam: Dominum ¹⁴⁸ in solio majestatis suæ residere, et elevato in altum brachio, districtum gladium magno nisu vibrare, et circumstantibus dicere: *Reddam ultionem hostibus meis, et his qui oderunt me retribuam* (*Deut.* xxxii, 41). Quam visionem protinus mortalitas subsecuta ¹⁴⁹ est principum regni. Eaque expleta, vidit eodem rursus scemate Dominum residere, et remisso jam in vaginam gladio et super genua sua reclinato, dicere circumstantibus: *Ignis succensus est ¹⁵⁰ in furore meo et ardebit usque ad inferni novissima* (*Jer.* xvii, 4).

Herimannus ¹⁵¹ Coloniensis episcopus ¹⁵² obiit (*Feb.* 11); cui Anno Goslariensis præpositus successit (*Mart.* 3).

Imperator regressus de Italia, sanctum pascha Podelbrunnæ celebravit (*April.* 7), brevique ¹⁵³ commoratus in Goslaria, perrexit ad villam Civois (134), in confinio sitam regni Francorum ac Teutonicorum ¹⁵⁴, colloquium ibi ¹⁵⁵ habiturus cum rege Francorum. A quo contumeliose atque hostiliter objurgatus, quod multa sæpe sibi mentitus fuisset, et quod partem maximam ¹⁵⁶ regni Francorum, dolo a patribus ejus occupatam, reddere tam diu distulisset; cum imperator paratum se diceret, singulariter cum eo conserta manu objecta refellere, ille proxima nocte fuga lapsus, ¹⁵⁷ in suos se fines recepit.

Imperator nativitatem ¹⁵⁸ sanctæ Mariæ Goslarie celebravit (*Sept.* 8), ibique Victorem papam, qui et Gebehart, magnifico apparatu suscepit hospicio, collectis scilicet ad ornandam tantæ diei solemnitate cunctis pene regni opibus et principibus. Inde profectus Botfelden ¹⁵⁹ (135), cum ibi aliquandiu venationi deditus moraretur, comperit Willihelmum marchionem et Diotericum comitem cum infinita

VARIE LECTIONES.

¹³² hecelo — obiit cui *desunt* 3. ¹³³ Siuiko 1. ¹³⁴ Hezeleen 3. ¹³⁵ adelbero omnes. ¹³⁶ Herimanoa. C. 2 b. ¹³⁷ Lupoldi 5. ¹³⁸ mogonti 4. 5. *corr. et videtur* mogontine 3. ¹³⁹ negotia atque r. 3. ¹⁴⁰ inter 4. ¹⁴¹ et 3 ea 5. ¹⁴² deest 3. ¹⁴³ se g. 3. ¹⁴⁴ et terris 3. ¹⁴⁵ successioibus 4. ¹⁴⁶ duxit 4. ¹⁴⁷ inter 4. ¹⁴⁸ Deum 3. 5. ¹⁴⁹ secuta 3. ¹⁵⁰ deest 4. ¹⁵¹ Herimannus — successit 3. 4. 5. *infra habent. Sed videntur hic recte collocari, quoniam scriptor etiam in seqq. ordinem chronolog mensium servavit.* 2a. ea post suscepit hospicio collocavit. ¹⁵² archiepiscopus 3. ¹⁵³ temporis *add.* 3. ¹⁵⁴ teutonicorum 5. ¹⁵⁵ deest 5. ¹⁵⁶ magnam 5. ¹⁵⁷ elapsus 3. ¹⁵⁸ nat. D. Goslarie 2b. ¹⁵⁹ in Verbotfelden 3.

NOTÆ.

(131) Vid. I. G. Reuter über die Kronungsmünzen der rom. Kenige Rudolph I, Adslf, Albert I, u. Heinrich VII. (Nurnb. 1004, 8) p. 21.

(132) *Extrema omnia experiri*, Sallust. Cat. 26. 5.

(133) *Patriis finibus extorris*, ita etiam a. 1071, Cf. Sallust. Jug. 14, 11. extr. : *Extorris patria domo,*

D etc., Tacit. Ann. 6, 36 : *sedibus extorris*, Duker. ad Hor. 3, 13, 4.

(134) Ivois, Ipsch. Colloquium etiam ibi habuit Henricus III imp. cum rege Francorum d. 13, Oct. a. 1048.

(135) Ad Bodam supra Quedlinburgum.

multitudine Saxonici exercitus, quos contra Luticios miserat, male gestis rebus, occubuisse ¹⁶⁰. Nec multo post ipse corporis molestia ¹⁶¹ correptus, cum septem aut eo amplius diebus lecto decubasset, diem clausit extremum (*Oct.* 5). Præsentes erant, quasi ad officium tanti ¹⁶² funeris ex industria evocati, Romanus pontifex, Aquileiensis ¹⁶³ patriarcha, patruus ¹⁶⁴ imperatoris Ratisponensis episcopus, item innumerabiles ¹⁶⁵ tam laici quam ecclesiastici ordinis ¹⁶⁶ dignitates; notatumque est, nulla retro majorum memoria sine publica indictione tot illustres personas in unum confluisse. Corpus ejus Spiram translatum est; et celebratis regio more exequiis, die natalitio apostolorum Simonis et Judæ (*Oct.* 28), quo scilicet die etiam natus fuerat, sepulturæ est traditum. Regnum pro patre obtinuit filius ejus Heinricus quartus, quinque annorum infantulus, anno postquam in regem unctus fuerat tercio. Summa tamen rerum et omnium ¹⁶⁷ quibus facto opus erat (136) administratio penes imperatricem remansit, quæ tanta arte periclitantis rei publicæ statum tutata est, ut nihil in ea tumultus, nihil simultatis tantæ rei novitas generaret.

Arnoldus Spirensis episcopus obiit; cui Counradus ¹⁶⁸ successit ¹⁶⁹.

Counradus ¹⁶⁸, filius imperatoris, dux Bajarum obiit. Ducatum ejus imperator imperatrici dedit, privato jure, quoad vellet, possidendum.

Dedi palatinus comes (137) a quodam clerico Premensi occisus est, quem a fratre suo archiepiscopo ¹⁷⁰ (138) susceperat pro criminibus quæ ei obiciebantur exilio deportandum; sepultus est ¹⁷¹ jubente imperatore ¹⁷² in Goslaria.

Willehelmo marchioni successit Uodo ¹⁷³ comes, vir valde industrius et regis consanguinitate ¹⁷⁴ proximus (139).

ML VII.

Rex nativitatem Domini Ratisponæ celebravit, præsentem adhuc Victorem papam. Qui exinde, compositis mediocriter, prout tunc copia erat, regni negociis in Italiam regressus, 5 Kalendas Augusti migravit ad Dominum. Eihstatensem ¹⁷⁵ episcopatum, quo se ille papa factus non abdicaverat, Gunzo suscepit. Tum vero universi, quicquid principum, quicquid plebis Romanæ erat, uno animo, pari voluntate, in

A electionem consenserunt Friderico, fratris Godefridi ducis, extractumque de monasterio Casino ¹⁷⁶, ubi lucerna Dei ardens et lucens sub lecto (*Marc.* iv, 21; *Luc.* viii, 16) monasticæ quietis delitescebat, super candelabrum extulerunt sedis apostolicæ. Nec quisquam sane multis retro annis lætioribus sufragiis, majori omnium expectatione, ad regimen ¹⁷⁷ processerat Romanæ ecclesiæ. Sed tantam spem, heu! frustrata est mors immatura (*Aug.* 2).

Uoto ¹⁷⁸ marchio (140) obiit; cui filius ¹⁷⁹ ejus, Uoto ¹⁷⁸ junior, successit.

B Principes Saxonie crebris conventiculis agitabant de injuriis, quibus sub imperatore affecti fuerant, arbitrabanturque ¹⁸⁰, pulchre sibi ¹⁸¹ de his satisfactum fore, si filio ejus, dum adhuc ætas oportuna injuriæ esset, regnum eriperent; nec procul ab ¹⁸² fide aberat, filium in mores vitamque patris pedibus, ut aiunt, iturum esse. Accessit ex insperato magnum turbandis rebus adjumentum Otto, frater Willehelmi marchionis, sed matrimonio impari, matre scilicet Slavia ¹⁸³ (141), natus, vir acer ingenio ¹⁸⁴ et manu impiger. Is apud gentem Boemorum jam a puero exulaverat; sed comperta morte fratris, magna spe obtinendæ hereditatis regressus in Saxoniam, a cunctis illic principibus benigne excipitur ¹⁸⁵, magnisque omnium adhortationibus ¹⁸⁶ instigatur, non modo marchiam ¹⁸⁷, quæ sibi jure hereditario competeret, sed ipsum quoque regnum affectare (142). Ubi alacrem paratumque negotio advertunt, fidem ¹⁸⁸ omnes dicunt; suas quique ¹⁸⁹ manus, suam operam pollicentur; regemque, ubicumque fortuna opportunum fecisset, interficere constituunt. Perculsis metu omnibus, quibus rerum publicarum sollicitudo aliqua erat, et magnopere intentis ad sedandam turbam quæ oriebatur, placuit regem ocius in Saxoniam venire, et periclitanti rei publicæ, quaqua posset ¹⁹⁰ ratione, consulere. Itaque nativitatem sanctorum apostolorum Petri et Pauli Mersenburg ¹⁹¹ celebraturus ¹⁹² erat. Eo, quicquid principum erat in Saxoniam, ad colloquium evocari jussit (*Jan.* 29). Quo dum pergerent, pro sua singuli copia magna militum manu stipati, contigit ut Brun et Eggeberdus ¹⁹³, patruus regis, casu incidere in multitudinem prædicti Ottonis, conglobato agmine ad curtem ¹⁹⁴ regiam proficiscentis. Hi præter causam

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁰ occubuisse 1. ¹⁶¹ modestia 4. ¹⁶² deest 4. ¹⁶³ aquilegiensis 1. ¹⁶⁴ et p. 1. 5? et p. i. Gebhardus R. 1b. ¹⁶⁵ i. aliæ inn. 1. et alii (?) 1b. ¹⁶⁶ deest 3. ubi dignitatis. ¹⁶⁷ omnibus 3. ¹⁶⁸ counradus omnes. ¹⁶⁹ 3. 4. 5. addunt: Herimannus — successit quæ supra. ¹⁷⁰ archieps 4. ¹⁷¹ deest 4. 5. ¹⁷² rege 3. ¹⁷³ Udo omnes. ¹⁷⁴ consanguinitati 5. ¹⁷⁵ einst. 1. 3. 4. 5. ¹⁷⁶ Cassino 3. ¹⁷⁷ regnum 3. 5. ¹⁷⁸ Uto omnes. ¹⁷⁹ f. e. desunt 4. ¹⁸⁰ que deest 4. ¹⁸¹ de h. s. 3. ¹⁸² a 3. ¹⁸³ Solavica 1. 1b. ¹⁸⁴ ingenii 3. ¹⁸⁵ accipitur 1. ¹⁸⁶ exhortationibus 5. ¹⁸⁷ marchiam 3. 5. ¹⁸⁸ f. illi 5. ¹⁸⁹ quisque 1. ¹⁹⁰ posse 4. ¹⁹¹ in Erseburg 1. ¹⁹² c. e. M. 3. ¹⁹³ Ecbertus Egebertus 3. et ita infra. ¹⁹⁴ curte 3.

NOTÆ.

(136) Quibus factò opus erat. Hac formula dicendi sæpissime utitur noster ut a. 1066 (bis), 1073 (bis), 1074, 1075, 1076 (quater), 1077; cf. Terent. Adelph. 5, 9, 39.

(137) Frederici I et Agnetis filius; cf. libellum de fundat. monast. Gosec. c. 9.

(137) Adelberto.

(139) Cf. Ann. Saxonem h. a.
(140) Aquilonalis; cf. Gebhardi aquil. marchiones p. 48.

(141) Germ. unfrei; cf. de Furf Ministeriales p. 69.

(142) Regnum affectare, cf. Sallust. Jug. 66, 1; Tacit. Ann. 2, 88.

publicam privatis quoque inimicitias infestissimi illi erant. Nec mora, dato militibus signo ad pugnam, equis subdunt calcaria, et pari utraque pars audacia, paribus odiis in mutua vulnera ruunt. Ibi in prima fronte Brun¹⁹⁵ et Otto, ambo pleni irarum (143), ambo sui tegendi¹⁹⁶ immemores, dum hostem ferirent, tam concitatos in sese vicissim impetus dederunt, ut uterque alterum primo incursu equo excussum, letali vulnere transfoderet. Amisissis duobus, aliquamdiu utramque aciem anceps pugna tenuit. Sed Eggeberdus¹⁹⁷ quamquam graviter saucius, dolore tamen interempti fratris efferatus, rapido cursu in confertissimos hostes præcipitem se mittit, Bernhardi comitis filium, egregium adolescentem¹⁹⁸, sed vixdum militiæ maturum, interficit; ceteros¹⁹⁹ languidius, quoniam ducem perdidissent, pugnantes, in fugam convertit. Sic res publica maximo metu liberata est, et Saxones, adempto rebellionis signifero, nihil ulterius quod secus esset contra regem moliti sunt.

Cuono²⁰⁰, cognatus regis, dux factus est Carentinorum²⁰¹. Frater ejus Heinricus, palatinus comes Luthariorum, instinctu demonis monasticam vitam professus est in Gorzia. Sed post paucos dies, vulgante se demonio quo illusus fuerat, sanctæ conversationis habitum, quo se angelus sathanæ in angelum lucis transfiguraverat²⁰², abjecit, uxoremque suam et possessiones, desertor Dei et transfuga, recepit.

MLVIII.

Rex nativitatem Domini Mersinburg²⁰³ (144) celebravit, aderatque ibi²⁰⁴ inter alios regni principes etiam Hildibrant²⁰⁵ abbas de Sancto Paulo (145), mandata deferens ab²⁰⁶ sede apostolica, vir et²⁰⁷ eloquentia et sacrarum litterarum eruditione valde admirandus²⁰⁸.

Ego N.²⁰⁹ vulgatam toto orbe abbatis Meginheri placitam Deo conversationem æmulatus, rei familiaris curam, ne in via Dei prægavarer, abjeci, sanctamque vestem ab ejus sanctissimis manibus Idibus Marcii, heu! nimium impar tali armaturæ, suscepi.

Piæ memoriæ Stephanus²¹⁰ papa, qui et Fridericus, cum in civitate Florentia²¹¹ moraretur, 4. Kalendas Aprilis naturæ mortali debitum solvit (Mart.

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁵ Bruno 3. ¹⁹⁶ tangendi memores 3. ¹⁹⁷ Eggebertus 4. 5. ¹⁹⁸ adolescentem 1. ¹⁹⁹ ceteros l. quam d. p. pugnantes in f. c. in marg. post add. 4. ²⁰⁰ Cuno 3. ²⁰¹ Carentinorum 3. ²⁰² transformaverat 3. ²⁰³ ita 1. 3. 4. ²⁰⁴ deest 4. ²⁰⁵ Hildebrant 1. Hiltibrandt 3. ²⁰⁶ a 3. ²⁰⁷ deest 3. ²⁰⁸ amm. 1. 4. ²⁰⁹ Lampertus 4. 5. ²¹⁰ Steffanus 4. ²¹¹ florentina 4. ²¹² deest 5. ²¹³ lacrimarum valle 4. ²¹⁴ miseriarum 1°. ²¹⁵ lateranensis 4. ²¹⁶ Suuiforde 3. Suuinfurde 4. 5. ²¹⁷ Sueuorum 4. Suueuorum 5. ²¹⁸ abiit 3. ²¹⁹ Rudolphus 3. sæpius; rudolfus rell. ²²⁰ maturescere 5. ²²¹ Cuno 3. ²²² invaserat 1°. 3. 4. ²²³ tunc 4. ²²⁴ Ego enn. 5. ²²⁵ ieros 3. 4. 5. semper. ²²⁶ Egbertus 3. 5. ²²⁷ Maroiuua 3. Marouinia 5. ²²⁸ ordinationis 4. ²²⁹ theutonicorum 5. ²³⁰ gothefr. 3.

NOTÆ.

(143) Ita a. 1075 : *irarumque plenus*.
 (144) Goslaris, Ann. Altali.
 (145) Monasterio Romano.
 (146) Cf. a. 1075 de Hermanno Babenbergensi : *zelo quidem Dei, sed non secundum scientiam*; Piderit in comm. de Lamberto p. 11, hæc interpretatus est, ipsum in errore fuisse, plus boni inde sperasse quam invenisse.

A 29), et vere, ut speramus, de²¹² hac convalle²¹³ lacrimarum²¹⁴ (*Psal.* LXXXIII, 7) ad gaudium transit angelorum. Indicio sunt signa et prodigia, quibus sepulchrum ejus in eadem civitate usque hodie divinitus illustratur. Sedem apostolicam protinus, inconsulto rege et principibus, invasit Benedictus quidam Lateranensis²¹⁵, adjutus factione popularium, quos pecunia corruperat.

Otto de Suinfurde²¹⁶ dux Suevorum²¹⁷ obiit²¹⁸. Ducatum ejus Ruodolfus²¹⁹ obtinuit, et ut regi in dubiis tunc rebus ex affinitate divinctior fideliorque in rem publicam foret, soror quoque regis ei desponsata est, tenera adhuc ætate, traditaque est episcopo Constantiensi nutrienda, dum thoro conjugali maturesceret²²⁰.

B Cuono²²¹ dux Carentinorum, contractis ingentibus copiis, ad occupandum ducatum suum, quem tanto tempore metu rebellionis non invierat²²², primam profectionem parabat; sed morte præventus, cœptum iter²²³ non explevit.

Ego N.²²⁴ presbyter ordinatus sum Ascafnaburg in jejunio autumnali a Liupoldo archiepiscopo, statimque peregrinationem Hierosolimitanam²²⁵ aggressus sum zelo Dei; sed utinam secundum scientiam (146).

Ecbertus²²⁶, qui et Eppo, abbas Fuldensis 15. Kalendas Decembr. obiit; cui Sigefridus, ejusdem cœnobii monachus, successit.

MLIX.

Nativitatem Domini in civitate Marouwa²²⁷ celebravi, in consinio sita Ungariorum et Bulgariorum (147).

C Romani (148) principes satisfactionem ad regem mittunt se scilicet fidem, quam patri dixissent, filio, quoad possent, servaturos, eoque animo vacanti Romanæ ecclesiæ pontificem usque ad id tempus non subrogasse; ejus magis super hoc expectare sententiam; orantque sedulo, ut quem ipse velit transmittat; nihil ejus ordinationi obstare, si quis non per legitimæ electionis²²⁸ ostium, sed aliunde ascendisset in ovile ovium (*Joan.* x, 1). Rex, habita cum primoribus deliberatione, Gerhardum Florentinum episcopum, iu quem et Romanorum et Teutonicorum²²⁹ studia consenserant, pontificem designat, Romanque per Gotefridum²³⁰ marchionem

(147) Civitas Marouwa est hodie Nissa in Servia ad Nissam s. Nissavam fluvium, qui non longe ab hac urbe cum Morawa fluvio jungitur. KR. Sed in mappis geographicis invenitur etiam locus *Morawa* ad eundem fluvium, in via a Nissa ad Albam Græcam (Belgrad.) situs.

(148) Hæc ad annum præteritum pertinere jam monuit Stenzel. I, p. 197, n. cf. Ann. Altah.

transmittit. Ita Benedicto, qui injussu regis et principum sacerdotium usurpaverat, reprobato Gerhardus, qui et Nicolaus, pontificatum obtinuit. Is ²³¹ eodem anno ab abbate Meginhero ²³² interpellatus propter decimationes Saxonie, litteras et mandata direxit Burchardo Halberstadensi episcopo, ne statutos patrum terminos transgrederetur, neu monasterium Herveldense superfluis concertationibus inquietaret; si pergeret molestus esse, necessario se apostolicæ ²³³ auctoritatis virga usurum adversus ejus inobedientiam, præsertim cum monasterium illud sub jurisdictione esse Romani pontificis tot prædecessorum ejus privilegia testarentur. Abbati quoque epistolam scripsit verbis consolatoriis, quæ usque in præsentiarum in cartario servatur Herveldensis monasterii (149).

Ego, exacta peregrinatione Hierosolimitana, 15. Kalendas Octobris ad monasterium reversus sum, et quod in omni illa profectioe mea præcipuum a Deo postulaveram, Meginherum ²³⁴ abbatem superstitem inveni. Timebam scilicet, quoniam sine benedictione illius profectus fuisset, si offensus inreconciliatusque decessisset, magni criminis reum ²³⁵ me teneri apud Deum ²³⁶. Sed non abfuit propicia divinitas redeunti, quæ tanto illo itinere sæpe usque ad ultimam necessitatem periclitatum misericordissime texerat. Incolomen reperi ²³⁷; peccato ²³⁸ indulgit; et quasi ex inferis redivivus emergerem, sic obviis ²³⁹, ut aiunt, manibus (150) me gratulabundus excepit. Mirum autem in modum, diceres, vitam ejus absolute meæ ex industria servatam fuisse; eodem die ²⁴⁰, quo me crimine absolverat, febre correptus est, et sic per octo dies gravi ægitudine decoctus, 6. Kalendas Octobris, feliciter consummato cursu, quievit in Domino; vir magnarum in Christo virtutum, et vere — quod omnium modernorum abbatum ²⁴¹ pace dixerim — unicum sua ætate in Teutonicis regionibus recte ac monastice vivendi exemplar (151).

Is, ut prædictum est, cum Burchardo Halberstadensi episcopo diuturnam traxerat litem propter decimationes Saxonie, quas ille Herveldensi monasterio ereptas, per occasionem episcopalis regiminis

A sibi vindicabat. Contra cujus improbitatem cum nec forenses nec ecclesiasticæ leges quicquam valerent, et abbas, sæpe querimonia in jus relata, surdis tribunalibus fabulam narrasset (152): tandem brevi antequam vita excederet, mandavit ei per Fridericum palatinum comitem, se quidem tamquam viribus imparem causa cadere, Deo tamen vires ad tuendam æquitatem non defuturas esse; proinde parati ambo essent, ut intra ²⁴² paucos dies ad tribunal æquissimi judicis Dei causam dicerent; victurum ibi esse, non qui plus posset, sed cujus causa justior esset. Nec fefellit eventus. Nam post dormitionem (153) abbatis pauci dies intercesserant; et ecce episcopus (154), cum prædictæ rei gratia sinodum indixisset, et admoto jam equo illuc properare vellet, repente divina animadversione ictus corruit, reportatusque ad cucubulum, ascitis ocuis presbiteris suis, per Deum obtestabatur ut decimationes suas Herveldensi monasterio restituerent, atque omnem in perpetuum super hac re litem præciderent ²⁴³, scirentque, cunctis qui eadem temptassent sic infeliciter rem cessuram ut sibi cessisset, qui injustæ exactionis tam acerbam vindicem ipsum experiretur Deum ²⁴⁴. Cumque Magadaburgensis et Hildinesheimensis ²⁴⁵ episcopi visitatum eum advenissent, cum magno ejulatu fatebatur, se juxta prædictum eximii abbatis ad tribunal Dei jam jam abripi et pro invasis rebus alienis rationem exigi, rogabatque obnixè, ut, missis Herveldiam nunciis, veniam sibi pro admissis supplices precarentur. Nec multo post, disruptis miserabili genere morbi visceribus expiravit (Oct. 17). Uoto ²⁴⁶ quoque archipresbiter ejus, quo ille potissimum incensore in hanc ²⁴⁷ sævitiam ²⁴⁸ inarserat quique exactor atque administrator ²⁴⁹ hujus calumnie vehementissimus extiterat; eodem anno subitanea morte sine ²⁵⁰ confessione, sine sacra communione interiit, a diabolo, ut fama vulgatior loquebatur, suffocatus. Meginhero abbati 6 Idus Novembris substitutus est Ruothardus ²⁵¹, Corbeiensis disciplinæ ²⁵² monachus, qui in monasterio Corbeiensi abbas quondam fuerat ordinatus, sed quorundam criminum postea, falso ut creditur, insimulatus, abbatia amissa, nonnullos

VARIÆ LECTIONES.

²³¹ ab *add. sed del.* 4. ²³² Mehingero 3. Herveld *add.* 4. Herfeldensi 5. ²³³ *deest* 4. ²³⁴ Mehingerum abbatem abbatem 3. ²³⁵ me reum a. d. t. 3. m. t. reum 4. ²³⁶ dominum 1. ²³⁷ repperi 1. 4. 5. ²³⁸ peccatum 4. ²³⁹ obviis 4. ²⁴⁰ *deest* 5. ²⁴¹ *deest* 3. ²⁴² inter 4. ²⁴³ presciderent 3. ²⁴⁴ dominum 1. deum expiraretur 3. ²⁴⁵ hildenesheimensis 1. hildisheimensis 3. hildimesh. 5. ²⁴⁶ Uto *omnes*. ²⁴⁷ *deest* 5. ²⁴⁸ sententiam 3. sententiam exarserat *Nic. de Sygen.* ²⁴⁹ administer 1. 5? minister *Nic. de Syg.* ²⁵⁰ s. c. *desunt* 3. ²⁵¹ Ruthardus 3. ²⁵² d. m. q. in m. c. *desunt* 5.

NOTÆ.

(149) Hæc epistola non ad nostra tempora pervenisse videtur, cum nusquam ejus mentio fiat.

(150) Ita etiam a. 1076: *obviis, ut dici solet, manibus.*

(151) Cf. Lamberti Hist. Hersfed. d. supra p. 140, 141.

(152) *Surdis trib.* (a. 1063 et 1074 fin. *auribus*) *fabulam narrare*, Terent. Heaut. 1, 2. 48; Horat. Ep. II, 1, 199; Stat. Theb. 8, 557. De hoc proverbio vid. Liv. 4, 8, 10. Ruhnck. ad. Terent. Heaut. 2, 1,

D 10. (1, 3, 10. ed. Schmieder.) interpr. ad Propert. 4, 8, 47: *surdo cantare*, Virg. Ecl. 10, 8: *surdis auribus canere.*

(153) Obitum.

(154) Quæ h. l. de Burchardi obitu narrantur, suspectæ sunt fidei, cum noster nimis favisse Hersfeldensium partibus et hæc odio illius episcopi permotus litteris mandasse videatur. Cf. Leuckfeld. antiq. Halberstad. p. 445-447.

per diversa monasteria privatus ²⁵³ jam exegerat annos, Burchardo episcopo successit Bucco ²⁵⁴ Goslariensis præpositus (155). Qui præcessoris sui recenti adhuc exitio conterritus, ab infestatione Herfeldensis monasterii temperabat. Minabatur tamen plerumque, magna se facturum; sed ultra verba non processit.

Liupoldus ²⁵⁵ archiepiscopus Mogontinus ²⁵⁶ 7. Idus Decembris obiit, relicto in monimentum sui monasterio sancti Jacobi, quod propriis impensis extruxerat Mogontiæ foris murum in monte qui dicitur Speciosus (156). Bui successit (157) Sigefridus abbas Fuldensis (*an.* 1060, *Jan.* 6). Abbatiam vero ²⁵⁷ Wideradus obtinuit ²⁵⁸, ejusdem cænobii monachus, ejusdem quoque familiæ oriundus.

MLX.

Rex nativitatem Domini Wormaciæ (158) celebravit. Ubi et synodus indicta fuerat. Sed excusantibus se ²⁵⁹ per infirmitatem et pestilentiam, quæ tunc temporis vehementer grassabatur in Gallia, ad effectum non pervenit.

Sizzo ²⁶⁰ Verdensis episcopus obiit; cui Richbertus successit. Gebehardus Ratisponensis episcopus obiit; cui Otto successit. Cunradus ²⁶¹ Spirensis episcopus ²⁶² obiit ²⁶³ cui Einhart successit.

MLXI.

Andreas rex Ungariorum videns Belem, quendam propinquum suum (159), regnum affectare, et Ungarios a se paulatim ad eum deficere, uxorem suam et filium Salomonem, cui imperator filiam suam (160) parvulo parvulam ²⁶⁴, desponderat, cum multis opibus ad regem Heinricum transmisit, ^C petens, ut et sibi misso exercitu subveniret, et suos, donec rebus tranquillitas redderetur, servaret. Rex Willihelmum ²⁶⁵ marchionem Thuringorum et Epponem Citicensem episcopum cum duce Boemorum et exercitu Bajoarico illuc misit. Sed marchio et episcopus priores Ungariam ingressi, non expectato ²⁶⁶ duce Boemorum, cum Bele signa contule-

^A runt, atque infinitam multitudinem Ungariorum peremerunt. Deinde cum ex ²⁶⁷ omni parte Ungarii ad ferendum suis auxilium, requentes confluisissent videntes missi regis, tantæ multitudini se numero et viribus impares esse. finibus hostium excedere volebant. Verum illi loca omnia, per quæ exitus esse poterant ²⁶⁸, occluserant, tum ne quid cibi aut potus in ²⁶⁹ via reperiretur, providerant. Cumque insuper abeuntes crebra incursione infestarent, et illi semper periculum virtute propulsantes, magnas hostium strages darent, tandem diuturna cæde exhaustis viribus. Andreas equo forte excussus, pugnantium pedibus est conculcatus; episcopus captus, marchio fame magis quam ferro expugnatus, se dedit; cujus virtus tantæ admirationi apud barbaros fuit, ut Joas, filius Belis, pro illius tum gentis ²⁷⁰ moribus haut desperatæ indolis adolescens, ultro patrem exoraret, non modo ut eum jure belli intactum sineret, sed etiam ut affinitate sibi jungeret, desponsata ei filia sua, sorore ²⁷¹ Joiade ²⁷² (161).

Imperatrix ducatum Bajoariæ, quem post mortem Couradi ²⁷³ filii sui usque ad id tempus per se ipsam administraverat, Ottoni dedit (172), videns eum virum industrium et juvandis regni negociis satis oportunum.

Heinricus comes ²⁷⁴ palatinus Luthariorum, uxorem suam (163) manu propria interfecit, et sic tandem publicata evidentius infestatione demonis, quam diu dissimulaverat, missus est in monasterium Efdernachen ²⁷⁵ (164), ibique diuturna vexatione consumptus interiit.

MLXII.

Willihelmus ²⁷⁶ marchio reversus in Thuringiam dum redire in Ungariam et sponsam suam cum magna opum suarum ostentatione adducere pararet inter eundem secunda mensione morbo correptus obit. Sponsam ejus Oudalricus ²⁷⁷ marchio Carentinorum, cognatus ejus, accepit; marcham Otto, frater

VARIE LECTIONES

²⁵³ *deest* jam post addito 4. ²⁵⁴ Burco 4. 5. ²⁵⁵ Luipoldus (?) 2b. Lupoldus 1. 3. 4. 5. ²⁵⁶ moguntinus 3. *sæpius*. ²⁵⁷ *deest* 2b. ²⁵⁸ optinuit 2b. 4. 5. *sæpius*. Sed p' *erumque libri manuscripti cum 1. habent obtinui quod retinendum duxi* (W.) ²⁵⁹ ii quibus indicta erat add. 5. episcopis suppl. 1. ²⁶⁰ Sitto 1. Sizo 3. ²⁶¹ cunradus 1. 3. 5? conradus 4. ²⁶² *deest* 4. 5. ²⁶³ moritur, in cujus locum Einhart promovetur 1. ²⁶⁴ parvula 5. ²⁶⁵ Vuilehelmum 1. Willehelmum 2b. 3. ²⁶⁶ expecto 4. ²⁶⁷ *deest* 2b. ²⁶⁸ poterat 1. 3. 5. ²⁶⁹ in via *desunt* 4. ²⁷⁰ i. turgentis 4. cum h. 1. ²⁷¹ *deest* 4. ²⁷² joiada 6. ²⁷³ cuonradi 4. 5. cunradi *rell.* ²⁷⁴ c. p. *corr.* p. c. 4. p. c. 1. 5? ²⁷⁵ Endernachen 3. 4, 5. ²⁷⁶ ita 3. 4. 5. Willehemus 2b. ²⁷⁷ ita 2b. 4. 5. Udalr. 1. 3. *semper*.

NOTÆ.

(155) Lenzius in *Htst.* Halherstad. p. 41, dubitat ^D an Bucco prius Goslariensis præpositus fuerit, sed hæc res firmis argumentis stabilitura Delio (*ap. Ledebur Archiv.* Vol. V. fasc. I, p. 41.

(156) Monasterium S. Jacobi Benedictinorum, ad Mogontiæ muros, postea intra urbis propugnacula vulgo *auf der Schanze* prope saxum glandiforme (Eichelstein, montem. s. collem Drusi) jam a. 1930 a Bardone archiep. ædificari cœptum, sub Lupoldo a. 1055 finitum et dedicatum est. Cf. Joann. ad *Serrar.* t. I, p. 77. 494 sqq.; t. II, p. 113, 799, 828, et de anno quo Lupoldus obiit eumd. t. I, p. 495.

(157) Anno sequenti. cum Epiphaniam rex Ottingæ celebraret. *Ann. Altah.*

(158) Frisingæ, *Ann. Altah.*

(159) Latuisse videtur Lambertum, Belem Andree fratrem fuisse. — Hæc vero *Ann. Altah.* ad a. 1060 referunt.

(160) Sophiam.

(161) Vid. de Hormayr Herzog Luitpold. *Gedachtnissrede.* etc., München 1831, 4, *Ann.* ad p. 31-33 et *Wedekind Noten.* f. 2, p. 188-198, cui nomen Joiada esse videtur, genitivus voc. Joas, pro Joadis sive Joadæ.

(162) De Nordheim, Saxoni.

(163) Vid. supra a. 1057. Uxor Heinrici fuit Mathildis Gozelonis I, Lotharing. ducis filia, tertio loco nata.

(164) Epternach.

ejus obtinuit. Sed is beneficia Mogontini episcopatus aliter obtinere non potuit, nisi promitteret, decimas se de suis in Thuringia possessionibus daturum et ceteros Thuringos ut idem facerent coacturum. Quæ res multorum malorum seminarium fuit, detestantibus omnibus Thuringis factum ejus et asserentibus, mori se malle quam patrum suorum legitima ²⁷⁸ (165) amittere (166).

Imperatrix nutriens adhuc filium suum, regni negocia per se ipsam curabat, utebaturque plurimum consilio Heinrici Augustensis episcopi. Unde nec suspicionem incesti amoris effugere potuit, passim fama jaclitante, quod non sine turpi commercio in tantam coaluissent ²⁷⁹ familiaritatem. Ea res principes ²⁸⁰ graviter offendebat, videntes scilicet quod propter unius privatum amorem sua, quæ potissimum in re publica valere debuerat, auctoritas pene obliterata fuisset. Itaque indignitatem rei non ferentes, crebra conventicula facere, circa publicas functiones remissius agere, adversus imperatricem popularium animos sollicitare, postremo omnibus modis niti, ut a matre puerum distraherent et regni administrationem in se transferrent. Ad ultimum Coloniensis episcopus, communicatis ²⁸¹ cum Ecberto ²⁸² comite et cum Ottono duce Bajoariorum ²⁸³ consiliis ²⁸⁴ navigio per Renum ad locum qui dicitur sancti Suitberti ²⁸⁵ insula (167) venit ²⁸⁶ (Mai). Ibi tum ²⁸⁷ rex erat. Qui dum quadam die post solemnes epulas factus fuisset hilarior, hortari eum episcopus cœpit ut navim quandam suam, quam ad hoc ipsum miro opere instruxerat, spectatum procederet. Facile hoc persuasit puero simplici et nihil minus ^C quam insidias suspicanti. Cumque navim ingressus fuisset, stipantibus eum his, quos episcopus factionis suæ socios ac ministros paraverat, repente remiges insurgunt, remis incumbunt, navim dicto citius in medium fluminis impellunt. Rex nova rerum facie confusus, incertusque animi nec aliud quam vim et necem sibi paratam arbitratur, in flumen se præcipitem dedit; citiusque cum aqua violentior suffocasset, nisi Ecbertus comes, dato post eum saltu, periclitantem, ipse quoque non minimum periclitatus, vix et ægre morti eriperet et navi restitueret. Exin ²⁸⁸ blandiciis quibus poterant delinitum, Coloniæ perducunt. Cetera multitudo per terram subsequitur, criminantibus plurimis, quod regia maje-

stas violata sui que impos facta foret. Episcopus, ut invidiam facti mitigaret ne videlicet privatæ gloriæ potius quam communis commodi ratione hæc admisisse videretur, statuit ut episcopus quilibet, in cujus diocesi rex dum ²⁸⁹ temporis moraretur, ne quid detrimenti res publica pateretur, provideret, et ²⁹⁰ causis quæ ad regem delatæ fuissent, potissimum responderet. Imperatrix nec filium sequi nec injurias suas jure gentium expostulare voluit, sed in propria recedens ²⁹¹, privata ²⁹² deinceps ætatem agere proposuit. Nec multo post tædium passæ ærumnarum seculi, domesticis quoque erudita calamitatibus, quam cito et velociter exsufflante spiritu Dei exsiccetur fœnum temporalis gloriæ (*Isai.* xi, 7, 7, 8), cogitavit seculo renunciare; statimque ad explendum quod cogitaverat præceptis abisset, nisi in eo impetum spiritus amici maturioribus ²⁹³ consiliis inhibuissent.

MLXIII.

Rex nativitatem Domini Goslaris celebravit. Ubi ipsa die, dum ad vesperam sellæ episcoporum locarentur, inter camerarios Hecelonis ²⁹⁴ Hildensheimensis episcopi et camerarios Wideradi Fuldensis abbatis gravis concertatio oborta est, et primo jurgiis, deinde pugnis res gesta est, citoque ad gladios prorupissent, nisi ²⁹⁵ Ottonis ducis Bajoariorum qui causam abbatis tuebatur, auctoritas ²⁹⁶ intercessisset. Causa vero talis erat. Consuetudo ²⁹⁷ erat in regno per multos retro majores observata, ut semper in conventu episcoporum abbas Fuldensis archiepiscopo Mogontino proximus assideret (168). Sed episcopus causabatur, neminem ²⁹⁸ sibi intra ²⁹⁹ diocesim suam post archiepiscopum debere præferri, animatus ad hoc et opum gloria, qua ³⁰⁰ antecessores suos longe supergrediebatur, et temporis ³⁰¹ oportunitate, quia, rege adhuc in puerilibus annis constituto singuli quod sibi animus suggessisset facere impune poterant.

Gerhardus papa, qui et Nicolaus, obiit (an. 1061, Jul.). In cujus locum per electionem regis et quorundam principum Parmensis episcopus substitutus est (Nov. 1062), et Romam per Bucconem Halberstadensem episcopum missus. Cui redeunti pro præmio bene curatæ legationis pallium dedit et alia quædam archiepiscopatus insignia. Quod archiepiscopus Mogontinus ad obfuscaudum sui prioratus

VARIE LECTIONES.

²⁷⁸ ita 3. 4. 5 legitima 1. 2b? ²⁷⁹ coaluisset 3. ²⁸⁰ deest 5. ²⁸¹ communicato 3. 4. 5. ²⁸² ecberto 3. ²⁸³ Banuariorum 4. ²⁸⁴ consilio 3. ²⁸⁵ Swittberti 3. Suuitberti 4. 5. ²⁸⁶ venerunt 4. ²⁸⁷ tunc 3. ²⁸⁸ Exinde 4. ²⁸⁹ ita 3. 4 tunc 1. 5? ²⁹⁰ et — responderet desunt 4. ²⁹¹ decedens 3. ²⁹² privatam 3. 5. ²⁹³ deest 3. ²⁹⁴ Herzelonis hildemensis 3. ²⁹⁵ ni 5. ²⁹⁶ non add. 4. 5. ²⁹⁷ in regno p. m. r. m. consuetudo erat obs. 4. ²⁹⁸ quod intra d. s. p. a neminem sibi debere preferri 3. ²⁹⁹ int' 4. ³⁰⁰ quia 5. ³⁰¹ et temporis et loci oportunitate. *Ntc. de Sygen.*

NOTÆ.

(165) Vox Lamberto usitata pro : privilegia, prærogativæ. Kr.

(166) Cf. de hoc litigio Wenck Hist. Hass. III, p. 34. sqq.

(167) Kaiserswerth, ubi S. Suibertus sepultus, Str. — in loco qui Werida dicitur. Ann. Altah.

(168) Abbates Fuldenses ideo hanc prærogativam sibi vindicasse videntur, quod archicancellarius munere apud imperatricem jam tunc fungi solerent, proximum propterea a Moguntino lectum sibi deberi rati, idem munus apud Cæsarem obeunte.

fastigium factum interpretatus, indignissime tulit (169). Sed per archiepiscopi Coloniensis interventum satisfactione accepta, quievit indignatio ejus.

Rex pentecosten ³⁰³ Goslariæ celebravit (170) (*Jun. 6*). Ibi ³⁰² dum ad vespertinalem sinaxim (171) rex et episcopi convenissent, rursus de positione sellarum episcopalium tumultus exoritur, non fortuita, ut prius, concursione, sed præmeditata diu machinatione. Nam episcopus Hildenesheimensis ³⁰⁴ acceptæ prius contumeliæ memor, Ecbertum comitem eum expeditis militibus retro altare occuluerat ³⁰⁵. Hi, audito tumultuantium cameriarorum strepitu, ocius advolant, Fuldensium alios pugnis, alios fustibus cædunt, prosternunt, et de sacrario ecclesiæ inopinato periculo attonitos facile proturbant ³⁰⁶. Quibus illico ad arma conclamantius, Fuldenses, quibus arma in promptu erant, facto grege, ecclesiam irrumpunt, in medio chori psallentiumque fratrum manus conserunt, rem non jam fustibus sed gladiis gerunt. Pugna atrox committitur (*Jun.*), atque per totam ecclesiam pro ymnis et canticis spiritualibus vociferatie adhortantium et ululatus ³⁰⁷ morientium exauditur. Super altaria Dei tristes jugulantur hostiæ, passimque per ecclesiam sanguinis currunt flumina, non fegati, ut quondam, religione sed hostili crudelitate profusa. Episcopus Hildenesheimensis ³⁰⁸, capto editiori loco, tamquam militari quodam classico suos, ut fortiter præliarentur, hortabatur, et ne loci ³⁰⁹ religione ab armis terrerentur, suæ auctoritatis et permissionis titulum obtendebat. Multi utrimque vulnerati, multi occisi sunt, inter quos præcipui erant Reginboto ³¹⁰, signifer Fuldensis, et Bero, Ecberto comiti miles carissimus. Rex inter hæc vociferans et sub obtentu regie majestatis populum ³¹¹ adjurans, surdis fabulam narrare (172) videbatur. Tandem monitus a suis, ut inter propriæ pugna excedens consuleret, vixque ³¹² inter constipatam artius multitudinem eluctatus, in palatium se recepit. Hildenesheimenses, qui instructi præmeditati que ad pugnam venerant, superiores efficiuntur. Fuldenses, utpote quos inermes inopinatoque subito exortæ seditionis procella contraxerat, fusi futatique atque ³¹³ de ecclesia expulsi sunt. Fores ilico obserantur, Fuldenses, qui primo tumultu ad arma tollenda paulo ³¹⁴ longius discurrebant, frequentes armatique assunt, atrium ecclesiæ occupant, aciem intruunt, ut de ecclesia pro-

gressos statim adoriantur; sed nox concertationem diremit. Postero die severissime habita quæstione, Ecbertus comes facile crimen removet, non tantum juris et legum patrocinio, quantum favore et indulgentia regis, cujus patruelis erat. Totum accusationis pondus in abbatem versum est. Hunc, inquit, omnium quæ acciderant caput fomitemque fuisse, hunc ³¹⁵ ad disturbendam quietem regie curtis præmeditato furore venisse; argumento rei esse, quod tanta vi hominum, tanta bellici apparatus pompa instructus, nullo periculi metu urgente, eo venisset ³¹⁶. Tum vero urgebat et ille apostolicæ sanctitatis ac Mosaicæ mansuetudinis episcopus, qui tanti sanguinis effusione manus suas Deo consecraverat et violatæ ecclesiæ injurias truculentius atque immitius quam rex suas persequabatur. In quorum corpora prius ferro debacchatus fuerat, ad perimendas horum animas gladio spiritus modo ³¹⁷ fulminabat, præciciens tam defunctos quam eos qui cædi superfuerant de corpore ecclesiæ. Abbatem præter acerbitatem rei ³¹⁸ quæ acciderat, odium quoque gravabat nominis monachi ³¹⁹, quod inveterata malitia homines seculi (173) semper obfuscare atque opprimere conabantur. Sic undique impetitus, obpugnatus, oppressus, post tot tantasque contumelias privatus abscessisset, nisi quem nec lex nec innocentia tueri poterant, pecunia tutata fuisset. Nam distractis ac dilapidatis (174) rebus Fuldensis monasterii, se suosque carissimo mercimonio redemit. Quantum regi, quantum auriculariis (175), quantum episcopo datum sit, haut satis certo comperimus. Cautum enim fuerat, ne passim vulgaretur. Hoc haut dubio constat sic ea tempestate exhaustas atque attritas esse illius monasterii opes, quæ usque ad id temporis florentissimæ erant, cunctisque Galliarum ecclesiis eminebant ³²⁰, ut modo ibi prioris opulentia vix monimenta reperias.

Abbas post hæc, accepta licentia, Fuldam remeavit, amaro et confecto nimis super tantis calamitatibus animo. Et ecce ibi acerbiori pene rerum asperitate excipitur, et secundum prophetæ ³²¹ elogium, fugiens arma ferrea, incidit in arcum æreum (*Job xx, 24*). Fratres Fuldenses a principio austerum ejus et minus quam decuit populare ingenium offenderat. Auxit ipse invidiam et facem non minimam æmulationi ³²² subdidit, prædia ecclesiæ militibus improbe erogando ³²³ et victualia fratrum, priorum

VARIE LECTIONES.

³⁰² penthecosten 3. 4. *semper fere.* ³⁰³ Ubi 3. ³⁰⁴ Hildehemensis 3. ³⁰⁵ occultauerat 4. 5. ³⁰⁶ perturbant 4. 5. ³⁰⁷ ululancium 4. ³⁰⁸ hildeneshemens 3. *et infra.* ³⁰⁹ loca 5. ³¹⁰ Regenbodo 1. Reginbodo 4. 5. reinbodo 1b. ³¹¹ deest 3. ³¹² vix 4. ³¹³ deest 4. ³¹⁴ deest 4. ³¹⁵ hic 5. ³¹⁶ u. convenisset 5. ³¹⁷ deest. 5. ³¹⁸ deest 3. ³¹⁹ monachici 1. ³²⁰ imminebant 3. ³²¹ prophetie 5. ³²² emulacione 3. ³²³ erogando 5.

NOTÆ.

(169) Cf. Joann. an Serar. t. I, p. 496, et scriptores ibi laudatos, quibus add. Leuckfeld. l. I., p. 455 et 680. n. 50.

(170) Vid. Wedekind. Not. Vol. II, fasc. 8, p. 407.

(171) Idem h. l. ac vesperæ, s. decantatio horarum ad vesperam.

(172) Cf. supra not. 152.

(173) Id est laici.

(174) *dilapidatis rebus*, cf. a. 1075: *thesauros dilap.*; Terent. Phorm. V, vii, 4; *dilap. minas*.

(175) Intelliguntur regis amici, qui aurem regis habebant; eadem voc infra occurrit. a 1071, 1073, 1076.

abbatum liberalitate statuta, minuendo. Murmura-
bant de his cetidit ³²⁴, et intestinis simultatibus
quatiebatur monasterium. Tolerabantur tamen ti-
more magis quam amore, ne scilicet, immature vul-
gata querimona, favor regis et principum eum tue-
rentur. At ubi nuncius acceptæ in Goslaria cladis
Fuldæ venit, tum vero et ³²⁵ recentis vulneris do-
lore et prætoriorum memoria accensi, fremere omnes
et se vicissim hortari ³²⁶, ut tantam temporis incom-
moditatem divinitus oblatam non ³²⁷ negligenter; agendo
negocio nihil præter operam industriamque suam
deesse ³²⁸, urgeri hominem propriis iniquitatibus ad
interitum; agerent nunc singuli pro virili portione et
se suumque monasterium liberarent accerrimo non
patre sed hoste, qui Fuldense nomen, cælo prius
æquatum, probro nunc ludibrioque cunctis expo-
suisset. Sic inflammatae seditioni tamquam oleum
igni (176) addidit injuria recentior. Reginboto ³²⁹,
qui in illa Goslarensis congressione occubuerat,
equum unum magni precii fratribus Fuldensibus ob
recognitionem animæ suæ dederat, quem protinus
abbas, ipsis inconsultis, laico cuidam dedit. Hunc
efferatis animis, intemperatissimis clamoribus fra-
tres repetunt; diu se tyrannidem ejus magis quam
dominatum servili patientia tulisse, non ultra laturos
fore: redderet ocus per vim erepta sibi alienæ libe-
ralitatis beneficia; si cunctaretur, non jam ³³⁰ clan-
destinis ³³¹ musitationibus se acturos, se palam
aditis tribunalibus divinam et humanam opem con-
tra violentiam ejus imploratos, Abbati pondus
malorum primo consilium respondendi ademerat.
Dein ³³² totus ad preces lacrimasque versus, orare
et obtestari per Deum, ne juxta vetus proverbium
ignem gladio scrutarentur (177), ne Goslariensis
contumeliæ vulnus recens adhuc, et necdum in cica-
tricem obductum, novis doloribus exulcerarent; me-
morentur calamum ³³³ conquassatum ³³⁴ non conte-
rendum (188), nec linum fumigans (*Isai.* XLII, 3)
in favillas cineresque redigendum; parcerent, si mi-
nus existimationi propriæ, at ³³⁵ calamitati ejus
et ³³⁶ miseriam, quæ tanta esset, ut hostibus quo-
que ³³⁶ suis lacrimas ³³⁷ excutere posset; se, si an-
gelus Domini persequens eum paululum remisisset,
si ab tantis malis vita comite umquam ³³⁸ respiras-
set, non modo adempta redditorum, sed duplicatis,
quoque muneribus cumulaturum. His qui ætate et

A sensu maturiores erant cito hæc verba satisfacere-
rant. Sed juvenus more suo nihil veniæ, nihil
laxamenti admittebat; diu simplicitati suæ per mol-
lia verba insultatum fuisse; fidem ejus, tanto tem-
pore, tot rebus spectatam, ultra ³³⁹ fallere non
posse; eos mores, eam improbitatem hominis esse,
quicquid urgentibus in præsentiarum malis non fe-
cisset, id, nisi iterum vis ³⁴⁰ adhiberetur, perpetuo in-
fectum fore; propterea se ab ³⁴¹ jure suo non ces-
suros esse, donec ad expugnandam animi ejus duri-
tiam omnia divinæ, omnia humanæ opis suffragia
pertemptassent. Abbas diu immoratus, ubi se videt
nihil supplicando agere, nec copiam sibi esse ad
reddenda quæ exigebantur ³⁴², præsertim exhaustis
pene cunctis opibus monasterii, nec sufficientibus
tamen ad exsaturandam ingluviem avaritiæ eorum,
B qui in Goslariensi tumultu læsi fuerant: tandem
regis jussione accersitus, ad curiam ³⁴³ regiam profi-
ciscitur, dato necessariis suis negocio, ut terrori-
bus et blandimentis, quaqua via possent, efferatis
juventutis animos mitigarent ³⁴⁴. Sed hoc in irritum
cessit. Denique post abcessum ³⁴⁵ ejus principes ju-
ventutis, quibus potissimum incentoribus tantum
malum exarserat, totam adeunt ³⁴⁶ congregationem,
indicant, animo sibi fixum esse, ut, eruptione facta
de monasterio, regem, ubicumque gentium reperia-
tur, perquirant, contra sævitiam abbatis ejus poten-
tiam ³⁴⁷ patrociniū exposcant; orantque, ut quibus
validudo non obsistat secum proficiscantur, qui vero
ætate vel morbo prægravante id non possint scripti
sui astipulatione ³⁴⁸ factum eorum corroborarent ³⁴⁹,
C Ros fœda et dictu quoque horrenda visa est seniori-
bus, fusique in terram, per Deum precabantur, ne
se et ipsum Fuldensium spei exiguum quod restabat
perditum irent (179); turbatam graviter Goslariensi
clade rem Fuldensem: si ipsi monasterii limen ea-
mente excessissent ³⁵⁰, non turbandam modo, sed
omnino in præcepta ituram. Nihil illi his sermonibus
moti — jam enim pertinacia in amentiam atque in
rabiem se verterat — concite per monasterium
discurrunt, invicem se ad audendum ³⁵¹ facinus ad-
hortantur, et sic tandem adulta conspiratione sede-
cim numero, cruce sibi præferentes, antiphona
imposita (180), claustris monasterii erumpunt. Se-
quebantur eos eminus majores natu, qui sanum ali-
quid sapiebant, cum tanto luctu atque ejulatu, ac si

VARIE LECTIONES.

³²⁴ quotidie 3. *semper et ita plerumque etiam* 4. ³²⁵ *deest* 4. ³²⁶ *cepere add.* 3. ³²⁷ *deest* 5.
³²⁸ *esse* 5. ³²⁹ *Reginbodo* 1. 4. 5. ³³⁰ *deest.* 6. ³³¹ *clandestinis* 4. 5. ³³² *Deinde* 4. ³³³ *deest.* 5.
³³⁴ *quassatum* 4. ³³⁵ *ac — ac* 3. ³³⁶ *quique* 4. *deest* 3. ³³⁷ *exc.* l. p. 3. ³³⁸ *unaque* 5. ³³⁹ *n. u. f. posse*
3. ³⁴⁰ *jus* 4. 5. ³⁴¹ *a. 4. 5?* ³⁴² *exigebatur* 3. 5. ³⁴³ *curtem* 3. *sæpius.* ³⁴⁴ *mitigare* 4. ³⁴⁵ *abcessum* 4.
5. ³⁴⁶ *ad eum* 5. ³⁴⁷ *ita* 4. *de S. potentiæ* 1. 5? *potentiam et patrociniū* 3. ³⁴⁸ *asst.* 3. ³⁴⁹ *corro-*
borent 1. ³⁵⁰ *excesserint* 3. ³⁵¹ *audiendum* 4.

NOTÆ.

(276) Ita etiam a. 1074.

(177) *Ignem gladio scrutari* cf. a. 1071 (1075: *ignem gladio purgare*), Horat. Sat. 2, 3, 276, ubi vid. Heindorf, et symbola Pythagorica e var. scriptor. collecta in Orellii Opuscul. Græcor. vet. sentent. l. 1. p. 62; ex Athen. X, 51 et Plutarch. de puerorum educat. c. 17, ubi ita explicatur: Poten-

tium iram tumentemque indignationem non commovendum, vel: ira percitum non lacessendum sed cedendum et obsecundandum iratis.

(178) Cf. a. 1077.

(179) *Perditum irent*, Sallust. Cat. 36, 4.

(180) Id est cantum incipere et quo vocis sono decantari debeat designare, *anstimmen*.

eos ad sepulturam funebris pompa ultimum vale audituros (181) efferret. Itaque ne rei tam atrocis novitas repente nunciata regi stuporem incuteret, unum ex numero suo, citato quantum poterat equo, præmittunt, qui litteras ad regem tantæ calamitatis indices perferat ³⁵², et qua vi, qua necessitate ad hæc extrema experienda coacti sint, edoceat. Ipsi paulatim pedestres, servatis ordinibus, subsequuntur. Postquam nuncius eo pervenit lectæque ³⁵³ sunt litteræ, horror quidam perculit omnes qui in palatio erant super tam procaci facto, mirabanturque, inter eximios et apostolicæ conversationis viros tantum flagitii potuisse reperiri, ut privatas injurias tam pessimo exemplo ³⁵⁴ ulciscerentur, nec ³⁵⁵ filii patris, in ea potissimum calamitate, misererentur, in qua hostes quoque ³⁵⁶ suos ad miserationem et ad lacrimas provocare potuisset. Placuit itaque omnibus, insigne hoc facinus insigni aliquo exemplo vindicari. Tum rex, consilio usus Coloniensis archiepiscopi et Ottonis ducis Bajoariorum, quorum tunc arbitrio res publica administrabatur, præcepit ut ipse bajulus litterarum cum aliis tribus, qui auctores seditionis fuerant, per diversa monasteria in custodia habendi mitterentur; ad compescendam vero ceteram multitudinem, quoniam ³⁵⁷ nec spiritu lenitatis nec virga monasticæ corruptionis sanari potuissent, abbas militari manu uteretur. Tunc ³⁵⁸ abbas, missis obviam militibus, sine vi et tumultu eos Fuldam reduci jussit, et extra monasterium custodibus adhibitis suum præstolari reditum. Ipse quoque, regi vale facto, eos e vestigio est subsecutus. Ibi collectos fratres et primos militum Fuldensium diu ea consultatio tenuit, laicorum an monachorum judicio in eos animadverti oporteret. Vicit ea sententia, quæ ³⁵⁹ censebat eos, qui, excusso jugo regulæ, contempto abbate, per contumaciam egressi et necdum in monasterium recepti essent, laicorum potius lege judicandos ³⁶⁰ fore. Ita abbas laicorum jurisdictionem secutus, duos ex eis, alterum presbiteratus alterum diaconii honore insignes, jussit publice virgis cæsos et attonsos expelli; reliquos multis plagis maceratos, per vicina monasteria alium alio transmisit. De singulis tamen non pro modo culpæ, sed pro natalium suorum claritate vel obscuritate, mitius vel atrocius sumptum supplicium est. Viderit abbas, an vi doloris impulsus injurias suas acerbius quam decuit vindicando, modum forte excesserit. Id constat inustam esse ea tempestate maculam Fuldensi monasterio, quæ longa forsitan succedentium temporum serie ablui et extergere ³⁶¹ non possit.

A Bel (182), qui regnum invaserat Ungariorum, obiit. Joas, filius ejus, satius putans moderatis opibus in pace perfrui, quam ³⁶² immoderatas ambiendo calamitatem atque excidium parere ³⁶³ genti suæ, mandavit ³⁶⁴ regi Heinrico, si sibi apud Salomonem, filium Andreæ regis, natalibus et meritis suis condignus honor haberetur, subditum se ei fidelemque futurum, et malle beneficiis cum eo quam armis, fide quam acie dimicare. Eadem Ungarii omnes assidua legatione pollicebantur. Ita rex Heinricus Ungariam cum exercitu ingressus (*Aug.*), Salomonem in solium patris restituit, juncta ei in conjugium sorore sua, ablatisque omnibus quæ regi scrupulum movere vel regni statum labefactare poterant, in pace remeavit ad Gallias.

B Educatio regis atque ordinatio omnium rerum publicarum penes episcopos erat, eminebatque inter eos Mogontini et Coloniensis archiepiscoporum auctoritas. A quibus cum in partem consilii Adalbertus Premensis archiepiscopus assumptus fuisset, tum propter claritatem generis, tum propter ætatis atque archiepiscopatus prærogativam, ille sæpius colloquendo, obsequendo etiam atque assentando, ita sibi regem brevi devinxerat, ut, ceteris episcopis posthabitis, totus in eum inclinaretur, et ipse in regno communi pene ³⁶⁵ monarchiam usurpare videretur. Secundas ³⁶⁶ post eum partes agebat Wernheri (183) comes, juvenis tam inpenio quam ætate ferox (184). Hi duo pro rege imperitabant; ab his episcopatus et abbatia, ab his quicquid ecclesiasticarum, quicquid secularium dignitatum est, emebatur. Nec alia cuiquam, licet industrio atque egregio viro, spes adipiscendi honoris ullius erat, quam ut hos prius ingenti profusione pecuniarum suarum redemisset. Et ab episcopis quidem et ducibus metu magis quam religione temperabant. In abbates vero, quod hi injuriæ obviam ire non poterant, tota libertate grassabantur, illud præ se ferentes, nihil minus regem in hos juris ac potestatis habere quam in villicos suos vel in alios quoslibet regalis fisci dispensatores. Et primo quidem prædia monasteriorum fautoribus suis, prout libitum erat, distribuabant, et quod reliquum erat crebra regalium servitiorum exactione usque ad feces ultimas exhauriebant. Dein ³⁶⁷ convalescente audacia, in ipsa monasteria impetum faciebant, atque ea inter se tamquam provincias partiebantur, rege ad omnia quæ jussus fuisset puerili facilitate annuente. Itaque Premensis archiepiscopus duas occupat abbatias (*an.* 1066),

VARIE LECTIONES.

³⁵² perferret *corr.* perferat 3. ³⁵³ que *deest* 4. ³⁵⁴ ita 1. *Nic. de Sygen.* pessimum exemplum *etiam dixit noster a.* 1 73. 1076. p. publico 3. 4. 5. ³⁵⁵ nec — misererentur *desunt* 4. ³⁵⁶ quinque 4. 5. *Nic. de Syg.* ³⁵⁷ quam 4. ³⁵⁸ Item 4. ³⁵⁹ qua 4. ³⁶⁰ vindicandos 3. ³⁶¹ extingwi 4. ³⁶² quia 5. ³⁶³ parcere 1* ³⁶⁴ mandatum 5. ³⁶⁵ *deest* 3. ³⁶⁶ Secundus 3. ³⁶⁷ Deinde 4. 5?

NOTÆ.

(181) *Ultimum vale aud.*, Ovid. *Met.* x, 52.

(282) Cf. *Ann. Altha.* p. 103.

(183) Cf. *Wenck Hist. Hess.* III, p. 27. sqq. *Rom-*

mel I, p. 159.

(184). Ita *Livius* vi, 23, de Lucio Furio tribuno militum: *feror quum ætate et ingenio.*

Laurensem (185) et Corbeensem, præmium hoc asserens esse fidei ad devotionis suæ erga regem. Ne id invidiosum apud ceteros regni principes foret, persuaso rege, dat Coloniensi archiepiscopo duas, Malmendren³⁶⁸ et Endan³⁶⁹ (186). Mogontino archiepiscopo unam in Selechinstat³⁷⁰ (187), Ottoni duci Bajoariorum³⁷¹ unam in Alaha, Ruodolfo³⁷² duci Suevorum unam in Kenbeten³⁷³ (188). Igitur Premensis archiepiscopus, ut totam tyrannidi suæ vacantem redderet Corbeensem³⁷⁴ abbatiam, ridiculam commentatur fabulam. Disseminatis per curtem regiam rumoribus, divulgat episcopum civitatis cujusdam Transalpinæ, cui Pole (189) nomen est, humanis rebus excessisse. Huic successorem, persuaso rege, subrogat abbatem Corbeensem, jubetque ut destitutam rectore ecclesiam quanto citius eat invisere. Verum inter moras, quibus ille itineri necessaria parabat, dum quidam de Italia venientes episcopum, qui mortuus dictus fuerat, vivum et incolumen nunciassent, irridere omnes et detestari fraudem archiepiscopi cœperunt³⁷⁵. Tum Otto dux Bajoariorum ad prohibendum tantum nefas divino spiritu animatus, multis conatibus circumquaque explicitis³⁷⁶, vix et ægre obtinuit, ut tam abbati quam monasterio Corbeiensi suus honor, sua dignitas incolumis servaretur. Porro cum in monasterium Laurensis satellites archiepiscopi venissent nunciantes, quod regia donatione locus ipse in jus potestatemque archiepiscopi concessisset, juberentque ut abbas ei constituto loco non pigritaretur occurrere, tantus dolor et indignatio omnes invasit, ut nec manibus in legatos ipsos temperassent, nisi jus gentium plus quam ira valuisset. Contumeliose auditi, contumeliosius multo sunt dimissi. Quod postquam regi nunciatum est, missis aliis nunciis, jussit abbati sub interminatione salutis propriæ, ut abbatia se abdicaret festinusque monasterio excederet. Ille comperta, priusquam legati advenirent, regis sententia, benigne eos suscipi jussit, atque in diem posterum eorum quæ in mandatis habebant audientiam distulit. Nocte, paucis sibi adhibitis, inde discedens, in loca tutissima, omnibus præter admodum paucos ignoratus³⁷⁷, se recepit, cum et prius omnes ecclesiæ thesauros clauculo exportatos³⁷⁸ in tutum locasset. Ita legati die postero cui jussa regis exponerent non habentes, multumque viri pruden-

tiam admirantes, infra legatione redierunt. Tum milites ejus, quos eo tempore et opum gloria et militaris³⁷⁹ rei industria clarissimos habebat, collatis viribus montem (190) qui proximus adjacet monasterio occupant, castellum extruunt, præsidium imponunt; parati archiepiscopum ab infestatione monasterii capitis quoque³⁸⁰ sui periculo arcere.

MLXIV.

Causabantur Romani principes, quod rex eis inconsultis Romanæ ecclesiæ pontificem constituisset, et ob eam injuriam defectionem meditari videbantur. Propter quod placuit Coloniensem archiepiscopum Romam mitti (191). Qui veniens eo, cum aliud turbatis rebus invenire non posset remedium, judicavit ordinationem, quæ inscio senatu Romano facta fuisset, irritam fore, et sic amoto Parmensi episcopo, per electionem eorum Anselmum³⁸¹ Luccensem³⁸² episcopum pro bo ordinari constituit (192). Verum ubi ipse peracta legatione regressus est in Galliam, Parmensis episcopus, armata multitudine non modica, Luccensem episcopum sede apostolica per vim deturbare aggressus est. Econtra fautoribus illius ad arma impigre concurrentibus, congressio facta est, multique hinc et inde vulneribus acceptis corruerunt. Sic depravata ecclesiastici rigoris censura, homines non ut quondam, ut præessent ecclesiæ Dei injecta manu trahebantur, sed ne non præessent armata manu præliabantur, fundebantque mutuo sanguinem non pro ovibus Christi, sed ne non³⁸³ dominarentur³⁸⁴ ovibus Christi, Anselmus tamen, qui et Alexander³⁸⁵, et virtute militum et favore principum sedem obtinuit. Alter vero, etsi per contumeliam repulsus, tamen quoad vixit ab jure suo non cedebat; hinc semper derogans hunc ad alterum ecclesiæ Dei, hunc pseudoapostolum appellans; missas quoque seorsum celebrans, ordinationes facere et sua per ecclesias decreta et epistolas non sedis apostolicæ destinare non desistebat. Verum nullus attendebat, criminantibus universis, quod in ultionem privatæ contumeliæ sedem quoque apostolicam homicidio³⁸⁶ maculasset.

Heinricus Augustensis episcopus obiit (193), in visus regi, invisus episcopis omnibus, propter superbe administratam regni gubernationem tempore³⁸⁷ imperatricis. Embricho³⁸⁸ ei successit, præpositus Mogontinus, vir pontificalis modestiæ et gravitatis.

VARIE LECTIONES.

³⁶⁸ Milmundrem 3. ³⁶⁹ Eldan 3. ³⁷⁰ Selechinstatt 3. ³⁷¹ Bavarie 3. ³⁷² Rudolfo 3. ³⁷³ Rodolfo 4. ³⁷⁴ Kenbetten 3. ³⁷⁵ Gorbeensem 4. ³⁷⁶ cepere 3. ³⁷⁷ implicitis 5. ³⁷⁸ paucis incognitus 3. ³⁷⁹ thesauros (ita semper) cl. deportatos 4. ³⁸⁰ rei militaris 3. ³⁸¹ deest 1°. ³⁸² Anselmum 1. 3. et infra. ³⁸³ lucensem 3. et infra. ³⁸⁴ ne corr. ut 3. ³⁸⁵ nondenarentur 4. ³⁸⁶ Alexander 4. ³⁸⁷ deest 5. ³⁸⁸ Embricho 3.

NOTÆ.

(185) Quæ hac de re in Chronico Laureshamensi p. 179, sqq. narrantur cum iis, quæ noster de ea tradidit, apprime consentiunt. Regis diplomata data sunt Sept. 6. a. 1066, et in Tabulario regio Hannoverano exstant.

(186) Malmundarium et Inda sive Cornelii monasterium.

(187) Vid. tabulas imperatoris xviii Kal. Jul. ejusdem anni. datas ap. Gudens cod. dipl. I p. 23.

(188) Kempten.

(189) Pola Istriæ.

(190) Cf. Chron. Laur. l. 1., p. 182.

(191) Cf. Ann. Altab, p. 105 et Giesebrecht ibid. p. 79, sqq.

(192) Jam a. 1061 electus. Sequentia quoque ad 1062 pertinent.

(193) A. 1053, Ann. August.

Wernheri comes villam monasterii nostri, quæ dicitur Kirhberc ³⁸⁹ (194), inconsulto abbate, a rege petiit et impetravit. Pro qua recipienda diuturnum agonem desudavimus, dimicantes adversus tanti hostis sævitiam non armis carnalibus, sed jejuniis et crebris orationibus. Unde ille mordaciter magis quam facete ³⁹⁰ joculari solebat magno munere dignum se esse apud regem, qui monachos ejus, languidos prius in ³⁹¹ opere Dei et tepidos, novis facibus adhibitis, exsuscitasset ³⁹² invistosque ad jejunia et nudipedalia coegisset.

Sigefridus Mogontinus episcopus et Guntherus Babenbergensis et Otto Ratisponensis et Willelmus Trajectensis episcopi, item alii quam plures, columnæ et capita Galliarum, autumnali tempore Hierosolimam proficiscuntur.

MLXV.

Rex nativitatem Domini Goslaris celebravit, pascha Wormaciæ (Mart. 27). Ubi archiepiscopus Premensis inter sacra missarum solemniam, dum debitum tantæ festivitati sermonem faceret, hominem ab infestatione demonis purgavit, fuis pro eo tam ænis quam totius populi qui præsens erat precibus. Ea res grandi miraculo cunctis erat, stupentibus scilicet, quod vir tam pessimæ in populo existimationis, qui vitam virtutum non haberet, signa virtutum faceret. Sed æmuli ejus invidiose ³⁹³ hoc interpretabantur, non meritis ejus sed præsentium popularum supplicationi ascribendum esse tantæ rei effectum. Ibi per concessionem ejusdem archiepiscopi primum se rex arma ³⁹⁴ bellica succinxit (Mart. 29), statimque primam susceptæ armaturæ experientiam (195) in archiepiscopum Coloniensem ³⁹⁵ dedisset et ad persequendum eum ferro et igne ³⁹⁶ præcepit abisset ³⁹⁷, nisi res turbatas imperatrix tempestivo valde consilio composuisset. Inter cetera id potissimum invidiæ ei erat, quod ante aliquot annos, dum imperatrici jus regni retrumque gubernacula eripere vellet, ipsum pene regem in ultimum discrimen præcipitasset.

Heceloni Argentorati episcopo paulo ante defuncto, successor substitutus est Wernheri, propinquus Wernheri comitis.

Interea prædicti episcopi Hierosolimam pergentes, dum magnitudinem opum suarum gentibus, per quas iter habebant, inconsultius ostentarent, ultimum sibi periculum consciverant ³⁹⁸, nisi rem humana temeritate prolapsam divina misericordia restituisset. Nam barbaros, qui ex urbibus et agris ad

A spectandos tam illustres viros catervatim profluebant, primo peregrini cultus ac magnifici apparatus ingens miraculum, dein ³⁹⁹, ut fit, non minor prædæ spes ac desiderium cepit. Itaque cum transita Licia fines Sarracenorum introissent ⁴⁰⁰ et jam a civitate cui Ramulo nomen est una vel paulo plus mansione abessent, proximo parasceve ante pascha (Mart), circa terciam diei horam, incursionem passi sunt ab Arabitis, qui comperto tam insignium virorum adventu undique ad spolia diripienda frequentes armatique confluerant. Plerique Christianorum ⁴⁰¹ religiosum putantes, manu sibi auxilium ferre ⁴⁰² et salutem suam, quam peregre proficiscentes Deo devoverant, armis corporalibus tueri, prima statim congressione prostrati, vulneribus multis confecti, et omnibus quæ habebant a filo subteminis ⁴⁰³ (196) usque ad corrigiam caligæ exspoliati sunt (Gen. xiv, 23). Inter quos Willihelmus quoque Trajectensis episcopus, brachio pene plagis debilitato, nudus ac semivivus relictus ⁴⁰⁴ est. Ceteri christiani jactu lapidum, quod genus telis locus ipse affatim ministrabat, non tam periculum propulsabant, quam mortem, quæ præsens urgebat, differre conabantur. Pedem etiam paulatim subtrahendo, ad villam declinabant, quæ ab ipso itinerere spatio mediocri distabat. Capharnaum hanc fuisse, ex similitudine vocabuli coniciebant. Quam ut ingressi sunt, episcopi omnes atrium quoddam occupant, humili septem maceria et tam fragili, ut etiamsi nulla vis adhiberetur, sola vetustate facile corrueret; in cujus medio domus erat, cœnaculum habens satis editum et ad repugnandum quasi ex industria ⁴⁰⁵ præparatum. Hujus superiora episcopus Mogontinus et Babenbergensis cum clericis suis, inferiora ceteri episcopi sibi vendicant. Laici omnes ad arcendam vim hostium et maceriam defendendam impigre discurrunt, et primam quidem certaminis procellam lapidum jactu, ut prædictum est, sustinere. Dein ⁴⁰⁶ cum barbari magnam telorum nubem in castro conjecissent, et ipsi plerumque impressione in eos facta, clipeos et gladios manibus eorum vi extorsissent, non jam maceriam tueri sufficiunt, sed portis ⁴⁰⁷ etiam interdum erumpere et pugnam cominus ⁴⁰⁸ lacescere audent. Quorum impetum dum Arabes nullo jam loco, nulla acie sustinere possent, consilium tandem a ⁴⁰⁹ tumultuaria congressione ad obsidionem vertunt, et inedia atque lassitudine conficere aggrediuntur, quo ferro expugnare non poterant. Itaque multitudinem qua ⁴⁰⁹ surperhabundabant, conglobatis scilicet cir-

VARIE LECTIONES.

³⁸⁹ Kirchberg 1. 3. 5. Kirchbergk 4; cf. *infra* p. 1066. ³⁹⁰ facere 3. ³⁹¹ p. et t. in o. d. 3. ³⁹² exsuscitasse 4. ³⁹³ insidiose 5. ³⁹⁴ ad arma 6. ³⁹⁵ Coloniensium 3. ³⁹⁶ igni 3. ³⁹⁷ abiisset 3. ³⁹⁸ consciverunt 1. 5. ³⁹⁹ deinde 1*. ⁴⁰⁰ retroissent 4. ⁴⁰¹ crist. 4. (*istâ aut xpi semper*). ⁴⁰² re-ferre 3. ⁴⁰³ ita 1. 3. 4. subtegminis 6. ⁴⁰⁴ derelictus 5. ⁴⁰⁵ ad industriam 1*. ⁴⁰⁶ Deinde 1*. 4. ⁴⁰⁷ portas 4. ⁴⁰⁸ ita. 4 *semper*: cominus 1. *semper*; modo cominus modo cominus 3. ⁴⁰⁹ deest 4. ⁴¹⁰ quia 5.

NOTÆ.

(194) In præfectura Gudensberg; cf. Wenck III, p. 31 n. p.
(195) cf. Grimm Deutsche rechtsalterthumer

p. f 415,
(196) idem quod *interula*.

citer duodecim milibus, partiuntur, ut aliis aliis vicissim ad obpugnationis studium succedentes, illis vel paululum respirandi ⁴¹⁰ copiam facerent, suspicantes, quod propter inopiam rerum omnium ⁴¹¹ quibus vita humana sustentari solet, dimicandi laborem non diu toleraturi forent. Ita Christiani toto parasceve, toto sabbato ⁴¹² sancto usque ad terciam fere horam paschalis diei (*Mart.* 25-27) sine intermissione obpugnabantur; nec eis hostilis improbitas vel modicum temporis punctum, quo saltem somni perceptione corpora recrearent, indugebat. Nam ⁴¹³ cibum et potum, nec mortem præ oculis habentes, desiderabant, nec si magnopere desideraretur, quid sumerent, omnium inopes, habebant ⁴¹⁴. Cumque die tercio, labore et inedia exhausti, ad extremum pervenissent, et fortia plerumque conatos ⁴¹⁵ virtus jejunio infracta frustraretur, quidam ex numero presbiterorum exclamavit, non recte eos agere, quod in armis suis plus quam in Deo spei ac roboris ponerent, et calamitatem, quem eo permittente incidissent, propriis viribus propulsare conarentur, propterea placere sibi, ut se dederent, præsertim cum triduana jam abstinencia militaribus rebus eos inutilis prorsus reddidisset; non esse Deo difficile ut deditis eis et ab hoste sub jugum missis misericordiam præstaret, qui suos totiens etiam in ultima necessitate conclusos mirabiliter liberasset; ut hoc quoque inferret, barbaros nequaquam propter ipsos occidendos tanto molimine grassari, sed ut pecunias eorum auferrent; quibus si potiti fuissent, liberos eos deinceps intactosque sine vi, sine molestia abire passuros. Placuit consilium omnibus, statimque ab armis ad preces versi, per interpretem, ut in dedicationem acciperentur, orabant. Quo comperto, dux Arabum citato equo in primos advolat, et ceteros quidem longius summovet, cavens, ne, temere admissa multitudine, præda confuse distraheretur, Ipse decem et septem honoratissimos gentis suæ secum assumens, castra ingressus est patentia, relicto ad portas præsidii causa filio suo, ne quis forte prædæ avidus ⁴¹⁶ post se non vocatus ⁴¹⁷ irrumperet. Cumque ad motis scalis in cænaculum, ubi Mogontinus ⁴¹⁸ et Babenbergensis episcopi latitabant, cum paucis ascendisset, Babenbergensis ⁴¹⁹ episcopus, cui, licet junior ætate esset, tamen propter virtutum prærogativam et locius corporis admirandam dignitatem præcipuus a cunctis honor deferabatur, rogare eum cœpit, ut, omnibus quæ ⁴²⁰ haberent usque ad novissimum quadrantem sublatis, nudos se abire sineret. Ille et victoria elatus et præter ingentiam morum barbariem accepta quoque tot

A congressionibus clade nimium efferatus, ait, se adversus ⁴²¹ eos jam triduo non sine grandi dampno exercitus sui ea mente bellum gessisse, ut suis conditionibus erga victos uteretur, non quas ⁴²² ipsi constituissent; ne ergo falsa spe eluderentur, se, omnibus quæ haberent sublatis, carnes eorum comesturum et sanguinem bibiturum. Nec moratus, linteum ⁴²³, quo caput more gentis ⁴²⁴ obvolverat, expediens, facto vinculo, in collum episcopi injecit. Episcopus, ut erat vir liberalis verecundiæ ⁴²⁵ et maturæ admodum gravitatis, ignominiam non ferens tanto nisi pugnum ei dedit in faciem, ut uno ictu consternatum ad pavementum usque præcipitem daret, vociferans insuper, prius eum pœnas pro impietate daturum, quod impuras manus in sacerdotem Christi profanus et idololatra mittere præsumpsisset. Irruunt protinus alii clerici et laici, et tam huic quam ceteris qui in cænaculum ascenderant adeo artis nexibus manu a tergo constringunt, ut sanguis plerisque rupta cute per unguis proflueret. Per lato audacis facti indicio ad eos qui in inferiori ⁴²⁶ parte ⁴²⁷ consistebant, ipsi queque his qui apud se erant Arabum principibus idem faciunt. Dein ⁴²⁸ laici omnes, sublato in altum clamore, vocatoque in auxilium sibi omnium rerum opifice Deo, rursus arma capessunt ⁴²⁹, maceriam occupant, præsidium, quod circa portas erat, conserta manu fundunt fugantque, et sic alacres, sic innovatis inopino successu viribus, ubique rem peragunt, ut nihil lassitudinis, nihil immodi ex triduana eis inedia et labore accessisse putares. Alacritatem tantam, repente ex intrepidis rebus et ultima desperatione coortam, nimium admirati Arabes, nec aliam novitatis hujus causam suspicati, quam quod de principibus suis sumptum fuisset supplicium, infestissimis animis in pugnam ruunt, et facto grege, per arma, per viros in castra perrumpere ⁴³⁰ parant. Et acta res foret, nisi mature ⁴³¹ orto consilio christiani victos eo loco principes statuerent ⁴³² ubi atrocissima vis hostium et creberrimus telorum imber incumbebat, apposito super capita eorum spiculatore, qui districtum in manibus gladium tenens, clamitabat per interpretem, nisi ab obpugnatione quiescerent, non armis se adversum eos sed principum capitibus dimicatueros. Tum ipsi principes, quos præter vinculoꝝ acerbitatem imminens quoque cervicibus gladius vehementer angebat, cum magno ejulatu suos obtestabantur, ut moderatius agerent, ne obstinate certamen hostibus inferentes, eos ad supplicium necemque suam, cum incisa ⁴³³ spes (197) esset ⁴³⁴ veniæ, inflammarent. Patris periculo atto-

VARIE LECTIONES,

⁴¹⁰ respirandi 4. ⁴¹¹ omnibus 4. 5. ⁴¹² sabbatho 3. sabato 4. ⁴¹³ Non jam c. et p. mortem 4. 5. (*deleto nec ante mortem*). ⁴¹⁴ habebantur 4. ⁴¹⁵ conatus 3. ⁴¹⁶ avide 5. ⁴¹⁷ vocatos 5. ⁴¹⁸ magontinus 4. ⁴¹⁹ habenburgensis 4. ⁴²⁰ deest 3. ⁴²¹ adversos 4. ⁴²² quasi 4, quia 5. ⁴²³ lintheum 5. 4. 5. ⁴²⁴ gentium 4. ⁴²⁵ verecunde 4. ⁴²⁶ inferiori in p. 5. ⁴²⁷ p. domus 1. ⁴²⁸ Deinde 1*. 4. ⁴²⁹ capessant 4. ⁴³⁰ prorumpere 3. ⁴³¹ maturo 4. ⁴³² staturent γ. stat. primo, 5. ⁴³³ incisa 3. 4. 5. ⁴³⁴ esset spes 3. 5.

NOTÆ.

(197) *Incisa spes*. Ita Lambertus sæpius dicit, a. 1069, 1070, 1075, 1077; cf. Liv. 3, 18.

filius ducis Arabum, quem ad portam atrii a causa præsidii relictum supra memoravi, citate in confertissimos suorum cuneos se dedit, et tunc exercitus impetum voce et manu increpavit, et tela in hostes jacere prohibuit, non hostes, ut ipsi putarent, sed principes propriis pectoribus excepturi forent. Per hanc actionem paululum ab armis et incursione varie data, nuncius venit in castra ad christianos, is ab his qui in parasceve omnibus amissis et saucii usque Ramalo pertenderant. Is amane et metu confectis mentibus magnum attulit verum, indicans, ducem prædictæ civitatis, paganum, divino tamen, ut putabatur, instinctu datum, cum ingentibus copiis ad ipsos liberandum venire. Nec latere potuit Arabitas adveniens hostium fama; statimque omnes, adversis ab eorum obpugnatione ad se ipsos salvandos cogitantes, præcipiti fuga, quo quemque spes evadendi vocabat, dilabuntur. In ea trepidatione dum alia curanda discurrerent, unus victorum tunc, opera usus Sarraceni cujusdam, quem ducem christianis habebant, tanto omnium dolore, gemitu, ut ab eo, cujus indulgentia dimissus tunc, vix manus inhiherent. Nec multo post postea, ut nunciatum fuerat, cum exercitu advenienteque in atrium a christianis susceptus suspensis tamen omnibus inter spem et metum forte non sublata calamitas sed hostis immutatus esset, et propter novitatem rei ille credentibus, quod satanas satanam esse, hoc est paganus paganum ab infestatione christianorum cohibere vellet. Primo omnium os sibi præsentari jussit. Quos cum aspexisset hæc facta fuerant ordine audisset, maximas christianis gratias egit pro magnifice gestis rebus et exitis rei publicæ acerrimis hostibus, qui regnum omnium jam per multos annos assiduis populibus infestassent et magnas plerumque adversum structas acies commisso certamine obtrivissent traditose eos custodibus, regi Babiloniorum vivos regi præcepit. Ipse, accepta a christianis quantavererat pecunia secum eos Ramulo perduxit. Adhibito eis expeditorum juvenum præsidio, ea denuo latronum incursione periclitarentur, e Hierosolimam eos perducijussit. Nihil deinde difficultatis in eundo, nihil in redeundo perierunt, Liciam pervenerunt, gratias Deo referendod, emensis tot rerum asperitatibus, vivos tunc incolumes in tutum restituisset. Ex hoc per tianorum fines reditum facientibus omnia cent ex sententia. Verum posteaquam in Ungar-

riam, ventum est, Guntherus Babenbergensis episcopus, heu! immatura morte præventus, prosperæ ac lætæ reversionis lugubrem omnibus exitum fecit. Decessit (198) autem 10 Kalendas Augusti (Jul. 23), ætate integra ad perfruentum hoc seculo maxime matura, vir præter morum gloriam et animæ divicias corporis quoque bonis ad prime ornatus. Natus erat ex primis palatii, privatis possessionibus præter episcopatum affluentissimus, lingua promptus et consilio, litteris eruditus tam divinis quam humanis, tum statura et formæ elegantia ac totius corporis integritate ita ceteris eminens mortalibus, ut in illo Hierosolimitano itinere ex urbibus et agris spectandi ejus studio profluerent, et bene secum actum crederet, cui cum videre contigisset. Unde cum, positus eis in diversorio, plerumque turba intemperans propter eum nimis molesta foret, compulsus est aliquoties a ceteris episcopis, ut in publicum procederet, et obsidentem fores multitudinem suo spectaculo a ceterorum vexatione avocaret. Tantum hunc transitorie felicitatis splendorem vitæ innocentia et morum temperantia clariorem in eo cumulationemque faciebant. Nam tantam in se utriusque hominis gloriam, quam omnes mirabantur, solus ipse ita propter Deum contempnebat, ut infimæ quoque conditionis hominibus popularem se communemque præberet, et a servis suis plerumque maximas verborum contumelias inultus acciperet. Celebris ergo pompa funeris in patriam reportatus, et magnis omnium qui eum noverant planctibus exceptus, in Babenbergensi ecclesia, ubi a puero adoleverat, sepultus est. Successit ei in episcopatu Herimannus vicedominus (199) Mogontinus, qui in eadem Hierosolimitana peregrinatione constitutus, dum eum invalescente morbo ad exitum urgeri videret, legationem præmisit ad necessarios suos, quibus patria excedens suæ rei familiaris dispensationem delegaverat, petens, ut sibi ad episcopatum, quaqua possent ratione, aditum patefacerent. Quod et sedulo fecerunt, profuso in coemptionem ejus argenti et auri inæstimabili pondere.

Eilbertus Patavii episcopus obiit (Mai. 27); qui Altman cappellamus imperatricis successit, qui, dum ipso tempore cum ceteris principibus Hierosolimam abisset, per interventum imperatricis absens designatus est episcopus. Arnolfus Wormaciæ episcopus, vir pontificalis modestiæ et sanctitatis, migravit ad Dominum; successitque ei Adalbero monachus ex monasterio sancti Galli, frater Ruodolfi ducis, uno pede omnino debilis, vir per omnia dignus spectaculo. Erat enim fortitudinis

VARIE LECTIONES.

qui 5. ⁴³⁶ deest 4. ⁴³⁷ incursionibus 1. ⁴³⁸ quocunque 4. ⁴³⁹ inhiberet 4. ⁴⁴⁰ deest 1. ⁴⁴¹ t. ⁴⁴² sathanas 3. 4. 5 *semper*. ⁴⁴³ obtinuissent 5. ⁴⁴⁴ gra 5. ⁴⁴⁵ emensis 4. immensis 5. ⁴⁴⁶ burgensis 4. ⁴⁴⁷ et ad 1. ⁴⁴⁸ natura 5. ⁴⁴⁹ ita ut 4. ⁴⁵⁰ cunctis 3. ⁴⁵¹ foris 3. 5. ⁴⁵² h. n. 3. ⁴⁵³ est 3. ⁴⁵⁴ Gilbertus Pataui 3. Cilibertus (?) 5. ⁴⁵⁵ imperatoris 5. ⁴⁵⁶ deest 3. ⁴⁵⁷ adalbero om- ⁴⁵⁸ ita 4.

NOTÆ.

8) Albani sive albæ Regal. (Stuhlweissenburg).

(199) Oeconomus, syndicus ecclesiæ.

magnæ, edacitatis nimie, crassitudinis tantæ, quæ aspicientibus horrorem magis incuteret quam admirationem; nec ita centimanus gigas (200) aut aliud antiquitatis monstrum, si ab inferis emergeret, stupentis populi oculos in se atque ora convertaret.

MLXVI.

Rex nativitatem Domini Goslarie ⁴⁵⁹ (201) celebravit. Ubi ab ipso jam initio autumnus usque ad eam partem hiemis tamquam stivis castris se continuerat, sumptus habens regie magnificentie multum impares. Nam præter pauca quæ ex redditibus ⁴⁶⁰ regalis fisci veniebant vel quæ abbates coactio ⁴⁶¹ famulatu ministrabant, cetera omnia in cottidianos ⁴⁶² usus ejus cottidianis ⁴⁶³ impensis emebantur. Hoc adeo fiebat odio Premensis archiepiscopi, quem omnes criminabantur sub prætextu regie familiaritatis monarchiam usurpasse manifestæ tyrannidis; et ipsi ergo consueta regi servitia detractabant ⁴⁶⁴, et ille in alias regni partes regem abducere volebat, ne scilicet cum aliis principibus communicando principatum consiliorum et familiaritatis, ipse sibi aliquid imminueret ⁴⁶⁵ de fastigio usurpate singularitatis. Sed non ultra laturo injuriam videbantur principes regni. Archiepiscopi Mogontinus et Coloniensis cum ceteris, quibus curæ erat res publica, crebra conventicula faciebant, atque omnes in commune, quid facto opus esset, consulere rogabant. Dein jam adulta conspiratione, diem generalis colloquii omnibus indixere regni principibus (*Januar*) ut Triburiam convenientes Premensem archiepiscopum, communem omnium hostem, communibus omnes studiis obpugnarent, regique denunciarent, aut regno ei cedendum esse ⁴⁶⁶, aut familiaritate et amicitia Premensis archiepiscopi defungendum. Per lato Goslariam atrocis rei nuncio, rex ad statutam diem concitus properabat; cum quo et Wernheri comes veniens, in villam Ingilneheim, cujus pars aliqua ad nostrum quoque monasterium pertinet, hospitatum divertit. Ubi dum milites ejus ab incolis prædas agerent et illi ad arma conclamantes manu se vindicare niterentur, atrox pugna coorta est. In qua dum Wernheri comes ad ferendum suis opem impigre discurreret, a quodam nostri monasterii villissimo mancipio, vel, ut alii ferunt, a femina salta-

trice, clava percussus in capite, corruit, atque ad regem semivivus est reportatus. Admonitus ab episcopis qui præsentibus erant, ut pro peccatis suis Deo in extremo jam spiritu constitutus, satisfaceret, seque Herveldensium monachorum precibus interemptum recognoscens, villam Kirhbero ⁴⁶⁷, quam injuste invaserat, redderet: nullo modo acquievit, donec episcopi consensu facto minitarentur se ei sacram communionem morienti non duros, nisi prius tanti peccati pondere se exonerasset. Sic tandem pudore magis quam religione victus reddidit, statimque vita excessit. Statuta die tristis in regem omnium vultus, tristis erat sententia, ut aut regno se abdicaret, aut archiepiscopum Premensem a consiliis suis atque a regni consortio amoveret. Tergiversanti et quid potius eligeret hæsitanti archiepiscopus consilium dedit, ut proxima nocte, ablatis secum regni insignibus, clam aufugeret, et Goslariam aut in alium locum se reciperet, ubi ab ⁴⁶⁸ injuria tutus foret, donec turba hæc conquiesceret. Adveniente vespera, thesauros ⁴⁶⁹ regios per satellites et socios fraudis suæ jam exportare coperit, cum repente ad ministros regis consilium hoc, nescio quo indicio, permanavit. Qui statim raptis armis curtim regiam circumdederunt, totamque deinceps noctem ducentes pervigilem, ne quid novi accideret asservabant. Facto mane infensis adeo animis omnes in archiepiscopum coorti sunt, ut nec manibus temperassent, nisi regia majestas vix et agre iracundiam cohibuisset. Contumeliose itaque ejectus est de curte regia cum omnibus tyrannidis suæ factoribus, misitque cum eo rex amicorum suorum nos modicam manum, ne scilicet ab æmulis suis insidias in via pateretur. Sic iterum ⁴⁷⁰ rerum publicarum administratio ad episcopos rediit, ut singulis vicibus, quid regi, quid rei publicæ facto ⁴⁷¹ opus esset, præviderent (202).

Rex pascha ⁴⁷² Trajecti (203) celebravit (*April. 16*).

Eberhardus Treverorum archiepiscopus dum in sabbato ⁴⁷³ sancto (204) tantæ diei misterium solemniter populo exhibuisset (*April. 15*), regressus in secretarium ⁴⁷⁴ (205), caput in sinum archidiaconi reclinavit, circumstantibusque fratribus, spiritum exalavit. Episcopatum ejus per interventum ⁴⁷⁵

VARIE LECTIONES.

⁴⁵⁹ Goslare 5. ⁴⁶⁰ retibus *corr.* redditibus 4. redditibus 5. ⁴⁶¹ coacto 3. ⁴⁶² quottid. 4. 5. ⁴⁶³ mittere d. 1. m. detractabant 6. ⁴⁶⁴ imminuere 4. immineret. 5. ⁴⁶⁵ esset 4. ⁴⁶⁶ ita 1. Kirhberg 3. 4. 5. ⁴⁶⁷ deest 4. ⁴⁶⁸ thesauros 4. *semper fere.* ⁴⁶⁹ dum 5. ⁴⁷⁰ deest 4. ⁴⁷¹ pasche 3. ⁴⁷² sabalo 4. ⁴⁷³ sacrarium 1. ⁴⁷⁴ intercessionem 3.

NOTÆ

(200) *centimanus gigas*. Horat., Od. II, 17, 14; III, 4, 69.

(201) Moguntie, Ann. Altah. Sed certe autumnus tempore regem Goslarie fuisse, diplomata ostendunt ibi data (Bohmer n. 1807, 1810).

(202) Hic Lamberti locus illustratur ex dipl. Heinrichi regis dato Mersburgi vii Kal Novembr., a. 1069; ap. Heinecc. l. c. p. 82: *Quare in omne sæculum notum esse volumus, quo pacto nos, submonentibus et consilio dantibus fidelibus nostris, Bertha thori regni que consortis, tum Herimanno Bambergensium*

episcopo, eo tempore in curia, communi principum nostrorum consilio, negotia omnia administrante, etc.

(203) Ita etiam Bertholdus. Minus recte, ut videtur, Ann. Altah. Spiræ.

(204) illud quod Pascha præcedit. Wedekind. l. c. t. II, fasc. 8, p. 408.

(205) id est diaconarium, sacristia, ædicula s. camera vice exedræ templo seu ædi sacræ adjuncta in qua sacra ecclesiæ ministeria reconduntur et in quo etiam sacerdotes et clerici, antequam ad sacra procedunt, vestes ecclesiasticas induunt.

iensis archiepiscopi suscepit Cuono præposi-
Colonienſis. Graviter et indigne nimis tulit
lerus quam populus Treverorum, quod ipsi in
onem ⁴⁷⁶ admissi consultiſque non eſſent, ſeque
im hortabantur, ut inſignem hanc contume-
nſigni aliquo exemplo eluerent. Erat tunc ⁴⁷⁷
bris major domus (206) eccleſiæ Treverorum
ricus ⁴⁷⁸ comes, adoleſcens tam natura ferox
ætate. Is die, quo episcopus urbem ingreſſurus
batur, cum ingentibus copiis ei obviam ⁴⁷⁹
ſſit, atque in ipſo lucis crepusculo, priuſquam
tio progredereſetur, ſuper eum irruens, pau-
ere temptantes occidit, ceteros inopino ter-
percuſos facile fudit fugavitque, opes, quas ⁴⁸⁰
lſſimas advexerat, diripuit ⁴⁸¹, ipſum episcopum
m traditumque in manus carnificum, de rupe
ima præcipitari et ſic interfici juſſit. Corpus
a religioſis viris collectum atque in monaſterio
enſi (207) ſepultum eſt; ubi uſque in præſens
us magnis, ut fertur, miraculis divinitus sæpe
ratur. Successit ei in episcopatum Uoto ⁴⁸²,
ordante in electionem ejus tam clero quam
lo.

festis paſchalibus per quatuordecim fere noctes
ruas cometa ⁴⁸³ apparebat. Quo in tempore
et lacrimabile nimis prælium ⁴⁸⁴ factum eſt
rtibus aquilonis; in quo rex Angliſaxonum
eges cum infinito eorum ⁴⁸⁵ exercitu uſque ad
nitionem delevit.

x Friteslare ⁴⁸⁶ veniens (Mai.), graviffimam
ladinem incidit, ita ut a medicis deſperaretur,
incipes de regni ſucceſſione conſilia conferre
ſſent. A qua infirmitate vixdum plene reſump-
ribus, pentecosten Herveldiæ celebravit (Jun. 4).
multo poſt nuptias in Triburia regio apparatu
ravavit, in conjunctione Berthæ ⁴⁸⁷ reginæ, filia
nis marchionis Italarum.

ginherus Miſnensis episcopus obiit; cui Craſt ⁴⁸⁸
poſitus Goſlariensis ſucceſſit. Sed is dum ſuſ-
o episcopatu Goſlariam veniſſet, poſt refectio-
in cubiculum, ubi theſaurus ſuos, quorum
ius amator erat, nullo conſcio infoderat, quaſi
ulum requieſcere volens, ſeſe incluſit. Cumque
die vergente in veſperam præter modum con-
ndinemque ſuam ſomno indulgere videretur,
inſolitam mirantes cubicularii, pulſare oſtium
arunt. Sed nec pulſantibus nec vociferantibus

A ullum dabatur reſponſum. Tandem effractis foribus
irrupentes, invenerunt eum fractis cervicibus,
colore tetro, exanimem, ipſis theſauris ⁴⁸⁹ ſuis
miferabilem ⁴⁹⁰ in modum incubantem. Episcopatum
pro eo ſuſcepit Benno, prædictæ Goſlariensis
eccleſiæ canonicus.

MLXVII.

Otto marchio Thuringorum obiit, gaudentibus
admodum in morte ejus omnibus Thuringis ⁴⁹¹, eo
quod ipſe primus ex principibus Thuringorum, ut
prædictum eſt (207*), decimas ex ſuis in Thu-
ringia poſſeſſionibus dare conſenſiſſet, et per hoc
calamitatem maximam genti ſuæ inveſſiſſe videretur.
Marcham ⁴⁹² ejus Egbertus, patruelis regis,
ſuſcepit.

B Einhardus Spirensis episcopus obiit; cui Heinri-
cus ſucceſſit, Goſlariensis eccleſiæ canonicus,
tantæ ⁴⁹³ dignitati vix dum per ætatem maturus, et
non tam electione principum ad hanc proſectus ⁴⁹⁴
quam indulgentia regis, cui in puerili ætate fuerat
familiariffime aſſentatus. Benno Oſenburgensis
episcopus obiit (Nov. 23.); cui alius Benno ſuc-
ceſſit.

Rex in nativitate ſancti Martini Goſlariam ve-
niens (Nov. 11.), graviter infirmari cœpit, atque
eadem validudine per multos dies laborans, lecto
recubabat.

MLXVIII

Rex nativitatem Domini Goſlariæ, necdum ſoſpi-
tate ad plenum recuperata, celebravit; a quo Eg-
bertus ⁴⁹⁵ marchio, exactis diebus feſtis, digreſſus,
cum ſe in ſua recepiſſet, modica febre pulſatus
terminum vitæ accepit. Sed marcham adhuc vivens
adquiſierat filio ſuo, tenerrimæ ætatis infantulo (208),
quem ei vidua (209) ducis ⁴⁹⁶ Ottonis de Swinefurt
pepererat ⁴⁹⁷; cui tamen ipſe paucis diebus ante-
quam vita excederet repudium ſcribere cogitaverat,
et contra leges ac ⁴⁹⁸ ſtatuta canonum viduam
Ottonis marchionis matrimonio ſibi jungere ⁴⁹⁹,
quod hæc forma elegantior et efferatis moribus ſuis
oportunior videretur; ſed mors oportune ⁵⁰⁰ inter-
veniens nefarios conatus ⁵⁰¹ ejus interceptit.

Ravenger patriarcha Aquileiſis ⁵⁰² obiit; cui
Sigehardus cancellarius ſucceſſit; pro quo Bibo
concellarius eſt ſubſtitutus*.

MLXIX.

D Rex nativitatem Domini Goſlariæ (210) celebra-

Eccleſia ſancti Petri in Monte (in m. a. p. 4. 5.) exuſta eſt xviii Kalendas Decembris. add. 3. 4. 5.

VARIE LECTIONES.

Cuno Col. p. 3. ⁴⁷⁶ e. ejus 1. ⁴⁷⁷ tum 5? ⁴⁷⁸ Diedericus 1. 4. 5, ⁴⁷⁹ o. ei 3. ⁴⁸⁰ quam 3. 4.
⁴⁸¹ adduxerat dirupuit 4. ⁴⁸² ita 4. ⁴⁸³ deest 3. ⁴⁸⁴ premium 2. ⁴⁸⁵ deest 3. ⁴⁸⁶ friteslarie
friteslaree 4. ⁴⁸⁷ ita 1. berthe *rell.* ⁴⁸⁸ craht 1b. ⁴⁸⁹ theſauris 3. *ut ſemper* 4. ⁴⁹⁰ miserabiliter
1. incumbentem 4. ⁴⁹¹ turing. 4. ⁴⁹² marchiam 1*. *marchia* 1. ⁴⁹³ ante 5. ⁴⁹⁴ proſectus 1. 4. ⁴⁹⁵ ec-
us 3. ⁴⁹⁶ deest 4. ⁴⁹⁷ peperat 4. ⁴⁹⁸ et 3. ⁴⁹⁹ conjungere 3. ⁵⁰⁰ inoportune 3. ⁵⁰¹ conatos 4.
quilegiensis 3.

NOTÆ.

06) Advocatus, *stiftsvogt*.

07) Tholey ditionis Trevirensis.

07*) a. 1062, p. 163.

08) Cf. F. A. G. Wenck de Henrico I. Miſn. et

Lus. march. comment. II, p. 19 ſqq. et Stenzel. I,
p. 253.

(209) Immula vel Irmingardis, Ann. S.

(210) Moguntia, Ann. Altab.

vit, pascha (Apr. 10) Quidelenburg, pentecosten A
 Coloniae (211). Post pentecosten [Jun. 1.] Wormaciae
 cum principibus regni colloquium habuit. Ibi pri-
 mum cum Mogentino ⁵⁰³ rem secreto agit ⁵⁰⁴, ejus-
 que opem ad perficiendum quod mente machinetur
 obnixè implorat; si impetret, se deinceps ei subdi-
 tum et dicto obtemperantem fore; ad hoc Thuringos
 armata ⁵⁰⁵ manu, si aliter nequeat, coacturum, ut
 decimas sine ulla in perpetuum contradictione per-
 solvant. Annuente episcopo, et pactione utrimque
 firmata, rex ad publicum refert, sibi cum uxore sua
 non convenire; diu oculos hominum sefellisse, ultra
 fallere ⁵⁰⁶ nolle; nullum ejus crimen, quo juste
 repudium mereatur, afferre, sed se, incertum quo
 fato, quo Dei judicio, nullam cum ea maritalis ope-
 ris copiam habere; proinde per Deum orare, ut se
 male ominata compede (212) absolvant patianturque
 æquo animo discidium fieri, ut illa ⁵⁰⁷ sibi et ipse ei,
 si ita Deus velit, felicioris matrimonii viam pate-
 faciat; et ne quis violatum ⁵⁰⁸ semel pudorem cau-
 setur obstare iterum nupturæ, se sub jurejurando
 confirmare, quod eam ut acceperit ⁵⁰⁹ sic inconta-
 minatam inlibatoque virginitatis pudore conserva-
 verit (213). Fœda res et ab regia majestate nimium
 abhorrens visa est omnibus qui aderant. Negocio
 tamen, cui rex tam fervide animum adjecisset,
 detractare, singuli religiosum arbitrabantur. Epi-
 scopus quoque tam preciosa pollicitatione redemptus
 quantum poterat salva verecundia, haut ægre cau-
 sam regis tuebatur. Itaque cunctis id fieri decer-
 nentibus, synodum conficiendo negotio indixit
 Mogontiae, proxima post festum sancti Michaelis C
 ebdomada. Hac expectatione rebus suspensis, re-
 gina Loresham, ut statutum tempus ibi præstola-
 retur, missa est; rex alio, qua regni negocia voca-
 bant, abiit.

Interea Dedi marchio Saxonicus cum viduam
 duxisset Ottonis marchionis, tertio prius anno de-
 functi, prædia etiam, quæ ille a diversis dominis
 beneficii loco habuerat, summa vi nitebatur ad-
 quirere. Cum nullus daret postulanti, indignitatem
 non ferens, regi, per quem potissimum stetisset ne
 darentur, bellum parabat, crebrisque colloquiis
 Thuringos ad societatem armorum sollicitabat.
 Promptum hoc fore sperabat, eo quod rex archi- D

episcopum adjuvando in exigendis decimationibus,
 multum a se avertisset animos eorum. Incitamen-
 tum tamen ⁵¹⁰ illi furoris vel maximum erat uxor
 sævissima. Hæc placido hominis ingenio et per æta-
 tem jam mansuefacto juveniles animos inspirabat,
 sæpius obtundens, quia, si vir esset, non inultus
 injurias acciperet, nec priori marito ejus audacia
 se imparem gereret, quo et virtute et opulencia su-
 perior esset. Rex ⁵¹¹ accepto nuncio graviter permo-
 tus, ingentes copias et quæ pluribus ⁵¹² etiam bellis
 satis essent celerrime contraxit. Tum vero episcopus
 Mogontinus, tempus se accepisse ratus, quo per
 occasionem publici belli privatum in Thuringos
 odium vindicaret, infestissimus aderat, regem quam
 atrocissime rem agere instigabat; ipse quoque totis
 amicorum, totis ⁵¹³ Mogontini episcopatus opibus
 cœpto annitebatur. Non sefellit Thuringos efferatus
 in se animus episcopi, nec ipsi in eum mitiores
 spiritus gerentes, legatos ad regem miserunt,
 se nihil iniquum, nihil quod secus sit moliri ad-
 versus eum, nec arma contra ⁵¹⁴ rem publicam
 suo consilio aut favore sumpta esse; paratos se po-
 tius hostem publicum capitis quoque sui periculo
 expugnare; promptius autem ac devotius id facturos
 esse, si decimationum leges, priorum regum et epi-
 scoporum indulgentia sibi statutas, ratas inviolatas-
 que fore pateretur; quod si episcopus ad eos rem
 divinam non divinis, sed humanis armis expugnatam
⁵¹⁵ veniret, et decimas ⁵¹⁶ jure belli sibi extorquere
 vellet, quas nec jure ecclesiastico, nec lege forensi
 potuisset, jam pridem se sacramento obstricto obli-
 gatosque fuisse, ut raptores et prædatores inultos
 non sinerent, satius sibi ⁵¹⁷ esse mori in bello
 quam amissis patrum legitimis perjuros vivere. Rex
 ad hæc benigne respondit, auxiliumque suum, si in
 fide permanerent, certissimos sperare jussit; dehinc
 ubi res matura visa est, infesto agmine Thuringiam
 intravit. Duo ibi castella, quibus marchio præsidium
 imposuerat, Bichelingun ⁵¹⁸ (214) et Scidingen ⁵¹⁹
 (215), alterum per dedicionem, alterum manu ex-
 pugnatum recipit. Ceteris illico admovendus erat
 exercitus. Sed marchio advertens nullo loco vel
 munitione sustineri posse impetum regis, incisa ⁵²⁰
 spe resistendi, se suaque omnia dedit. Thuringi,
 etsi, ut promiserant, erga regem et causam publicam

VARLÆ LECTIONES.

⁵⁰³ Maguntino 3. episcopo M. 1. ⁵⁰⁴ habuit 3. ⁵⁰⁵ adarmata 3. ⁵⁰⁶ vallere 5. ⁵⁰⁷ ille s. et ipso 3.
⁵⁰⁸ violatum 5. ⁵⁰⁹ accepit 3. ⁵¹⁰ deest 3. ⁵¹¹ Rex — contraxit desunt. 3. ⁵¹² plurimis 4. ⁵¹³ deest 5.
⁵¹⁴ deest 5. ⁵¹⁵ expugnaturus 4. ⁵¹⁶ deest 3. ⁵¹⁷ enim 3. ⁵¹⁸ bichelingem 3. bichelingum 1°. ⁵¹⁹ sci-
 dingen 4. schidingen 1. — scidingum scribere malim (W). ⁵²⁰ incisa 3.

NOTÆ.

(211) Stenzelius l. c. II, p. 231. Lambertum er-
 rasse suspicatur, cum exstant ap. Wenck, Hist. Hass.
 t. III, cod. diplomat., p. 45 sq. litteræ Heinrici d. 1.
 Jun. a. 1059. Moguntiae, non Coloniae, ubi rex Pen-
 tecosten celebrasse dicitur, datæ, nostrum tamen
 scriptorem sæpe omnes festos Pentecost. dies, non
 semper primum, hoc nomine intelligere. Sed for-
 tasse in isto diplomate verba: *Data est Kalendis
 Junii* — et: *Actum Mogontie* — ita discernenda
 sunt, ut res jam ante in hac urbe acta, Kalendis

demum Junii litteris consignata sit.

(212) Ita Horat., carm., l. III, od. 14 v. 11 sq.
male ominata verba dixit; cf. l. IV, od. 11, v. 24.

(213) Hoc illustrari potest ex ipsius Sigefridi
 archiep. Mogunt. ad Alexandrum papam epistola,
 Conc. t. IX, p. 1200, ubi rem prorsus aliter ac hic
 Lambertus narrat.

(214) Beichlingen.

(215) Burgscheidungen.

devoti fidelesque essent, in episcopum tamen Mogontinum hostilia pleraque fecere⁵²¹, probris et conviciis in faciem lacescere, milites ejus, dum prædas agerent, facto grege sæpius incursare, rapinam excutere, fundere, fugare, nonnullos denique ministros ejus, nec hos mediocri fortuna vel humili loco natos⁵²², dum ab exercitu regis paulo longius prædatum abissent⁵²³, comprehensos suspenderunt⁵²⁴. Jussu tamen eis est ab rege facile et contemptim, ut decimas darent, non quo recusantibus vim ferre⁵²⁵ in animo esset, sed ne, non reddito promisso, archiepiscopum offenderet. Dei⁵²⁶ marchio aliquamdiu habitus in custodia, tandem, adempta possessionum et redituum non modica parte, dimissus est. Filius ejus Dedi junior patrem ea tempestate infestius acerbisque quam alius quisquam insectatus est. Ob eam rem, exacto bello, ingenti gloria esse cœpit apud regem, egregiæ indolis adolescens, nisi ambitionis spiritu et præpropere dominandi cupidine præceps raperetur. Is non multo post, cum nocte quadam ad necessitatem naturæ secessisset, apposito extrinsecus⁵²⁷ insidiatore, confossus in inguine et occisus est. Qui necis ejus auctor fuerit, non satis constat, quamquam dolo novercæ interfectum vulgi sermonibus passim jactaretur. Illud haut dubie liquet monasteria et ecclesias, moriente eo, magna formidine exoneratas esse, cum mentibus omnium certissima opinio insedisset, eum angendarum opum studio non Deo, non⁵²⁸ homini⁵²⁹ parciturum, qui patri proprio non pepercisset.

Imminente jam die, qui scindendo⁵³⁰ regis conjugio dictus fuerat, rex Mogontiam concitus properabat. Et ecce inter eundem comperit, legatum sedis apostolicæ suum Mogontiæ adventum præstolari, qui discidium fieri prohibeat⁵³¹ et episcopo Mogontino apostolicæ animadversionis sententiam minitetur, quod tam nefariæ separationis se auctorem promiserit. Consternatus ilico, quod rem diu exoptatam perdidisset e manibus, per iter⁵³² quo venerat in Saxoniam redire volebat. Vix et ægre tamen amicorum consiliis superatus, ne principes regni frustraretur, quos summa frequentia sibi Mogontiæ occurre-re jussisset Franconofurt⁵³³ abiit, ibique eos qui⁵³⁴ Mogontiæ convenerant statuto die adesse jussit (*Oct.*) Quo dum frequentes venissent, Petrus Damianus — is legatus erat sedis apostolicæ, vir ætate et vitæ innocentia admodum reverendus — mandata exposuit Romani pontificis: pessimam rem et ab nomine christiano, nedum ab regio multum abhorrentem

A esse, quam molliatur; si minus humanis legibus vel canonum sanctionibus terreretur, parceret saltem famæ et existimationi propriæ, ne scilicet tam fœdi exempli venenum, ab rege sumpto initio, totum commacularet populum christianum, et qui ultor esse⁵³⁵ debuisset criminum, ipse auctor et signifer fieret⁵³⁶ ad flagitium; postremo si non flecteretur consiliis, se necessario vim ecclesiasticam adhibiturum et canonum lege scelus prohibitorum; ad hæc⁵³⁷, suis manibus nunquam imperatorem consecrandum fore, qui tam pestilenti exemplo, quantum in se esset, fidem christianam prodidisset. Tum vero in eum coorti omnes qui aderant principes aiebant, æqua⁵³⁸ censere Romanum pontificem, et per Deum rogabant, ne crimen inferret gloriæ suæ⁵³⁹ et regii nominis majestatem tam turpis facti colluvione⁵⁴⁰ macularet; præterea ne parentibus reginæ causam defectionis et justam turbandæ rei publicæ occasionem daret; qui si viri essent, cum armis et opibus plurimum possent, tantam filiæ suæ contumeliam procul dubio insigni aliquo facinore expiaturi essent. Hac oratione⁵⁴¹ fractus magis quam inflexus: *Si id inquit, fixum obstinatumque est vobis* (216), *imperabo egomet mihi, feramque, ut potero, onus, quod deponere non valeo*. Ita efferato magis per studium concordiæ odio, annuit quidem, ut in regni consortium regina revocaretur, ipse tamen, ut congressum ejus conspectumque vitaret, adhibitis sibi vix 40 militibus, in Saxoniam concitus reddit. Regina cum cetera multitudine et regni insignibus paulatim subsecuta est. Cumque ad eum Goslariam venisset, vix compulsus ille a familiaribus suis, ut ei obviam procederet, satis superque pro consuetudine eam benigne suscepit; sed protinus refrigescente amore, ad ingenium suum atque ad pristinum rigorem animi rediit; et quia consilia scindendi conjugii sæpe (217) jam temptata non processerant, statuit deinceps, communicato cum ea solum regni nomine, sic eam habere, quasi non haberet (218).

Maxima eo anno vinearum omniumque silvestrium arborum sterilitas fuit.

Meginwardus abbas Hildenesheimensis abbatiam suscepit Augiensem, patefacto in eam⁵⁴² sibi per multam largitionem aditu.

Rumoldus Constantiensis episcopus, maturæ admodum gravitatis vir, obiit (*Nov. 2.*); cui Carolus⁵⁴³ successit, Magadaburgensis, canonicus Is (219) a clericis Constantiensibus primo benigne susceptus est; sed processu temporis dum pro libito suos magis

VARIÆ LECTIONES.

⁵²¹ facere ed. (*secunda* ?) *tertia* rell. ⁵²² ortos 1. ⁵²³ abiissent 3. ⁵²⁴ suspenderent 1. ⁵²⁵ in ferre 3. et ed. II. ⁵²⁶ Dedo 1^a et *infra*. ⁵²⁷ extrinsecus 4. ⁵²⁸ nec — nec 4. ⁵²⁹ hominibus 4. ⁵³⁰ scindendi. 3. 4. 5. ⁵³¹ prohibebat 3. ⁵³² *ita* 3. 4. pariter 1. 4? *cf. infra* p. 478. n. k. ⁵³³ frankonofurt 4. franconofurt 1. ⁵³⁴ *deest* 5. ⁵³⁴ u. deb. crim. esse 3. ⁵³⁶ foret 3. ⁵³⁷ hoc 3. ⁵³⁸ eque 3. ⁵³⁹ *deest* 4. ⁵⁴⁰ colluvie 1. ⁵⁴¹ ratione 4. ⁵⁴² ea 5. ⁵⁴³ Carolus 3.

NOTÆ.

(216) *Fixum obstinatumque est vobis*. Sic Tacit. Ann. I, 47, 1: *Immotum fixumque Tiberio*.

(217) Vid. Stenzel. I, p. 254, not. 28.

(218) His contradicere videntur, quæ ad annum

1071, de nato a regina primo filio narratur. Sed omnem scrupulum tollit Stenzel. II, p. 62 sq.

(119) *cf.* Berthold. Constantiens. h. a.

quam ex ratione rem gereret, indignantes clerici, a A superiore facti, plerosque ex militibus episcopi communionem ejus se abstinere cœperunt propter simoniacam heresim, per quam episcopatum usurpasse dicebatur; id quoque et crimini dantes, quod plerosque ecclesiæ thesauros furtive abstulisset, Qua accusatione Romam perlata, Romanus pontifex mandata direxit Mogontino archiepiscopo, ne ullo modo ab eo consecraretur, donec in sui præsentia causa diligentius ventilaretur. Tolosæ (220) episcopus obiit; cui Bibo cancellarius successit; pro quo Adalbero⁵⁴⁴ canonicus Mettensis⁵⁴⁵ cancellarius est substitutus⁵⁴⁶.

MLXX.

Rex nativitatem Domini Frisingæ celebravit.

Episcopus Mogontinus et Colonensis et Babenvergensis a domino apostolico evocati, Romam venerunt. Ibi episcopus Babenbergensis accusatus, quod B per simoniacam heresim data pecunia episcopatum invasisset, multa et preciosa munera papæ dedit (221), et per hæc efferatam adversum se⁵⁴⁷ mentem ejus ad tantam mansuetudinem reduxit, ut, qui non sine periculo honoris et gradus sui evasurus putabatur, non solum impunitatem criminis, quod objectum fuerat, consequeretur, sed etiam pallium et alia quædam archiepiscopatus insignia ab⁵⁴⁸ sede apostolica pro benedictione perciperet. Mogontinus archiepiscopus ultro se episcopatu abdicare atque in otium privatæ conversationis secedere magnopere cupiebat; sed tam Romani pontificis auctoritate quam eorum qui præsentibus erant maturioribus consiliis vix et ægre abductus est a sententia. Omnes in commune acerbe objurgati, quod sacros ordines per simoniacam heresim venderent et ementibus indifferenter communicarent manusque imponerent; tandem, accepto⁵⁴⁹ ab eis jurejurando quod hæc ulterius facturi non essent, in sua cum pace dimissi sunt.

Dux Luteringorum⁵⁵⁰ Gotsfridus, omnibus pene terris magnitudine suarum rerum gestarum compertus et cognitus, obiit (an. 1069, Dec. 24), et Verdunis⁵⁵¹ sepultus est: cui filius ejus Gozelo⁵⁵² successit, præstantis quidem animi adolescens, sed gibbosus. — Udalricus⁵⁵³ marchio Carentinorum obiit (222).

Rex pascha in Hildenesheim (223) celebravit (Apr. 4). Ibi inter milites regis et milites episcopi seditio facta est. Sed milites regis in congressione D rei efferatus et Deo innocentis suæ teste et ce-

VARIÆ LECTIGNES.

⁵⁴⁴ adelbero 3. 4. ⁵⁴⁵ mentensis 3. *sæpius*. ⁵⁴⁶ s. est 3. ⁵⁴⁷ deest 5. ⁵⁴⁸ a 4. 5? ⁵⁴⁹ ab iis acc. 5. ⁵⁵⁰ lotheringorum 1. 4. ⁵⁵¹ verdunisse 4. ⁵⁵² Godefridus 1. Gotsfridus *rsuperscripto* Gozelo 4. Godefridus qui et Gozelo 1b. ⁵⁵³ ita omnes. ⁵⁵⁴ captos 4. ⁵⁵⁵ coniceretur 4. ⁵⁵⁶ Quidilenbuag 3. Quidelenburg 4. 5. ⁵⁵⁷ Merseburg 3. 4. 5. ⁵⁵⁸ Augusstimum 5. ⁵⁵⁹ Quidelinburg 3. Quidelinburg 5. ⁵⁶⁰ pallacio erat 3. ⁵⁶¹ deest 3. ⁵⁶² deest 4. ⁵⁶³ ejus atque suam i. 4. ⁵⁶⁴ querebant 4. ⁵⁶⁵ deest 5. ⁵⁶⁶ celeratos 5. ⁵⁶⁷ an ausus? W. ⁵⁶⁸ comodi 3. ⁵⁶⁹ cum 3. *et infra eum ad c.* ⁵⁷⁰ hebdomadas 4. ⁵⁷¹ deest. 4. ⁵⁷² p. m. 3. ⁵⁷³ revelleret 1. 3. ⁵⁷⁴ omnium 4.

NOTÆ.

(220) Tulli.
(221) Ipsum se jurejurando purgasse, Lambertus tradit a. 1075.
(222) Die 6 Mart. hujus anni; cf. Wedekind. Fot., fascic. 2, p. 190, annotat. 141.

(223) Spiræ, Ann. Altah, qui Pentecosten Missis regem celebrasse dicunt.

(224) Vid. Ranke et Kugler Beschreibung und Geschichte der Schlosskirche zu Quedlinburg (Berlin 1838). p. 60.

scio fretus, cum quovis, etiam indigno, etiam præter natales suos, pugnare malebat, quam tanti sceleris suscipione teneri. Igitur die statuta ad proxima Goslarie loca cum armata multitudo venit (*Aug. 1*); missis ad regem nunciis mandavit, si sibi ⁵⁷⁵ tuto venire, si tuto causam dicere liceret, paratum se coram venire, et conditione, quam principes regni æquam judicassent, crimen, cujus insimulatus fuerat, refellere. Rex ad hæc atrociter et acerbe respondit, se ei nec in veniendo nec in causa dicenda pacem aut securitatem polliceri; id solum expectare, ut juxta condictum Goslarium comminus veniret, et si quid de innocentia sua præsumeret, conserta cum adversario suo manu, æquissimo judici Deo rem committeret; ni id faceret, se, omissa legum dissidentium simultate, relegato sententiarum certamine, pro convicto confessoque eum in tanti ⁵⁷⁶ sceleris immanite habiturum. Relato ad ducem hoc responso, nec tutum nec satis honestum ejus ⁵⁷⁷ rationibus visum est his qui recte ei consultum cupiebant, ut sic inflammatae adversum se regis iracundiae illudendum se vexandumque objiceret, cum sibi, integris adhuc rebus et crimine necdum comprobato, tuto coram venire non licuisset; quod tam jure cæli quam jure fori omnibus semper reis, omnibus in causis licuisset. Ita incisa ⁵⁷⁸ spe veniæ, infectis rebus, in sua se recepit, satius putans, quoad posset, armis salutem tueri, quam ad ⁵⁷⁹ exsaturanda hostium suorum odia turpiter more pecudum jugulari. Postera die rex principes Saxonie, quod ex his oriundus esset et hi propter privatas inimicitias maxime invisum eum haberent, sententiam super eo ⁵⁸⁰ rogavit. Qui cum tamquam manifesti criminis deprehensum reum majestatis judicaverunt, et, si caperetur, capitali in eum sententia animadvertendum fore decreverunt. Illico amici regis ferro et igne (225) persequi eum, singuli pro virili portione, aggrediuntur; plerique etiam nec fide erga regem, nec studio erga rem publicam, nec ultione cujusquam private injuriæ, sed sola ⁵⁸¹ rapinarum cupiditate, arma contra eum capiunt. Itaque ⁵⁸² undique laxatis, immo ruptis irarum habenis, omnes in eum irruunt, prædia ejus et possessiones alias diripiunt, vastant, incendunt, ministros ejus

A agrorumque cultores, si quos fors ⁵⁸³ obtulisset obtruncant, lacerant, jugulant. Sic postremo præter modum modestiamque ira immoderatio debachabatur, ut nec ab ecclesiis nec templis, quæ ille propriis impensis Deo construxerat, hostilis sævitie impetus temperaret. Deinde rex collecto exercitu egressus, extremam operi manum per se ipsum imposuit; principes quos ei consanguinitate vel alia necessitudine obnoxios noverat, aut acceptis obsidibus aut jure-jurando, ne ad eum deficerent, obligavit. Castellum ejus Hanenstein (226), a quo ad primum statim belli terrorem præsidium abductum fuerat, funditus everti jussit. Alii castello, quod Tesenberg ⁵⁸⁴ (227) dicitur, exercitum jam admoverat. Sed hi qui intus erant, etsi loci situ inexpugnabiles essent, et copiis omnibus quæ administrando bello necessariae erant affatim affluerent, ultro tamen se dedere quam ancipitem belli fortunam temptare maluerunt. Relicto illic præsidio, rex in ulteriora loca ad demoliendas uxoris quoque ejus possessiones (228) exercitum abduxit, villas multas opibus et ædificiis ornatissimas incendit, bona diripuit, in mulieres et pueros — nam viri in montes et in saltus ⁵⁸⁵ devios se abdiderant — fœda et hostilia multa commisit; tantaque in ea expeditione acerba et crudelia perpessi sunt a rege proprio homines innocentes et nulla saltem suspitione criminis cujusquam infamati, ut nihil acerbius, nihil crudelius a barbaris perpeti potuissent. Tandem dux Otto perdoluit, et calamitatum pondere superata est constantia patientiæ. Itaque assumptis secum ad tria milia viris electis et omni militaris disciplinæ studio exercitatis, impetum in Thuringiam fecit, villas regalis fisci, rebus cunctis affluentissimas, incendit, prædam multam abegit, et milites suos, quorum plerosque ad societatem belli sola spes rapinarum allexerat, hac primum mercede inescavit fidosque ac firmos sibi effecit. Ita populabundus ultra Heschenewege (329), pervenit. Ibi confluentibus ac se agrorum suorum cultoribus, quibus milites regis præter miseram vitam nihil reliquum fecerant, partem aliquam prædæ distribuit, verbera ⁵⁸⁶ divinæ animadversionis fortibus animis tolerare admonuit, et pro se quoniam arma ferre non possent (230), suppliciter ad Deum vota

VARIE LECTIONES.

⁵⁷⁵ ut si 1°. ⁵⁷⁶ tanta 4. ⁵⁷⁷ deest 5. ⁵⁷⁸ incisa 3. 4. ⁵⁷⁹ deest 4. ⁵⁸⁰ eum 3. ⁵⁸¹ solum 4. ⁵⁸² Ita 1. 5? ⁵⁸³ sors 4. 5. ⁵⁷⁴ Tesenberg 1°. ⁵⁸⁵ saltos 4. ⁵⁸⁶ verba 5.

NOTÆ.

(225) Apud alios: *rem flamma et ferro, Marte et Vulcanos ducibus, gerere*; cf. Casp. Barth. ad Briton. Philipp., III, 292, p. 269.

(226) Non in Bajoaria, sed in prædiis Ottonis patrimonialibus quærendum ad Wirraham, non longe a Gottinga dissitum, unde gens Hansteinia nomen traxit, vid. de Gudenus, cod. dipl. tom. I, p. 418. Orig. Guelf. t. III, p. 626. KR. et Schrader die Dynastentämme, etc., tom. I, p. 185 sqq., et p. 39, n. 47.

(227) Procul dubio Desenberg in episcopatu Pa-

derbornensi, olim in patrimonio ducum Brunsvicensium. KR. Cf. Fürstenberg Monument. Paderborn., p. 155; Mascov., l. c., p. 24, not. a. Schrader, l. c., p. 186 sqq.

(228) In Westfaliam. Uxor enim Ottonis Richinza fuit, vidua Hermannii comitis de Werla.

(229) Eschwege ad Werram; cf. Wersche über die Vertheilung Thüringens, II, p. 136, n. 259.

(230) Cf. de h. l. Schrader in libro laudato, vol. I, p. 69, not. 1.

facere flagitavit. Interea Thuringi, qui se ante aliquot annos sacramento obstrinxissent, ne latrones aut raptores inultos sinerent, rerum suarum direptionibus exacerbati, ad arma conclamant, conglobatis propere ⁵⁸⁷ ingentibus copiis, hostes e vestigio insequuntur, inventisque haut procul ab Heschenewege ⁵⁸⁸ certamen inferunt 4 Nonas Septembris (*Sept.* 2). Nec diu aneeps pugna fuit. Nam ⁵⁸⁹ his qui cum duce Ottone erant impigre occurrentibus, vix primam prælii procellam sustinentes in fugam vertuntur, et alii in proximos montes et silvas evadere, alibi per iter ⁵⁹⁰ quo venerant citatis equis reverti ⁵⁹¹, summo conamine nitebantur, haut satis auspicato temptatam fortunæ aleam detestantes. Ipse denique, qui primo ut res certamini committeretur vehementissimus auctor incentorque fuerat, Ruotgerus ⁵⁹² comes (231), is nunc primus fugiendi auctor ac signifer apparebat, omnique, ut vulgo dicitur, vento citatior montes et colles modernus ⁵⁹³ Idithum ⁵⁹⁴ (232) transmittibat. Trecenti plus vel minus ⁵⁹⁵ in ea congressione ex Thuringis corruerunt; ex parte altera unus occisus, duo sunt vulnerati. Dux Otto, signo receptui dato, cum a cæde hostium vix et ægre militem suum revocasset, aliquamdiu in eisdem castris commoratus est, et vergente jam in vesperam die, plerosque principes exercitus sui singulos ⁵⁹⁶ in sua cum pacem dimisit. Ipse, adhibitis sibi quantas res poscere videbatur copiis, in ulteriorem Saxoniam contendit; ibique totam hiemem usque ad nativitatem Domini exegit, partim rapinis et deprædationibus victitans, partim ex possessionibus Magni comitis, quem belli periculorumque omnium socium et innocentiam suam ⁵⁹⁷ devotissimum assertorem habebat. Is filius erat Ottonis (233) ducis Saxoniam, egregius adolescens, boni ⁵⁹⁷ et æqui in pace supra annos suos servantissimus, et in bello audacia et virtute militari nulli secundus. Per lato ad regem nuncio acceptæ ⁵⁹⁸ in Heschenewege ⁵⁹⁹ cladis omissis rebus aliis, Goslarium concitus remeavit, nec inde usquam ⁶⁰⁰ ante nativitatem Domini abscessit ⁶⁰¹, timens scilicet, ne tam caram tamque acceptam sibi villam, quam pro patria ac pro lare domestico Teutonici ⁶⁰² reges incolere soliti

erant, hostes per absentiam ejus, quod minitari et crebris usurpare sermonibus dicebantur, in favillas cineresque redigerent.

Adalberto ⁶⁰³ Wormaciæ episcopus, propria, ut fertur ⁶⁰⁴, crassitudine præfocatus, interiit; cui ⁶⁰⁵ Adalbertus successit.

Aribo ⁶⁰⁶ diaconus, frater Willelmi et Ottonis marchionum, occisus est a propriis serviis suis, vir tam divinis quam secularibus litteris adprime eruditus, sed propter lasciviam morumque intemperantiam merito bonis omnibus gravis et invisus.

Silvestrium arborum eadem quæ priore anno sterilitas permansit. Sed vinearum tanta fertilitas fuit, ut plerisque in locis præ multitudine vix colligi vindemia posset.

MLXXI.

Rex nativitatem Domini Goslarium (234) celebravit. Ibi per interventum Ruodolfii ⁶⁰⁷ ducis Suevorum Welf ⁶⁰⁸, filius Azzonis marchionis Italarum, ducatum Bajoariæ ⁶⁰⁹ suscepit. Is filium Ottonis ducis Bajoariorum uxorem duxerat, et ⁶¹⁰ per jusjurandum altera jam vice matrimonio fidem dixerat; quamdiu itaque res tranquillæ ⁶¹¹ erant, quamdiu etiam bellum temere cœptum sine grandi permutatione rerum sedari posse sperabat, maritalem uxori ⁶¹² affectum et honorem deferebat, et causam soceri, quantum poterat, armis et consiliis tuebatur (235); at ubi animadvertit datam in eum sententiam ⁶¹³, et bellam iracundiamque regis magis in dies adversus eum crudescere, leges omnes vinculaque omnia, quibus vicissim propinquitatem firmaverant, abrupit; satius putans perjurii crimen et violatæ fidei verecundiam sustinere, quam res suas florentissimas desperatis ac perditis ejus rebus admiscere. Et primo in tam trepidis rebus (236) petenti ⁶¹⁴ auxilium denegavit, dein ⁶¹⁵ filiam ejus a complexibus suis et thori consortio segregavit patrique remisit; postremo ad ipsum ejus ducatum occupandum omnem operam intendit, nihil pensi habens (237), quantum auri, quantum argenti, quantum reddituum ac possessionum ⁶¹⁶ dilapidaret, dummodo quod cupiebat assequeretur. Directus est ergo dolus in manu ejus ⁶¹⁷ (238), et potuit ⁶¹⁸ et invaluit, cunctis

VARIÆ LECTIONES.

⁵⁸⁷ prope 4. ⁵⁸⁸ Heschenewege 3. ⁵⁸⁹ Nas 4. ⁵⁹⁰ ita 3. pariter *corr.* per iter 4. pariter 1. 5? ⁵⁹¹ deest 3. ⁵⁹² ita 3. 4. ⁵⁹³ modernos 4. ⁵⁹⁴ idithim 3. 4. ⁵⁹⁵ minusve 1. ⁵⁹⁶ singuli 4. ⁵⁹⁷ deest 4. ⁵⁹⁸ percepto 3. accepit 4. ⁵⁹⁹ Heschewehe 3. Heschenenuuege 1. ⁶⁰⁰ usque 4. ⁶⁰¹ recessit 3. abcessit 5. ⁶⁰² Theutonici 1. 4. 5. ⁶⁰³ Adalberus 1. Adelbero Wormatiensis 3. ⁶⁰⁴ ferunt 5. ⁶⁰⁵ c. A. s. *desunt* 5. ⁶⁰⁶ Eribo 4. Kribo 1. ⁶⁰⁷ ita 4. ⁶⁰⁸ Wel 3. ⁶⁰⁹ Bajoariorum 3. ⁶¹⁰ et — dixerat *desunt* 3. ⁶¹¹ intranquille 3. ⁶¹² uxoris 5. ⁶¹³ esse s. 1. ⁶¹⁴ deest 3. ⁶¹⁵ deinde 4. ⁶¹⁶ p. suarum 1. ⁶¹⁷ in manu ejus *per errorem repetitur* 5. ⁶¹⁸ potuit *omnes quod et edit., sed fort. patuit scribendum.*

NOTÆ.

(231) de Bielstein ad Werram; v. Gebhardi hist. gen. Abh., III, p. 102 sqq. Wenck, I. I., III, p. 39.

(232) Cf. I Paral. xxv, 3, etc., Isidor. Originum I. VII, c. 8, 28: *Idithum interpretatur TRANSILIENS EOS sive SALIENS EOS. Quosdam enim inhærentes humo, curvatos in terram, et ea quæ in imo sunt cogitantes, et in rebus transeuntibus spem ponentes, transilivit canendo iste, qui vocatur transiliens. Quod huic di-*

ctioni ansam dedisse videtur.

(233) Ordulfum alii vocant.

(234) Ann. Altah. minus recte: Badenbergh.

(235) Cf. Stenzel., II, p. 105.

(236) *In tam trepidis rebus*; cf. Horat., od. III, 2, 5; liv. I, 27.

(237) *Nihil pensi habens*, Sallust., Cat. c. 5 et 12.

(238) Cf. Daniel, VIII, 25.

detestantibus, quod carissimam atque opinatissimam in re publica dignitatem tam fœda ambitione⁶¹⁹ poluisset. Noverat rex, haut satis placitum principibus Bajoariæ, quod hoc tum⁶²⁰ contra morem et jus, tum ipsis inconsultis factum fuisset (239), et propterea quantocius ire in Bajoariam cogitabat, ut tumultum, si quis forte oriretur, per se ipsum reprimeret. Sed e diverso haut nescius erat, si ipse longius abisset, hostes illico in Goslariam impetum facturos et clarissimum illud regni domicilium in⁶²¹ cinerem redacturos. Accepto a familiaribus suis consilio, quosdam Saxonie principes illic præsidii causa reliquit; et ipse, sicut instituerat, in Bajoariam proficisci parabat. Interea dux Otto videns sibi nihil jam spei reliquum esse, cujus et bona omnia flamma hostilis absumpisset et ducatum alius in suam potissimum contumeliam invavisset, statuit, rem in extremum discrimen adducere, et cum rege, ubi primum copia fieret, collatis signis dimicare. Itaque montem qui dicitur Hasengun (240) occupavit⁶²² (*Januar.*), ut is scilicet militibus suis, quomodocumque res in prælio cecidissent, receptui foret. Eum⁶²³, etsi natura et situ ipso satis munitum, munitiorem tamen manu atque opere fecit, ibique convecta ex circumjacentibus agris præda, regem præstolabatur. Rex accepto nuncio nihil moratus, quantas in ea trepidatione potuit copias ex Saxonia, ex⁶²⁴ Thuringia atque⁶²⁵ ex Hassia celerrime contraxit. Ceteris principibus, qui longius aberant, mandavit, ut, si forte res sine mora et diuturnitate confici non posset, sibi quam citius possent armata manu concurrerent. Plurimum eo tempore rex consiliis utebatur Eberhardi comitis (241) sapientis admodum viri. Is videns hostes, sic ad bellum exercitatos, sic ipsa jam⁶²⁶ desperatione, quæ plerumque timidus⁶²⁷ etiam virtutem addere solet (242), efferatos, sine magno detrimento rei publicæ nec vinci nec vincere posse, abiit ad ducem⁶²⁸ Ottonem, eumque per Deum obtestari cœpit, ne se suosque in tantum discrimen præcipitaret; necdum ei omnem spem veniæ, omnem respirandi facultatem ereptam esse; si de monte, quem occupaverat, exercitum

A abduceret, seque regi justis conditionibus⁶²⁹ dederet, sub juramento se ei promittere, quod et veniam culpæ, cujus insimulatus fuerat, et omnium quæ jure belli amiserat restitutionem ei⁶³⁰ a rege impetraret. Annuente eo, rem ad regem detulit, et eum haut difficulter in sententiam adduxit, quippe cum tædere eum jam belli cœpisset, quod propter privatum hominis amorem a principibus per ingenium trahi ac segniter geri videbat. Pace per jurandum utrimque firmata, induciæ datæ sunt Ottoni duci usque in pascha, ut Coloniam veniens, dedicionem lege quam principes æquam judicassent perficeret. Inter has inducias, dum dux Otto exercitum, singulos in sua, dimisisset, Retheri⁶³¹ comes (243), partium ejus haut leve momentum, occisus est ab hostibus suis propter quasdam⁶³² privatas simultates.

B Saricho abbas Corbeiensis obiit; cui Wernheri⁶³³, ejusdem cœnobii monachus, successit.

Rex, sicut instituerat, in Bajoariam abiit, ibique compositis mediocriter, prout tum copia erat, regni negociis, ad Renum⁶³⁴ rediit (*April.*). Castellum Hamerstein⁶³⁵ (244), quod a superioribus regibus jam olim dirutum fuerat (245), summo nisu instauravit. Pascha Colonie celebravit (*April.* 24), ibique rursus Ottoni duci inducias usque in pentecosten dedit. Exacta solemnitate paschali. Leodium abiit⁶³⁶. Ibi ad eum vidua Balduwini⁶³⁷ comitis venit, regie majestatis patrocinium expetens contra violentiam improbitatemque⁶³⁸ Ruotberti⁶³⁹, fratris Baldulwini⁶³⁷, qui et fratrem prælio victum vita privasset, et comitatum ejus, expulsis uxore et liberis, tyrannica crudelitate occupasset.

C Non ingratum fortassis lectori fecero, si gestæ rei historiam quam paucis potero absolvam. In comitatu Balduwini⁶³⁷ ejusque familia id multis jam seculis servabatur quasi sancitum lege perpetua, ut unus filiorum, qui patri potissimum placuisset nomen patris acciperet⁶⁴⁰ et⁶⁴¹ totius Flandrie principatum solus hereditaria successione obtineret, ceteri vero fratres aut huic subditi dictoque obtemperantes⁶⁴² ingloriam vitam ducerent, aut

VARIE LECTIONES.

⁶¹⁹ poll amb. 4. ⁶²⁰ dum 3. ⁶²¹ in c. r. *desunt* 3. ⁶²² *deest* 3. ⁶²³ cum 4. 5. ⁶²⁴ et 4. ⁶²⁵ et 1. ⁶²⁶ *deest* 3. jam ipsa 5. ⁶²⁷ etiam tim. 3. ⁶²⁸ adducere 5. ⁶²⁹ *deest* 4. ⁶³⁰ *deest* 3. ⁶³¹ Recheri 3. ⁶³² *deest* 3. ⁶³³ Werenher 5. Vuernher 4. ⁶³⁴ Rhenum 4. ⁶³⁵ Hammerstein 3. ⁶³⁶ addit 4. ⁶³⁷ Balduini 3. ⁶³⁸ *deest* 3. ⁶³⁹ Rutberti omnes. ⁶⁴⁰ p. p. nomen patris placuisset, nomen patris acciperet 3. ⁶⁴¹ et — obtineret *desunt* 5. ⁶⁴² temper. 3.

NOTÆ.

(239) Cf. Thietmar., V, 8 (ex quo Adelboldus, D 6. 9).

(240) In Haseia, Haasungen am Habichtswalde. Cf. Wenck, l. l, III, p. 40, n. h.

(241) Ex mente Gebhardi, hist. gen. Abh., III, p. 102 sqq., fuit frater Rutgeri comitis de Bielstein ad Werram; cf. Schneidt vom Adel, p. 175. Wenck. l. l., II; cod. dipl., p. 47-50.

(242) Hanc nobilem sententiam usu sæpe probatam illustrat Barth. ad Briton. Phil., V, 525, p. 339, locis similibus Statii Theb. X, 493; Curtii Ruf., V, 4, 31: *Ut opinor ignaviam quoque necessitas acuit, et sæpe desperatio spei causa est.* Arator., hist. apostol., II, 706:

. . . labor ultimus omnia secum,
Si desperat, habet; sola est via vincere victis,
Formidare nihil . . . . .

(243) Videtur fuisse comes de Insula (Giselwerder). Cf. Guden., cod. dipl. M., I, p. 207, ubi a. 1151 ejusdem nominis comes, Ottonis Brunsv. vassalus, familiam nostri signat. Adde Scheidt ad Moscri jus publ. Brunsv., p. 82, etc. K R.

(244) V. Schoepff Ausführung von Marggraf Otten aus dem Nordgan und zugleich von Hammerstein. Laubach, 1755. 4. p. 28 sqq.

(245) V. Ann. Quedl., a. 1020. SS. III, p. 83. Ruperti Vitam S. Heriberti, SS. IV, p. 749.

peregre profecti, magis propriis rebus gestis florere contenderent, quæ⁶⁴³, desidiæ ac socordiæ dediti, egestatem suam vana majorum opinione consolarentur. Hoc scilicet flebat ne, in plures divisa provincia, claritas illius familiæ per inopiam rei familiaris obsoleret (216). Igitur cum Balduwinus senior duos genuisset filios, Balduwinum et Ruotbertum⁶⁴⁴, Balduwinum omnium quæ habebat heredem instituit, Ruotherto⁶⁴⁵, ubi primum ætas faciendis stipendiis matura visa est, naves paravit, aurum, argentum et ceteras longinquæ profectiois impensas affatim præbuit, jussitque ut ad gentes exteras iret, et, si vir esset, propria, sibi virtute regnum diviciasque pararet. Ille patri acquiescens, assumpta secum multitudine, qua regio prægravari videbatur, navem ascendit, et in Galliciam ire eamque, si votis Deus successum annuisset, sibi subdere cogitavit. Cumque post paucos dies ad ignota quædam littora applicuisset, et egressus⁶⁴⁶ in terram ab incolis loci prædas agere cœpisset, illi ex omnibus partibus⁶⁴⁷ ad arcendam vim illico armati conveniunt. Facta congressione, eum⁶⁴⁸, cum aliquamdiu pugnam fortiter sustinuisset, in fugam vertunt, fugientem usque ad naves persequuntur, sociosque ejus pene ad internitionem prosternunt. Ipse cum paucis vix fuga elapsus, ad patrem tantæ calamitatis nuntius rediit. A quo propter male gestas res contumeliose repulsus, alia rursus via, quoniam hac non successisset, fortunam temptare aggreditur, omnia paratus, etiam extrema perpeti, ut maculam veterem factis recentioribus elueret. Reparatis navibus et numero militum instaurato, marinis iterum fluctibus se credit, in regionem longinquam, ubi sedem vaganti Deus⁶⁴⁹ ostendisset, iter facturum. Et ecce post paucos dies tempestate infestissima circumventus, multis suorum naufragio amissis, ipse nu-

aus omniumque rerum egens vix et ægre in littus evasit (247). Dehinc assumpto plebeio habitu, inter eos qui Hierosolimam causa orationis pergebant, Constantinopolim ire parabat, vocatus⁶⁵⁰ eo crebris legationibus Northmannorum⁶⁵¹ (248), qui sub imperatore⁶⁵² Constantinopolitano militabant, quique ei, si illuc veniret totius Græciæ principatum pollicebantur. Sed imperator Constantinopolitanus, comperto hoc consilio, omnia flumina, per quæ transitus⁶⁵³ in Greciam esse poterat, appositis custodibus, observari fecit, ut deprehensus illico trucidaretur. Sic conatus cœptumque ejus⁶⁵⁴ irritum fuit. Tandem advertens sic infeliciter sibi cedere quamcumque viam temptasset amplificandæ gloriæ suæ, deinceps in perpetuum⁶⁵⁵ ab oppugnatione exterarum gentium animum avocavit, atque in Friesiam (249), quæ confinis est Flandriæ, cui Thidericus⁶⁵⁶ quondam comes, et post hunc⁶⁵⁷ Florentius, frater ejus, imperaverat, irruptionem fecit. Bis ibi commisso prælio victus et⁶⁵⁸ fugatus est. Tandem incolæ loci, multis certaminibus exhausti, cum animum ejus vel ad mortem vel ad victoriam obstinatum cernerent, ultrose ei dederunt (250). Quod ubi frater ejus Balduwinus comperit — jam enim pater ejus morbo ac senio confectus naturæ concesserat —, armata multitudine his eum sedibus perturbare⁶⁵⁹ magna vi, magno molimine parabat (251). Cui cum exercitu adventanti Ruotbertus⁶⁶⁰ legatos obviam misit, obtestans per Deum, ut se fratrem suum reminisceretur, nec jura germanitatis, apud barbaros quoque semper sacrosancta et inviolata, pollueret; misereretur potius peregrinationis, laborum et calamitatum, in quibus totam ætatem suam detrivisset; gauderet ipse beatus⁶⁶¹ sorte sua (252), quod totam communis patris hæreditatem, quam jure gentium secum dividere debuisset, solus sine

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁴³ deest 5. ⁶⁴⁴ Rubertum 3. Rutbertum 4. 5. Rubertum 1. *semper fere* ⁶⁴⁵ Rutberto 3. 4. 5. *plerumque.* ⁶⁴⁶ ingressus 4. ⁶⁴⁷ deest 4. ⁶⁴⁸ c. contra eum al. 4. ⁶⁴⁹ deest 5. ⁶⁵⁰ vocatus 3. ⁶⁵¹ Northmannorum 3. ⁶⁵² imperatore 4. ⁶⁵³ trans esse pot. in g. 3. ⁶⁵⁴ deest 3. ⁶⁵⁵ imperp. 4. ⁶⁵⁶ Thidericus 1. 4. ⁶⁵⁷ eum 4. ⁶⁵⁸ ac 5? ⁶⁵⁹ perturbare 1° 4. ⁶⁶⁰ ita 4. ⁶⁶¹ deest 4.

NOTÆ.

(246) Cf. Nachricht von einigen Hausern des Geschlechts der von Schlieffen. (Cassel, 1784, 4) p. 51, not. 1, 2, et: Die Ministerialen. Von Aug. Freih. v. Furth (Coln am Rhein 1836, 8), p. 853, — Hermannus, de restauratione S. Martini Tornac., ap. Dachery, ed. II pag. 892, hæc rectius ita narrare videtur: *Balduinus, qui Insulæ jacet, timens ne post mortem suam seditio nasceretur inter filios suos Balduinum et Robertum, totam terram suam in vita sua Balduino dedit, et optimates suos hominum et fidelitatem promittere fecit, ita ut apud Aldenardum super reliquias sanctorum præsentem patre et filio multisque principibus, idem Robertus publice juravit quod nec ipsi Balduino nec hæredibus ejus aliquo modo de terra Flandriæ noceret; quo juramento completo, de Flandria exiit et in Frisiam secessit.* W.

(247) Quæ de his duabus expeditionibus a Lamberto narrantur, in libro egregio: *L'art de vérifier les dates.* t. XIII, p. 291, ad fabulæ Romanensis similitudinem quodammodo accedere dicuntur.

(248) Qui alias Barangi, Warægi.

(249) I, e Hollandiam.

(250) Nupsit Gertrudi, viduæ comitis Florentii: cf. Wilhelm, Gemmet. cont. VIII, 14; Albericum ex Guidone, a. 1072. W.

(251) Hæc minus recte Lambertus tradere videtur. Hermannus Torn., l. l., pergit: 13. *Post aliquot veros annos audiens Balduinum germanum suum defunctum et in cænobio Hasnoniensi sepultum, filiumque ejus Ernulfum jam Flandrensem comitem factum, quibusdam Flandriæ principibus secreta convocatis, multisque muneribus promissis, Flandriam intravit, prætermissoque juramento quod fecerat, bellum contra nepotem suum paravit. Quod audiens Ernulfus, juncto sibi Philippo Francorum rege, de cujus manu terram susceperat, patruo suo Roberto eum exercitibus suo apud Casletum occurrit, ibique prælio conseruit et Ernulfo interfecto, Robertus Flandriam obtinuit, et Richeldis, mater Ernulfi, de Flandria pulsa cum altero filio suo Balduino, comitem Hainansem repetiit.* Cf. etiam Ordericum Vit., IV, 8, ed. Le Prevost, II, p. 234. W.

(252) Cf. Horat., Epod 14, 15.

consorte obtineret, se patriis ⁶⁶² finibus extorrem, paterna hæreditate destitutum, ab summa gloria majorum suorum ad ultimam egestatem coactum, exterarum ⁶⁶³ gentes bello læcessisse, terras ac maria concitasse, nihil denique prætermisisse, ne de portione paternæ substantiæ, quæ se contingeret, fratri molestus esset; nunc laboribus exhaustum, adversitatibus defatigatum ⁶⁶⁴, vix et ægre parvissimo terrarum angulo insedissee, cujus nullam partem constet ad ejus dominium pertinere; postremo id se animo fixum habere, nec ab sententia ⁶⁶⁵ ulla vi, ulla necessitate abduci posse, ut hic aut instantis jam senectutis requiem aut honestæ saltem mortis sepulchrum sit habiturus. Nihil ille his verbis motus, exercitum haut segniter ad Fresiam admovebat. Tum Ruobertus ⁶⁶⁶ necessitate compulsus, armata ^B juventute ⁶⁶⁷, quam secum lectissimam habebat, obviam ei processit; commissoque prælio, ex parte Balduwini ⁶⁶⁸ multi occisi ⁶⁶⁹, plures vulnerati, omnes in fugam versi sunt; quos dum ipse loco pulsos sistere pugnamque restituere summo conamine moliretur, in confertissimos hostium cuneos temere in-
 vectus, occiditur. Cujus morte comperta, Ruobertus illico in Flandriam irruptionem fecit, eamque sibi tanquam ex jure debitæ successionis totam mancipavit. Filius erat Balduwino, impubis adhuc adolescens et necdum armis militaribus maturus. Is repente et perempti patris et hostilis irruptionis atroci nuncio attonitus, ad regem Francorum, Philippum nomine, confugit, auxilium et necis paternæ vindictam expetens, eo quod pater ejus tam ipsi quam majoribus ejus sæpe in arduis rebus commodissime ⁶⁷⁰ affuisset et civitates quasdam ex his quas Ruobertus occupaverat pro donativo ab eo accepisset. Ille rei indignitate

^A gravissime permotus, statim temere et tumultuario tantum milite collectum ⁶⁷¹ exercitum duxit ⁶⁷² in Flandriam, de magnitudine virum suarum et hostis imbecillitate nimium præsumens. Sed Ruobertus ⁶⁷³, quo viribus erat impar, eo magis ut rem astu ⁶⁷⁴ tractaret ⁶⁷⁵ intentus, simulato aliquamdiu metu et fugiendi ⁶⁷⁶ studio, ex insperato atque ex insidiis copias suas super exercitum regis effudit, tantumque eis terrorem incussit, ut abjectis armis fugiendo salutem consulere summa ope conarentur. Filius Balduwini ⁶⁷⁷ cum deinceps parum spei in armis ⁶⁷⁸ poneret, assumpta matre sua, ad regem Teutonicorum ⁶⁷⁹ Heinricum, Leodii, ut prædictum est, tum temporis positum, venit opemque ejus adversus patrum voluntiam supplex imploravit, atque ut magis eum sibi obnoxium faceret comitatum Reginheri quondam comitis cum castello munitissimo, Mons nomine ⁶⁸⁰, quæ scilicet prædia mater ejus a priore marito suo dotis nomine acceperat (253), sancto Lamperto (254) tradidit; quæ rursus episcopus Leodiensis duci Godefrido, ille itidem ipsi filio Balduwini ⁶⁸¹ beneficii loco dedit. Hoc rex quasi precio redemptus, episcopo Leodiensi atque duci Godefrido, item aliis Lutheringiæ ⁶⁸² principibus præcepit, ut in arduis rebus (255) præsidio ⁶⁸³ illi essent, et Ruobertum ⁶⁸⁴, si injuste in vasis sedibus ultro excedere nollet, vi et armis expellerent. Qui protinus coadunato exercitu in Flandriam profecti sunt. Sed comperto quod Ruobertus ⁶⁸⁵ cum rege Francorum jam in gratiam redisset, et expiata veteri contumelia, firmum sibi eum fidelemque fecisset, infectis rebus in sua redire ⁶⁸⁶, temerarium judicantes cum rege potentissimo privatis viribus acie conflagrare. Sic Ruobertus ⁶⁸⁷ deinceps ⁶⁸⁸ Flandriæ principatu in securitate potiebatur (256).

VARIÆ LECTIONES.

⁶⁶² patris 1. 3. 5. patribus 4. ⁶⁶³ ceteras 4. ⁶⁶⁴ fatigatum 5. ⁶⁶⁵ absentem 5. ⁶⁶⁶ ita 4. Rutpertus 3. (et infra); Rupertus 5. ⁶⁶⁷ vi venture 4. ⁶⁶⁸ balduini 3. et ita infra Hinc inde etiam 4. ⁶⁶⁹ o. sunt f. ⁶⁷⁰ commodissime 3. ⁶⁷¹ deest 3. ⁶⁷² in fl. d. 3. ⁶⁷³ Rupertus 3. hoc loco. ⁶⁷⁴ actu 3. 4. 5. ⁶⁷⁵ tractare 4. ⁶⁷⁶ confugiendi 4. ⁶⁷⁷ Balduini 1. 4. ⁶⁷⁸ a. francorum 1. ⁶⁷⁹ Theutonicorum 1. 4. 5. ⁶⁸⁰ acceperat add. 4. ⁶⁸¹ Balduini 1. 3. 4. ⁶⁸² in Luthoringie 3. in L. 5. ⁶⁸³ prelio illi adessent 3. ⁶⁸⁴ Rupert 3. ⁶⁸⁵ redire 4. ⁶⁸⁶ Rupertus 3. ⁶⁸⁷ deest 3.

NOTÆ.

(253) Richildis, uxor Hermannii comitis Hannoniensi.

(254) V. Diploma Henrici regis hac de re datum v Idus Maii ann. 1071, quod exstat ap. Dunigium in Spicileg. ecclesiast., t. III. p. 494. Capeavill., l. c., t. II, p. 11 sqq. et in libro qui inscribitur; *Annales de la province et comté d'Haynau, recueillies par feu François Vinchant prestre, auymentées et achevées par le R. P. Antoine Ruteau, de l'ordre des P. P. Minimes: à Mons en Haynau, 1648, in-fol., p. 191, unde id deprompsit Mart. Gerbertus de Rudolpho Suevico, p. 17 sq.*

(255) In arduis rebus, cf. a. 1073. Horat. Od. II, 3, 1.

(256) Cf. quæ narrat Hermannus Tornac., l. 1.: *Robertus autem statim legatos ad Henricum imperatorem direxit, rogans ut si necesse esset sibi adjutor existeret. Ex his legatis fuit unus Balduinus advocatus Tornacensis, qui postea monachus fuit Domini Anselmi Cantuariensis archiepiscopi, qui que retulit quod, dum Coloniz propinquassent, obviaverunt cui-*

dam matronæ honestæ et ignotæ, a qua requisiti qui essent, unde venirent, quo tenderent, cum nollent ei rem sicut erat revelare: « Scio, inquit, vos esse legatos Roberti Flandrensis comitis, qui juramentum quod patri suo pro germano suo fecerat prætergressus, filium ejus interfecit et terram ejus invasit; vos quoque nunc ad imperatorem Henricum propter obtinendam gratiam et amicitiam dirigit. Sciat is itaque vos prosperum iter et gratiam Cæsaris habituros, ipsumque Robertum cum filio suo Flandriam pacifice possessurum, sed nepotem suum, qui ex filio suo genitus fuerit, sine prole moriturum; cui succedet quidam pulcher juvenis de Dacia veniens, qui tamen et ipse sine prole morietur; post quem duo alii de Flandria contendunt, alterque eorum alterum interficiet et victor Flandriam obtinebit, ipsiusque hæredes Flandriam possidebunt usque ad tempus antichristi. » Hæc ego adhuc parvulus a præfato Balduino Tornacensi advocato, qui unus ex legatis fuerat, narrari audivi nunc autem jam in senium vergens vera esse proprii oculis sicut dixerat conspicio, W.

(*Mah.*) Fratres de monasterio Stabulaus ⁶⁸⁸ (257) A cottidie aures regias obtundebant (258 pro repetitione monasterii Malmendrensis, quod abbati ereptum, rex consilio Premensis episcopi, ut prædictum est (259), dono dederat Coloniensi archiepiscopo. Cumque nihil ⁶⁸⁹ ille precibus, nihil lacrimis, nihil ipsa perurgentium ⁶⁹⁰ importunitate moveretur, inito consilio, et, ut, fertur, divina revelatione ad hoc faciendum incitati, ossa beati Remacli ⁶⁹¹ levant, Leodium deferunt, et, rege ⁶⁹² celebri quodam loco convivium agente, super mensam ipsam apponunt, obsecrantes per Deum, ut, si minus filiorum, saltem patris ⁶⁹³ misereretur ⁶⁹⁴ jam cum Christo regnantis et de injuriis suis cottidie ad tribunal æterni judicis proclamationem facientis; cui nisi sua restitueret, ultra ei propter penuriam rerum necessarium militaturi non essent. Hoc sup-
 B plicationis genere, quod ab captanda benivolentiam comparatum fuerat, rex versa vice nimium effertus, concitus se, relictis repulis, in palatium proripuit, et quo exemplo in abbatem, tam audacis facti incentorem, animadvertere deberet, plenus irarum cogitabat. Sed ecce mensa, cui superpositæ erant sacræ reliquiæ (260), divina virtute confracta ⁶⁹⁵ corruit, ministroque regis, haut obscuri nominis viro, crura pedesque contrivit; qui paulo post, exorata per intercessionem beati Remacli pietate divina, ita pristinæ restitutus est sospitali ⁶⁹⁶, ut ne ⁶⁹⁷ cicatrix quidem in argumentum læsionis abolitæ relinqueretur. Atque ita deinceps per totam noctem sequentemque diem tanta circa sanctum corpus coruscabat miraculorum multitudo, ut corporali quodammodo proclamatione videretur beatus
 C Remaclus jus suum expostulare. Attonitis omnibus tantæ rei novitate, rex timore vehementissimo correptus, ne forte, si cunctaretur, cælestis in eum protinus ⁶⁹⁸ ultio procederet, non solum ablata restituit, sed recentibus etiam donis pro munificentia regia magnifice cumulavit. Hinc digressus, pentecostem Halberstat celebravit (*Jun.* 12). Ibi Ottonem ducem ceterosque ingenuos, qui cum eo arma contra rem publicam sumpsisse arguebantur, in dedicionem suscepit, principibusque regni in custodia habendos et statuto die sibi restituendos commendavit (*Jun.* 14).

Meginwardus abbas Augiensis dignitate sua ultra se abdicavit, offensus tum infestatione quorundam militum suorum, qui eum gravibus contumeliis affecerant, tum importunitate regis, qui frequentibus eum edictis urgebat, ut prædia monasterii, quæ tam ejus quam priorum abbatum largitione dilapidata vix jam in usus fratrum sufficere poterant, militibus suis ⁶⁹⁹ in beneficium erogaret. In locum ejus non per electionis ostium, sed per simoniacæ hereseos cuniculum, protinus irrupit Ruobertus ⁷⁰⁰ abbas Babengergensis, cognomento Nummularius, annumeratis in ærarium regis mille pondo argenti purissimi (261). Hic sordidissimis ⁷⁰¹ quæstibus et usuris, quas etiam privatus adhuc in monasterio exercuerat ⁷⁰², infinitam sibi pecuniam conflaverat, et propterea mortes episcoporum et ⁷⁰³ abbatum anxia expectatione jam dudum suspiraverat. Cumque eos diutius vivendo vota sua et effrenatæ ambitionis impetum, quo præceps rapiebatur. morari graviter et impatientissime ferret eo vesaniæ evasit, ut præter occulta ⁷⁰⁴ munera, quibus auriculariorum favor redimendus erat, regi centum pondo auri promitteret, ut, ejecto eximiæ sanctitatis viro abbate Widerado, sibi abbatia Fuldensis traderetur. Et perfecto, quod nefarie concupiverat, flagitiosissime obtinisset, nisi pauci, quibus leges ecclesiasticæ pecunia cariores erant, in faciem regi, ne id faceret ⁷⁰⁵, obstitissent. Is pseudomonachus, dicam expressius vi doloris impulsus, is angelus satanæ transfiguratus in angelum lucis, ita sanctam et angelicam monachorum professionem infamavit,
 C corruptit, vitiavit, ut monachi nostris temporibus atque in his regionibus non innocentia æstimentur ⁷⁰⁶ atque integritate vitæ, sed quantitate pecuniæ, nec quærat in abbatibus eligendis, quis dignius ⁷⁰⁷ præesse, sed quis carius abbatiam possit emere. Ita proprio hujus ⁷⁰⁸ invento novo atque infasto hujus ⁷⁰⁸ aucupio, hæc in ecclesiam introducta est consuetudo, ut abbatia publice venales prostituantur in palatio ⁷⁰⁹, nec quisquam tanti venales proponere queat, quin protinus emptorem inveniat, monachis inter se non de observantia regulæ zelo bono, sed de quæstibus et usuris zelo ⁷¹⁰ amaro contententibus. Sed hæc ut digne defleri possint,
 D pro magnitudine sua et proprio volumine et proli-

VARIE LECTIONES.

⁶⁸⁸ proturbati 1. ⁶⁸⁹ ille nichil 3. ⁶⁹⁰ per urgentum 4. 5. ⁶⁹¹ Reinardi 3. ⁶⁹² regi 4. ⁶⁹³ p. tanti 1. ⁶⁹⁴ miseretur 1. misereatur 1*. ⁶⁹⁵ fracta 4. ⁶⁹⁶ sanitati 4. ⁶⁹⁷ nec 4. ⁶⁹⁸ deest 3. ⁶⁹⁹ suum 5. ⁷⁰⁰ ita 4. f. Rupertus 3. ⁷⁰¹ sordidissimis 4. ⁷⁰² excreverat 4. ⁷⁰³ et a. desunt 5. ⁷⁰⁴ occulta 3. ⁷⁰⁵ regne id acere 4. ⁷⁰⁶ estimantur 4. 5. ⁷⁰⁷ dignus 3. 1*. ⁷⁰⁸ hujusmodi 3. ⁷⁰⁹ pallacio 3. ⁷¹⁰ scelo 1.

NOTÆ.

(257) Triumphus S. Remacli de Malmundariensi cœnobio ap. Chapeavill., I, c., t. II, pag. 552 sqq. cf. etiam Stenzel, I, p. 224, not. 17.

(258) Cf. infra h. a. et a. 1075, 1077. Terent., Eunuch. III, v, 6; Cic. Orat. c. 66.

(259) A. 1063.

(260) Cf. C. Barth. ad Briton. Philipp., IV, 4, p. 344.

(261) Pondo i. p. libra, marca. Libra argenti

constabat tunc temporis adhuc 20 nummis sive solidis quorum unus æquiparandus minimum dimidio thalero; unde patet tantum argenti abbatia vel ditissimæ acquirendæ vix impensum fuisse. Centum pondo auri paulo inferius memorata eandem efflctunt summam; decuplo scilicet plus erat pondo auri quam argenti KR. Cf. Westenrieder, Glossar., voc. Pfennig, pag. 424 sqq. et Klotzsch Sachs. Munzgeschichte, I, p. 27 sqq.

xiore opus habent tragedia. Ad cœptum potius revertamur. Advocatus Augiensis monasterii postquam pecuniarium hunc abbatem advenire comperit, et quanta largitione aditum sibi in ovile Christi lupus rapax patefecisset audivit, missa obviam legatione, denunciavit ei sub interminatione salutis propriæ, ne intra possessiones Augiensis monasterii præsumeret accedere: alioquin occurrurum se et armata manu vindicaturum in libertatem quos ipse tam caro mercimonio emisset in servitum. His ille auditis, nimium animo consternatus est, tum propter gravem jacturam pecuniarum earum, tum propter ereptum sibi tanquam de faucibus, cui diu anxie inhiasset, honorem. Et primo quidem animum induxerat, rem armis experiri (262) et, ut dici solet, ignem gladio scrutari (263), hoc est simoniacam ⁷¹¹ heresim homicidiis cumulare; sed asserentibus his qui cum eo erant, supra vires suas esse negocium, confuso, ut dignum erat, et confecto animo abiit in possessiones fratris sui, præstolaturus ibi quos exitus tam ⁷¹² tristibus initiis fors ⁷¹³ esset allatura. Nam abbatiam Babenbergensem interea susceperat Ekebertus, Gorziensis ⁷¹⁴ disciplinæ monachus. Ad cujus ingressum omnes protinus fratres, quos prior ille abbas suis, hoc est mercatoriæ atque usurariæ artis disciplinis instituerat, et quasi filios ⁷¹⁵ pater ⁷¹⁶ in vitam moresque suos pedibus, ut dicitur, ire (264) docuerat, tamquam folia quæ vento raptantur diffugerunt ⁷¹⁷.

Karolus ⁷¹⁸, cui rex Constantiensem episcopatum dederat, assiduis proclamationibus pro ordinatione sua sedem apostolicam appellabat. Econtra fratres Constantienses obstinata contentione oblucebantur, ne contra canonum instituta is, qui præter simoniacam heresim furti quoque insimulatus fuerat sibi episcopus ordinaretur, Papa, cum ei molesti essent, cognitionem causæ a se ad ⁷¹⁹ archiepiscopum Mogontinum rejecit, jussitque ut, utrisque vocatis ad sinodum, rem diligentissime ventilaret, et si crimina quæ objiciebantur ⁷²⁰ refellere non posset, nulla eum ratione consecraret. Hac de causa sinodum archiepiscopus Mogontinæ indixit in mensem Augustum (165). Rex concertationem hanc iniquo valde animo ferebat, propter amicitiam Ka-

A roli ⁷²¹ et plurima servitia ⁷²² quibus etiam in re familiari plerumque sibi commodissime affuerat; et idcirco munera ⁷²³ sua rata ei ⁷²⁴ manere, cupidissime volebat. Unde Mogontino archiepiscopo graviter succensebat, quod non statim eum, contemptis obstrepentium fratrum simultatibus, ordinasset. Sed ille immobilis persistebat in sententia, illud præse ferens, quam ⁷²⁵ terribiliter ⁷²⁶ anno superiore ⁷²⁷ a papa pro simili causa objurgatus fuisset, et quam vix et ægre sine dampno gradus sui evasisset, et quod postea recentibus litteris sedis apostolicæ, ne sine diligentissima discussione manus illi imponeret, commonitus fuisset.

Itaque instantibus jam Kalendis Augusti, rex Mogontiam properabat, cupiens ipse in discussione tanti negotii cum archiepiscopo cognitor assidere. Inter eundem Herveldiam venit. Inde digressus, die postera in villam ⁷²⁸ quæ dicitur Utenhusen ⁷²⁹ (266) prandendi gratia divertit. Cumque refecti jam ferventissimo accelerandi itineris studio certatim omnes caballos repeterent, accedit ut Liupoldus de Mersburg ⁷³⁰ (267), quidam regi carissimus, cujus opera et consiliis familiarissime uti solitus erat, caballo forte laboraret, et proprio mucrone transfossus, expiraret ⁷³¹. Cujus calamitas intolerabili ⁷³² dolore et mœstitia regem confecit, statimque Herveldiam ⁷³³ reportatum in medio ecclesiæ cum magnifica funebris officii pompa sepelevit; 30 quoque mansos pro anima ejus monasterio contradidit (268) in loco qui dicitur Mertenefelt ⁷³⁴ (269). Notatum autem est, hunc ipsum gladium fuisse, quo famosissimus quondam rex Hunorum Attila in necem christianorum atque in excidium Galliarum hostiliter debachatus fuerat. Hunc siquidem regina Ungariorum, mater Salomonis regis, duci Bajoariorum Ottoni dono dederat, cum eo suggerente atque ⁷³⁵ annitente rex filium ejus in regnum paternum restituisset; cumque eum dux Otto filio Dedi machionis Dedi juniore in argumentum pignusque individuae dilectionis ad tempus præstitisset, illo, ut prædictum est (270), perempto, regi, et per regem Liupoldo huic casu obvenerat. Unde plerique ducis Ottonis fautores, divino hunc judicio per eum qui ducis Ottonis fuisset gladium occisum interpretabantur, eo quod ad illum perse-

VARIÆ LECTIONES.

⁷¹¹ symonicam 5. ⁷¹² jam 3. ⁷¹³ sors 3. 5. ⁷¹⁴ Gorsiensis 4. ⁷¹⁵ filius 5. ⁷¹⁶ patri 3. 4. ⁷¹⁷ fugierunt 44
⁷¹⁸ Carolus 3. ⁷¹⁹ deest 4. ⁷²⁰ obiciuntur 4. ⁷²¹ Caroli 3. ⁷²² deest 5. ⁷²³ universa 5. ⁷²⁴ deest 3.
⁷²⁵ quia 5. ⁷²⁶ deest 5. ⁷²⁷ superiori 4. ⁷²⁸ villa 3. ⁷²⁹ Vtenhusen 3. ⁷³⁰ Mercisburgh 4. Liupoldus
 de Merseberg 3. Liupoldus quidam de Merspurge 1. de M. desunt 5. ubi liupoldus. ⁷³¹ illico exp. 1. ⁷³²
 intollerabili corr. intolerabili 4. ⁷³³ Heruelde 4. ⁷³⁴ Mertenefeldt 3. ⁷³⁵ deest 5.

NOTÆ.

- (262) *Rem armis reperiri*, Terent., Eunuch. 4, 7, D longe ab urbe Giessen. Stenzel II, p. 255 dicit Vutzhausem apud Schlitz.
 (263) Cf. supra, n. 177.
 (264) *In vitam — pedibus ire*, uti *pedibus in sententiam ire*, a. 1073, de qua dictione vid. Herzog ad Sail., Cat., 50, 4.
 (265) Cf. I. A. Schmidius, l. c., p. 291, et Würdtwein, de concil. Mogunt., p. 37.
 (266) Hodie Odenhausen in judicio Londorf, non

(267) Morsburg in Suevia ad lacum Bodamicum.
 (268) Litteræ Heinrici IV Herolfesfelde in Kalendas Augusti, a. 1071 datæ leguntur ap. Wenck, cod. diplomat., ad t. III, Hist. Hass., n. LX, p. 60, sq.
 (269) Non procul ab urbe Heiligenstadt; cf. Wenck, Hist. Hass., III, p. 42.
 (270) A. 1069.

quendum et de palatio ejiciendum is potissimum regem instigasse diceretur, Legitur autem de hoc gladio in gestis Getarum ⁷³⁶ (271) qui et Gothi dicuntur, quod Martis quondam fuerit, quem bellandi præsidem et militarium armorum primum repertorem gentiles mentiebantur, eumque post multa tempora pastor quidam in terra leviter absconsum deprehenderit ex sanguine bovis, cujus pedem, dum in gramine pasceret, vulneraverat; isque eum ⁷³⁷ Attilæ ⁷³⁷ regi detulerit, divinatamque illi fuerit omnium ⁷³⁹ tunc temporis aruspicum responsis, quod

gladius idem ad interitum orbis terrarum atque ad perniciem multarum gentium fatalis esset. Quod verum fuisse oraculum, multarum nobilissimarum in Galliis civitatum hodieque testantur excidia, in tantum ut gladius ipse vindex iræ Dei sive flagellum Dei a barbaris quoque diceretur. Hæc, quoniam gladii hujus mentio inciderat, per excessum sint dicta.

Rex magnifice ac regaliter curato funere, Moguntiam, sicut instituerat, properavit. Cumque statuta die (*Aug. 15*) in synodo * cum episcopis assedisset

*) *Hujus concilii narrationem ex cod. Udalr., n. 123. Tengnagel p. 291, et Eccardus, II, p. 112, ediderunt, quam hic ex codd. Zwettensi 1. et Vindob. 2. emendatam exhibemus*: Imperante super omnia æternaliter regum rege domino nostro Jesu Christo et sub eo regnante temporaliter serenissimo Heinrico ⁷⁴⁰ rege hujus nominis IV, venerabili quoque sanctæ Moguntinæ ecclesiæ primate et apostolicæ sedis legato aurigante currum Dei anno jam 12, qui tuncolvebatur annus incarnationis verbi 1071, 8, indictione Romani census, celebrata est sancta synodus apud Moguntiam metropolim orientalis Franciæ, principalem vero pontificii sedem totius Germaniæ et Galliæ Cisalpinæ, cui præsedit idem memorabilis Sigefridus ⁷⁴¹, assidentibus et cooperantibus sibi venerabilibus archiepiscopis, Gebehardo Juvavensi et Utone Treverensi; considentibus vero et collaborantibus reverendis episcopis, Alberone Wirzbergensi, Werinhero Argentinensi, Heinrico Spirensi, Guondecharo Eistetensi, Embricone Augustensi, Hermanno Babenbergensi, Bennone Osniburgensi, Ermenfrido Sedunensi, Herberto Mutinensi; considentibus vero et annitentibus sanctissimis abbatibus necnon inferiorum ordinum quamplurimis magnæ auctoritatis et sapientiæ viris. Aderant etiam legati reliquorum fratrum, videlicet suffraganeorum ejusdem metropolitani antistitis, epistolas et mandata ferentes, quibus excusati haberentur, quod invitati concilio interesse non possent, certis quibusdam impediens causis, aliqui quidem corporeæ infirmitatis urgente molestia alii in quibusdam regni negociis regiæ jussionis detinente potentia; qui dum canonice sunt excusati, ipsi legati competenti ⁷⁴² loco et ordine eorum funguntur, unusquisque vice antistitis sui. Hæc denique sancta synodus cum propter multa pastoralis curæ negocia pluresque causas, quibus juste adhibenda erat ecclesiasticæ correctionis censura, tum maxime indicta et habita est propter Karolum quendam, qui Constantiensis ecclesiæ designatus erat episcopus, sed, ut post rei exitus docuit non satis canonice electus et proventus. Hinc, ut sollempne est, accepta a rege pontificalis anuli et pastoralis ferulæ investitura et in sede episcopii receptus, regiæ potestatis jubente censura, postulabat a primate Moguntinensi ejusdem Constantiensis ecclesiæ se episcopum consecrari. Sed venerabilis Sigefridus ⁷⁴³ columbino oculo serpentinæ prudentiæ omnem præcavens impietatem, dicebat, hoc apostolicæ benedictionis sacramentum neo debere nec canonice posse in eo sine examinatione celebrari, pro eo quod fidelium graviumque personarum relatione didicerit, quin immo et fama usquequaque vulgaverit, quod non per ostium in ovile ovium vellet intrare, sed per furtivam simoniacæ impietatis scalam aliunde niteretur ascendere; se quoque talis introitus ejus nolle ostiarium fieri, cui Christus ipse, qui ostium est, videretur obniti; quin ipsam impietatis scalam in lapide offensionis et petra scandali se velle contere, ipsumque a mercenaria Domini gregis occupatione longe lateque repellere. Ille econtra se hujus criminis et hereticæ impietatis immunem multis argumentis asserere nitebatur, seque, si ei copia tempusque detur, hujus infamiæ notam a se propellere velle testatur; indeque petit synodalis concilii audientiam, in qua super hac re suam probare possit innocentiam, ibique consecrationem quam petebat aut canonice sibi dari aut canonice sibi negari. Mittuntur interea ad venerabilem metropolitanum crebræ de palatio legationes, mixtis precibus minas et imperioso de hac consecratione mandata ferentes; mittuntur et litteræ a præsule apostolicæ sedis, mandantes ne ullo modo consecratur sine scrutinio canonicæ purgationis; et quod rex potestate jubebat, Romanus pontifex auctoritate prohibebat. Accedunt etiam canonici Constantiensis ecclesiæ, ex communi totius cleri et populi legatione unanimiter asserentes Karolum nulla ratione consecrari debere, quia, ex quo eum inviti et sub conditione elegerunt et receperunt, nullam eis pastoralis officii impendisset curam, quin potius tyrannicæ dominationis non cessasset super eos exercere pressuram, nec manum continuisset a sacris, nec pepercisset in diripiendis ecclesiæ thesauris, et quæcunque rapaci violentia undecumque corradere potuisset, hoc totum ministris magni immo magi illius Symonis, id est suis fautoribus distribuisset, ut quorum annisu adulterinam meruisset electionem, eorum venali mercimonio consequeretur mercennariam pro consecratione execrationem, pro benedictione maledictionem. Ad metropolitanus antistes ⁷⁴⁴ inter hujusmodi legationum varietates, velut inter duros tempestatum turbines, laudabili constantia in se ipso fixus hæret et immobilis, et nusquam favore vel gratia, terrore vel munere inflectitur a statu canonicæ institutionis. Multis itaque nunciis et renunciis hinc inde missis et remissis, multis quoque diebus huic audientiæ delegatis et, cognitores causæ principis occupante præcepto, non impletis, cum ecclesia Constantiensis, suo viduata [pastore] jam fere biennio sacerdotali careret benedictione, tandem miseratione divina potestati præponderavit auctoritas, et Christi sacerdotibus divina aspiravit voluntas. Unde eorum communi consensu ⁷⁴⁵ synodalis concilii certa legitimaque dies denunciatur, et coepiscoporum unanimitas

VARIÆ LECTIONES.

⁷³⁶ Getharum 3. ⁷³⁷ deest 4. ⁷³⁸ Attale 3. ⁷³⁹ omniumque 3. ⁷⁴⁰ H. codd. ⁷⁴¹ S. codd. ⁷⁴² deest 2. ⁷⁴³ S. co dd. ⁷⁴⁴ deest 2. ⁷⁴⁵ assensu 1.

NOTÆ.

(271) Jordanis De reb. Getib., cap. 33. Cf. Grimm. altdeutsche Walder I, p. 212, not. 10 et p. 319, et *Deutsche Sagen II*, n. 380, p. 17.

aderat Karolus, aderant et fratres Constantienses, A quos rex, quantum salva verecundia poterat, dedita magnam ei molem criminum objectantes. Contra opera nitebatur, et modo objecta purgare, modo ⁷⁴⁶

ad concilium invitatur; quorum alii, ut oportebat, sine dilatione affuerunt, alii vero, qui certa de causa adesse non poterant, canonicè excusati supparem præsentiam vicaria legatione subpleverunt.

Primo igitur concilii die (Aug. 15), quem sanctæ Mariæ dormitio tunc celeberrimum exhibebat cum spiritualis curiæ senatores patrocinante Spiritu sancto intra regiam majoris ecclesiæ ante cancellos altaris prothomartiris Stephani, quod in orientali abside consecratum est, convenissent in unum: primo, ut par erat, sanctæ et individue Trinitati debitas referunt gratiarum ⁷⁴⁷ actiones et pro incolomitate ⁷⁴⁸ totius ecclesiæ statu supplices Deo offerunt preces; deinde post mutuam fratrum salutationem et debitam sedium recognitionem juxta autenticum paternæ traditionis synodum, conferunt ad invicem de veritate catholicæ fidei, dampnantes Symonem ut omnes heresiarchas cum dogmatibus suis et sequacibus suis; pauca pro tempore tractant de qualitate instantis negotii; ac si demum propter celebranda tantæ sollempnitatis officia solvunt concilium, crastino maturius redituri in id ipsum.

Postera vero die certa concilii hora cum iterum apostolici sacerdotes in unum convenissent, et præmissis Deo laudibus et precibus et saluari, consedissent quod cuique sacerdoti in sua diocesi venit in dubium, rationabili disciplina deducunt ad medium, et prout res postulabat, unumquodque tractatum aut terminatum est synodali judicio, aut ut melius de eo consuleretur dilatatum est sapienti consilio. Illud vero quod maxime in causa fuit, de Constantiensi apposito, inter fratres studiose ventilatur; sed iterum, interveniente principis mandato, in sequentem diem procrastinatur, agentibus internunciis, ut sacerdotes Domini a constantiæ suæ rigore ad regiam se inflecterent voluntatem, aliis vero instantibus, ut designatus ille male usurpatum sponte dimitteret honorem.

Tertia vero die ⁷⁴⁹ Christi sacerdotes hujus negotii longa expectatione suspensi, et libera quadam indignatione, immo zelo justitiæ accensi, sacerdotali constantia principem suum adeunt, eumque de salute animæ suæ, de pace ecclesiarum deque statu regni spirituali disciplina conveniunt, proponentes ei de scripturis et gestis veteris ac novi testamenti congrua doctrinæ salutaria exempla, quibus animus ejus adhuc cereus et indocilis [f. docilis EDIT., PATROL.] formaretur ad similia, dicentes et docentes solum regni ejus nullatenus posse stabiliri, nisi firmatur ⁷⁵⁰ justitia et observantia mandatorum Dei. Sumus autem ille dominorum Dominus, qui omni potentatui dominatur, ita temperavit animum principis, ita mitigavit eum ad verba sanctæ exhortationis, ut nulla juvenili moveretur acerbitate et quod in potestatibus difficile est, nulla sacerdotum insolenti læderet responsione, multum tamen se excusans, in hoc suæ potestatis dono nullam se exercuisse venalitatem, nullam super hac re cum eodem Karolo ⁷⁵¹ se pepigisse conventionem; si quid autem cum domesticis et familiaribus suis propter opem intercessionis ipso ignorante pepigerit, suum non esse ⁷⁵² accusare vel excusare, hoc ipse viderit; de dextera vero sua, quæ illi propter antiquam in præpositura benivolentiam gratiæ suæ donum porrexit, omnem avaritiæ labem dixit se excutere, et quod ipse simpliciter fecit, si ille veneno alicujus malitiæ corruperit, se ob id divinæ justitiæ nolle contraire. Hac autem salubri sermocinatione cum sacerdotibus habita, cum eis venit in concilium, et ille Constantiensis designatus intromittitur ad audiendum. Adsunt etiam præ ⁷⁵³ foribus Constantienses clerici, postulantes per legatos, ut et ipsi mererentur admitti. Tunc vero videns ⁷⁵⁴ lætissima sanctæ ecclesiæ gaudia et vera mundi convenisse luminaria, quando circumfulgebat nobilis corona sacrorum ordinum, vivis gemmata lapidibus christianorum sacerdotum, velut fulgoribus micantium astrorum; tunc cæli enarrabant gloriam Dei, et verbum eructuabat des diei, quando sacerdos sacerdoti sententiam justitiæ exponebat, et sanctam ecclesiam salutaris eorum doctrina instruebat; tunc vasa electionis supereffluebant ambrosium liquorem Spiritus sancti, et justi fulgebant sicut splendor firmamenti, quando sacerdotes Domini verba sapientiæ velut nubes pluebant, et corda audientium velut terram fructiferam ad germinandum infundebant. His ergo ita dispositis et digito Dei ordinante distinctis, utrique admittuntur ad audientiam, prædictus scilicet Karolus ⁷⁵⁵ et hi qui accusationibus pulsabant personam. Prima autem actione regularis prælatus ⁷⁵⁶ Constantiensis ecclesiæ protulit libellum accusationis, in quo continebantur causæ quibus indignus haberetur et judicaretur sacramento apostolicæ benedictionis; quarum prima et maxima erat, quod exemplo magistri sui Symonis pestiferi per pecuniam invasisset sedem; cetera omnia, quæ ibi legebantur, proclamabant violentam ejusdem ecclesiæ devastationem. Ille idem prælatus ⁷⁵⁶ et fratres ejus qui aderant item offerunt suæ testificationis libellos, in quibus singuli, nomen et officium suum designantes, quicquid accusando vel testificando proposuerant, asserunt se canonicè probaturos. Karolus econtra nititur improbare personas, dicens quod ejus infamiæ nota essent respersi, quod nec se nec quemquam alium possent canonicè accusare; adjungit quoque se omnia objecta synodali judicio purgaturum, et in omnibus quibus eum impetebant, se esse innoxium. Longa igitur altercatione hinc inde disceptatum est, et, multis tota die in adversum nitentibus, usque in profundam noctem concilium protractum est, dum inter multos ambigitur de numero accusatorum et testium, dum longa deliberatione quæritur judicium, utrum isti liceat se excusare adversus accusationem istorum. Dum res inter fratres diutissime disseritur, concilium propter intempestam noctem adhuc sine operæ pretio dirimitur. Quid autem ipse Karolus ⁷⁵⁵ secum illa nocte egerit, quibus retractationum verberibus ream conscientiam flagellaverit, sequens utique dies declaravit Nam, ut ex ipso effectu gestæ rei probari potest, vere credimus quod Deus, conscientiæ iudex et testis, in corde suo sederit pro tribunali et cum eo exercuerit censuram judicii sui, nisi peccatrix conscientia cogitationum accusantium non excusantium testimonio, ne veritati et æquitati resisteret, dampnota est et constricta. In crastinum namque, quando sperabamus, quod juxta promissum suum objecta purgaret, et consecratione dignum, innocentiam suam monstrando, se probaret, ille jam mente confusus, non ultra ferens aspectum concilii,

VARLÆ LECTIONES.

⁷⁴⁶ modo — purgare desunt 4. ⁷⁴⁷ e corr ⁷⁴⁸ incolomi? ⁷⁴⁹ dei 2. ⁷⁵⁰ firmetur? ⁷⁵¹ daest 2. ⁷⁵² esse non 2. ⁷⁵³ pro 2, ⁷⁵⁴ videres? ⁷⁵⁵ K. codd. ⁷⁵⁶ supra scriptum procurator 2.

pondus obsectorum, quæ non poterat purgare, calidius sermonibus conabatur ⁷⁵⁷ attenuare; plerumque etiam instantium ac perurgentium procacitatem verbis durioribus corripiebat, ac frontis impudentiam opposita ⁷⁵⁸ auctoritatis suæ majestate refringere temptabat. Primum et secundum diem in hoc negotio insumpsit. Cumque accusatorum constantiam nec veritate responsionis nec arte dictionis eluderet posset, ad ultimum, probatis quæ objecta fuerant criminibus, baculum episcopalem ab eo recepit. Verbis tamen exquisitissimis mœstitiæ ejus consolabatur, promittens quod, dum primum sibi opportunum fieret, benigna vice hanc calamitatem ei compensaret. Ipsi diebus regina, quæ una cum rege Mogontia aderat, filium perperit. Sed is baptizatus ⁷⁵⁹ statim obiit, delatusque in Hartesburg, ibi sepultus est. Episcopatum Constantiensem rex Ottoni canonico Goslariensi dedit, recentisque calumpniæ exemplo conterritus, confestim eum consecrari fecit, ne quis scilicet adversus eum scrupulus denuo per dilationem consecrationis oriretur.

Inter duces Polenorum (272) et duces Beheimorum ⁷⁶⁰ (273) infestissima dissensio ⁷⁶¹ erat. Propter quod eos rex in civitatem Misene ⁷⁶² autumnali tempore evocatos, durius corripuit, et ut deinceps suis ⁷⁶³ singuli terminis contenti essent nec se vicissim temerariis incursionibus lacesserent, sub obtentu majestatis præcepit; alioquin se hostem et

A vindicem experturus foret qui prior alteri arma intulisset.

Anno ⁷⁶⁴ Coloniensis archiepiscopus, expulsis de Salefeld ⁷⁶⁵ canonicis, vitam illic instituit monasticam (274), missis eo de Sigeberg et de Sancto Pantaleone ⁷⁶⁶ monachis. Quo in tempore et ego illuc veni, conferre cum eis de ordine et disciplina ⁷⁶⁷ monasterialis vitæ, eo quod magna quædam et præclara de illis vulgi opinione jactarentur. Denique, sicut vulgo assiduitate vilescent omnia, et popularium animi novarum rerum avidi magis semper stupent ad incognita, nos, quo susu noverant, nihili æstimabant, et hos, quia novum inusitatumque aliquid præferre videbantur, non homines sed angelos, non carnem sed spiritum arbitrabantur. Et hæc opinio principum ⁷⁶⁸ quam privatorum mentibus ⁷⁶⁹ altius pressiusque insederat. A quibus ad populum derivatus rumor, tantum terroris plerisque in hac regione monasteriis injecit, ut ad ingressum illorum alias 30, alias 40, alias 50 monachi, austerioris vitæ metu scandalizati ⁷⁷⁰, de monasteriis abscederent, satiusque ducerent de salute animæ in seculo periclitari, quam supra ⁷⁷¹ virium suarum mensuram vim facere regno cœlorum. Et revera non immerito Dominus super nostrates monachos despectionem effundere videbatur ⁷⁷². Nam quorundam pseudomonachorum privata ignominia nomen monachorum vehementer infamaverat, qui, omisso ⁷⁷³

et interius judicatus, non extra sustinens pondus imminentis judicii, ultroneus ipse in se sententiam tulit, et annulum et ferulam pastorem ei a quo injuste acceperat resignans, sacerdotum spem et metum, quem pro eo gerebant, labore longioris quæstionis absolvit, culpam suam uno tegens pallio excusationis, quod juxta decretalia Celestini papæ episcopus dari nollet invitis. Videntes autem sanctissimi sacerdotes magnalia quæ fecit Dominus, et fidei ammiratione retractantes quam incomprehensibilia sunt judicia ejus et investigabiles viæ ejus, corde et ore et omnimoda devotione benedicunt Deo altissimo, qui longos eorum labores tam inopino terminavit compendio, orantes et deprecantes ut de regno suo eliminaret omnem apostasiam et omnia scandala, nec ultra sathan ejusque apostolos in sua sancta regnare sinat ecclesia; sed in omnibus consiliis et operibus eorum dignetur, servos suos consolari, et clementer implere quod ecclesiæ suæ se promissit affuturum omnibus diebus vitæ usque ad consummationem seculi. Communi autem decreto præcipiunt, ea, quæ in hac synodo gesta sunt, ecclesiasticis inseri gestis et in archivis sanctæ Moguntinæ ecclesiæ servari, ad perpetuam memoriam et eruditionem venturæ posteritatis, ut hoc majorum exemplo minores instructi non timeant resistere, si in hujusmodi negotio se viderint prægravari, certissime scientes, nullo modo gratiam sancti Spiritus fidelibus defuturam, si in sanctitate et justitia restiterint injusticiæ usque ad perseverantiæ coronam. Decernunt præterea ex antiqua patrum traditione et autentica priscorum conciliorum rectitudine, ut hæc omnia Romano pontifici seriatim litteris inserta nuncientur, ut cujus mandato et hortatu cœpta et perfecta sunt, ejus apostolica auctoritate roborata firmentur, et omnipotenti Deo, qui omnium bonorum auctor est, Romæ et Moguntia, et ubicumque terrarum hæc læta vel audita fuerint, debitæ gratiarum actiones fidei devotione solvantur.

Acta sunt autem hæc apud Moguntiam metropolim orientalis Franciæ, anno ab incarnatione Domini 1071, ind. 8. 18. Kal Septembr. regnante serenissimo Heinrico rege hujus nominis IV. anno regni ejus 13. ordinationis vero ejusdem 17. apud Moguntiam vero præsulante reverentissimo primate Sigefrido anno ordinationis ejus 12. super omnia autem regnante domino nostro Jesu Christo, cui non accedit cras futurum nec recedit heri præteritum, sed permanet sempiternum hodie in secula seculorum Amen.

VARLÆ LECTIONES.

⁷⁵⁷ nitebatur 3. 5. ⁷⁵⁸ apposita 4. ⁷⁵⁹ baptizatus 3. ⁷⁶⁰ Bohemiorum 3. ⁷⁶¹ dissentio 1. ⁷⁶² Misene 3. ⁷⁶³ sai 4. 5. ⁷⁶⁴ Hoc anno 1. Anno eodem 4. ⁷⁶⁵ Salefd 3. ⁷⁶⁶ Panthaleone 3 4. ⁷⁶⁷ de d. 4. ⁷⁶⁸ tam pr. 3. ⁷⁶⁹ deest 3. ⁷⁷⁰ scandalisati 3. 4. ⁷⁷¹ super 4. ⁷⁷² nitebatur 4. ⁷⁷³ obmisso 3.

NOTÆ.

(272) Boleslam II, Casimiri I filium, primo duces, deinde regem Poloniæ, ab a. 1058-1083.

(273) Wrastilaum II, primum Bohemiæ regem. ab ac 1061-1092. d. 14, Jan.

(274) De tabulis Annonis in Chr. Schlegelii sche-

diasmate de numinis Salefeldensibus impressis; v. Mabillon., Ann. S. Ben. V, p. 44. — Ecclesia Saalfeld in Thuringia Annoni a. Richesa regina Poloniæ concessa erat. V. Vitam S. Annonis I, c. 30.

studio divinarum rerum, totam operam pecuniis et quæstibus insumebant⁷⁷⁴. Hi pro abbatibus et episcopatibus aures principum importune obtundebant et ad honores ecclesiasticos non via virtutum, ut majores nostri consueverant, sed per ambitionis præruptum et male partarum pecuniarum profusionem grassabantur. Denique in coemptionem exigui honoris aureos montes cottidie promittebant (275) secularesque emptores largitionis suæ immoderantia excludebant, nec venditor tantum audebat exposcere, quantum emptor paratus erat exsolvere. Mirabatur mundus, unde tantus pecuniarum scateret fluvius, unde Cresci et Tantalii opes in privatos homines congestæ fuissent, et eos potissimum homines qui crucis scandalum et paupertatis titulum præferrent, et præter simplicem victum et vestitum nihil rei familiaris habere se mentirentur. Ista Dominici agri zizania (*Matth.* XIII, 30, 40), hæc vineæ Dei arida sarmenta et stipula æternis ignibus præparata totum sacri gregis corpus quasi tabo quodam infecerant, et, secundum Apostolum, modicum fermentum totam corruperat massam (*I Cor.* v, 6), ita ut omnes similes æstimaremur, nec esse in nobis putaretur qui faceret bonum, non esse usque ad unum (*Psal.* XIV, 1). Propter hoc principes regni ad instituendam in Galliis divini servitii scolam Transalpinos monachos evocabant, nostrates autem, quicumque in illorum instituta ultro concedere nolissent, de monasteriis cum ignominia ejiciebant. Ego tamen, ut prædixi, ad eos veniens, et per 14 hebdomadas⁷⁷⁵ apud eos partim in Salefeldt⁷⁷⁶, partim in Sigeberg commoratus, animadverti nostras quam illorum consuetudines regulæ sancti Benedicti melius congruere, si tam tenaces propositi (276) tamque ridigi paternarum nostrarum traditionum æmulatores vellemus existere.

Archiepiscopus Mogontinus a festivitate sancti Michaelis usque in pentecosten mala valitudine laborabat, ita ut etiam desperaretur a medicis ei de successione ejus plerique intentissimis studiis satagerent.

Karolus⁷⁷⁷, quem ab episcopatu Constantiensi dejectum supra diximus, regressus ad Magadaburgensem diocesim, 6 Kalendas Januarii obiit.

MLXXII.

Rex nativitatem Domini Wormaciæ celebravit. Inde, peregrata aliquanta regni parte, Goslarium regressus, totam ibidem⁷⁷⁸ quadragesimam exegit.

Burchardus, camerarius archiepiscopi Mogontini, episcopus ordinatus est in Basilea.

Primus tunc in palatio erat Adalbertus⁷⁷⁹ Premensis archiepiscopus, qui, triumphatis æmulis suis, qui eum ante aliquot annos de palatio ejece-

rant, solus nunc rege fruebatur, receptus non modo in gratiam et familiaritatem, sed pene in regni consortium et omnium quæ publice vel privatim agenda erant societatem. Ita regem callidis subreptionibus suum fecerat. Sed is, morbo et ætate exhaustus, cum diu per exquisitissimas medicorum operas morti obluctatus fuisset, quasi naturam arte eludere posset, mediante quadragesima, 16 Kalendas Aprilis (*Mart.* 17) dubitum conditioni persolvit, et pertinacibus odiis hominum, quod numquam potuerat vivendo, tandem aliquando satisfecit moriendo. Erat plane vir admirandæ compunctionis, et potissimum dum salutarem Deo hostiam immolaret totus in lacrimas effluebat. Virgo quoque, ut ferebatur, ab utero matris permanebat. Sed has in eo virtutes nimium in oculis hominum morum insolentia et jactantiæ levitas obfuscabant. Corpus ejus ex Goslaria in sedem episcopatus sui delatum atque sepultum est.

Rex palmas Coloniam (*Apr.* 1), pascha Trajecti⁷⁸⁰ celebravit (*Apr.* 8). Ubi dum ei populus vehementer obstreperet pro injuriis et calamitatibus quibus passim per totum regnum innocentes opprimebantur, pupilli et viduæ diripiebantur, monasteria et ecclesiæ vastabantur; et raptis iniquitas habenis in omne quod voluisset facinus impune bachabatur: per motus tandem vel ipsa rei acerbitate vel proclamantium importunitate, annitentibus in hoc ipsum cunctis regni principibus, exoravit Coloniensem archiepiscopum, ut post se rerum publicarum administrationem susciperet. Diu ille restitit petenti, partim memoria veterum injuriarum, partim quia homo totus in Deum suspensus divinis quam secularibus negotiis implicari maluisset. Superatus tamen unanimitate⁷⁸¹ postulantium, privatum commodum publico postposuit. Tum⁷⁸² primum res publica in pristinum statum dignitatemque reformari cœpit, frenaque injecta sunt vaganti usque ad id tempus licentiæ (277). Nam cum rex omnem causarum cognitionem a se ad archiepiscopum tamquam ad patrem ac⁷⁸³ salutis suæ tutorem rejicere soleret, ille nec gratia cujusquam nec odio ab jure ad injuriam unquam abduci poterat, sed judicabat omnia, sicut scriptum est, sine personarum acceptione (*I Petr.* I, 17, nec considerans personam pauperis in judicio, nec honorans vultum potentis (*Levit.* XIX, 15). Divites, si qui per potentiam pauperes oppressisse delati fuissent, severissima animadversione castigavit; castella eorum, quæ male agentibus perfugium erant, funditus everti jussit: plerosque ex ipsis, et genere et opibus clarissimos, in vincula conjecit. Inter quos illum nostra ætate nominatissimum Egenen, qui duci Bajoariorum⁷⁸⁴

VARIE LECTIONES.

⁷⁷⁴ insumebant 4. ⁷⁷⁵ hebdomedas 4. ⁷⁷⁶ Salefeldt 2. ⁷⁷⁷ Carolus 3. ⁷⁷⁸ ibi 5. ⁷⁷⁹ Adalbertus 3. 5. ⁷⁸⁰ Traecti 5. ⁷⁸¹ immanitate 4. immanite 5. ⁷⁸² Tunc 4. ⁷⁸³ et 3. ⁷⁸⁴ boiar. 4.

NOTÆ.

(275) Aureos montes promittebant; ita Terent. *Phorm.* I, 2, 18: *montes auri pollicens.*

(276) Horat., *Carm.*, III, 3, init.

(277) Cf. a. 1076; Horat. *Od.* IV, 159.

Ottoni calamitatis tantæ causa extiterat, cum plurimi adversus eum pro privatis injuriis et deprædationibus faciem regis interpellassent, teneri fecit, eumque catenis oneratum plerumque ad spectaculum vulgi deduci jussit, ad gratificandam scilicet popularium animis regiam severitatem. Postremo eo moderamine, ea industria atque auctoritate rem tractabat, ut profecto ambigeres, pontificali eum an regio nomine digniorem judicares, atque in rege ipso, qui in cultu atque socordia pene præceps ierat, paternam virtutem et ⁷⁸⁵ paternos mores brevi exsuscitaret.

Rex Aquisgrani ⁷⁸⁶ profectus, sanctum Speum (278) confessorem et brachium justii Simeonis, cujus mentio est in evangelio, et caput Anastasii monachi et martiris aliorumque sanctorum reliquias ibi accepit atque in Hasterburc ⁷⁸⁷ transtulit. Treveris quoque apud Sanctum Paulinum 13 corpora sanctorum Thebeæ, ut putatur ⁷⁸⁸, legionis reperta sunt, quorum ⁷⁸⁹ hæc nomina, in tabulis plumbeis (576) conscripta, ibidem reperta sunt: Palmatius, Tirsus ⁷⁹⁰, Maxentius, Constantius, Crescentius, Justinus, Leander, Alexander, Soter ⁷⁹¹, Hormista ⁷⁹², Papius, Constans, Jovianus. Dumque ex cripta, ubi sancti pausabant (280), terra portaretur, os quoddam incaute projectum, sanguinem fudit non modicum, et usque hodie permanens sanguinolentum (281). De passione eorum hæc ab nos ab ipsis Treverensibus scripta perlata sunt: « Rictiovarus ⁷⁹³, Maximiani imperatoris præfectus, legionem Thebeam jussu ipsius circumquaque persecutus. Treverim propter ipsos 4 Nonas Octobris est ingressus, et eadem die occidit ibi ⁷⁹⁴ ducem ejusdem legionis Tirsus ⁷⁹⁵ cum omnibus comitatibus suis. Sequenti autem Die Palmatium, Trevericæ civitatis consulem et patricium cum omnibus ejusdem civitatis principibus interfecit. Tercia vero die eadem exercuit in plebe sexus utriusque. Horum autem martirum corpora innumerabilia in sancti Paulini archiepiscopi jacent ecclesia. »

Rex ascensionem ⁷⁹⁶ Domini Goslaricæ (Mai. 17, pentecosten Magadaburg ⁷⁹⁷ celebravit (282) [Mai. 27]. Ubi Adalberto ⁷⁹⁸ Premensi archiepiscopo, in quadragesima, ut prædictum est, defuncto, successorem constituit Liemarum, optimæ spei juvenem et omnium liberalium artium peritia adprime insi-

agnem. Ibi quoque Otto dux Bajoariorum post integrum annum dedicionis suæ gratiam regie recepit, data vel regi vel his qui regi pro eo suggererant non modica portione prædiorum suorum.

Rex in nativitate sancti Jacobi (Jul. 25) Wormaciæ occurrit matri suæ Agneti imperatrici, de Transalpinis partibus redeunti; ubi ⁷⁹⁹ sex aut ⁸⁰⁰ eo amplius annos jam demorata fuerat, sub nimia austeritate vitam instituens, adeo ⁸⁰¹ ut communem humanarum virium mensuram excederet jejuniorum ac vigiliarum patientia. Reversionis autem ejus in Galliam hæc causa erat. Ruodolfus ⁸⁰² dux Sueviæ (283) ab his qui ei male consultum cupiebant accusatus apud regem fuerat quod iniquum aliquid contra regem contraque rem publicam moliretur; propter quod assiduis legationibus ad curiam regiam, ut causam diceret, accersiebatur. Sed ille, licet ab culpa remotissimum se sciret, conterritus tamen ducis Bajoariæ Ottonis recentis exemplo et aliorum quorundam, quos rex præcipitata sententia absque discussione legitima damnaverat, temere in periculum se dare nolebat. Cumque esset imperatrici ob vetus meritum suum acceptissimus, propinquitate etiam devinctus propter filiam ejus, quæ ⁸⁰³ ei, ut prædictum est (284), nupserat, sed intra ⁸⁰⁴ paucos dies celebratæ conjunctionis decesserat, misit, eamque obnixis precibus in Galliam evocavit, ad sedandam quæoriebatur intestini belli tempestatem. Nam firmiter apud se staterat, si pax non convenisset, armata potius manu, quoad posset, salutem tueri, quam probris et contumeliis deformandum regie se tradere potentie. Imperatrix, quamquam cuncta seculi negocia religionis obtentu in perpetuum abjurasset, nec a proposito tamen suo nimium ⁸⁰⁵ abhorreere nec ab ecclesiastica functione alienum fore judicavit, si vire optime erga se merito in angustiis rebus opem ferret et filio juveniliter tumultuanti modum imponeret. Venit itaque Wormaciam, amplissimo stipata numero abbatum et monachorum, et prædictam decem, cum interposita fide Coloniensis et Mogontiaci ⁸⁰⁶ archiepiscoporum coram venisset, omni ⁸⁰⁷ criminis suspitione absolvit, statimque compositis propter quæ venerat, a filio abcessit ⁸⁰⁸, ut non tam carnali affectione quam communis commodi ratione ad hanc secularis negocii administrationem

VARIE LECTIONES.

⁷⁸⁵ atque 3. ⁷⁸⁶ aquasgrani 4. 5? ⁷⁸⁷ Hartesburg 3. 5. hartespurg 1. ⁷⁸⁸ putant 3. ⁷⁸⁹ quorum — sunt desunt 4. ⁷⁹⁰ Tirsus 1. 3. ⁷⁹¹ Sother 1. 4. ⁷⁹² Hormisda 1* ⁷⁹³ Rictionarius 4. ⁷⁹⁴ ibidem 3. ⁷⁹⁵ Tirsus 1* ⁷⁹⁶ ascendens de Goslaria 5. ⁷⁹⁷ magadaburg 3. ⁷⁹⁸ ita 1. ⁷⁹⁹ et 5. ⁸⁰⁰ deest 4. ⁸⁰¹ ita 4. ⁸⁰² quam 4. ⁸⁰³ inter 4. ⁸⁰⁴ deest 3. ⁸⁰⁵ Maguntinensis 3. ⁸⁰⁶ cum 3. ⁸⁰⁷ abcessit.

NOTÆ.

(278) S. Speus, confessor, cujus dies anniversarius incidit in d. 28 Januar.

(279) Tabulam, cujus fragmentum infra legitur, indicantem situm corporum S. Paulini archiep. et SS. martyrum qui sub Maximiano Trevisis passi sunt, exhibet Hontheim Histor. Trevirens dipl. p. I, p. 221. sqq.; cf. ejusd. Prodr. hist. Trev., p. I, p. 70, sqq. 87 — 124.

(280) Cf. Barth. animadv. ad Briton. Philipp. III 783, p. 348 sqq.

(281) De hoc miraculo vid. Hontheim Prodr., I. c. p. 120—125.

(282) Cf. Wedekind, Not. t. II, fasc. 8, p. 407.

(283) Vid. Gerbert. de Rudolpho Suevico, p. 18. sqq.

(284) A. 1058.

se adductam liquido cunctis patefaceret⁸⁰⁸. Dux A quoque a rege dimissus in pace, protinus se in sua recepit, certum tenens non ex integro abolitas ab animo regis inimicitias, sed ademptam interim nocendi facultatem esse. Ibi etiam Hugo Cluniacensis⁸⁰⁹ abbas, qui cum imperatrice eo advenerat, Ruoberto⁸¹⁰ Augiensi abbati Romani pontificis mandata et litteras detulit, quod scilicet apostolicæ sedis anathemate de corpore ecclesiæ præcisus⁸¹¹ esset, quod omne ei divinum officium præter psalmodiam interdictum esset, quod omnis ei in perpetuum⁸¹² ad abbatiam Augiensem vel ad aliquam dignitatem ecclesiasticam accessus oclusus esset; propterea quod, de simoniaca heresi insimulatus, et ut objectum crimen purgaret ad synodum secundo ac tercio vocatus, venire distulisset. Ita ille compulsus a rege, baculum pastorem, quem non ut pastor sed ut mercennarius usurpaverat⁸¹³, multa cum amaritudine reddidit.

Clara et celebris valde his temporibus per Gallias erat memoria sancti Sebaldi⁸¹⁴ in Nuringberg⁸¹⁵ et sancti Heimeradi⁸¹⁶ in Hasengun⁸¹⁷ (285), et magno populorum concursu⁸¹⁸ cottidie frequentabantur, propter⁸¹⁹ opitulationes quæ divinitus illic languentibus sæpenumero conferebantur⁸²⁰.

Archiepiscopus Mogontinus in nativitate sanctæ Mariæ (Sept. 8). Mogontia egressus, cum in Galliam quasi orationis causa profectionem simulasset, in Cluniacense⁸²¹ monasterium secessit (286), dimissisque his qui una venerant, abdicatis⁸²² etiam omnibus quæ habebat, statuit ibi deinceps privatus ætatem agere, atque ab omni secularium negotiorum strepitu sub voluntariæ paupertatis titulo in perpetuum feriari. Sed brevi perstitit in proposito. Revocante eum tam clero quam populo Mogontiacensi⁸²³, vix⁸²⁴ et ægre abstractus de monasterio, in natalem sancti Andreæ (Nov. 30) apostoli Mogontiam rediit, atque opus arduum quam præcipitanter arripuerat, tam præcipitanter, quoniam communi omnium sententiæ oblectari non poterat, deseruit.

Ruothardus⁸²⁵ abbas Herveldensis mense Januario⁸²⁶ ægrotare cœpit, et sic per annum continua

ægritudine decoctus, cum evasurum se desperaret, abbatia et pastoralis dignitate, quam per infirmitatem administrare non poterat, 3 Idus Decembris ultro se abdicavit, anno postquam abbati Meginhero successerat⁸²⁷ decimo tertio jam exacto. Successitque ei protinus secundum ipsius postulationem H. (287) ejusdem cœnobii monachus.

Adalbero⁸²⁸ Mettensis⁸²⁹ episcopus obiit; cui Herimannus Leodiensis præpositus successit⁸³⁰.

MLXXIII.

Rex nativitate Domini Babenberg celebravit. Ibi Bertholdo⁸³¹ duci Carnotensium (288) ducatum sine legitima discussione absentem⁸³² abstulit, et Marcardo⁸³³ cuidam propinquo suo tradidit. Ruodolfus⁸³⁴ quoque dux Suevorum tumultum aliquem rei publicæ machinari formidabatur. Sed discurrerentes utrimque frequentes legati, et illam, ne præcipitanter in arma proueretur⁸³⁵, et regem, ne cunctantem obstinata importunitate lacesseret, salutari moderamine retinebant. Ibi quoque Coloniensis archiepiscopus, offensus his quæ plurima præter æquum et bonum fidebant in palatio, petiit a rege vacationem deinceps dari⁸³⁶ sibi ab rerum publicarum administratione⁸³⁷, causatus in senium jam vergentem ætatem et laboriosis regni negociis minus minusque in dies sufficientem. Quod rex haut difficulter annuit, quia pravis libidinibus suis et juvenilibus ineptiis⁸³⁸ jam dudum animadverterat eum graviter offendi et plerumque, quantum salva regia⁸³⁹ dignitate poterat, pro virili portione obniti. Is ergo ubi se in sua recepit, rex⁸⁴⁰, tamquam severissimo pedagogo liberatus, statim in omnia genera flagitiorum, ruptis omnibus modestiæ et temperantiæ frenis, præcipitem se dedit.

Montes omnes colliculosque Saxonie et Thuringie castellis munitissimis extruxit, præsidiumque imposuit (289). Quibus cum victui necessaria minus sufficerent, permisit ut ex proximis villis et agris hostili more prædas agerent, et ad ipsa castella munida circumquaque manentes cogere, et impensas affatim convectare, et per se ipsos servili⁸⁴¹ manu desudare⁸⁴². Verum ne manifestæ tyrannidis

VARIE LECTIONES.

⁸⁰⁸ patefaceret 4. ⁸⁰⁹ Cluniacensis 3. 5. ⁸¹⁰ ita. 4. Ruperto 3. ⁸¹¹ præcisus 3. ⁸¹² perpetuam 4. ⁸¹⁸ occupaverat cum multa 4. ⁸¹⁴ Sebaldi 1. 4. ⁸¹⁵ Nurnberg 1. Nurnberg 3. ⁸¹⁶ Hemerad 1. Hemeradi 3.

⁸¹⁷ Hasegun 5. ⁸¹⁸ magna pop. concursione 3. ⁸¹⁹ propter — conferebantur *desunt* 4. ⁸²⁰ frequentabantur 3. ⁸²¹ Cluniacense 3. 5. *Clun. corr.* Clon. 4. ⁸²² abdicans 4. ⁸²³ Mogontion 3. ⁸²⁴ vix — Mogontiam *desunt* 3. 4. 5. *et ap. Nic. de Sygen.* ⁸²⁵ ita 4. Ruthardus *rell.* ⁸²⁶ mense uno an 3. januarii 4. ⁸²⁷ successit 4. ⁸²⁸ Adelbero 3. 4. ⁸²⁹ Metensis 1. 3. *sæpius.* ⁸³⁰ In 4. *linea expleta est his verbis: Succurre gloriose Jeronime doctorum flos.* ⁸³¹ Bertoldo 3. 5. Bertholdo 1. ⁸³² *deest* 3. ⁸³³ marcardo 4. ⁸³⁴ ita 4. ⁸³⁵ rueret 3. ⁸³⁶ dare 4. ⁸³⁷ ammin. 2b. ⁸³⁸ inceptis 4. ⁸³⁹ regia dign. salva 3. s. regia majestate vel dignitate 4. ⁸⁴⁰ *deest* 3. ⁸⁴¹ vili 4. ⁸⁴² desiderare 5.

NOTÆ.

(885) Cf. Vitam S. Heimeradi ap. Leibn. I, p. D 565. Hanc ob causam Sigefridus Mogont. archiep. anno 1074 præposituram « in loco qui vocatur Hasungum, ubi sanctus Heimeradus requiescit, » constituit, Vid. dipl. ap. Wenck, l. c., cod. diplomat., ad t. II, n. XXXVIII, p. 48, sq.

(286) Vid. Joann. I. I., p. 504.

(287) Hartwigus; cf. Lamberti librum de cœnob. Herveld. lib. II, supra col. 1037.

(288) Id est Carantanorum.

(289) Has Saxonum querelas nimias neque omnino veras fuisse, contendit Delius, Utersuchungen uber die Geschichte der Harzburg. (Halberst. 1826, 8), p. 56, sq., not. 71, inter alia monens, sex tantum castra a Lamberto a. 1073 nominari, quorum quinque in Thuringia, unum modo in Saxonia sita fuisse videantur.

notaretur, si contra innocentes atque in regnum proprium tam barbara crudelitate grassaretur; ut impietatem suam quadam religionis specie palliaret, archiepiscopum ⁸⁴³ Moguntinum modis omnibus instigavit ut decimationes Thuringiæ, sicut ante plures annos instituerat, exigeret; pollicens se ⁸⁴⁴ ei in exigendo summa ope affuturum, et ⁸⁴⁵ dicto obtemperare nolentes regia maiestate coacturum; ea tamen pactione ut ipsarum decimationum partem sibi, quæ et regiæ magnificentiæ et tanto labori suo digna foret, tribueret. Ita episcopus vanissima spe animatus, synodum indixit in Erphesfurt 6 Idus ⁸⁴⁶ Martii (290), [Mart. 10.]

Statuto die aderat rex, aderat archiepiscopus, stipatus uterque magno grege philosophorum ⁸⁴⁷, immo sophistarum, quos ex diversis locis summo studio consciverant, ut canones sibi non pro rei veritate, sed pro episcopi voluntate interpretarentur, et causam ejus, quoniam ⁸⁴⁸ veris non poterant, sophisticis ⁸⁴⁹ allegationibus roborarent. Assidebant ergo cum rege et archiepiscopo Mogentino Herimannus Babenbergensis episcopus, Hecel Hildensheimensis episcopus, Eppo Citicensis episcopus, Benno Osenbruggensis ⁸⁵⁰ episcopus; qui non ad discutiendam juxta ecclesiasticas leges causam fuerant evocati, sed ut id quod rex volebat arte dictionis et sententiarum pondere, postremo quaqua possent ratione et consilio obtinerent; quamquam plerique eorum id quod rex moliebatur vehementissime improbarent; sed ne libere quod sentiebant eloquerentur ⁸⁵¹, et regis terrore et privata archiepiscopi amicitia inhibebantur ⁸⁵². Habebat præterea **C** rex circa se amatorum copias non modicas, quibus eos, si qui forte negocium inturbare conarentur, militari manu coherceret. Thuringorum spes et fiducia potissimum in abbate Fuldensi et abbate ⁸⁵³ Herveldensi nitebatur, quod hi ecclesias decimales plurimas et prædia infinita haberent in Thuringia, et hi si ⁸⁵⁴ causa cecidissent, sibi una cadendum esset ⁸⁵⁵. Qui publica discussione interpellati pro decimarum ⁸⁵⁶ redditione, primo per Deum rogabant archiepiscopum, ut antiquitus tradita monasteriis suis legitima rata inconvulsaque manere sineret, quæ et ⁸⁵⁷ sedes apostolica et ⁸⁵⁸ veteribus et recentibus scriptis crebro sibi firmasset, et præcessores ejus Mogontini pontifices, summi ac sanctissimi viri, usque ad Liupoldum episcopum ⁸⁵⁹ (291) numquam infringere temptassent. Id **D**

atroci responso archiepiscopus repulit, scilicet præcessores suos sua ætate pro suo arbitratu ecclesiæ Dei moderatos fuisse, eosque rudibus in fide auditoribus et pene adhuc neophitis ⁸⁶⁰ lac potum dedisse, non escam, et sapienti dispensatione multa indulgisse, quæ processu temporis, dum in fide convalescent, successorum suorum industria resecuri vellent; se autem, jam adulta vel potius ⁸⁶¹ senescente ecclesiæ, spiritualia comparare spiritualibus, nec jam parvulis lac, sed perfectis scilicet cibum (Hebr. v, 12) ministrare, atque a filiis ecclesiæ leges ecclesiasticas exigere; proinde esse eis aut ab unitate ecclesiæ secedendum aut legibus ecclesiæ æquanimiter acquiescendum. Tum illi rursus per Deum orare ut, si in Romani pontificis auctoritate, si in Karoli ⁸⁶² aliorumque imperatorum privilegiis, si in præcessorum ejus Mogontinorum pontificum indulgentia nihil sibi præsidii aut spei reliquum esset, ipsarum saltem decimarum eam ipse ⁸⁶³ partitionem ⁸⁶⁴ fieri sineret, quam et canonum scita æquam judicassent et cæteræ per orbem terrarum ecclesiis usitatam haberent, scilicet ut quarta parte ipse pro suo suorumque missorum servitio contentus, tres reliquas portiones ecclesiis, quibus antiquitus attributæ fuissent, permitteret. Econtra episcopus, non ea mente se, ait, tantum laborem trivisse et jam per decem ferme annos laboriosum hoc saxum volvere (292), ut, tandem aliquando voti compos effectus, ultro jure suo cederet et tanto molimine extortas eis decimas ipsis pro libitu ⁸⁶⁵ suo partiendas addiceret ⁸⁶⁶. Primus ac secundus dies in hac concertatione jam fluxerat, ancipiti adhuc fortuna, utra pars utri cessura foret. Jamque in eo res vertebatur ut Thuringi, improbata synodo, sedem apostolicam appellarent. Sed rex sub attestatione nominis divini affirmabat se in eum, si quis id præsumpseret, capitali sententia animadversurum, et omnia quæ ejus essent usque ad ⁸⁶⁷ internitionem dissipaturum, clademque ejus diei ⁸⁶⁸ multis postea seculis non abolendam. Ita abbas Herveldensis suorum periculo conterritus, quoniam aliud, in artum conclusis rebus, non patebat effugium, rem consilio regis permisit, quateus, prout ipse bonum et æquum judicaret, causam inter se et archiepiscopum terminaret. Diu igitur habita deliberatione, in hanc tandem pactionem mediante rege abbas et archiepiscopus consenserunt, ut abbas in decem suis decimalibus ecclesiis duas partes decimarum, tertiam archiepi-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁴³ archiepiscopus Mogontinus 4. ⁸⁴⁴ *deest* 3. ⁸⁴⁵ *bis scriptum* 3. ⁸⁴⁶ VI. idus m. *desunt* 3. ⁸⁴⁷ philosophorum ymmo zophistarum 3. ⁸⁴⁸ quam? 2b. ⁸⁴⁹ zoph. 3. ⁸⁵⁰ Ossembruggensis 3. 5. ⁸⁵¹ loquerentur 3. ⁸⁵² prohibebantur 3. ⁸⁵³ in a 3. ⁸⁵⁴ in *superscr.* 2b. *legitur* 3. 4. 5. ⁸⁵⁵ esse 3. 4. 5. ⁸⁵⁶ decimationum 1*. ⁸⁵⁷ etsi 5. ⁸⁵⁸ *deest*. 3. ⁸⁵⁹ iniqua 5. ⁸⁶⁰ neofitis 3. ⁸⁶¹ *deest* 4. ⁸⁶² Caroli 3. ⁸⁶³ sibi 3. ⁸⁶⁴ participationem 4. ⁸⁶⁵ libito 1. 2b? 5? ⁸⁶⁶ adyceret 3. ⁸⁶⁷ *deest* 1. 2 b (?). ⁸⁶⁸ *deest* 3.

NOTÆ.

(290) Vid. de hac synodo tertia Erfordensi Jos. Heine collectio synodorum Erfordiensium historico-critice elucubrata. (Erf. 1792. 8), p. 35-59.

(291) V. diploma ab hoc a. 1059 impetratum apud Gudenum C. dipl. I, p. 373.

(292) Terent. Eunuch. 5, 8, 55.

scopus acciperet, in reliquis vero ejus ⁸⁶⁹ ecclesiis dimidia abbati, dimidia archiepiscopo contingeret; ubi vero ecclesia decimalis propria archiepiscopi esset, tota illic ei decima cederet; præterea ut omnes dominicales ⁸⁷⁰ archiepiscopi curtes, in quacumque essent parochia, ab omni penitus decimarum exactione immunes manerent. Sub jugum misso abbate Herveldensi, statim Thuringi, omni spe adempta, eo quod in illius prudentia et eloquentia plurimum fiducia sibi posuissent, non ultra restiterunt, sed decimas in reliquum absque retractatione dare professi sunt. Fuldensis abbas aliquantis postea diebus obstinatus in proposito perstitit. Sed cum nec regis gratiam recipere nec ad sua redeundi licentiam impetrare posset, nisi in communem sententiam concederet, tandem, rerum difficultate superatus, ad hanc conditionem non tam consilio quam imperio et metu regis coactus est, ut in cunctis decimalibus ecclesiis suis partem dimidiam decimarum ipse ⁸⁷¹, dimidiam archiepiscopus acciperet, dominicales autem curtes suas, sicut archiepiscopus, omnes ab omni decimarum redditione liberas haberet. Tum ⁸⁷² rex, sciens haut bene placitura Romano pontifici quæ gesta fuerant, sub interminatione gratiæ suæ utrique abbati præcipit ut neque per se ipsos, neque per nuncium, neque alio quovis modo, pro insimulanda sinodo apostolicam sedem interpellarent (293).

Atque ita omnibus ⁸⁷³ quæ intenderat pro voluntate exactis, concitus Ratisponam contendit, sanctum pascha ibi celebraturus. Cumque in civitate Augusta (294) diem palmarum ageret (*Mart.* 24), Ruodolfum ⁸⁷⁴ ducem Suevorum et alios quosdam, qui sinistram aliquid contra rem publicam moliri jam pridem ⁸⁷⁵ delati fuerant, in gratiam recepit. Dein ⁸⁷⁶ sanctum pascha (*Mart.* 31), sicut instituebat, Ratisponæ, pentecosten in Augusta celebravit (295) (*Mai* 19).

Alexander papa, qui et Anshelmus, decessit (*April.* 21). Cui Romani protinus inconsulto rege successorem elegerunt Hildebrandum, sacris ⁸⁷⁷ litteris eruditissimum et in tota ecclesia, tempore quoque priorum pontificum, omni ⁸⁷⁸ virtutum genere celeberrimum. Is quoniam zelo Dei ferventissimus erat, episcopi Galliarum protinus ⁸⁷⁹ grandi scrupulo per moveri cœperunt, ne vir vehementis ingenii et acris erga Deum fidei districtius eo pro negligentibus suis ⁸⁸⁰ quandoque discuteret. Atque ideo communibus om-

nes consiliis regem adorti ⁸⁸¹, orabant ut electionem, quæ ejus injussu facta fuerat, irritam fore diceret; asserentes quod, nisi impetum hominis prævenire maturaret, malum hoc non in alium gravius ⁸⁸² quam in ipsum regem redundaturum esset. Statim rex a latere ⁸⁸³ suo Eberhardum comitem misit, qui, Romanos proceres conveniens, causam ab eis sciscitaretur quare, præter consuetudinem majorum, rege inconsulto Romanæ ecclesiæ pontificem ordinassent, ipsumque, si non idonee satisfaceret, illicite accepta dignitate abdicare se præciperet. Is veniens Romam, benigne a prædicto viro susceptus est. Cumque illi mandata regis exposuisset, respondit se, Deo teste, honoris hujus apicem nunquam per ambitionem affectasse, sed electum se a Romanis, et violenter sibi impositam fuisse ecclesiastici regiminis necessitatem; cogi tamen nullo modo potuisse ut ordinari se permetteret, donec in electionem suam tam regem quam principes Teutonici regni consensisse certa legatione cognosceret; hac ratione distulisse adhuc ordinationem suam, et sine dubio ditaturum, donec sibi voluntatem regis certus inde veniens nuncius intimaret. Hoc ubi regi est nunciatum, libenter suscepit satisfactionem, et lætissimo suffragio ut ordinaretur mandavit, quod et factum est anno sequente in purificatione sanctæ Mariæ (296).

Interea hi qui in castellis supra memoratis erant, graviter nimis imminabant populo Saxonie et Thuringie. Omnia quæ in villis et agris erant, in dies eruptione facta diripiebant, tributa et vectigalia silvarum et camporum importabilia ⁸⁸⁴ exigebant, et plerumque sub prætextu decimarum totos simul greges abigebant. Ipsos provinciales, et plerosque ex his honesto loco natos et re familiari florentissimos, vilium mancipiorum ritu servire ⁸⁸⁵ sibi cogebant; filias eorum et uxores, consciis et pene aspicientibus maritis, violabant; nonnullas etiam, vi ⁸⁸⁶ in castella sua raptas et quanto tempore libido suggessisset impudicissime habitas, ad ultimum maritis cum ignominiosa exprobratione remittebant. Quorum si quis inter tanta mala suspirare et internum animi dolorem levi saltem querimonia solari atque evaporare ausus fuisset, statim, velut qui gravem injuriam regi fecisset, in vincula coniciebatur, nec inde exire poterat, nisi tocuis suppellectilis suæ distractione vitam salutemque suam redemisset ⁸⁸⁷. Cumque ex omnibus locis catervatim cotti-

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁶⁹ deest 3. ⁸⁷⁰ decimales 4. ⁸⁷¹ deest 3. ⁸⁷² Tunc 4. ⁸⁷³ in o. 3. ⁸⁷⁴ ita 4. ⁸⁷⁵ del. jam pridem 3. ⁸⁷⁶ Deinde 4. ⁸⁷⁷ H. virum sacris 1. ⁸⁷⁸ omnium 4. 5. ⁸⁷⁹ deest 4. ⁸⁸⁰ negligentissimis actibus suis 3. negligentia (*Versäumnisse*) in numero plurali apud scriptores ecclesiasticos, ut negligentia cogitationum ap. *Salvianum adversus avarit* I, 12, ubi vidend. *Baluz.* (ed. IV. *Pedeponti* 1742. 4. p. 225). ⁸⁸¹ ita 1. adorti 3. 4. 5. et ita etiam infra p. 200 n. i. sed alis locis omnes adorti. ⁸⁸² deest 4. ⁸⁸³ altare 5. ⁸⁸⁴ importabilia 2. ⁸⁸⁵ sibi serv. 3. ⁸⁸⁶ deest 3. 4. ⁸⁸⁷ redemisse 5.

NOTÆ.

(293) Ipse vero Sifridus ad Alexandrum II sub id tempus dedit litteras, e quibus locum huc spectantem affert Joannis ad Serar. t. I, p. 507.

(294) Eichstet, Ann. Altah., p. 117.

(295) Cf. Wedekind, I, c., t. II, fasc. 8, p. 408.

(296) De tempore ordinationis paululum aliter. Acta Vaticana quæ affert Mascov., p. 51, not. 8. Eam factam esse d. 29. Jun., alii, 1073 probavit Stenzel. II, p. 258, sq.

die ⁸⁸⁸ pro his regiam majestatem interpellarent, quæ unicum antehac omnibus afflictis refugium esse consueverat, cum gravi contumelia rejiciebantur, dicente rege ista eos pro injusta decimarum retentione ⁸⁸⁹ pati, seque, tanquam vindicem causæ Dei, necessario armata manu eos coercere, qui legibus, ecclesiasticis sponte nolent acquiescere ⁸⁹⁰. Itaque videns rex omnes circumquaque manentes metu attonitos et ad suscipiendas quascumque imposuisset conditiones patientissimos, magnum quiddam ⁸⁹¹ et a nullo majorum suorum antehac temptatum machinari cœpit, videlicet ut omnes Saxones et Thuringos ⁸⁹² in servitutem redigeret, et prædia eorum fisco publico adiceret (297). Cavebat tamen ne consilium hoc, immutare vulgatum, et effectu careret et principibus regni justæ murmurationis occasionem præberet. Itaque secreto cum rege Danorum colloquium (298) facit, et cum eo magna quadam parte Saxoniarum, quæ Utoni ⁸⁹³ marchioni pertinebat (299), paciscitur ut, in conficiendis rebus quam animo agitabat, auxilio sibi foret, et se Saxonibus ex uno latere bellum inferente, ipse eos ex alio latere adoriretur. Id ipsum aliis qui Saxoniarum ⁸⁹⁴ contigui erant regibus et gentibus injungit.

(*Mai.*) Ubi satis adminiculorum visum est, cunctis regni principibus expeditionem indixit in Polonos ⁸⁹⁵, id causæ prætendens quod Boemos ⁸⁹⁶ contra vetitum suum bello impetissent, et fines eorum ferro et igne infestassent. Hanc, ut dixi, causam in promptu habebat. Ceterum ⁸⁹⁷, ut fama vulgatio postmodum loquebatur, sub occasione Polenorum volebat in Saxoniam exercitum ducere, et, deletis usque ad internitionem Saxonibus, loco eorum gentem Suevorum constituere. Hæc enim illi gens erat acceptissima, et eorum plerosque, obscuris et pene nullis majoribus ⁸⁹⁸ ortos (300), amplissimis honoribus extulerat et primos in palatio fecerat; et ad eorum nutum cuncta regni negocia disponebantur. Quæ res eum ⁸⁹⁹ valde exosum invisumque principibus reddiderat; et eorum plerique indignitatem rei non ferentes, nisi pro responso necessario evocati, in totum palatio abstinebant. Igitur exercitum suum

A in expeditionem adunati constituit, septimo die post assumptionem ⁹⁰⁰ sanctæ Dei genitricis Mariæ. Qua expectatione suspensis et intentis omnibus, ipse jam ⁹⁰¹ ferocius ⁹⁰² solito atque infestius agebat, pothabitis principibus, solos circa se Suevos assidue habebat ⁹⁰³, ex his ⁹⁰⁴ sibi auricularios a secretis, ex his tam familiarium quam publicorum ⁹⁰⁵ negotiorum procuratores instituebat. Tum ⁹⁰⁶, Saxones omnes servilis ⁹⁰⁷ conditionis esse, crebro sermone usurpabat, nonnullos etiam ex eis, missis nunciis, objurgabat, cur sibi juxta conditionem natalium suorum, ut ipso verbo utar, serviliter non servirent, nec de ⁹⁰⁸ redditibus ⁹⁰⁹ suis fiscalia sibi obsequia impenderent. Contradicentes, quasi qui majestatem regiam violassent, totis regni viribus persequi et de regno proturbare ⁹¹⁰ minabatur.

B His atque hujusmodi indiciis principes Saxoniarum malum quod cervicibus suis impendebant indamaverunt ⁹¹¹, statimque graviter ancipiti periculo permoti, clandestina ⁹¹² conventicula crebro faciebant, et se vicissim, quid facto opus esset, in medium consulere hortabantur. Una omnium voluntas, eadem erat sententia eamque dato, et accepto vicissim sacramento confirmabant, malle se mori atque extrema omnia prius ⁹¹³ experiri (301), quam acceptam a parentibus libertatem per dedecus amittere. Hujus conjurationis auctores ac signiferi quidam ⁹¹⁴ erant Bucco Halberstatensis ⁹¹⁵ episcopus, Otto dux quondam Bajoariæ, atque Herimannus ⁹¹⁶ frater Ottonis Saxonici ducis, qui superiore anno decesserat (302). Sed Bucco, licet frequentibus injuriis a rege lacesitus fuisset, tamen, quia vir eximiæ sanctitatis erat et optimæ in ecclesia Dei existimationis, credi nullo modo potest aliter in hanc audaciam prorupisse nisi zelo Dei et sola communis commodi ratione. Ceteri duo præter publicam gentis suæ causam etiam privato odio jam pridem a rege desciverant, propter Magnum, Ottonis ducis Saxonici filium, quem rex, in dedicionem acceptum, jam per biennium in custodia tenebat (303). Huic veniam admissi non alias impetrare poterant, nisi ducatu, et aliis quæ sibi ex defunctis ⁹¹⁷ parentibus hereditario jure competeabant, in perpetuum

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁸⁸ quotidie 4. *hoc loco.* ⁸⁸⁹ pati pro i. d. detentione pati 3. retentione 4. 5. ⁸⁹⁰ acq. 3. 4. 5. *hoc loco.*
⁸⁹¹ quiddam 4. ⁸⁹² tur. ⁸⁹³ Utoni omnes. ⁸⁹⁴ contigui erant Sax. reg. 3. ⁸⁹⁵ Polonos 3 *et ita infra.*
⁸⁹⁶ Bohemos 3. *ut semper.* ⁸⁹⁷ Certum 4. ⁸⁹⁸ deest 5. ⁸⁹⁹ cum 4. ⁹⁰⁰ assumptionis 4. ⁹⁰¹ deest 4.
⁹⁰² ferociis 5. ⁹⁰³ se habebat 5. ⁹⁰⁴ deest 5. ⁹⁰⁵ publicorum 4. ⁹⁰⁶ Tunc 4. ⁹⁰⁷ deest 4. 5 *in marg.*
post esse suppl. 3. ⁹⁰⁸ deest 3. 5. ⁹⁰⁹ redditibus 3. 4. 5. *hoc loco.* ⁹¹⁰ perturbare 4. ⁹¹¹ animadvertere 4.
⁹¹² clandestina 3. ⁹¹³ deest 3. ⁹¹⁴ ita omnes; quidem? ⁹¹⁵ Halberstatensis 5. ⁹¹⁶ Hermannus 4.
 Heremannus 3. ⁹¹⁷ deest 5.

NOTÆ.

(297) Vid. Schaumann Hist. Saxon. infer., p. D 190, sqq., 196. W.

(298) Bruno Bardovici habitum colloquium cum Suenone II scribit, Adamus l. iv, c. 26, Luneburgi.

(299) Wedekind in Not. fasc. 3, p. 215, not. 170 hanc Saxoniarum partem tantum de comitatu Ditmarsico (Ditmarsen) intelligendam esse credit.

(300) *pene nullis majoribus ortos*, Horat., Sat. I, 6, 40.

(301) *extrema omnia experiri*, Sallust., Cat. 26, 5.

(302) Anno 1071, Mart. 28; Wedekind, Hermann, Herzog v. Sachsen, p. 66. Ejusd. N. II, fasc. 8; not. LXXVII, p. 404, sq.; 410, sq., secundum Stenzel. II, p. 256, anno 1072.

(303) cf. Zepernick, analect jur. feud., t. I, p. 233.

se abdicaret. Quod ille nulla ratione ⁹¹⁸ se facturum protestabatur, etiamsi sibi quicquid ætatis reliquum esset in custodia et in vinculis exigendum, etiamsi per omnes cruciatus et per omnia suppliciorum genera anima ponenda esset. Cumque nihil ⁹¹⁹ supplicando, nihil pecuniam atque infinita prædia offerendo, nihil sua utrique ⁹²⁰ erga ipsum regem atque erga rem publicam multa sæpe bene merita commemorando, proficerent, ad ultimum Otto dux quondam Bajoariæ se ipsum regi obtulit, quamdiu vellet in vinculis habendum, et omnia sua, tamquam priori conventionem nihil actum esset, pro arbitrato suo distribuenda, dummodo propinquum suum, qui solo suarum partium studio in eam calamitatem devenerat, dedicione absolveret. Ad hæc fertur rex atrox nimis dedisse responsum, ipsum et omnia quæ ipsius essent jam pridem dedicione jure in potestatem regiam cecidisse, nec eum ⁹²¹ objecto quondam crimine adhuc ita purgatum, ut sui vel ⁹²² suarum rerum jure gentium traditionem ullam liberam haberet. Ea vox acerbe prolata acerbior est accepta, magnumque odii seminarium irarumque fomitem ministravit.

His auctoribus orta seditio, ita brevi totum Saxoniam populum quasi rabie quadam infecit, ut omnis dignitas, omnis conditio, omnis ætas quæ modo faciendis stipendiis idonea foret, uno animo, pari voluntate, ad arma conclamaret, et se sub sacramento promitteret aut obstinate morituros, aut gentem suam in libertatem vindicatos. Erant in ea conjuratione principes isti: Wezel Magadaburgensis archiepiscopus ⁹²³, Bucco Halberstatensis ⁹²⁴ C episcopus, Hecel Hildenesheimensis ⁹²⁵ episcopus, Wernheri Merseburgensis ⁹²⁶ episcopus, Eilbertus ⁹²⁷ Mindensis episcopus, Immet Podelbrunnensis ⁹²⁸ episcopus, Friderich Mimegardufurdensis ⁹²⁹ episcopus (304), Benno Misinensis ⁹³⁰ episcopus, Otto dux quondam Bajoariæ, Uoto ⁹³¹ marchio (305), Dedi marchio (306), et omni marchione animosior atque implacatior uxor ejus Adela, Egbertus marchio Thuringorum, puer adhuc infra militares annos, Friderich palatinus comes, Diedericus ⁹³² comes (307), Adalbertus ⁹³³ comes (308), Otto comes, Counradus ⁹³⁴ comes (309), Heinri-

cus ⁹³⁵ comes; tum vulgus promiscuum supra 60 milia erat, qui ad asserendam ⁹³⁶ libertatem patriæ legesque tuendas promptissimo animo manus operamque suam promittebant. Et vere divinitus oblatam sibi esse ⁹³⁷ occasionem dicebant, qua jugum iniquissimæ dominationis a cervicibus suis exuterent. Dux Saxoniam necdum aliquis constitutus ⁹³⁸ fuerat, quia, sicut supra memoratum est, dux Otto paulo ante humanis rebus excesserat et filius ejus ⁹³⁹ Magnus, cui ducatus legitima successione debebatur (310), adhuc in castello Hartesburg ⁹⁴⁰ deditus servabatur. Et quia rex in bona ejus inhiaverat, id præstolari putabatur, ut malorum pondere ac longæ dedicionis tædio fatigatus ultro jure suo cederet et ducatum cui rex ⁹⁴¹ voluisset dandum permetteret ⁹⁴². Liemarum Premensis archiepiscopus, Eppo Citicensis episcopus et Benno Osenbruggensis ⁹⁴³ episcopus, quia in communem sententiam gentis suæ concedere volebant, de finibus Saxoniam effugati, ad regem se contulerunt, eique toto belli hujus tempore individui comites adhæserunt.

(*Jul. Aug.*) Igitur circiter ⁹⁴⁴ Kalendas Augusti, adulta jam satisque roborata conjuratione, legatos mittunt ad ⁹⁴⁵ regem, tum ⁹⁴⁶ temporis ⁹⁴⁷ Goslaris constitutum, postulantes ut expeditio, quam in Polonos ⁹⁴⁸ instituerat, sibi remitteretur; se adversum acerrimos hostes Luticios ⁹⁴⁹ die ac nocte in procinctu atque in acie stare, et si paululum manus remittant, illico finibus suis insultantes adversarios et omnia cæde atque incendio depopulantes aspiciere; ad horum vim arcendam vix sibi satis copiarum esse; proinde stultum fore, ut exteris ac longe positis gentibus arma inferant, qui domesticis ac pene intestinis sine intermissione bellis quantantur. Præterea ⁹⁵⁰ postulant ut castella, quæ ad eversionem Saxoniam per singulos montes colliculorum extruxerat ⁹⁵¹, dirui juberet; ut principibus Saxoniam, quibus sine legitima discussione bona sua ademerat, secundum principum suorum jurisdictionem satisfaceret; ut, relicta interdum Saxonia, in qua jam a puero residens, otio atque ignavia pene emarcuisset, etiam alias regni sui partes inviseret; ut vilissimos homines, quorum consilio seque remque publicam præcipitem dedisset, de palatio

VARIE LECTIONES.

⁹¹⁸ se r. 3 ⁹¹⁹ erga ipsum regem *add.* 4. ⁹²⁰ uterque 1. ⁹²¹ cum 1. 4. ⁹²² ut simul 4. 5. ⁹²³ episcopus 5. ⁹²⁴ Halberstadensis 2. ⁹²⁵ Hildefenehmensis 3. ⁹²⁶ Merspurgensis 1. ⁹²⁷ Gilbertus 3. ⁹²⁸ Podenbr. 4. 5. Poderbr. 1. ⁹²⁹ Mimig. 3. ⁹³⁰ Misfenensis 3. ⁹³¹ Vto *omnes*. ⁹³² Dithericus 1. ⁹³³ Adelb. *omnes*. ⁹³⁴ Cunradus 1. 3. Conr. 4. 5? ⁹³⁵ Henr. 3. ⁹³⁶ ad asserendam 3. ⁹³⁷ *deest* 3. ⁹³⁸ fuerat const. 3. ⁹³⁹ *deest* 5. ⁹⁴⁰ Hartesburg 3. ⁹⁴¹ v. rex 3. ⁹⁴² prom. 3. ⁹⁴³ Osenbruggensis 3. Osenbruggensis 4. 5. ⁹⁴⁴ circa. 3. ⁹⁴⁵ ad regem *desunt* 5. ⁹⁴⁶ tunc 4. ⁹⁴⁷ *deest* 3. ⁹⁴⁸ Polonos 3. ⁹⁴⁹ Luitticios 3. ⁹⁵⁰ *codd.* 3 et 4. *conditiones singulas numeris in margine vel super lineam positae indicant.* ⁹⁵¹ *deest* 3.

NOTÆ.

(304) Ex Brunone, c. 27, 50, colligas potius in D regis partibus hunc Fridericum fuisse.

(305) V. supra a. 1057.

(306) V. supra a. 1069.

(307) de Katelenburch; vid. Gebhardi *Hist. gen. Abh.*, II, p. 213, sqq.; Schrader *Dynasten*, p. 97; n. 78, p. 184.

(308) Esse videtur comes senior de Ballenstide, sator gentis Anhaltinæ.

(309) Forsan Cuono de Bicheligen, Ottonis quondam Bajoariæ ducis filius. KR.

(310) cf. Wedekind, Hermann, Herzog von Sachsen, p. 47, sq.

eiceret ⁹⁵², et regni negocia regni principibus, quibus ea competere, curanda atque administranda permitteret; ut abdicato grege concubinarum, quibus contra scita ⁹⁵³ canonum attrito frontis rubore incubabat, reginam, quam sibi secundum ecclesiasticas traditiones thori sociam regnique consortem delegisset, conjugali loco haberet ⁹⁵⁴ et diligeret: ut cetera flagitiorum probra, quibus dignitatem regiam adolescens infamaverat, nunc saltem maturato sensu et ætate abdicaret. Postremo per Deum rogant ut justa postulantibus sponte annueret, nec sibi magni cujusquam atque inusitati facinoris necessitatem imponeret. Si ita faceret, se promptissimo animo ei sicut actenus ⁹⁵⁵ servituros, eo tamen modo, quo ingenuos homines atque in libero imperio natos regi servire oporteret; sin autem, christianos se esse, nec velle hominis, qui fidem christianam capitalibus flagitiis prodidisset, communionem maculari. Quod si armis cogere instituisset, sibi quoque nec arma deesse nec militaris rei peritiam. Sacramento se ei fidem dixisse; sed si ad ædificationem, non ad destructionem ecclesiæ Dei, rex esse vellet, si juste, si legitime, si more majorum rebus moderaretur, si suum cuique ordinem, suam dignitatem, suas leges tutas inviolatasque manere pateretur. Sin ista prior ipse temerasset, se jam sacramenti hujus religione non teneri, sed quasi cum barbaro hoste et christiani nominis oppressore justum deinceps bellum gesturos, et quoad ultima vitalis caloriscintilla superesset, pro ecclesia Dei, pro fide christiana, pro libertate etiam sua dimicaturus. Vehementer regem permovit hæc legatio. Verum consiliariis ejus dicentibus, quod ad

B primum belli terrorem tanti motus irarum deflagraturi essent, paululum resumpto spiritu, leviter et contemptim legatis respondit, nihilque certi reportantes dimisit. Quod ubi suis nunciarunt, atrox omnium mentibus ira incanduit, seque mutuo sermone, ut contemptum sui manu vindicarent, hortabantur. *Obstinatum, inquit, iu malis ingenium, nisi acrior vis adhibeatur, emolliri non poterit, et nisi ad virum propiusque* ⁹⁵⁶ *medullas mucro adigatur, sensum doloris non admittet* ⁹⁵⁷.

Igitur armati instructique Goslariam contendunt, ibique mediocri a villa intervallo castra locant; statimque efferato animo in eum irruissent et jus suum non jam rhetoricis allegationibus sed bellicis terroribus exostulassent, nisi Bucco Halberstatensis episcopus, et pauci admodum qui sanum aliquid sapiebant, impetum tumultuantis turbæ salubri moderatione inhibuissent. Rex, accepto nuncio vicini jamque instantis periculi, graviter mente conster-

A natus, propere in Hartesbure ⁹⁵⁸ se contulit, coque secum regni insignia et thesaurorum suorum quantum in ea trepidatione potuit partem convexit. Erant tunc temporis cum eo Eppo Citicensis episcopus et Benno Ossenbruggensis ⁹⁵⁹ episcopus, eorumque consilio et prius tranquilla et nunc turbata republica omnia faciebat. Casu quoque nuper advenerat, nescio quid privatæ ⁹⁶⁰ causæ acturus in palatio, Bertoldus dux quondam Carentinorum. Huic rex quam sanctis obtestationibus se purgabat, quod ducatum ejus nulli alii tradidisset; sed Marchwardum ⁹⁶¹ privata præsumptione fines alienos invasisse, nec ei quicquam de jure suo propterea ⁹⁶² imminutum esse, si, suo injussu, sine consulto principum, honores publicos homo ineptissimus temerasset. Ille, licet hæc ficta esse sciret (311) et regis malitiam non tam voluntate quam fortunæ violenta correctam esse, tamen suscepit satisfactionem, promisit ⁹⁶³ operam suam rei publicæ utilitatibus nusquam ⁹⁶⁴ defuturam. Hunc itaque, quia vir ⁹⁶⁵ erat summæ prudentiæ et popularis eloquentiæ, cum duobus ⁹⁶⁶ supra memoratis episcopis rex legatum misit ad Saxones. Ad quos cum venissent, rogabant eos per Deum ut ab armis, quæ, honesto licet nomine, pessimo tamen exemplo, sumpsissent, mature discederent, nec rem supra modum supraque vires suas temptarent, quæ a ceteris regni principibus nimium improbanda foret, utpote quam nec sua nec majorum suorum memoria umquam ⁹⁶⁷ gens ulla temptasset; justam eorum esse causam, quos summis sæpe injuriis regis inclementia ad hæc extrema experienda coegisset ⁹⁶⁸, honori tamen suo magis consulendum quam iracundiæ, et deferendum regiæ majestati, quæ apud barbaras etiam ⁹⁶⁹ nationes semper tuta inviolataque fuisset ⁹⁷⁰; proinde remisso armorum strepitu, pacatis animis, sopitis simultatibus, tempus iocumque constituerent, quo rex totius regni principes evocaret, ut juxta communem sententiam et objecta purgaret et quæ correctionis egere viderentur corrigeret. Ad hæc illi: *Non eadem, inquit, ceteris regni principibus et nobis incumbit necessitas rebellionis. Ceteris enim gentibus vacatione data, et pene feriatis omnibus, nos solos sibi peculiariter elegerat, quos secundum prophetæ* ⁹⁷¹ *elogium (Amos 1, 13) in plaustriis ferreis* ⁹⁷² *triturare* ⁹⁷³; *quorum regionibus post initum semel principatum numquam excederet; quibus post ereptis patrimonibus libertatem quoque eriperet, et natalibus omnium infamatis, durissimæ servitutis jugum injiceret; ad quorum oppressionem singulis montibus colliculisque præsidium imponeret, ut aquas nostras pecuniis*

VARIE LECTIONES.

⁹⁵² dejiceret 3. ⁹⁵³ jura superscr. scita 4. ⁹⁵⁴ diligeret et haberet 3. ⁹⁵⁵ hactenus 4. 5. ⁹⁵⁶ proprius 1°. ⁹⁵⁷ admittit 3. ⁹⁵⁸ Hartesburg 1. 3. 4. ⁹⁵⁹ Ossenbruggensis 4. ⁹⁶⁰ deest 3. ⁹⁶¹ Marchwardum 3. ⁹⁶² deest 5. ⁹⁶³ promisitque 1. 5? ⁹⁶⁴ numquam 3. ⁹⁶⁵ erat vir 3. ⁹⁶⁶ ducibus 4. ⁹⁶⁷ iniqua 5. ⁹⁶⁸ coegissent 4. ⁹⁶⁹ deest 5. ⁹⁷⁰ deest. 5. ⁹⁷¹ prophetie 5. ⁹⁷² consternatus 5. ⁹⁷³ deest 1. habet 6. cum 3. 4. 5.

NOTÆ.

(311) V. supra col. 1122, 1123.

bibere et ligna nostra precio comparare cogemur ; A quorum uxores et filias militibus suis, publicæ libidinis victimas, prostitueret ; quorum terram — quod omnium quæ passi sumus gravissimum ducimus — inauditis ad inventionibus ⁹⁷⁴ nec christiano ore nominandis criminibus incestaret. Si cum ceteris regni principibus hæc nobis communis esset injuria, merito ad illorum cognitionem communemque audientiam nos rejiceret : nunc autem, cum nobis aut privata calamitate cadendum aut privata virtute injuriis sit ⁹⁷⁵ obviam eundum, nihil nostra interest super nostris miseriis aliorum expectare sententiam. Quapropter, si eum malefactorum tandem aliquando piget pœnitentque, in argumentum non fictæ pœnitentiæ castella, quæ in perniciem nostram extruxit, absque procrastinatione diruat ; patrimonia nobis per vim ^B seu per calumpniam erepta restituat ; postremo jusjurandum det ⁹⁷⁶ quod legitima genti nostræ a primis temporibus constituta, numquam deinceps infringere moliat. Si hoc facit, licet sæpe elusi, sæpe verbis pacificis in dolo irrisi, tamen utcumque adhuc credimus bona pollicenti, sin autem, omni dilatione relegata, nec expectatis aliarum gentium aut aliorum principum decretis, jugum, quod cervicibus nostris impendet excutere conabimur, liberosque nostros nostræ vel morte vel victoria in libertatem asseremus. In hæc verba legatos dimiserunt. Qui iterum missi, iterumque remissi, in eadem eos sententia obstinatos invenerunt. Itaque omnes vias, per quas descensus esse poterat de castello adhibitis custodibus, observari statuerunt, summa ope id præcavendum æstimantes, ne ⁹⁷⁷ qua ei copia fieret effugiendi et in alias regni partes bellum transferendi. Et profecto si id rite currassent, facili dispendio et paucis admodum diebus res conficeretur, quæ postmodum tanto tempore tracta, in extremum pene discrimen cunctas regni provincias attraxerat. Neque hoc ipsum regem latebat. Idcirco modis omnibus intentus agebat qualiter hostium custodias falleret ⁹⁷⁷, et de augustiis Saxonie in latissimam regni aream bellum trajiceret, maximeque ad episcopos Reni, quos sibi ob crebra sua merita fidos firmosque in adversis fore sperabat.

Castellum in altissimo colle situm erat, et uno tantum itinere ipsoque difficillimo ⁹⁷⁶ adiri poterat. Cetera montis latera vastissima silva inumbrabat, quæ exinde per multa milia passuum continua vastitate in latum extenditur usque ad confinium Thuringiæ, et ideo ⁹⁸⁰ nulla obsidentium diligentia con-

clusis egressum ⁹⁸¹ vel ingressum eripere poterat. Rex collato cum suis consilio, frequentes ad eos legatos mittebat, pacem postulans ⁹⁸², et omnium quæ illo, ⁹⁸³ offenderant emendationem pollicens. In quam ⁹⁸⁴ actionem intentis suspensisque omnibus et jam propter res bene gestas immaturas securitate torpentibus usnocte quadam (*Aug.* 9), cum nihil minus suspicarentur, ipse Bertoldum ducem et duos supra memoratos episcopos et alios plerosque familiares suos secum assumpsit, et, præmissis ante se in sarcinis regni insignibus et quanta tempus et res patiebantur parte thesaurorum, clam egressus est de castello, dato negotio his qui intus remanebant, ut postera die quanta possent arte præsentiam sui simularent, et hostium ⁹⁸⁵ animos a suspicionibus fugæ suæ avocarent. Triduo per vastissimam silvam jejuni, ut fertur ⁹⁸⁶, gradiabantur, angustissimo et paucis antehac comperto tramite, quem venator quidam, dux itineris, qui venandi studio solertius silvarum abdita rimaretur, deprehenderat, undique circumspicantes gladium, et ad quemlibet perstreptis auræ sonitum incursus hostium jamque jugulo incumbentem interitum formidantes. Quarto die (*Aug.* 12) inedia vigiliis ac longi itineris labore usque ad extremam lassitudinem confecti, Eschenewege ⁹⁸⁷ pervenerunt. Ubi cibo somnoque paululum recreati, postero die, id est ⁹⁸⁸ Idibus Augusti (312) (*Aug.* 13), cum jam miles frequentior ad regem confluere cœpisset, Herveldiam contenderunt. Quatuor deinceps diebus ibidem commoratus est operiens exercitum, quem in expeditionem contra Polonos ⁹⁸⁹ de toto regno suo evocaverat.

Jam enim dies instabat, quem coadunando militi constituerat. Adalbero ⁹⁹⁰ Wirciburgensis ⁹⁹¹ episcopus et Herimannus Babenbergensis episcopus et alii plerique principes, qui ad militiam proficiscentes in vicina ⁹⁹² loca jam devenerant ⁹⁹³, audito quod acciderat, propere ad regem, adhuc Herveldiæ constitutum (313), concurrerunt. Ruodolfus ⁹⁹⁴ dux Suevorum cum episcopis Reni, ⁹⁹⁵ Sueviæ ⁹⁹⁶ atque Bajoariæ circa Mongontiam castris positus, nuncium regis præstolabatur, per quem certius edoceret, quonam in loco ei occurrere deberet. Audierat ⁹⁹⁷ enim eum ab hac expeditione ad alia regni negocia animum revocasse, sed quænam mutandæ sententiæ necessitas repente incidisset, certo non compererat ⁹⁹⁸. Plerique tamen jactabant eum conjurationis hujus conscium participemque extitisse, ideoque tam lento gradu ad militiam pro-

VARIE LECTIONES.

⁹⁷⁴ inventionibus 3. ⁹⁷⁵ sit obviam eundum injuriis 1°. ⁹⁷⁶ nobis det 1. ⁹⁷⁷ nec 4. ⁹⁷⁸ deest 4. ⁹⁷⁹ difficillimo 4. ⁹⁸⁰ ide 4. ⁹⁸¹ bis scripsit 4. ⁹⁸² deest 4. ⁹⁸³ illum 4. ⁹⁸⁴ qua 4. ⁹⁸⁵ animos hostium 2b, ⁹⁸⁶ ferunt 1. 2b (?) ⁹⁷ Eskenewege 2b. ⁹⁸⁸ i. e. desunt 1. 2b (?) ⁹⁸⁹ polonos 3. *semper*. ⁹⁹⁰ adalbero omnes. ⁹⁹¹ Wirciburgensis 3. ⁹⁹² vicinia 4. ⁹⁹³ advenerant 5. ⁹⁹⁴ ita. 4 *plerumque*, ⁹⁹⁵ rheni 4. 5. *sæpius, alibi etiam* 3. ⁹⁹⁶ Swevi 1. ⁹⁹⁷ Auderat 4. ⁹⁹⁸ comperat 4.

NOTÆ.

(312) die 13 mens. Augusti. Egressus igitur est castello Hartesburg d. 9 (secundum Stenzel. II, 259, d. 8). Aug. Quæ de hujus fugæ molestiis a nostro narrantur non tam verisimilia sunt quam quæ

Bruno tradit.

(313) Commoratus esse videtur Henricus Herveldiæ usque ad 17 aut 18 d. mens. August; Stenzel; l. c., p, 259.

cedere, ne aut regi in tanto discrimine contra propositum suum pudore victus auxilium præberet, aut, si negaret, defectionem suam consiliumque immature prodere cogeretur. Rex itaque missis nunciis mandavit ut tam ipse quam ceteri qui cum eo erant principes, citato quantum possent itinere, sibi occurrerent in villa quæ dicitur Cappella ⁹⁹⁰ (344) haut procul ab Herveldia. Quo cum venissent, pedibus eorum provolutus (315), orabat per respectum Dei, sub cujus testificatione sibi fidem dixissent ut super infelicibus eventis ¹⁰⁰⁰ suis misererentur pariter et indignarentur; communia ipsorum beneficia prærepta sibi esse paucorum malignitate qui, immemores jurisjurandi, immemores beneficiorum quibus eos sæpenumero et privatim et publice sibi obligasset, cum regno etiam vitam sibi eripuissent, nisi fugæ præsidio periculum declinasset; violatæ regis majestatis injuriam non ad se solum pertinere, publicam esse contumeliam omnium eorum qui se regem creassent, et quorum auxilio ab improbis hominibus tutus esse debuisset: proinde omnes pro virili portione salagerent, ne regia dignitas, quam a majoribus suis honestissimam atque præclarissimam acceperant, sua ignavia fuscaretur ¹⁰⁰¹, neve ¹⁰⁰² tam pessimum exemplum suorum temporum ad posterum suum inultum transmitterent. Hæc ¹⁰⁰³ memorando, tam deformitate casuum suorum quam miserabilis querimonie prosecutione omnibus qui aderant lacrimas excussit. Erant qui censerent, quoniam in expeditionem contra Polenos armati instructique venissent, ut protinus in Saxoniam exercitus duceretur, et recentis contumeliæ vulnus recentis vindictæ antidoto curaretur. Alii decernebant non esse rem præcipitanter aggrendendam: gentem Saxonum esse robustissimam et bellorum usu propter ingenitam feritatem exercitatissimam, quæ insuper frequentibus injuriis efferata, ruptis jam omnibus juris et legum retinaculis, aut mori aut vincere sit obstinata; propterea dandas sibi esse inducias ¹⁰⁰⁴, quibus domum redeant, copias instruant, impensas augeant, ut multiplicatis sumptibus ad protrahendum in quaslibet moras bellum durare valeant. Horum sententia ab omnibus comprobata, decrevit ¹⁰⁰⁵ rex, ut septimo die post festum sancti Michaelis miles in expeditionem adunaretur ¹⁰⁰⁶ in D

A gen (316). Ita, assumptis secum qui advenerant principibus, abiit, Triburam et cetera circa Renum loca invisere. Missis etiam circumquaque nunciis, obnixè non solum principibus, sed et popularibus, ne a se deficerent, supplicabat multa largiendo, plura pollicendo, nonnullis etiam sua restituendo, quæ superioribus annis, dum prosperis successibus immoderatus indulgeret, per calumpniam abstulerat.

B Saxones, comperto quod elusis custodibus suis rex in alias regni partes evasisset, vehementer sunt contristati ¹⁰⁰⁷, arbitrantes, id quod res exigebat, nihil sibi deinceps otii aut remissi habendum, nec ¹⁰⁰⁸ pestem hanc, ut hactenus, intra ¹⁰⁰⁹ domesticos parietes cohibendam, sed revelata facie bellum publicum cum hoste publico gerendum; ideoque sibi expedire ut quantascumque possent gentes et regna adversus regem concitarent. Protinus legatos miserunt ad Thuringos, auxilium petere, et rogare ut ipsi pro sua quoque libertate, et frequentibus contumeliis quibus lacessiti fuerant, arma sumere non pigritarentur, Turingi, celeberrimo conventu habito in loco qui dicitur Trettenburg ¹⁰¹⁰ (317), ubi legationem Saxonum audierunt promptissime assensi sunt, nec ulla unquam legatio lætioribus acclamationibus excepta ¹⁰¹¹ est. Nec mora jusjurandum dant nusquam se defuturos negotio, communem sibi esse cum eis rebellandi ¹⁰¹² necessitatem, et ideo commune periculum, communem etiam, si Deus annueret, victoriam futuram, seque usque ad extremum spiritum pro communi utilitate dimicaturos. Denunciant præterea abbati Fuldensi et abbati Herveldensi et ceteris principibus qui in Thuringia prædiorum aliquid haberent, ut ad ferendum genti suæ auxilium die statuto conjuraturi venirent; nisi ¹⁰¹³ id facerent, se bona eorum protinus omnia direpturos. Legati etiam regis supervenerunt, ingentia eis beneficia pollicentes, si fœdus Saxonum bellicue societatem respicerent; sed cum gravi contumelia sunt repulsi, in tantum ut ¹⁰¹⁴ nec manibus in eos furor populi temperasset, nisi paucorum sapientum moderatio propter jus gentium, quo legatis est deferendum, intercessisset ¹⁰¹⁵. Archiepiscopus Mogontinus Erpeshurd ¹⁰¹⁶ eo ¹⁰¹⁷ tempore morabatur. Hunc adorti ¹⁰¹⁸ in communem sententiam concedere urgebant, nec prius regionibus illis excedere passi sunt, donec

VARIE LECTIGNES.

⁹⁹⁹ Capella 3. ¹⁰⁰⁰ eventibus 4. ¹⁰⁰¹ ita 1. frustraretur 3. 4. 5. ¹⁰⁰² ne 3. ¹⁰⁰³ Hoc 3. ¹⁰⁰⁴ deest 1, ¹⁰⁰⁵ ita d, 3, ¹⁰⁰⁶ vniretur cor. adunaretur 3. ¹⁰⁰⁷ tristati 3. ¹⁰⁰⁸ ne 3. 5. ¹⁰⁰⁹ inter 4. ¹⁰¹⁰ Trectebure 3. ¹⁰¹¹ accepta corr. excepta 4, ¹⁰¹² rebellendi 2 b. ¹⁰¹³ ni 1. 5 ? ¹⁰¹⁴ quod supersc. ut 4, ¹⁰¹⁵ deest 2b. ¹⁰¹⁶ Erpeshurd 1. Erpeshurd 4. Erpeshurd 3. ¹⁰¹⁷ morabatur eo tempore 2b. ¹⁰¹⁸ adorsi 3. 4. 5. cf. p. 194. n. e.

NOTÆ.

(314) Hodie Spiescappel, in vicinia civitatis Ziegenhain.

(315) Hæc non ad verbum intelligenda esse, sed non nisi instanter, humiliter petere significare, monuit Stenzel, II, p. 106. Cf. a. 1075: *prorsus in ferram*; et Liv., 34, 11; Curt. Ruf., 3, 12; Justin.

11, 9.

(316) Herren-Breitungen, ditionis Hennebergice KR, Sed Wenck. hist. Hass., III, p. 45 (cf. II, p. 402, n. p.), rectius habet pro pago Breidenbach ad Fuldam prope Hersfeld supra Rethenburg.

(317) Trettenburg, collis haud ita procul a Ge-

dati obsidibus fidem suam firmaret nihil se adversum ¹⁰¹⁹ eos armis aut consilio moliturum; quamquam nonnulli existimarent tam eum quam archiepiscopum Coloniensem, et alios plerosque Rheni principes, jam a principio conjurationis hujus conscios participesque ¹⁰²⁰ extitisse. Id tamen, dum incertus adhuc rerum eventus pendebat, summa ope dissimulabant.

Igitur, quoniam in exterarum gentes regem persequi consilium non erat, omnem operam suam ad expugnanda castella ejus verterunt. Hæc autem sunt castella, quæ ipse, postquam pater ejus decesserat, extruxit, quæ tamen ad præsens memoriam occurrunt, Hartesburg ¹⁰²¹, Wigantestein ¹⁰²² (318), Mosburg (319), Sassenstein (320), Spatenberg (321), Heimenburg ¹⁰²³ (322), Asenberg (323). Vocenroth ¹⁰²⁴ (324) Friderici palatini comitis fuerat, idque ei rex quadam legum violentia eripuerat, præsidiumque suum imposuerat. Liuniburo ¹⁰²⁵ (325) quoque, oppidum ¹⁰²⁶ maximum Ottonis ducis Saxonici, situm in confinio Saxonum et Luticiorum, occupaverat, militesque lectissimos cum Eberhardo filio Eberhardi comitis de Ellenburc ¹⁰²⁷ (326), imposuerat, non aliam ob rationem nisi quod omnia quæ prædicti ducis fuerant, in potestatem regiam jure deditionis per Magnum, filium ejus, venisse, argumentabatur. Alia præter hæc quam plurima extruere aggressus fuerat, sed eum ab incepto repente oborta bellorum tempestas revocavit.

A Herimannus, frater ducis Saxonici, jam pridem antequam rex Saxonia effugaretur Liuneburc ¹⁰²⁸ obsederat, militesque regis, quoniam temere ingressi alimenta non habebant, paucis diebus ad deditionem coegit; nec tamen dimittere victos aut punire volebat, sed intra oppidum diligenti custodia ne effugerent observatos, secundum prophetam ¹⁰²⁹ pane arto et aqua brevi (*Isai.*, xxx, 20) sustentabat, mitensque ad regem, mandavit ut, si suos qui obsidebantur vivos incolumesque recipere vellet, Magnum fratris sui filium, deditione absolveret sibi que remitteret; nisi id faceret, se de his, tamquam de hostibus qui fines alienos contra leges invasissent, juxta leges gentis suæ capitale supplicium sumpturum Diu rex quid ageret ambigebat; inhumanum scilicet fore sciebat, si suis, extrema necessitate circumventis, non consulere; sed reputabat econtra, quantum rationibus suis deperiret, si eum, de cujus interitu sibi totius Saxoniae dominatum pollicitus fuerat, dimitteret sui que compotem faceret, præsertim cum propter recentes injurias, quibus eum jam triennio in custodia habitum afflixerat, gravius ceteris omnibus ¹⁰³⁰ rem publicam vexaturus timeretur. Non paucis diebus ¹⁰³¹ hæc deliberatio eum incertum suspensumque tenebat. Et profecto viciisset avaritia, privatisque utilitatibus salutem militum posthabuisset, nisi principes regni, crebris legationibus fatigati ab his qui obsidebantur, unanimi consilio eum adorirentur, et non tam supplicando

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰¹⁹ aduersus 4. ¹⁰²⁰ participes consciosque 3. ¹⁰²¹ Hartesburg 1. 5? Hartesburgk 4. (-burc hic et infra contra codicum fidem corrigere nolui. W.) ¹⁰²² Wiganstein 5. Wigantenstein 1. ¹⁰²³ Hennenburg 3. 4? Ita etiam poeta de bello Sax. I. v. 75: Sex ibi castellis multo munimine firmis Præsidia impesuit, victum quoque largiter addit. — Hennenberg primum — aggressi. (*Sed etiam in Ann. Sax., ubi olim a. 1115. Hermenburg legebatur jam ex cod. antographo Heimenburg ut a. 1123, restitutum est. W.*) ¹⁰²⁴ Volcenroth 2. Vockenroth 4. 5. Vokenroth 1. ¹⁰²⁵ Lunuburg 4. Luniburg 3. ¹⁰²⁶ opidum 3. et ita infra. ¹⁰²⁷ Ellenburg 4. 5. ¹⁰²⁸ Luneburg 3. Luineburg 4. 5. ¹⁰²⁹ propheciam. 5 ¹⁰³⁰ deest 3. ¹⁰³¹ deest 4.

NOTÆ.

besca, Herbsleben et Tennstadio dissitus. KR. Cf. A. Toppius Gebesce und Tretenburg. Erfurt 1661, 4. In hoc colle placita sive judicia celebrabuntur; cf. dipl. Henrici IV (iv Non, Jan. 1089) in Thuringia sacra p. 59.

(318) Cujus situm quantum scio nemo unquam indagavit, KR. Wenck. Hist. Hass. III, p. 96, n. f. existimat hoc nomine significari castrum Giebichenstein ad Halam, quæ opinio non improbabilis esse videtur. — (Prorsus a vero adhorre videtur, cum Gibekestein sub hoc nomine Lamberto bene notum esset; v. a. 1045. W.)

(317) Putatur fuisse illud in principatu Luneburgico (Moisburg), KR. (qua de re dubitarim. W.)

(320) Sita erat olim ejusdem nominis arx ad oppidulum Sachsæ in comitatu Hohnstein, cujus hodiernum rudera exstant, quod nostrum fuisse vero simillimum. KR.

(321) Olim juxta Sondershusam situm, de quo vid. I. F. Muldener Nachrichten von einigen Bergschlossern in Thuringen (Leipz. 1752, 4), p. 33 — 43.

(322) Heimburg prope Blankenburg. KR. Quod non tam certum esse videtur, quoniam Thuringi hoc castrum obsident. Sed vidi Gebhardi Hist. gen.

C Abhandl. IV, p. 34.

(323) Ex a. 1076 apparet, Asenberg nullo modo esse Asseburg in ditione Guelferbytana, sed Thuringiæ castellum. Aliud in Mansfeldiæ comitatu situm sæc. xvi, finente demum exstructum est. KR. F. L. Jahn opinatur, Asenburg fuisse antiquius nomen castris Kiffhausen in inferiori principatus Schwarzb. Rudolstadt. tractu. Vid. Archiv des hennenberg. alterthumsforschenden Vereins, herausgeg., v. F. Chr. Kumpel. 2 Lief. (Hildburg. 1837, 8), p. 78, seq.; Forstmann vero (Mittheilungen V, 1, p. 20 n.), Hasenburg prope Nordhausen.

(324) Volkerode ditionis Gothanæ esse plures putarunt. Aliud Volkerode visitur haud longe a monte Hulfberg in Eichsfeldia. Mihi certum est neutrum horum esse hoc castrum. KR. Sed vide Grashoffi comm. De originibus atque antiquitat. libere civitatis Muhlhuse (Lips. et Gorlic. 1749, 4), p. 19, sqq., n.

(325) Vid. Wedekind, Not., fasc. 3, p. 275, sqq., 224, sqq. et ejusd. Hermann Herzog von Sachsen., p. 22, sq., not. 20.

(326) l. q. Nellenburg; cf. Ann. Einsidl. Mon., SS. III, p. 146.

quam comminando et terrendo ab sententia deducerent. Itaque in assumptione sanctæ Mariæ (*Aug.* 15), cum adhuc Herveldiæ esset misit qui Magnum custodiæ exemptum suis restituerent (337), et eos qui in prædicto castello jam ¹⁰³² jam puniendi servabantur obsidione et periculo liberarent.

Thuringi quoque, conglobata ex vicinis locis multitudine, Heimenburc ¹⁰³³ castellum obsederunt paucisque diebus vi et armis oppugnatum ceperunt atque succenderunt. Eos qui intus ¹⁰³⁴ erant, castello everso, dimiserunt impunitos, ut scilicet se probarent non hostili odio adversus regem arma sumpsisse sed tantum ut injurias, quibus regio eorum per calumpniam opprimebatur, propulsarent. Protinus alii ¹⁰³⁵ castello quod Asenberc ¹⁰³⁶ dicebatur exercitum admoverunt, et, quia propter difficultatem locorum militari manu capi posse desperabatur, castris circumquaque positis, satagebant ne cui ingrediendi vel egrediendi copia fieret ut, quos humana vis non poterat, alimentorum inopia expugnaret; haud dubie scientes quod cibaria, quantumvis copiose congesta, multitudini quæ intus erat in longum tempus sufficere non possent.

Interea rex, videns conjurationem magis magisque in dies convalescere, copiasque hostium augeri conterritus etiam dampno castellorum suorum, quorum alia jam capta, alia summo molimine oppugnari audiebat, rogavit Mogontinum et Coloniensem archiepiscopos ¹⁰³⁷ ut Saxones convenirent, et turbatis rebus aliquod remedium invenire conarentur. Qui dicto obtemperantes, mandaverunt principibus Saxoniarum ut sibi in monasterio Corbeiensi ¹⁰³⁸ 9 Kalendas Septembris (*Aug.* 24) occurrerent, de communi commodo tractaturis. Episcopus Coloniensis, casu nescio an per industriam remoratus, die statuto non venit; nuncios tamen misit, qui pro se causam dicerent, promittens, omnibus, quæ ipsi de suis reique publicæ utilitatibus rationabiliter statuissent, se promptissime assensurum, et pro communi salute quantum posset operam daturum. Mogontinus archiepiscopus residens, cum Saxonibus qui occurrerant, sedulo nitebatur pacare eos ¹⁰³⁹ regique reconciliare ¹⁰⁴⁰; sed illi econtra, præter vulgatas ubique injurias suas, quibus ab eo vehementer attriti fuerant, graves causas afferebant, quibus probarent eum sine magna christianæ religionis jactura non posse ulterius regnare, ea scilicet in familiarissimos amicos, ea in uxorem, ea in sororem propriam abbatissam de Quidelenbur ¹⁰⁴¹

A ea in alias personas naturæ necessitate sibi conjunctissimas facinora patrasse, quæ, si secundum ecclesiasticas leges judicarentur, et conjugium et militiæ cingulum (328), et omnem prorsus seculi usum, quanto magis regnum, abdicare censeretur. Longis itaque contentionibus ad hunc finem res postremo deducta est, ut decernerent 12 ex sua gente, 12 ex parte regis obsides dari, quorum fide interposita, ipsi tuto ad colloquium venire possent cum ceteris principibus regni, ut causæ, quas adversus regem afferrent, eorum judicio discuterentur et terminarentur, ipso rege, si ita expedire videretur, præsentem et crimina quæ obicerentur, si posset, refellente. Dandis accipiendisque obsidibus dies statutus est Idus Septembris infra Thuringiam in loco dicitur Hoenburg (329). Habendo autem cum principibus colloquio dies statutus est 13. Kalend. Novembris in confinio Thuringiæ et Hassiæ in villa quæ dicitur Gerstengun ¹⁰⁴² (330). In hanc conditionem discessum est. Saxones tamen de apparatu belli et oppugnandis regis castellis nihil propterea remittebant. Cumque regi quæ gesta fuerant nunciata fuissent, visum est his qui partes ejus adjuvabant, multum abhorrere a majestate regia, ut ipse Saxonibus pro se obsides daret, nimiumque gravari nomen regium fœdissimæ conditionis injuria. Quapropter Mogontinus et Coloniensis episcopi statuta die (*Sept.* 13) Hoenburg profecti, obtinuerunt ¹⁰⁴³ ut, omissis ¹⁰⁴⁴ ex utraque parte obsidibus, ipsi tantum pro pace firmanda fidem suam interponerent, et hoc pignore venturis ad colloquium principibus omnem periculi metum adimerent.

B Interea rex legatos misit ad Luticios, gentem Saxonibus infestissimam, eisque infinitam pecuniam promisit, ut Saxonibus bellum inferrent, asserens eos nunc intestinis simultatibus occupatos, facili externorum bellorum impulsu posse usque ad interitionem deleri. Quod ubi Saxonibus compertum est, ipsi quoque nuncios ad eos miserunt, et multo copiosiore eis pecuniam promiserunt, ut ab infestatione sua tam iniquo tempore quiescerent; quod si non facerent, ne inani opinione fallerentur ¹⁰⁴⁵, se utrique hosti, si ea necessitas incumbat, et multitudine et virtute militum posse sufficere. Barbarorum alii regis, alii Saxonum fœdus pecuniamque suscipiendam ¹⁰⁴⁶ clamitabant. Unde orta perimperiæ multitudinis intemperantiam seditione tanta se cæde dilaniaverunt ¹⁰⁴⁷, ut multa milia hominum in ea congressione interfecta referantur.

VARIE LECTIONES.

¹⁰²⁸ jam *deest* 1. 5? ¹⁰³² Henneburc 1. Henneburg 4 ¹⁰³⁴ intro 5. ¹⁰³⁵ alie 2b. ¹⁰³⁶ Assenberg 2b. 3. 4. 5. ¹⁰³⁷ episcopo 2 b. ¹⁰³⁸ Corbiensi 4. ¹⁰³⁹ eosque regi. 4. ¹⁰⁴⁰ conciliare 4. ¹⁰⁴¹ Quidelenburg 3. ¹⁰⁴² Gerstengen *omnes hoc loco.* ¹⁰⁴³ obtinere 4. ¹⁰⁴⁴ obmissis 3. ¹⁰⁴⁵ fallerent 4. ¹⁰⁴⁶ cl. s. 3. ¹⁰⁴⁷ lanauerunt 1.

NOTÆ.

(327) Vid. Wedekind., Not., fasc. 2, p. 187, not. 140.

(328) Cf. Zepernich Sammlung auserlesener Abhandl. vom. Lehnrecht II, p. 36.

(329) Hohenburg, Homburg, olim monasterium

ad Unstrutam, inter Langensaltzam et Thomasbruck de quo infra ad a. 1075 KR.

(330) Thuringiæ antiquum oppidum, ditionis Ise-nacensis; cf. Wenck, Hist. Hass., II, p. 472.

Atque ita deinceps multis diebus in se ipsos et in sua viscera hostili gladio debachantes, externis bellis necessario supersedere cogebantur. — Rex quoque Danorum, memor firmatæ jam pridem cum rege pactationis, cum exercitu navali applicuit ad Saxoniam, et tractis per longa terrarum spacia navibus in fluvium, qui administrando negotio opportunus videbatur, igne et ferro regionem infestare parabat. Sed miles ejus vehementer detrectabat ¹⁰⁴⁸ militiam, obiciens quod sibi, quotiens externorum hostium incursionibus quaterentur, Saxones pro muro fuerint, nec ullis umquam, cum facultas suppeteret, laccesserint injuriis; postremo si calamitatem, quæ ad præsens urgeret, quandoque propulsarent, graves pœnas injustæ hujus infestationis a populo Danorum exacturos. Cum hæc privatim et publice jactarent, rex veritus ne, in eo discrimine a milite desertus, ludibrio fieret hostibus, naves retrahi jussit, et, nulla regioni clade illata, Saxonia excessit. Ita tantus ille bellici apparatus fervor impune deflagavit.

Principes Saxonie 13 Kalendas Novembris (Oct. 20) juxta condictum venerunt in Gerstengun ¹⁰⁴⁹, cum 14 milibus armatis, cetera multitudine ad custodiam regionis atque in obsidione castellorum derelicta. Aderant ex ¹⁰⁵⁰ parte regis Mogontinns archiepiscopus, Coloniensis ¹⁰⁵¹ archiepiscopus, Mettensis episcopus, Babenbergensis episcopus, Gozelo Luterinorum ¹⁰⁵² dux ¹⁰⁵³, Ruodolfus Suevorum dux, Bertholdus ¹⁰⁵⁴ Carentinorum dux missi a rege ut causam, quam adversum se afferrent, discuterent. Ipse eo venire noluit, sed in civitate ¹⁰⁵⁵ Wirceburg ¹⁰⁵⁶ exitum rei præstolabatur, præcavens scilicet ne tumultantis populi furor, sua magis præsentia efferatus, aliquid forsitan in se quod secus esset admitteret. Igitur principes Saxonie principum qui a rege venerant pedibus provoluti, rogabant per Deum, ut ad ventilandam causam suam intenti cognitores et justii judices adessent, nec perpenderent quantum quamque in re publica inusitatum opus aggressi essent, sed quæ calamitas eorum ad hæc extrema coegisset. Accepta deinde dicendi copia, suas singuli injurias exposuerunt, quæ in ipsos siugulos, quæ etiam in gentem ¹⁰⁵⁷ rex nefanda facinora commisisset, quibus ¹⁰⁵⁸ præterea inauditis criminibus ipsam regii nominis majestatem polluisset. (Jer XIX, 3.) Obstupuerunt ¹⁰⁵⁹ principes qui a rege venerant, et præ immanitate scelerum secundum prophetam ¹⁰¹⁰

A tinniebant aures omnium, nec eos, quod pro libertate sua, pro conjugibus, pro liberis arma sumpsissent, sed quod intolerabiles contumelias muliebri ¹⁰⁶¹ patientia tam diu supportassent, culpandos censebant. (Oct. 22.) Cumque triduo consilia contulissent, et quid facto opus esset communi sollicitudine perquirerent, hæc postremo cunctis sententia convenit, ut, reprobato rege, alium, qui gubernando regno idoneus esset, eligerent. Id tamen haut temere publicari placuit, donec, rege per occasionem pacis in remotiores partes regni abducto, cum ceteris regni principibus consilium hoc communicarent. Propter hoc vulgari jubent in plebem, in hanc sententiam utriusque partis principes consensisse, ut Saxones regi pro admissa in eum atque in rem publicam temeritate ¹⁰⁶² satisfactionem congruam proponerent, rex autem eis et facti impunitatem et injuriarum, quibus ad defectionem eos coegisse insimulabatur, de cetero securitatem sub jurejurando promitteret. His rebus conficiendis tempus statutum est in nativitatem ¹⁰⁶³ Domini, rege eam festivitatem Coloniæ celebraturo. Et profecto Ruodolfum ducem ibidem absque dilatione regem constituissent, nisi ille pertinaciter resistendo juraret, nunquam se in hoc consensurum, nisi a cunctis principibus conventu habito, sine nota perjurii, integra existimatione sua, id facere posse decerneretur.

Saxones in sua cum pace redierunt. Ceteri principes Wirceburg ¹⁰¹⁴ profecti sunt, regi quæ gesta fuerant nunciaturi. (Oct. 27.) Qui protinus nihil hæsitans, pedibus, ut dici solet, in sententiam abiit, et dummodo pax conveniret, quasunque conditiones imposuissent, se promptissime laturum, spondit ¹⁰⁶⁵. Celebrata ibidem Omnium Sanctorum festivitate, Ratisponam ire instituit, animadvertens quod principes Reni, aliquantula Saxonici furoris labejam infecti, minus minusque in dies ¹⁰⁶⁶ ad exhibenda sibi obsequia ¹⁰⁶⁷ devoti ¹⁰⁶⁸ ac benivoli essent. Cumque inter eundem aliquot diebus Nuremberg moraretur, quidam qui lateri ejus jam diu familiarissime observatus fuerat, Regenger nomine, incertum aliorum instinctu an privato in eum (321) odio suscitatus, repente prorupit in medium, et ducibus Ruodolfo ac ¹⁰⁶⁹ Bertholdo grave adversus eum crimen detulit. *Ego, inquit, et alii plerique, quos pessimæ machinationis suæ rex idoneos fore administratos speraverat* ¹⁷⁰, *nuper multis precibus magnisque pollicitationibus ab eo sollicitati sumus, ut, vobis ac ceteris regni principibus Wirceburg* ¹⁰⁷¹ *convenien-*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁴⁸ detractabat 1. ¹⁰⁴⁹ Gerstengen 3. 4. ¹⁰⁵⁰ etiam ex 1. ¹⁰⁵¹ cof. ar. desunt 4. ¹⁰⁵² Luterinorum 4. 5. Lutther. 1. ¹⁰⁵³ et 3. ¹⁰⁵⁴ Bertholdus 1. 4. 5. Bertholdus 3. ¹⁰⁵⁵ deest 3. ¹⁰⁵⁶ Wirceburg 3. ¹⁰⁵⁷ g. suam 1. ¹⁰⁵⁸ quibus — poluisset desunt 4. ¹⁰⁵⁹ Obstupuere 4. ¹⁰⁶⁰ prophetiam 5. ¹⁰⁶¹ mulibri 4. ¹⁰⁶² temeritatis 3. ¹⁰⁶³ nativitate 3. nat. 5. natale 1. ¹⁰⁶⁴ ita 1. Wirceburg 3. Wirceburg 4. 5? ¹⁰⁶⁵ respondit 3. ¹⁰⁶⁶ in d. desunt 4. ¹⁰⁶⁷ exh. colloquia 3. ¹⁰⁶⁸ devota 4. ¹⁰⁶⁹ et 5. Bertholdo omnes. ¹⁰⁷⁰ sperabat superscripto speraverat 4. ¹⁰⁷¹ Wirceburg 3.

NOTÆ.

(331) Regem.

tibus et secretioris colloqui gratia paululum a multitudine remotis, armati in vos irrueremus, et, trucidatis scditionis auctoribus, ipsum periculo, rem publicam perturbatione ¹⁰⁷³ liberaremus. Et ceteri quidem satis impigre susceperunt negocium. Solus ego tam justiciæ respectu quam futuri iudicii metu detrectabam opus nefarium, et, quantum obluctari obstinatæ sententiæ audebam, dehortari cum conabar a proposito. Quapropter tanta in me incanduit indignatione, ut a contubernio suo, quo me hactenus ceteris ¹⁰⁷³ familiariter perfruitum optime nostis, protinus me amoveret, et jugulandum apparitoribus suis objecisset, nisi periculum imminens, penetrabilibus propere ¹⁰⁷⁴ excedendo, declinasset. His dictis, in argumentum fidei locum expressit, conscios nominavit, et, si rex inficiaretur, paratum se ait cum ipso, si id leges ^B paterentur, vel cum quovis homine, conserta manu, rem divino iudicio committere. Vehementer hæc verba permoverunt prædictos duces, cum esset is qui deferebat homo haut obscuri nominis in palatio et apud suos inviolatæ existimationis. Præterea ea res potissimum dictis fidem conciliabat, quod rex et aliis quibusdam principibus suis simili modo necem paravisse et plerosque ex familiaribus suis etiam occidisse jam pridem infamatus fuerat. Itaque legatos ad eum mittunt, mandantque se jam nulla religione teneri sacramenti, quo ei fidem subjectio-nemque firmassent, cum ipse prior fidem prodidisset et de salute sua tractantibus insidias machinatus fuisset; proinde, nisi objecta diluisset, nullam deinceps a se vel in tranquillibus rebus fidem vel in perturbatis auxilium sperare debere. Ægre nimis id ^C passus rex, statim ad populum retulit de importunitate Ruodolphi ducis, qui, ut invadendi regni occasionem inveniret, cum verum sibi crimen impingere non posset, falsis suspicionibus et arte compositis rumoribus impeteret ¹⁰⁷⁵ et obruere conaretur ¹⁰⁷⁶ innocentiam suam. Sed procul, ait, facessant verborum pugnae, cessent callida ¹⁰⁷⁷ argumentorum fantasmata ¹⁰⁷⁸, Ego non verbis, sed manu mea refellam mendacium, et neglecta interim regii nominis majestate, cum ipso duce Ruodolfo congressus, detegam cuniculos fictæ hujus criminationis, qua malitiam suam palliare conatur, ut, si regnum amisero, non mea culpa, sed per illius supplantationem perjuriumque intelligar amisisse. Tunc ¹⁰⁷⁹ Oudalricus ¹⁰⁸⁰ de Cosheim, unus ex his qui consilii participes et sceleris administri destinati fuisse accusabantur, lenibus verbis dolorem regis mitigare studebat, rogabatque eum ne aliquid quod infra regiam magnificentiam esset, vi doloris impulsus, profiteretur; se melius multoque rectius, cum Regingero vel cum

quolibet homine collata manu, et suam et ipsius innocentiam asserturum. Statimque ad ducem Ruodolfum abiit, seque paratum dixit, quocumque modo ipse æquum judicasset, mendacium Regingeri refellere. Ille satisfactionem nec suscepit nec aperta fronte abnuit, sed ait se super hac ¹⁰⁸¹ deliberatione ceterorum principum sententiam expectaturum. Rex, sicut instituerat ¹⁰⁸², Ratisponam contendit (Nov. 26), omnibus invisus, omnibus suspectus, nec ipse jam cuiquam hominum satis fidei habens, cum hi quoque quos intima familiaritate sibi devinxerat, ad primam ingruentis tempestatis nubeculam a se defecissent.

Interea Saxones crebris legationibus urgebant principes Reni, ut vel sibi constituendi regis potestatem facerent, vel ipsi, quoniam et dignitate et ^B multitudine superiores essent, quemcumque vellent Saxonibus suffragium ferentibus, eligerent et constituerent, nec sinerent rem publicam unius hominis ignavia ad extremam usque vastitatem deperire. His accensus ¹⁰⁸³ archiepiscopus Mogontinus, cui potissimum propter primatum ¹⁰⁸⁴ Mogontinæ sedis eligendi et consecrandi regis auctoritas deferebatur, principes de toto regno Mogontiam evocavit, ut communi consilio Ruodolfum ducem regem ¹⁰⁸⁵ constitueret. Quod ubi regi compertum est, assumptis secum quoscumque donis vel promissis ad studium suarum partium allicere potuit, concitus de Bajoria remeavit, ratus ante omnia impediendæ tantæ rei curam agendam. Cumque prope Wormaciam in locum qui dicitur Lovendeburg ¹⁰⁸⁶ (332) venisset, gravissima ægritudine correptus (Decbr. 1), multis diebus lecto decubabat, spemque maximam hostibus suis fecerat, tantos irarum motus sine sanguinis effusione posse confici. Sed ab infirmitate vix dum plene recreatus, Wormaciam festinavit; ubi cum magna pompa a civibus in urbem susceptus est, qui et paulo ante, ut sua erga eum studia clariora facerent, milites episcopi, inpressum ejus prohibere temptantes, urbe expulerant ¹⁰⁸⁷, et ipsum episcopum, nisi maturæ fuga lapsus civitate excessisset, comprehendissent et vinctum ei misissent. Venienti ergo ei armati instructique obviam procedunt, non ad vim faciendam, sed ut, conspecta eorum multitudine, armorum apparatu, expeditorum juvenum frequentia, animadverteret, in arduis rebus ^C suis quantum spei in eis ponere debuisset. Operam suam benigne spondent, jusjurandum dant, sumptos ad bellum administrandum ex sua re familiari singuli pro virili portione offerunt, et quoad vivant ¹⁰⁸⁸ pro honore ejus deo se militaturos confirmant. Ita rex civitate minutissima potitus, hanc deinceps

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁷³ deest 4. ¹⁰⁷³ deest 3. ¹⁰⁷⁴ proprie 5. ¹⁰⁷⁵ impetraret 4. ¹⁰⁷⁶ niteretur 3. ¹⁰⁷⁷ calida 5. ¹⁰⁷⁸ ita
3. phant. rell. ¹⁰⁷⁹ Tum 3. ¹⁰⁸⁰ Udalr. omnes hic et infra. ¹⁰⁸¹ hac re d. 1. 5? ¹⁰⁸² constituit 3
¹⁰⁸³ ascensus 5. ¹⁰⁸⁴ deest 4. ¹⁰⁸⁵ deest 3. ¹⁰⁸⁶ louendoburg 1. ¹⁰⁸⁷ expulerunt 1°. ¹⁰⁸⁸ coad ju-
vant 5.

NOTÆ.

(342) die Eadenburg ad Nicarim.

belli sedem, gano regni arcem, hanc, utcunque res cecidissent, tutissimum asilum habere cœpit, eo quod esset et civibus frequens, et murorum firmitate inexpugnabilis, et ubertate circumjacentium regionum opulentissima, et omnibus quæ in bello usui esse solent copiis instructissima. Porro hi qui ab archiepiscopo Mogontino ad colloquium Mogontiam evocati fuerant, audito quod rex concitus adventaret, plures metu percussi, eo venire dissimularunt; pauci qui venerunt, cum de tantis rebus sine aliorum principum discussione sententiam ferre non auderent, irriti frustratique discesserunt. Ad quos rex legatos mittens, multis precibus eis vix et ægre extorsit, ut sibi familiaris colloquii gratia in Oppenheim¹⁰⁸⁹ occurrerent. Quo dum, datis utrimque obsidibus propter periculi suspicionem, venissent, pedibus eorum provolutus, suppliciter orabat ut, memores justiciæ Dei, memores sacramenti quo se Deo mediante obligassent, fidem sibi servarent in adversis; si quid antehac excessisset, juvenilibus animis¹⁰⁹⁰ et ætati in vicium prænaviam darent; deinceps et malo correctum et annorum sensusque maturitate reboratum, quæ parvuli sint¹⁰⁹¹ evacuaturum, et quæ virtutis, quæ honoris, quæ regiæ dignitatis, quæ postremo virum deceant, cogitaturum et amplexurum. Ad hæc illi responderunt frustra eum a se fidem expetere, quam ipse nec Deo umquam nec homini præstitisset, de quo ambigerent, in pace an in bello, amicis an inimicis infeslior suspectiorque esset, quique ante paucos dies, positus sibi in Wirceburg¹⁰⁹² et de salute ejus tractantibus, clanculo carnifices mortemque præparasset; sin aliquid haberet obtendere aut per quorundam factionem¹⁰⁹³ falsis criminibus se impetum putaret, sineret Oudalricum de Cosheim, sicut professus fuisset, manum conferre cum Reginero, ut, si vicisset, eos deinceps fidos sibi abnoxiosque sine omni in perpetuum¹⁰⁹⁴ contradictione haberet. Libenter rex suscepit conditionem, statuitque ut certo¹¹⁰ die post octavam¹⁰⁹⁵ epiphaniæ congressi prope Mogontiam in insula Rheni quæ dicitur Maaowa (333), utriusque partis allegationem justo judici Deo discernendam¹⁰⁹⁷ permitterent.

Ea tempestate hi qui in Hartesburg erant, multa et præclara militaris audaciæ facinora fecerunt. Nam sæpenumero erumpentes, prædas in vicinis regionibus et strages hominum non modicas agebant, et priusquam Saxones ad vim arcendam frequentes confluere possent, se in castellum receperant. Maxime autem Goslariensibus propter viciniam¹⁰⁹⁸ exitiales erant. Plurimos enim eorum peremerunt,

A et bona eorum, quæ extra villam reperta fuissent, crebra incursione populabantur, et mercatores exterarum gentium, ne consuetas merces eo conferrent, metu vitæ amittendæ inhibebant. Cumque tempore quodam ad modicum inter eos pax convenisset, quidam ex castello Goslariam, privatæ rei aliquid¹⁰⁹⁹ ibi acturi, venerunt; ubi, cibo potuque distenti, dum nimia potione incaluissent, sicut ebrietas mater esse¹¹⁰⁰ solet jurgiorum, cœperunt adversum eos cum quibus accumbebant ineptos inconditosque sermones jacticare, et Saxonibus ignaviam exprobrare¹¹⁰¹, quod non militari sed ovina mente adversum regem arma sumpsissent. Indignati qui aderant Saxones, seditione concitata, eos trucidaverunt forasque projecerunt. Quod ubi his qui in Hartesburg erant¹¹⁰² compertum est, deita opera se in ultionem sociorum suorum accinxerunt; et quia villam, viris fortibus, vallis et seris undique¹¹⁰³ munitam, incursare haut satis tutum putabatur, dolo eos circumvenire parabant. Erat quidam Goslariæ præfectus, Bodo¹¹⁰⁴ nomine, regi tempore pacis acceptissimus, nunc quoque turbata re publica fidem involatam ei servans, occulte tamen metu Saxonum, ne deprehensus factione vulgi omnia sua amitteret. Is¹¹⁰⁵ edoctus ab his qui in castello erant, pastores, qui Goslariensium pecora servabant, precio corrupit, ut gregem paulo longius a villa in pastum ejicerent. Missi de castello equites, ea protinus abegerunt. Ceteri in montibus et silvis armati se abdiderunt. Perlato Goslariam rumore abactorum pecorum, unanimiter ad arma conclamant, summis omnes viribus in certamen ruunt, nec quisquam alterum operiebatur, sed citato quisque quantum poterat equo, prior ostem insequi prædamque excutere contendebat. Illi paululum fuga simulata cedebant insequentibus, donec eos ultra locum insidiarum incautos protraherent. Tunc sublato undique clamore, tam hi qui in castello remanserant, quam hi qui in vicinis montibus se occultaverant, impetum in eos fecerunt, et tam diu palantes fugientesque prosternebant, donec non ratio sed fusi sanguinis horror ac satietas occidioni¹¹⁰⁶ finem facerent. Propter hæc et alia hujusmodi placuit Saxonibus proximum castello collem occupare, militesque imponere, qui contra excursions hostium sine intermissione intenti sollicitique excubarent. Nec sic tamen audaciæ eorum modum imposuerunt, sed ubicumque oportunitas se præbuit, multa et in eos a quibus asservabantur et in alios provinciales hostilia fecerunt.

D Interea instante jam natali die¹¹⁰⁷ Domini, milites regis qui¹¹⁰⁸ in¹¹⁰⁹ Asemberg obsidebantur assidue

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁸⁹ Oppenheim 3. ¹⁰⁹⁰ annis ed II. ¹⁰⁹¹ sunt 3. ¹⁰⁹² Wirceburg 3. ¹⁰⁹³ quorum damnacionem 5. ¹⁰⁹⁴ perpertuum 5. ¹⁰⁹⁵ in c. 5. ¹⁰⁹⁶ octavas 3. ¹⁰⁹⁷ discernendam 3. ¹⁰⁹⁸ vincina 5. ¹⁰⁹⁹ ibi rei al. 3. ¹¹⁰⁰ solet esse 4. ¹¹⁰¹ exprobrare 4. ¹¹⁰² deest 3. ¹¹⁰³ m. u. 5. ¹¹⁰⁴ fortasse comes Stolbergi Ottonis filius 1°. *annotat in margine.* ¹¹⁰⁵ Hic 3. ¹¹⁰⁶ occisioni 3. ¹¹⁰⁷ deest 4. ¹¹⁰⁸ deest 4. ¹¹⁰⁹ deest 1,

NOTE.

(333) Fortasse hodie die Marsaue.

legatos ad regem mittebant, rogantes per Deum, ut ad ereptionem eorum aliquod consilium exquireret, quoniam deficientibus alimentis extrema jam inedia tabescerent, et, nisi mature periclitantibus consulere-
retur, aut moriendum sibi esse aut in hostium potestatem concedendum. Rex, Mogontinum et Coloniensem archiepiscopos ad colloquium evocans, obnixè rogavit ut Saxones convenirent agerentque cum eis, ut ab oppugnatione castellorum, datis saltem ad modicum tempus induciis, recederent. Illi quamquam laborem hunc in irritum cessurum haut dubie scirent, tamen, quia molestus eis erat, facturos se quod rogabantur promiserunt, statimque missis legatis mandaverunt principibus Saxonie, ut sibi proxima ebdomada ¹¹¹⁰ post epiphaniæ ¹¹¹¹ Corbeie ad colloquium occurrerent.

Hoc anno post exortum bellum Saxonicum nulla deinceps exactio facta est decimarum in Thuringia, gaudentibus Thuringis quod occasionem invenissent ut traditas sibi a patribus leges manu militari tuerentur, et dolente rege quod, dum decimis immoderatus inhiaret, pene regnum cum vita amisisset ¹¹¹².

Hoc etiam anno famosissimus ille Egen, qui duci Bajoarie Ottoni capitale illud crimen intenderat, comprehensus in quodam latrocinio, a popularibus cæcatus est, et ad tantam egestatem redactus, ut deinceps ostiatim circueundo ¹¹¹³ stipem publicam peteret. Giso ¹¹¹⁴ (334) quoque comes et Adalbertus ¹¹¹⁵ cum quatuor filiis suis, quibus incentoribus idem perditus tragicam hanc fabulam confinxerat, ab hostibus suis ob privatas quasdam inimicitias occisi sunt in castello ipsius Gisonis Hollenden ¹¹¹⁶ (335), Deo vindicante innocentiam ducis Ottonis.

MLXXIV.

Rex nativitatem Domini Wormacie, ¹¹¹⁷ celebravit, longe aliter ibi victitansquam regiam magnificentiam deceret. Nam neque ex fiscis regalibus quicquam servitii ei exhibebatur, neque episcopi aut ¹¹¹⁸ abbates vel aliæ publicæ dignitates consueta ei obsequia præbebant, sed in sumptus cottidianos necessaria ei vili præcio coemebantur. Erant tamen cum eo nonnulli ex principibus; sed hi neque cum eo servitiorum apparatu neque cum ea militum aut apparitorum frequentia qua soliti fuerant, sed cum paucis et pene privato habitu, ad salutandum eum venerant, ne scilicet manifestæ defectionis notaren-

atur, si evocati ad curtem venire detrectarent. Quos tamen ille nullo modo a se abscedere permittebat, reputans quod, si minus auxilii sibi, hostibus tamen multum terroris allaturi essent, dum tam illustres in regno personas adversus se congregatas audirent.

Mogontinus et Coloniensis archiepiscopi die statuta Corbeiam juxta conductum venientes (Jan. 12-18), sicut in mandatis a rege habebant, rogabant Saxones qui ibidem occurrerant, ut ab oppugnatione castellorum exercitum abducerent. At illi nulla ratione hos se facturos responderunt, Præterea vehementer eos objugarunt, quod, dum deliberando et modo colloquia modo inducias expetendo tempus tererent ¹¹¹⁹, et regi audaciam auxissent et sibi maximas commoditates vindicandæ libertatis corrupissent; proinde recederent, nec sibi ultra ¹¹²⁰ verbis pacis in dolo illuderent; se in eum locum progressos esse, ubi jam non mulieribus ¹¹²¹ colloquiis sed militaribus armis res expedienda ¹¹²² sit. Vix tandem sedata multitudine ab his qui sapientiores erant, unanimi consensu statuerunt ut ¹¹²³ proxima ebdomada post purificationem sanctæ ¹¹²⁴ Mariæ Friteslar ¹¹²⁵ convenirent, ibique, communicato cum ceteris regni principibus consilio, periclitanti rei publicæ rectorem, qui omnibus placisset, constituerent. Regi quoque mandaverunt ut, si ita sibi expedire judicaret, die statuta ¹¹²⁶ præse adesset, et jus suum non per epistolas aut per internuncios sed præsens ipse viva voce (336) expetularet.

Postquam in hanc sententiam digressi sunt, Thuringi tertia dehinc die eos qui in ¹¹²⁷ Asenberg erant inedia expugnatos in dedicionem acceperunt impunitosque dimiserunt, castellum succenderunt, statimque alii castello quod Spatenberg ¹¹²⁸ dicebatur exercitum admoverunt. Castellum Vakenrot ¹¹²⁹ paucis ante diebus coeptum fuerat obsideri. Et quia regina in eo toto tempore belli hujus servabatur, jussu regis profectus eo abbas Herveldensis, consentientibus Thuringis, eam inde accepit atque Herveldiam adduxit, prægnantem et jam de partu vicinitate in dies anxiantem. Cumque ibi diebus multis moraretur — nesciente scilicet rege, propter perturbationem rei publicæ, quo eam mittere posset servandam —, pridie ¹¹³⁰ Idus Februarii, feria 4 peperit filium, Is ¹¹³¹ quoniam infirmari et jam jam D expiraturus putabatur, tertio die baptizatus est ab

VARIE LECTIONES.

¹¹¹⁰ ebdomada 4. ¹¹¹¹ ita 3. 4. 5. epiphaniam 1. 2b. ¹¹¹² amississet 2b. ¹¹¹³ circueundo 4. ¹¹¹⁴ Giso 3. ¹¹¹⁵ Adalbertus 2. 4. Adalbertus 5. ¹¹¹⁶ Hollenden 3. ¹¹¹⁷ wormacie o. 2b. ¹¹¹⁸ neque 5. ¹¹¹⁹ tererent 5. terreant 1. 3. ¹¹²⁰ ultro 3. ¹¹²¹ mulieribus 2b. 5. muliebribus e corr. 4. ¹¹²² expedienda 2b. 3. ¹¹²³ in 4. ¹¹²⁴ beate 4. ¹¹²⁵ Friteslarie 4. ¹¹²⁶ statuto 3. 4. ¹¹²⁷ deest 4. ¹¹²⁸ ita 2b. Spatenberg rell. ¹¹²⁹ Volkenrot 3. ¹¹³⁰ secundo 3. ¹¹³¹ Hic 3.

NOTÆ.

(334) Cf. Gebhardi l. l., II, p. 91. — Wonck. l. d., III, p. 75. (coll. 39. 90.) cum comitem de Guen-
sberg dicit. Cf. Rommel. Hist. Hass., I. p. 164, t Ann. ad l. II, 140, p. 146.

(335) Sive Holinde. (Hohenlinden), secundum

Wenck, l. l., p. 75. castrum in regione montana silvosa inter Biedenkoph et Wetter in Hassia.

(336) Cf. Plin., Epist. 2, 3. Quintilian., Inst. orat. 2, 2.

1133 Altenburgensi episcopo, qui tunc forte abbatem hospitabatur (Febr. 14), et nomine sui Cunradus 1134 est vocatus. Et quoniam non aderant qui digne 1135 eo munere fungerent, et alii plerique fratres Herveldensis 1136 eum de sacro fonte susceperunt.

Udalricus, qui ad suggillandum regem, contra vicum 1137 de Bosheim proposuerat, ante paucos dies ineundæ congressionis, dirissimo deprehensus, horrenda morte interiit.

Wormacia rex, cum videret quod paulatim a se spes deficerent, et hostium ferocitas sua magis timore incrudesceret, pudore compulsus pariter desperatione, statuit extremam fortunæ aleam tentare, et cum Saxonibus, ubi primum copia bellatis signis dimicare, magis eligens vitam quam regnum per dedecus amittere. Multum animos militum ab eo avocaverat 1139.

Udalricus, qui cottidie oppugnabantur, expugnati, expellebantur, non subveniebat 1140, et aliis clamoribus ejus anxie desudantibus, ipse intra 1141 Wormaciæ inertis otio torpescerebat. Ut hoc elueret, vel morte pacisci 1142 cupiebat. Igitur misit ad omnes principes regni eosque 1143 perorabat ut sibi auxilio venirent, multa sua merita in præteritum bene merita commemorans in futurum pollicens. Et multi quidem episcopi protinus ad eum convenerunt, sed hi comparandis paratiores quam stipendiis faciendis, militibus suis domi relictis, ipsi cum paupere privati aderant, ea 1144 scilicet mente ut obedientia apud eum excusarentur, et causis, quam vehementissime omnes improbandis non multum adjuvarent. Sed archiepiscopus Argentorati, archiepiscopus Coloniensis 1145, episcopus Wormaciensis, quem cis sua supra expulerat, præterea duces omnes Sueviæ, Lutheringiæ, Mosellæ regionum, milites etiam Fuldensis et Herveldensis abbatum, constanter ei contradixerunt. Ne ad oppressionem innocentium arma ferre, etiam aliquid, quod gladio vindicæ plecti dedecissemisissent, ad hoc eos gravis et facile excusationis necessitas impulisset.

Wormacia egressus, 6. Kalendas Februarii (xvii) Herveldiam cum exercitu venit. Eo die est in cælo signum mirabile. Oriente sole dæ dextra 1147 lævaque oriebantur, quæ, usque ad aliquantis lincis in altum excresceret, coloribus rutilantes permanebant. Præcedenti nocte cælestem arcum circa gallorum cantum in summo cælo plerique viderunt, Frigus erat va-

lidissimum, et hiberna siccitate arebant omnia, in tantum ut flumina non superfloie tenus glacie contracta, sed tota præter solitum in glaciem conversa viderentur. Unde panis inopia vehementer laborata exercitus, eo quod, propter rigorem fluminum ubique cessante molarum usu, ipsum quod forte invenissent frumentum comminuere non poterant. (Jan. xxvi) Rex, pridie quam Herveldiam veniret 1148, misit abbatem Herveldensem ad Saxones, qui in ulteriore ripa Wirræ fluminis ad 40 milia congregati residere ferebantur, investigare ab eis an nuntii sui tuto ad eos ire ac redire possent. Ipse transgressus Herveldiam (Jan. xxvii), in proximis villulis reditum abbatis præstolabatur duobus ferme milibus 1149 a prædicto fluvio; nec ulterius castra movere voluit, donec miles frequentior conveniret, et ipse diligentius perquireret an aliqua spes recuperandæ pacis reliqua esset. Siquidem audierat Saxones placuisse ut ei ingressum Thuringiæ non concederent, sed statim in ipsa ripa fluminis prædicti, quod Hassiam Thuringiamque dirimebat, instructa acie exciperent venientem. Fluvium glacies pedestri itinere commeamabilem fecerat. Ea res majorem ei metum incutiebat, ne forte, dum adhuc imparatus imparque tantæ multitudini esset, hostes super eum 1150, nulla itineris difficultate præpediti, repente irruerent; ideoque consiliariis suis graviter succensere dicebatur, quod eum Wormacia egredi et in tantum discrimen ultro se præcipitare permisissent Saxones enim in tantum habundare multitudine ferebantur, ut undecim milia plebis, quoniam subito clamore in expeditionem evocata cibos secum non sumpsissent, in domos suas 1151 tanquam minus sibi necessaria remitterent. (Jan. xxviii, Feb. 1). Inter has moras exercitus regis, prædæ quam pugnæ avidior, per contiguas Herveldiæ villas longe lateque discurrebat, easque hostiliter depopulabatur, et sub prætextu necessarij victus, quo in militiam aleretur, præter miseram vitam nihil reliquum faciebat innocentibus. Neque rex prohibebat injuriam ut militem hoc precio redemptum devotiorem sibi faceret. Qua clade ita attritæ atque exhaustæ sunt possessiones Fuldensis monasterii atque Herveldensis, ut, ingravescente alimentorum inopia, magna cum difficultate fratres retinerentur in monasteriis. Abbas Herveldensis reversus a Saxonibus retulit eos, præter omnium opinionem, mitia atque pacifica respondere, quod scilicet non ita expertes rationis, ita sint immemores vulgati etiam apud barbaras nationes juris gentium, ut nesciant ab injuria legatorum etiam inter atrocissimas inimicitias temperandum: se extrema necessitate compulsos 1152 in aciem processisse, nec ad persequendum quemquam

VARIE LECTIONES.

Essone 4. 1133 Attavi 4. 1134 ita 4. Cunradus 1. Conradus 3. 5? 1135 digni 3. 1136 herveldensis 4. 1137 Udalricum 4. Udalr. 1. 3. 1138 in eundem 4. 1139 evocaverat 3, evacaverat 1. 1140 subvenire 1141 inter 4. in muris 3. 1142 pascisci 3. 4. 1143 que deest 3. 1144 ea — adjuvarent desunt 3. Coloniensi episcopus. Argentorati episcopus, Wormatiensis 4. 1145 Bajorie 4. 1147 dextera 4. dicit 3. venirent 4. 1149 miliaribus 1°. 1148 deest 3. 4. 5. 1151 suos supscr. a 4. 1152 compulso 5.

sed ad se protegendos injuriasque propulsandas arma sumpsisse; si ea necessitas adimatur, etiam nunc pacem quam bellum ¹¹⁵³ malle, et districtos jam gladios libenter in vaginam remittere. Grata admodum erat his qui cum rege erant responsio.

Tunc missi sunt quatuor ex episcopis, agere cum eis de pace et promittere ex nomine regis, quod omnibus quæ rationaliter postulassent, et quæ electi ex utraque parte iudices æqua ¹¹⁵⁴ censuisent, promptissime annueret, dum ipsi quoque vicissim justis conditionibus aquiescerent, et mansuetudinem ejus quam manum militarem experiri mallent, Ad hæc illi responderunt ¹¹⁵⁵ nihil aliud se postulare quam multis jam ¹¹⁵⁶ sæpe legationibus postulassent, scilicet ut castella, quæ ad oppressionem eorum per Saxoniam et Thuringiam extruxerat, sine dilatione dirui jubeat; ut sua singulis patrimonia, per vim seu per ¹¹⁵⁷ calumpniam erepta, restituat; ut duci Ottoni, ad quem extinguendum falsa criminatione et pessimo nefarii ¹¹⁵⁸ hominis artificio impudenter abusus sit, ducatum Bajoariæ reddat; ut episcopo Mongontino, episcopo Coloniensi, duci Ruodotto, postremo omnibus qui in hac dissensione ab eo defecissent, aut aliquid quod eum læderet aliarum partium studio admisissent, impunitatem tribuat, nullasque ¹¹⁵⁹ in perpetuum ¹¹⁶⁰ offensæ hujus pœnas exigat; ut libertatem genti suæ et legitima a primis temporibus statuta rata atque inviolata manere sinat; ut totam in sola Saxonia ætatem, inertio otio deditus, non transigat, sed interdum Golasria decedens regnum suum, quod majorum ejus industria latissimum sit, circueat; ecclesiis et monasteriis, viduis et orphanis, et ceteris qui calumpniam patiantur, justa faciat; et regiam dignitatem, quam nomine præferat regalium morum et operum claritate exornet; si hæc se facturum fidelissime polliceatur et ad firmamentum indubitæ fidei fidejussores sibi det eosdem, quos nunc habeat recuperandæ pacis intercessores, principes regni paratos se arma deponere pacem suscipere, et deinceps dicto obtemperantes vivere; sin autem, sacramento se obstrictos esse ut, quamdiu sibi vitalis calor ultima scintilla supervivat, pro libertate, pro legibus, pro patria sua indefessi dimicent. Dura nimis regi visa est exactio, cœpitque huc et illuc anxius tergiversari, fidemque principum suorum appellare, ne se sub jugum tam fœdæ conditionis ad sui omnium ignominiam mitti paterentur; illud præ cæteris intolerabile judicans, quod castella sua destruere et hostibus suis præmia pro suppliciis reddere cogebatur. Cumque; sprete pace quæ offerebatur, sequenti die exercitum recenseri aciemque ad pugnam instrui placuisset, misit circumquaque ad habitacula principum, jubens ut

A suos singuli ad aciem instruendam producerent. Omnes promptissime se dicto parere sponderunt; sed redeuntibus nunciis, nullus castris est ¹¹⁶¹ egressus; detrectantibus opus nefarium, ut eis, quorum causam justissimam æstimarent, certamen inferrent. Ex alia quoque parte castra Saxonum non minima seditione quatiebantur: plebs universa tumultuabatur contra principes, quod se frustra in tantas bellorum procellas impulissent. Cum enim nunc victoriam omnia spondeant et oportunitas ad votum arrideat, ad quam ab exordio belli anhelantibus semper animis suspiravissent, ipsi repentina pœnitentia correcti, manus supplicium tendant, pacem petant, et ei, a quo tocies elusi sunt iterum se eludendos muliebri socordia et puerili levitate tradant. Duci quoque Ottoni vehementer insistebant ¹¹⁶², ut, accepto super se regno, ducatum sibi præberet ineundi certaminis, et prospera omnia promittenti Deo manus suas operamque non negaret.

(Feb. 1?) Tunc circumstantes regem hi quorum consilio familiariter uti consueverat, cum subterfugiendæ conditionis studio divina atque humane omnia sollicitantem viderent: *Nullum, inquit, rex, habemus diverticulum: aut æquanimitè suscipienda est conditio quam imposuerint, aut regnum cum magno etiam vitæ periculo amittendum. Ne vis conflagrare, periculumque ^{1162*} armis propulsi: sed qua virtute, putas, is miles hostem congressum proteret, qui modo ad recensendum exercitum non parvulo intervallo abest hostium infinitus exercitus; sed cunctis hostibus plus tibi formidandi sunt hi ¹¹⁶³ qui lateri tuo familiariter obversantur, qui interim tibi simulata fide blanda loquuntur quumdiu in quibus se sacramento obligaverunt ¹¹⁶⁴ prælio laesere non coguntur. Quod si classica insonuerint, et pressius posito pede aut ¹¹⁶⁵ feriri aut ferire angustis loci coartabuntur, nimirum aut dicto citius defigient, aut te deserto ad partes hostium transibunt. Unde satius ¹¹⁶⁶ fuerat Wormaciam ¹¹⁶⁷ non cadere, quam, in extremum discrimen progressum, fide principum tam iniquo tempore experimentum querere. Unum tamen patet incisæ ¹¹⁶⁸ spei antidotum impeditis rebus effugium, si facturum te quæ particularis incunctanter promittes. Ita et juvenilibus tantium hostium ferocitatem eludere, et periculum, quod faucibus urget evadere, et regnum deinceps, sopitis in perpetuum cunctis simultatibus, potius obtinere. Tum ¹¹⁷⁰ ille non tam ratione victus quam necessitate, cum omnia prius incassum pertempisset diverticula, tandem, accitis ad ¹¹⁷¹ conciliis principibus, permisit ¹¹⁷², ut pro suo arbitrato motus componerent; promittens se indubitan-*

VARLÆ LECTIONES.

¹¹⁵³ bella 4. ¹¹⁵⁴ deest 5. ¹¹⁵⁵ respondere 4. ¹¹⁵⁶ deest 3. s. jam 4. ¹¹⁵⁷ et deest 3. 1158 h. m. l. ¹¹⁵⁹ nullamque 3. ¹¹⁶⁰ imp. 4. ¹¹⁶¹ deest 4. ¹¹⁶² instabant 3. ^{1162*} periculum 5. ¹¹⁶³ voluerit 4. 5? ¹¹⁶⁴ deest 3. ¹¹⁶⁵ obligaverit 4. ¹¹⁶⁶ aut feriri desunt 3. 4. 5? ¹¹⁶⁷ satis 3. ¹¹⁶⁸ Wormacia 1. 5? ¹¹⁶⁹ in scise 3. ¹¹⁷⁰ Tunc 4. ¹¹⁷¹ in 4. ¹¹⁷² promisit 4.

omnibus ¹¹⁷³ annuere, quæ ipsi conficiendis rebus competere judicassent. At illi respondit ¹¹⁷⁴ non aliam prorsus patere viam subterendi, quod strieto ¹¹⁷⁵ jam mucrone comminus staretur, prælii, quam ut faceret quæ Saxones lassent. Quod cum sub testificatione nominis isti spondidisset, profecti sunt ad eos 15 episcopi (37) et quicquid principum in castris erat, re illis regis voluntatem. Multæ ibi dictæ sententia multa sunt conquisita argumenta, cum propter actam regis ferocitatem et sæpenumero spectatam nulla Saxonibus viderentur satis tuta con-

In longum protracta ¹¹⁷⁶ deliberatione, ad hoc pacto recuperandæ paci consenserunt ut, si quando rex, acceptæ læsionis memor, sententiam revocare, aut aliquid eorum quæ modo, sua necessitate compulsus, statuisset, in irritum re conaretur, omnes, eodem quo nunc sacramento obstricti, arma repeterent, injuriæ obviam, et tamquam evidenti perjurii reum, cunctis in principibus suffragium ferentibus, de regno irbarent. In hac verba omnes ut erant conato agmine ad videndam faciem regis processerunt, ipso die purificationis sanctæ Mariæ (Febr. 2), iusticiariis his qui reparandæ pacis mediatores sunt episcopis et aliis principibus. Quod ille veteris honorifice suscepit ¹¹⁷⁸, osculum præbuit, et eas condiciones, quas per internuncios significavit, vivæ vocis auctoritate roboravit.

Compositis omnibus ex sententia, his qui partes impensius curaverant dona juxta magnificentiam largitus est, dimissisque singulis in locum, ipse junctus Saxonibus Goslarium perrexit. Destinatis etiam circumquaque nunciis mandavit ut ab oppugnatione castellorum exercitus recederent, et hi qui in castellis erant nihil deinde hostile in provinciales facerent, sed ubi prima cibaria, quæ in ¹¹⁷⁹ diutinam belli administrationem affatim congesta fuerant, consumpsissent, castella provincialibus traderent funditus diducenda. Nec Saxones magnopere curabant has invidiam, quamvis non minimum haberent suspectas, in potestatem suam redactum scirent communitati non posse refragari. Igitur cum venisset in Goslarium, juvenes qui in Hartesburg fuerant, qui propter res bene gestas in magna apud eum admiratione habebantur, vehementer improbabant sententiam pacis, et quia, secundum prophetam, dolus directus fuerat in manibus eorum (Dan.

viii, 25), multa et supra mensuram suam magnifica ei promittebant de viribus suis, si in procinctu perstitisset. Ostentabant etiam ad experimentum virtutis suæ titulos (338) interfectorum Goslariensium, dispositos per omne illud spacium quod a Goslaria usque in Hartesburg duobus ferme milibus ¹¹⁸¹ interjacet. Hæc ¹¹⁸² audiendo, molis assuetus animus et per ætatem gloriæ militaris avidus paulatim reformabatur ad ingenium suum atque ad ¹¹⁸³ rigorem pristinum, factique jam non ¹¹⁸⁴ mediocriter pœnitebat. Cumque a Saxonibus promissa sua reposceretur ¹¹⁸⁵, cœpit rursus callidis responsionibus tervigersari, et petere ut ad conventum principum regni communemque audientiam res integra differretur, quatenus eorum judicio de singulis, quod honori, quod utilitati rei publicæ conduceret ¹¹⁸⁶, statueretur. Illis annuentibus, præcipit ut 6. Idus Martii (Mart. 10) principes de toto regno Goslarium convenirent.

Statuto die ceterorum principum nullus eo venit Saxones et Thuringi cum infinita multitudine de tota Saxonia et Thuringia, sacramento evocati, aderant, et haut procul a Goslaria castra metati, legatos ad regem miserunt, agere cum eo de conditionibus quibus inter se et eum pax convenisset. Triduo integro (Mart. 12) et hi, modo supplicando, modo terrorem bellicum intentando ¹¹⁸⁷, acriter instabant, et ille sedulitatem instantium lubricis responsionibus eludere conabatur, et modo de absentia principum causabatur, ad quorum judicium ea res potissimum spectaret, modo obnixè flagitabat ut, ceteris omnibus juxta conditum manentibus, sola castella, quæ summis impensis ad munimentum ¹¹⁸⁸ regni extruxisset, sibi condonarentur. His scilicet salvis, facilem ducebat ceterarum rerum jacturam, eo quod speraret se in his, utcumque res cecidissent, semper refugium habiturum, et perpetuas a Saxonibus ejus ¹¹⁸⁹ quam nunc intulissent contumeliæ pœnas exacturum. Jamque, spretis legatorum supplicationibus, reprobatis familiarium suorum consiliis, fixus obstinatusque persistebat in proposito, cum subito nunciatur quod Saxones, omissis ¹¹⁹⁰ internunciis per quos antehac res agebatur, armati instructique ad palatium tenderent, nec jam promissa reposcere, sed ei valefacto, regem, quem deinceps belli ducem habeant, constituere vellent. Præterea archiepiscopus Premensis, episcopus Citicensis, episcopus Osenbruggensis, et ceteri, qui propter impensius studium partium ejus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁷³ deest 3. ¹¹⁷⁴ respondere 4. ¹¹⁷⁵ districtio 4. ¹¹⁷⁶ protracti 5. ¹¹⁷⁷ consensere 3. ¹¹⁷⁸ exceptit 1°. ad 4. ¹¹⁸⁰ prophetiam 5. ¹¹⁸¹ miliaribus 1°. ¹¹⁸² Nec 4. ¹¹⁸³ deest 5. ¹¹⁸⁴ deest 3. ¹¹⁸⁵ reposce-ur 1°. ¹¹⁸⁶ condeceret 3. ¹¹⁸⁷ intemptando 3. ¹¹⁸⁸ monimentum 3. 4. 5. ¹¹⁸⁹ omnibus 1. ¹¹⁹⁰ ob- sis 3.

NOTÆ.

37) De numero dubitavit Stenzel. I, p. 311, n.

38) monumenta sepulcralia; puta cruces ad

viam KR. Denksteine. Ita, apud Juvenalem, *titulus sepulcri* est inscriptio sepulcralis.

¹¹⁹¹ Saxonia effugati, possessionibus nudati pluribus ignominie deformati fuerant, unanimiter circumsteterunt eum, per Deum obsecrantes ut, si minus propriae, saltem eorum calamitatis miseretur, qui, propriis sedibus odio nominis ejus expulsi, anno jam ferme integro per omnes miseras vitam traxissent; fidem se ei in adversis ¹¹⁹² intemeratam servasse, et quaecumque praeter voluntatem accidissent, communicato labore tolerasse; nunc, quoniam Deus tantas rerum procellas benigna vice in sedem reduxisset (339), gauderet sorte sua (340), et ne deinceps tale naufragium incideret, tuta nunc statione locatus provideret. Quod si res tranquillas et propicia Divinitate jam ad honorem ejus ex sententia compositas rursus interturbare atque implicare vellet, quos exitus habiturus esset, ipse prospiceret; se superioribus malis jam usque ad extremam lassitudinem defatigatos, necessario deinceps loco et temporis concessuros, et genti suae, ne denuo patria expellantur, obnoxios futuros. Inter haec verba cum Saxones jam armata multitudo atrium palatii replese ¹¹⁹³ et ad vim faciendam paratos inconditis motibus perstrepare cerneret, tandem ancipiti periculo permotus, consensit ut duci Ottoni, ducatum Bajoariae reposcenti, intra ¹¹⁹⁴ anni spacium juxta principum jurisdictionem satisfaceret, castella vero sua omnia sine dilatione destrueret, sed ea conditione ut Saxones et Thuringi sua quoque castella quae tempore regni ejus extructa fuissent, pari modo diruerent, cetera etiam omnia, quae in Gerstungun ¹¹⁹⁵ pollicitus fuerat, fide integra exsolverentur ¹¹⁹⁶. Nec perficiendis quae promiserat improbitas Saxonum ullas indulsit inducias. Unde continuo missis circumquaque nunciis, Vokenrot ¹¹⁹⁷ et Spatenberg et cetera castella, de quibus quaestio promulgata fuerat, succendi ac penitus dirui fecit. In Hartesburg muri tantum sunt diruti, quantum ad infirmandam munitionem difficultatemque loci ¹¹⁹⁸ adimendam sufficeret. Ceteris aedificiis status mansit incolumis, eo quod ecclesia illic constructa et canonicorum congregationi instituendae locus attulatus fuisset, Ita pacatis Saxonibus, rex Goslaria decedens, Wormaciam abiit, ibique totam quadragessimam (*Mart. April.*), ab omni deinceps belli apparatu feriatas, exegit.

Porro vulgus Saxoniae, id potissimum quod contignas castello Hartesburg villulas incolebat, vehementer offenderat, quod in Hartesburg ullae servatae essent reliquiae; nec quicquam tantis laboribus

A actum putabant, stante atque incolumi castello, quod omnium cladum quas acceperant caput principumque extitisset, et quoddam circumjacentis regionis opulentissimas quondam villas nunc in horrorem vastamque solitudinem redegisset; non detulisse regem cultui divino, sed sub praetextu religionis crudelitatis suae patrociniis ¹¹⁹⁹ quassasse, et scilicet, instaurato post modicum bello, cum haec ira Saxonibus deferbuisset, locum habeat ¹²⁰⁰ ubi milites suos rursus ad eversionem Saxoniae tuto emittat, tuto recipiat, et tunc tanto victis incumbat infestior, quanto nunc discedat Saxonum laetis successibus efferatior. Haec vicissim intemperatis clamoribus serendo, in magnam se ferocitatem inflammaverunt ¹²⁰¹. Igitur tercio die (342) postquam rex abcesserat ¹²⁰², insciis inconsultisque principibus, **B** facto grege in Hartesburg irruunt, quod residuum erat murorum a fundamento dejiciunt, lapides longe lateque dispergunt. Ceteris aedificiis, quae indulgentia principum integra servaverat, idem faciunt, ecclesiam, quae ¹²⁰³ accelerandi operis studio interim lignis elegantissime constructa fuerat, incendunt ¹²⁰⁴, thesauros diruunt, altaria confringunt. Postremo, ne qua regi instaurandi castelli occasio reliqua esset, filium ejus et fratrem, quos ille ad gratificandum popularibus locum ibi tumulaverat, effodiunt, aguntque omnia, quantum possunt, ne administrando bella deinceps mons complanatus ullam prestare possit ¹²⁰⁵ oportunitatem. Reliquias sanctorum, quae effractis altaribus erutae fuerant, et effossa defunctorum corpora abbas ex vicino cenobio (342), oportune superveniens, furenti vulgo eripuit atque in suum monasterium cum honore transvevit.

C Perlatus ad principes Saxoniae rumor admisi facinoris grandi eos formidine perculit, ne rex, tanta injuria exacerbatus, causaretur ab ipsis foedus esse violatum, et justam exinde occasionem instaurandi belli nactus, cunctas adversus eos regni vires concitaret. Id consulto praevenire cupientes, graviter in eos qui tale flagitium admiserant animadvertunt ¹²⁰⁶. Deinde legatos ad regem mittunt, obsecrantes per Deum ut se habeat excusatos; nec conscios se tanti sceleris nec incentores extitisse, patratumque non secus quam ipsum graviter et iniquo animo ferre; quod si minus fidei habeat negantibus, peratos se quovis genere satisfactionis dictis fidem facere et violatae pacis a se suspicionem amovere. Ille vehementer efferatus, quod dolorum pristinum,

VARIAE LECTIONES.

¹¹⁹¹ deest 5. ¹¹⁹² adversus 3. ¹¹⁹³ implesse *superscr.* re 3. ¹¹⁹⁴ inter 4. ¹¹⁹⁵ Gerstengun 1. 4. 5? ¹¹⁹⁶ exolverentur 1. 4. ¹¹⁹⁷ Volkenrott 3. ¹¹⁹⁸ loca *superscr.* loci 4. ¹¹⁹⁹ quassasse p. 3. ¹²⁰⁰ haberet 4. ¹²⁰¹ inflammare 4. ¹²⁰² abcesserat 5. ¹²⁰³ quam — construxerat 3. ¹²⁰⁴ accendunt 3. ¹²⁰⁵ posset 4. ¹²⁰⁶ animadverterunt 1*

NOTAE.

(339) Cf. Horat., Epod. XIII, 7, 8.
 (340) Cf. supra a. 1071.
 (341) Hoc non ante d. 17 Mart., sed paucos dies post factum esse putat Delius in libro de castro

Harzburg., p. 85, sq.
 (342) Abbatem monasterii Ilseburgensis fuisse, suspicatur Delius, l. c., p. 86, sq.

qui necdum in cicatricam cutam obduxisset, recentibus injuriis exulcerasset: *Quandoquidem*, inquit, *nec forenses leges contra violentiam Saxonum quicquam proficiunt, nec injurias meas, desertus a milite, armis persequi* ¹²⁰⁷ *valeo: ad leges ecclesiasticas, jam necessitate coactus, confugiam, et ubi humana cessant auxilia, divinam opem implorabo*. Protinus legatos Romam misit, sedem apostolicam contra eos ¹²⁰⁸ interpellare, qui ecclesiam incendissent, altaria confregissent, sepulchra violassent, et odio viventis in sepultos cineres barbara crudelitate debachati fuissent. Pascha ¹²⁰⁹ Babenberg celebrauit (*April. 20*), erantque cum eo archiepiscopus Mogontinus, dux Carentinorum Bertoldus, et alii quam plures ex his qui bello Saxonico ab eo defecerant. Cum enim crimen rebellionis Saxonibus donasset, aliis regni principibus, qui conjurationis socii fuerant, quod juste succenseret, non habebat.

Ipsa tempore Colonie res accidit digna omnium honorum miseratione et lacrimis, incertum levitate vulgi an factione eorum qui vicem rigis in archiepiscopum ulcisci cupiebant. Id magis venit in suspicionem, quod cum celebre apud omnes esset nomen Wormaciensium pro eo quod regi ¹²¹⁰ fidem in adversis servassent et episcopum rebellare temptantem civitate expulissent, Colonienses pessimum exemplum æmulati, suam quoque devotionem insigni aliquo facinore regi gratificare vellent. Ad ¹²¹¹ patrandum quod nefarie machinabantur, casus idoneam attulit occasionem. Archiepiscopus pascha Colonie celebravit, eratque cum eo episcopus Mimigardensis ¹²¹², ad communicanda tantæ solemnitatis gaudia familiaris amicitie obtentu evocatus. Cumque, exactis ex parte feriis paschalibus (*April. 23*), abscedere pararet, hi qui archiepiscopi domestica ¹²¹³ negotia curabant jubentur ad evectionem ejus navem ¹²¹⁴ idoneam providere. Lustratis perspectisque ¹²¹⁵ omnibus, unum mercatoris cujusdam prædicitis navim, quia in eos usus competens videbatur, occupant, easque in ministerium archiepiscopi, ejectis mercibus quas habebat, ocius expediri jubent. Negantibus famulis ¹²¹⁶ qui navim servandam susceperant, vim, nisi mature ¹²¹⁷ jussa capessant, minitantur. Illi quantum poterant citato cursu ad dominum navis rem deferunt, et quid facto opus sit, consulunt. Habebat ille filium adultæ state non minus audacia quam viribus excellentem, et tum propter generis affinitatem tum ob me-

rita sua primoribus civitatis maxime ¹²¹⁸ carum et acceptum. Is, assumptis famulis suis et juvenibus ex civitate, quantos in ea trepidatione in auxilium suum consciscere potuit, concitus ad navem ¹²¹⁹ evolat, et ministros archiepiscopi, acriter ut navis exoccuperatur insistentes, cum injuria proturbat. Dehinc advocatum urbis (343), in idem opus succedentem tumultusque instaurantem, simili constantia repellit, fundit et fugat. Jamque et his et illi, sui singulis ¹²²⁰ amici armati subsidio accurrunt, et ad magnum ¹²²¹ discrimen pugnamque ancipitem res spectare videbatur. Per lato nuncio ad archiepiscopum, quod atrocissima seditione confunderetur civitas, misit festinanter ad sedandos motus populi, irarumque plenus minabatur se proxima sessione seditiosos juvenes merita poena coerciturum. Erat quippe vir omni genere virtutum florentissimus et in causis tam rei publicæ quam ecclesiæ Dei spectatæ sæpius ¹²²² probitatis; sed unum in tantis virtutibus vicium tamquam tenuis in pulcherrimo corpore nævus ¹²²³ (344) apparebat, quod, dum ira incanduisset, linguæ non satis moderari poterat, sed in omnes sine personarum acceptione rixas et convicia amarissima rotabat. Hoc in se, cum iram paululum digessisset, vehementer et ipse reprehendebat. Vix ad modicum dirempta ¹²²⁴ est concertatio. Sed ferox animis et elatus primo successu juvenis non cessabat interturbare omnia percurrensque civitatem, varios sermones per populum serebat ¹²²⁵ de insolentia et austeritate archiepiscopi, qui totiens injusta præciperet, totiens innocentibus sua adimeret, totiens honestissimos cives procacissimis verbis incesseret. Nec difficile fuit in hominum genus in omne quod velles, tamquam folium quod vento rapitur, transformare, quippe qui ab ineunte ætate inter urbanas delicias educati, nullam in bellicis ¹²²⁶ rebus experientiam habebant, quippe post venditas merces inter vina et epulas de re militari disputare soliti, omnia quæ animo occurrissent tam facilia factu quam dictu putabant, exitus rerum metiri nesciebant ¹²²⁷. Prætereain mentem veniebat Wormaciensium insigne præclarumque facinus, quod episcopum suum, insolentius agere incipientem, urbe expulissent, et cum ipsi multitudine opibus armisque instructiores sint, dedignantur ¹²²⁸, quod inferiores æstimentur audacia, et archiepiscopum, tyrannico sibi fastu imperitantem, tam diu muliebriter patientur. Con-

VARÆ LECTIONES.

¹²⁰⁷ prosequi 3. ¹²⁰⁸ eo 5. ¹²⁰⁹ Rex pascha 4. ¹²¹⁰ regis 4. ¹²¹¹ sequentia exscripsit Vita S. Ann. l. I I. c. 21. (1 b.). ¹²¹² Mimigarden 3. Mimigardenurdensis 1. 1 b. et infra. ¹²¹³ deest 4. ¹²¹⁴ navim 1 b. codd. hic navem mox navim. ¹²¹⁵ proep. 3. ¹²¹⁶ deest 3. 4. 5. ¹²¹⁷ i. mat. 3. ¹²¹⁸ per maxime 4. ¹²¹⁹ navim 1 b. ¹²²⁰ singuli 3. 4. 5. ¹²²¹ magnam 4. ¹²²² sepe 4. ¹²²³ neruus corr. nævus 4. ¹²²⁴ dirempta 3. ¹²²⁵ serencia 5. ¹²²⁶ ibecilis 5. ¹²²⁷ nescientes 1 b. ¹²²⁸ indignantur 3.

NOTÆ.

(343) Advocati urbium dicebantur prætores, qui nomine regum jus dicebant, quales in plerisque imperialibus urbibus prisci imperatores habue-

runt.

(344) Cf. Horat., Sat. I, 6, 66: *velut si Egregio, inspersos rependas corpore nævos*.

ferunt primores inepta consilia, sævit vulgus intemperans novarum rerum studio, et per totam civitatem spiritu diabolico raptatum, ad arma conclamat (345); nec jam archiepiscopum urbe expellere sicut Wormarcienses, sed per omnes cruciatus trucidare, si copia detur, conspirat ¹²²⁹. Natalis erat beati Georgii martiris, qui eo anno 4. feria ebdomadæ paschalis obvenerat (346); et archiepiscopus, celebrata missarum solemnitate apud Beatum Georgium, cum sermonem faceret ad populum, præ sagio quodam futurorum, nescius ipse mali quod imminabat, contestatus fuerat audientibus quod civitas diabolo in potestatem tradita esset et propediem peritura, nisi jamjam impendentem iram Dei per pœnitentiam inflectere maturarent. Igitur post meridiem, inclinata jam die in vesperum, cum igni oleum ¹²³⁰ (347), iracundiæ accessisset ebrietas, ex omnibus partibus urbis ruunt ad curtim archiepiscopi, et cum ¹²³¹ celebri quodam loco cum episcopo Mimigardesurdensi ¹²³² cœnantem adorti, tela contorquent, saxa jaciunt, nonnullos ex assistentibus interficiunt ceteros plagis et vulneribus confectos in fugam vertunt. Iter hæc conspicantur quamplurimi ipsum talium furiarum incentorem demonem ¹²³³ præcurrere insanienti populo, galeatum, loriatum igneo mucrone terribiliter fulgurantem, nec ulli quam sibi similiorem. Cumque militari quodam classico cunctantes ut se in pugnam sequerentur, concitaret, in ipso impetu, quo portarum seras effractus vociferando irruebat, repetente ex oculis sequentium disparuit (April. 23). Archiepiscopum sui, inter cuneos hostium nubemque jaculorum (348) vix et ægre expeditum, in templum sancti Petri abripiunt ¹²³⁴, foresque non modo seris et vectibus, sed ad motus etiam magnis molibus obsfirmant. Sæviunt foris, et instar inundantis aquæ rugiunt vasa diaboli, plena vino furoris Dei, et per omnia episcopii ¹²³⁵ penetralia discurrentes, fores infrigunt, thesauros ¹²³⁶ diripiunt, vasa vinaria concidunt, et dum vina in diutinos ¹²³⁷ usus summa ope congesta præcipitantius effundunt, repletum subito cellarium ipsos — quod dictu quoque ridiculum sit — inopinis fluctibus periclitatos pene suffocaverat. Alii, capellam archiepiscopi irrumpentes, altare ¹²³⁸ spoliant, sacra vasa pollutis manibus contrectant, vestimenta pontificalia diripiunt, dumque omnem suppellectilem sacri ministerii curiosa, immo furiosa, diligentia evertunt, reperientes illic

A quemdam præ timore se in angelo ¹²³⁹ occultantem, et putantes quod archiepiscopus esset, interficiunt, non sine gratulabunda exprobratione ¹²⁴⁰, quod pecculantissimæ linguæ tandem aliquando modum imposuerint ¹²⁴¹. Sed cognito quod decepti similitudine essent, et archiepiscopus ¹²⁴² intra ¹²⁴³ templum sancti Petri et loci religione et murorum firmitate se tutaretur, undique conglobati ipsum templum obsident, muros perfringere dedita opera moliantur, postremo, nisi ocius sibi tradatur archiepiscopus, ignem quoque ¹²⁴⁴ se ¹²⁴⁵ adhibituros, minitantur. Tum ¹²⁴⁶ his qui intus erant videntes obstinatos esse ad necem ejus animos populi, nec ebrietate sola, quæ tempore digeri solet, sed pertinacibus ¹²⁴⁷ etiam odiis et frenetico quodam furore homines agitari, suadent ei, ut mutato habitu effugere conetur de ecclesia et fallere obsidentes, hoc facto et sacras ædes incendii ¹²⁴⁸ et se mortis periculo liberaturus ¹²⁴⁹. Oportunum fugæ patrociniū tempus pollicebatur. Seditio in mediam noctem protracta, horrebant omnia tenebris et caligine, ut haut facile cuiquam esset vultus occurrentium discernere. Angustus aditus patebat de templo in dormitorium, item de dormitorio in atrium domumque canonici cujusdam, adhærentem muro civitatis. Ique ante paucos dies ortæ seditionis impetraverat ab archiepiscopo, Deo ad salutem archiepiscopi hoc ipsum misericorditer providente, ut rupto muro civitatis parvulum sibi posticum facere sineretur. Ibi eductus archiepiscopus, applicitis propere in evectionem ejus et comitum ejus ¹²⁵⁰ quatuor equis, abiit, opacæ noctis tenebris, ne ab obviantibus agnosceretur, commodissime usus; repertoque post modicum episcopo Mimigardesurdensi (April. 24), sociis jam pulchre pro ea tum calamitate constipatus, in locum cui Noussen ¹²⁵¹ (349) nomen est pervenit. Interim hi qui circa templum erant crebris arietum ictibus muros quatiebant, eratque confusa vox tumultuantium et fidem Dei omnipotentis testantium ¹²⁵² quod non evasurus esset manus suas, non decepturus obsidentium diligentiam, etiamsi in minima terræ reptilia se transfiguraret. Econtra hi qui ¹²⁵³ obsidebantur, nunc supplicando, nunc pollicendo quod diligentissime quæsitum, si inveniatur, ipsis tradituri essent, callide ludebant operam perurgentium, usque quo archiepiscopum longius D e vectum atque in tuta jrm ¹²⁵⁴ loca progressum esse

VARIÆ LECTIONES.

¹²²⁹ conspirant 1 b. ¹²³⁰ ol. acc. ir. ebr. 3. ¹²³¹ cum 4. ¹²³² Mimigardesurdensi 5. Monasteriensi 1 b. ¹²³³ dyabolum ¹²³⁴ arripiunt 3. 4. 5. ¹²³⁵ episcopi 4. ed. 2. ¹²³⁶ thesauros 3. 4. (*semper*). ¹²³⁷ divinos 3. ¹²³⁸ altaria 3. ¹²³⁹ angulo altaris occ. 1 b. ¹²⁴⁰ gr. exultatione et expr. 4. ¹²⁴¹ imposuerunt 3. ¹²⁴² episcopus 1 b. ¹²⁴³ inter 4. ¹²⁴⁴ deest 4. ¹²⁴⁵ deest 4. ¹²⁴⁶ Tunc 1 b. ¹²⁴⁷ deest 1 b. ¹²⁴⁸ incendio 1 b. ¹²⁴⁹ liberaturus 3. ¹²⁵⁰ deest 4. ¹²⁵¹ nose 1 b. nussen 1. 3. ¹²⁵² attestantium 3. ¹²⁵³ deest 5. ¹²⁵⁴ deest 1 b.

NOTÆ.

(345) *Vulgus* — ad arma conclamat. Exempla hujus dictionis vid. ap. Mitscherlich et Orell., ad Horat., Od. I, 35, 16.
(346) Cf. Wedekind, Not., t. II, fasc. 8, p. 408, seq.

(347) V. supra a. 1063.
(348) *Nubemque jaculorum*. Ita Liv. 21, 55, 6: *velut nube jaculorum*.
(349) Neuss.

arbitrarentur. Tum demum reclusis foribus, ipsos ingredi et pro libitu suo quærere sinunt, adjiciuntque, frustra eum quæri intra septa templi, quem certo comperissent primo incursu concitæ multitudinis clara adhuc die urbe egressum, jam in longinquas partes transire potuisse; idque magis suspicandum, quod, contractis undique per moram nocturni temporis copus, primo mane ad occupandam armis civitatem sit adventurus. Igitur ingressi, cum omnia templi penetralia diligentius investigando evertissent, vix tandem admissa fide quod falli potuissent, deinceps ab inquisitionis studio ad tuendam urbem animos vertunt, armatanque multitudinem circumquaque per propugnacula disperfiunt. Inter hæc arreptum quemdam de turba super portam urbis ad ignominiam archiepiscopi ¹²⁵⁵ suspendunt; magis in hoc furori ¹²⁵⁶ suo, quo præcipientes raptabantur, satisfaciunt, quam quod crimen ullum suspendio dignum misero obtendere possent ¹²⁵⁷. Mulierem etiam quandam de summitate murorum præcipitant fractisque cervicibus interficiunt (*April. 24, 25*); hoc ei crimini ¹²⁵⁸ dantes, quod homines plerumque magicis artibus dementare infamata fuisset. Sed hoc scelus commodiori ¹²⁵⁹ tempore et peccatiore animo vindicare debuerant. Induxerant etiam in animum, nisi Deus consulens servis suis breviasset dies amentiam eorum, ut monachos de Sancto Pantaleone ¹²⁶⁰ omnes trucidarent, pro eo quod, expulsis ab archiepiscopo prioribus monachis, novum illic inusitatumque ¹²⁶¹ religionis genus instituissent: Præterea juvenes impigros, citato quantum possent gradu, ad regem ire jubent, nunciare ei quæ gesta fuerant, et suggerere ut quantocius veniat vacantem expulso archiepiscopo civitatem occupare; in eo verti salutem civitatis et ipsius utilitatem maximam, ut grandia molientem de vindicanda injuria sua archiepiscopum anticipare (350) conetur. Talibus furiis toto triduo agitantur. Postquam auditum est per provinciam et celebri rumore vulgatum quod Colonienses archiepiscopum, probris ¹²⁶² et contumeliis affectum, urbe fugassent, exhorruit omnis populus novitatem rei, atrocitatem sceleris, spectaculum humanarum rerum, quod vir tantarum in Christo virtutum tam indigna perpeti Deo aspiciente potuisset. Magna ejus in pauperes liberalitas, multa in divinis rebus devotio, multa in humanis moderatio, vehemens in corrigendis legibus studium, libera in corripendis qui male agerent severitas omnium ore celebrantur, earumque rerum commemoratio non minium

A ei gratiæ apud populares conciliabat. Exclamant omnes ad suam magis injuriam pertinere violatam pontificalis nominis majestatem, et mori sibi satius esse quam ut tantum flagitium suorum temporum inultum patiantur. Igitur per quatuor vel quinque miliaria circumquaque ad arma conclamant; multa hominum milia dicto citius concurrunt, nullo qui per ætatem arma ferre posset tam religiosam militiam detrectante; conglobatique in unum rogant archiepiscopum et cunctantem vi ¹²⁶³ impellunt ut ad recuperandam civitatem quantocius festinet; se pro eo dimicatos, et, si ea necessitas incumbat, oves pro pastore, filios pro patre libenter mortem excepturos; quod nisi Colonienses maturent venientem suscipere et pro ipsius arbitratu satisfacere offenso, se aut ingesto igne populum ¹²⁶⁴ cum civitate consumpturos, aut dissipato muro eum super congeriem occisorum in cathedram pontificalem reducturos. Ita archiepiscopus quarto die postquam exierat (*April. 26*), magno vallatus agmine, ad urbem accessit. Quod ubi Coloniensibus compertum est, et se tantæ tamque efferatæ multitudinis impetum nec muro nec acie sustinere posse animadvertunt, tum primum furor deflagrare, ebrietas vanescere ¹²⁶⁵ cœpit; magnoque terrore concussi, obviam legatos de pace miserunt, se reos confitentes et omnem qua ¹²⁶⁶ vita incolumi juberentur pœnam pendere paratos. Archiepiscopus digne pœnitentibus se veniam non negaturum, respondit. Tum ¹²⁶⁷, celebrata missarum solemnitate apud Sanctum Georgium, eos qui pontificem sede propria expulissent, qui ecclesiam homicidio polluisent, qui templum Sancti Petri hostiliter impetissent, qui cetera religionis jura ausu barbaro temerassent, episcopali banno ad satisfactionem vocavit. Protinus omnes nudis pedibus, laneis ad carnem induti, processerunt, vix et ægre impetrata pace multitudinis quæ circa episcopum erat, ut hoc toto facere sinerentur. Nam et vehementer ei succensebant, quod, dum immoderatus clementiam ostentando popularis fieri vellet, nefarios homines ad audenda nequiora hujus sceleris impunitate animaret. Archiepiscopus eos postero die ad suscipiendam secundum canonum scita pœnitentiam tam immanis flagitii ad Sanctum Petrum præsto esse jubet. Ipse progressus ad Sanctum Geonem, ibi extra urbem pernoctare statuit; veritusque ¹²⁶⁸, quod tradita civitate vis concitæ multitudinis inhiberi non posset, sed partim injuria partim prædæ cupidine accensi acerbius sævirent in populum, obnixè rogat provinciales qui secum

VARIE LECTIOES.

¹²⁵⁵ episcopi *ib.* ¹²⁵⁶ furore *3.* ¹²⁵⁷ Alteri crura succiderunt. *add. ib.* ¹²⁵⁸ criminis *ib.* ¹²⁵⁹ commodiori *4.* ¹²⁶⁰ Panthaleone *3.* ¹²⁶¹ que *deest* *3.* ¹²⁶² probro *3.* ¹²⁶³ *deest* *3.* ¹²⁶⁴ populus *4.* ¹²⁶⁵ evanescere *ib.* ¹²⁶⁶ que *8.* ¹²⁶⁷ Tunc *4.* ¹²⁶⁸ que *deest* *4.*

NOTÆ.

(350) *Archiepiscopum anticipare* (cf. a. 1077). Ita absolute Lucret., V, 658. Varro ap. Non., 70, 13. Plin., *Hist. nat. nat.* 2, 47.

erant, ut singuli in sua cum pace recederent¹²⁶⁹; satis se opera eorum usum, et evidens tulisse documentum quid animi oves erga pastorem, filii erga patrem gererent; asperrimam partem negotii multa eorum virtute exactam esse; et cetera quæ restent facile jam privata ac domestica manu posse confici; proinde, quod bonum felix faustumque esset, abirent in domos suas, hanc reportantes spem, quod hujus beneficii gratia apud eum, seu vivum seu defunctum, perpetuo mansura foret. Hoc vix impetrato, milites suos, quantos ad comprimendos urbanos motus, si qui forte levitate vulgi instaurentur, sufficere putabat, præcedere in civitatem jubet (*April.* 26), secuturus ipse proxima luce, cum eorum qui præcessissent diligentia, ne quid forte insidiarum lateret in civitate, præcavisset. Ea nocte sexcenti¹²⁷⁰ aut eo amplius mercatores opulentissimi, ex urbe profugi, ad regem se contulerunt, intercessionis ejus opem adversus archiepiscopi¹²⁷¹ sævitiam imploraturi (351). Ceteri ingresso archiepiscopo civitatem, et toto triduo juxta conductum expectanti (*April.* 27-9), minime se præsentaverunt ad proponendum aliquod satisfactionis genus. Unde indignitatem rei non ferentes episcopi milites, inscio, ut plurimi asserunt, atque inconsulto archiepiscopo, arma rapiunt, domos incursant, possessiones diripiunt, occursantes partim sternunt, partim captos in vincula conjiciunt, et prorsus, ut veritati vel coacto¹²⁷² assentiamur, multo ferocius quam tanti pontificis existimationi competeret justæ ultionis negotium EXECUNTUR¹²⁷³. Sed gravior morbus acriori indigebat antidoto. Filius supra memorati mercatoris, qui primus seditione inflammaverat populum, et pauci alii luminibus sunt orbat, nonnulli virgis cæsi ac detonsi, omnes gravissimo rei familiaris dampno¹²⁷⁴ multati atque jusjurandum dare compulsi quod deinceps archiepiscopo civitatem contra omnium hominum violentiam, quantum consilio et armis possent, vindicaturi essent, et eos qui ex urbe profugerant, quoad digne archiepiscopo satisfacissent, semper pro infestissimis hostibus habituri. Ita civitas, paulo ante ovibus frequentissima et post Mogontiam caput et princeps Gallicarum urbium, subito pene redacta est in solitudinem; et cujus plateæ

vix capiebant stipata viantium examina, nunc rarum ostendit hominem, silentio et horrore omnia desiderii quondam ac deliciarum loca possidentibus. Nec futurum hoc dubia significaverant præsgia. Peregrinus quidam ad celebrandam¹²⁷⁵ palmarum festivitatem illuc ipso anno devenerat. Is vidit¹²⁷⁶ per somnium¹²⁷⁷ corvum quendam horrendæ magnitudinis per totam volitare Coloniam, et terribiliter crocitando populum, tali spectaculo attonitum, huc et illuc agitare; supervenire post hæc¹²⁷⁸ virum tam veste quam forma præcellentem, qui et corvum horrifico sonitu perstreptentem urbe expelleret, et populum, mente consternatum jamque¹²⁷⁹ extrema omnia formidantem, cassa formidine absolvet. Cumque a circumstantibus interpretationem somnii horrore concussus quæreret audivit, quod civitas propter peccata populi diabolo in potestatem tradita fuisset, sed interventu Georgii¹²⁸⁰ martiris liberata, instantis jam atque a Deo prædestinati interitus necessitatem evasisset¹²⁸¹.

(*April. Mai.*) Rex, celebrata in¹²⁸² Babenberg paschali solemnitate, in Nourenberg¹²⁸³ perrexit obviam legatis apostolicæ sedis (352). Erant autem hi: mater ejus imperatrix, episcopus Ostiensis (353), episcopus Prænestinus (354), episcopus Curiensis (355), episcopus Cumensis (306), missi a Romano pontifice, componere, si possent, multo jam tempore vacillantem statum Galliarum. Nec tamen cum rege sermonem communicare sæpius rogati consenserunt donec secundum ecclesiasticas leges pœnitentiam professus, per judicium eorum anathemate absolveretur, pro eo quod propter venditas ecclesiasticas dignitates simoniacæ hereseos in simulatus fuisset apud sedem apostolicam. Itaque petierunt verbis Romani pontificis, ut sinodum tenere intra¹²⁸⁴ Gallias pace episcoporum sinerentur. Vehementer hoc¹²⁸⁵ abnuerunt omnes episcopi tanquam inusitatum longeque a suis rationibus alienum, nec se hujus auctoritatis privilegium ulli alii præterquam ipsi Romano pontifici unquam delaturos affirmabant (357). Siquidem intenderat Romanus pontifex ut omnes episcopos et abbates, qui sacros gradus precio redemissent, discussione habita, deponeret; jamque hæc de causa Babenbergensem episcopum et alios

VARLÆ LECTIONES.

¹²⁶⁹ recederant 3. ¹²⁷⁰ sexcenta 4. ¹²⁷¹ episcopi 1 b. ¹²⁷² coacti 1. 5 ? ¹²⁷³ EXECUNTUR 1. 4. EXECUNTUR 1 b. EXECUNTUR 2. ¹²⁷⁴ DEEST 5. ¹²⁷⁵ celebrandum 3. ¹²⁷⁶ videt 4. ¹²⁷⁷ somnium 1. ¹²⁷⁸ hoc 4. ¹²⁷⁹ que DEEST 3. 4. ¹²⁸⁰ sancti Georgii 4. ¹²⁸¹ evasit 3. ¹²⁸² DEEST 4. ¹²⁸³ ita 4. Nurnberg 3. Nurnberg 1. ¹²⁸⁴ inter 4. ¹²⁸⁵ hec 3. 4. 5.

NOTÆ.

(351) Quos postea anathemate punivit; cf. epistolam ab Annone ad Uotonem Trevirensensem scriptam, in cod. regio Hannoverano, f. 248. W.

(352) Cf. Gerbert de Rudolpho Suev., p. 35. Legationis hujus ipse meminit rex Henricus in dipl. dato vi Kal. April., a. 1076, quo donationem facit Ecclesiæ Rueggispergensi in Helvetia: *Jubente matre mea Agnete, quæ cum apostolici Gregorii legato Geroldo Hostiensi episcopo et cardinalium primo præsens aderat*. Vid. Schœpflin, Hist. Zaringo-Bad., t. V, p. 22. Marianus Scotus ad ann. 1074 legatos indicat tantum duos. Ipse Gregorius etiam duos modo commemorat in epist. ad Germanos ap. Brunonem c. 72.

D Cf. Mascov commentar. De reb. imper. R. Germ. sub Henrico IV et T, p. 52, sq., not. 3. Stenzel I, p. 352, sqq.

(353) Geroldus (Gerardus) Ratisbonæ in Germania natus, factus Ostiensis episc. a. 1072, captus est ab Henrici militibus, cum legatus ad illum Mediolanum missus esset a Gregorio. Obiit Romæ d. 6. Dec. a. 1077.

(354) Humbertus (Hubertus, Ubertus) cardinalis Prænestinus creatus fuit ab Alexandro II.

(356) Henricus.

(356) Rainaldus.

(357) Insignis hic locus est propter veterem liber-

nonnullos ab omni divino officio suspenderit, donec A coram venientes inustum sibi crimen hereseos digna satisfactione purgarent. Et rex quidem cupide [hoc ¹²⁸⁶] volebat odio Wormaciensis episcopi et quorundam aliorum, qui eum bello Saxonico offenderant; quos hac calumpnia involvendos et dignitatis suæ detrimenta passuros, spe certissima præsumperat. Sed quia per legatos res tanta confici posse desperabatur, consulto in audientiam ipsius Romani pontificis dilata est.

Rex, dimissis legatis, non solemniter more indictam expeditionem, sed repentino ac tumultuario milite (358) collectum exercitum ducere [parabat ¹²⁸⁷] in Ungariam, comperto quod Salomon rex Ungariorum a Joiade, Beli filio, bello ¹²⁸⁸ impetitus ¹²⁸⁹ et tribus jam præliis victus, amisso exercitu, vix de regno effugisset. Ut ejus miseriam subveniret, et affinitati præstaret, quam tradita illi ¹²⁹⁰ in conjugium sorore sua contraxerat, et utilitatibus propriis, quia magnam ei partem regni sui pollicitus fuerat, si ejus beneficio ¹²⁹¹ expugnatis hostibus in regnum restitueretur. Cumque Ratisponam venisset, insecuta est eum legatio familiarium ejus, nunciantium quod Willehelmus cognomento Bostar (359) rex Anglorum, ab ¹²⁹² archiepiscopo Coloniensi vana pollicitatione illectus, cum magno exercitu adventaret, regni sedem Aquisgrani occupare paratus. Territus rex tam atroci nuncio, ac privatae rei curam externis negotiis antehabendam ratus, omissa ¹²⁹³ in Ungariam expeditione, ad Renum concitus remeavit. Pentecosten Mogontiae celebravit (Jun. 8), splendide ac populariter ab archiepiscopo Mogontiacensi acceptus atque habitus. Inde cum Coloniam ire instituisset, multum spirans irarum et comminationis in archiepiscopum Coloniensem, ille, missis in occursum ejus nunciis, mandavit falsam omnino ac scenicis figmentis similem esse fabulam quam in eum æmuli sui composuissent, hi nimirum qui eum paulo ante urbe expulissent, et nunc ad opprimendum eum, quoniam armis non possent, mendaciis grassarentur; se non ita rationis expertem vel communis commodi negligentem esse, ut in ultionem privatae injuriæ patriam suam barbaris prodere velit, nec ea levitate a puero vitam ¹²⁹⁴ instituisse, ut quisquam sanum aliquid sapiens tam inepta de se suspicari possit ¹²⁹⁵. Impetrata per legatos coram veniendi copia, in Andernachin ¹²⁹⁶ regi occurrit. Cumque rex de his quæ compererat ¹²⁹⁷

severissime quæstionem promulgaret, proditæ quidem rei publicæ crimen, quod objiciebatur, sacramento purgavit. Cetera quæ delata fuerant, ait rex se veteri amicitiae ac pontificali nomini ¹²⁹⁸ condonare, nec pro jure suo expostulare velle. Ita non extincto sed interim cohibito furore, Coloniam processit. Ibi postero die ad judicandum populo assedit, sperans, per accusationem ¹²⁹⁹ eorum quos archiepiscopus propter injurias suas ¹³⁰⁰ poena affecerat, occasionem sibi futuram, ut eum, seditione concitata, rursus civitate exturbaret, vel propter oppressos per calumpniam innocentes saltem reum majestatis faceret. Sed ille omnes accusationum ¹³⁰¹ strophas (360) responsi veritate ¹³⁰² ac sententiarum gravitate tamquam araneorum telas dirupit ¹³⁰³. Postquam rex innocentia ¹³⁰⁴ ejus ac vitæ integritate consiliis quoque omnia septa vidit, nec ullum patere locum calumpniæ, ad aliud se vertit genus injuriarum. Exegit ab eo, non precibus quidem ut oportuit, sed imperiosa quadam auctoritate, ut Coloniensibus admisæ in se temeritatis veniam daret, excommunicatosque ecclesiæ reconciliaret; præterea ut, ad firmamentum conservandæ erga se in perpetuum fidei, sex sibi ex militibus suis obsides daret. Utrumque ille cum magna constantia negavit: obsides quidem, quod nullus regum priorum tale quid ab aliquo præcessore ¹³⁰⁵ suo postulasset; excommunicatorum ¹³⁰⁶ autem reconciliationem, quod sine digna poenitentiae satisfactione excommunicatos in ecclesiam recipi leges ecclesiasticæ vetarent. Imminebat ille vehementer, comminans omnia se incommoda ¹³⁰⁷ illaturum, et cuncta quæ illius sint ferro et igne demolitura. Perstabat hic fluxus in proposito, dicens se mori ¹³⁰⁸ quidem paratum, si ipse cum Coloniensibus conspirasset ad eum interficiendum, sed numquam retinendæ vitæ studio ab jure ¹³⁰⁹ ad injuriam declinaturum. Diu anceps erat pugna, et utrorumque milites magna concusserat sollicitudo expectatione tam tristis spectaculi. Tandem evictus rex ab his quorum consiliis plurimum tribuebat, flexit sententiam, et ait malle se cum eo beneficiis certare quam maleficiis, et, si eum fidum sibi devotumque in causis rei publicæ experiretur, primum deinceps inter amicos habiturum. Hoc modo reconciliatus archiepiscopo, Aquisgrani ¹³¹⁰ perrexit, et adversus ea quæ de irruptione barbarorum fama vulgaverat, eam regni partem, quantum poterat, communivit ¹³¹¹.

VARIE LECTIONES.

¹²⁸⁶ deest 3. 4. 5. ¹²⁸⁷ deest 3. 4. 5. ¹²⁸⁸ deest 3. ¹²⁸⁹ impetus 5. ¹²⁹⁰ sibi superscr. illi 4. ¹²⁹¹ beneficiis 3. ¹²⁹² deest 5. ¹²⁹³ obmissa 3. ¹²⁹⁴ deest 4. vitam a puero 1 b. ¹²⁹⁵ posset corr. possit 4. ¹²⁹⁶ Andernachen 1. 4. 5. Andernaco villa 1 b. ¹²⁹⁷ comperat 4. ¹²⁹⁸ nomine 1*. ¹²⁹⁹ occasionem 4. ¹³⁰⁰ deest 4. ¹³⁰¹ occasionum 4. ¹³⁰² veritati 4. ¹³⁰³ dirupit 1*. dirupit 1 b. ¹³⁰⁴ innocentie 4. ¹³⁰⁵ predecessore 3. ¹³⁰⁶ exc. — satisfactione desunt 3. ¹³⁰⁷ incomoda 4. ¹³⁰⁸ quidem mori 3. ¹³⁰⁹ jure 4. ¹³¹⁰ Aquisgrani 3. ¹³¹¹ communivit etc. 4. et ita sæpius in fine lineæ.

NOTÆ.

tatem ecclesiæ Germanicæ, et excuti diligentius meretur, quod jam tentavit Schilterus de libertate eccles. Germ., L. IV, c. 2; Mascov. l. c., p. 54, not. 5.
(358) Tumultuario milite, L. 1, 37, 35, 2.
(359) I. e. Bastardus.

(360) Accusationum strophas (i. e. fraudes, dolos, nequitias) tanq. aran. tel. dirupit (cf. a. 1076, 1077). Ita Plin., Ep. 1, 18, 6. Ego aliquam stropham inveniam. De similitudine cf. Plaut. Stich., II, ii, 25. Dejiciamque earum omnis telas.

Ruothardus ¹³¹², abbas Herveldensis monasterii, 5 Idus Junii decessit, vir in sacris Scripturis adprime eruditus et sic ad loquendum ¹³¹³ expeditus, ut nemo illa ætate verbum Dei copiosius, nemo subtilius, nemo elegantius tractaret. Alias in observatione sanctæ regulæ paululum quam mores et tempora expeterent remissior erat. Is miro iudicio Dei, qui quos diligit corripit, et flagellat omnem filium quem recipit (*Hebr.* XII, 6), ante diem mortis suæ sensu defecit, et per continuos duos annos et sex menses frenesi pariter et epilepsi ¹³¹⁴ gravissime vexabatur. Defunctus est autem anno ¹³¹⁵ integro et sex mensibus exactus posteaquam abbatia se abdicaverat. Quod tamen factum adeo pœnitens desolebat, quotiens a stupore atque hebetudine mentis paululum respiraverat, ut ambiguum esset, morbo ¹³¹⁶ an mœrore gravius acerbisque tabesceret.

Mediante Julio regressum regem de Luteriungia ¹³¹⁷ Wormaciam iterum adierunt legati regis Ungariorum, orantes obnixè ut, memor affinitatis, memor actæ simul a puero ætatis, maturius ¹³¹⁸ subveniret expulso. Et, quia preces tardius movebant privatis occupationibus intentum, datis 12 obsidibus fidem ¹³¹⁹ ei firmabant ¹³²⁰ quod, si ejus beneficio in regnum restitueretur, deinceps ei tributarius dictoque obtemperans foret, et sex ei munitissimas Ungariæ civitates in argumentum numquam irrupendæ fidei traderet. Hac mercede redemptus, ilico, missis circumquaque nunciis, principes in expeditionem solemnem indictione evocavit. Sed alii temporis angustias, alii rei familiaris inopiam, plerique quod opes suæ bello Saxonico nimium attritæ fuissent, item alii aliud excusationis genus obtendentes, omnes pariter militiam detrectabant. Ipse tamen, ne tantum rei publicæ commodum, casu ¹³²¹ oblatum, sua ignavia corrumpere, gregario (361) tantum ac privato milite contentus, infesto exercitu ingressus est Ungariam, et nonnullas ejus regiones hostiliter peragravit. Porro Joas, qui Ungariam occupaverat, comperto ejus adventu, summa industria id operam dedit ut, in locis in quibus irruptio hostium timebatur, nihil homines alimentorum, nihil animalia pabulorum reperirent, et sic ipse cum omnibus ¹³²² in quandam insulam, propter locorum difficultatem omnino hostibus inaccessibilem, se contulit. Exercitus regis, qui ad tanti ¹³²³ belli administrationem nihil sumptuum præparaverat, gravissima statim laborabat inedia, adeo ut homines plerosque, animalia pene omnia brevi pestilentia et fames consu-

A merent. Qua ¹³²⁴ necessitate compulsus rex, nullo insigni facinore perpetrato, Ungaria excessit, et post festum sancti Michaelis Wormaciam reversus (*Octobr.*), ordinatis ibi pro tempore et copia regni negociis, Ratisponam rediit; dispositum habens, id quod reliquum erat temporis usque ad nativitatem Domini in peragrandis ¹³²⁵ Bajoariæ atque Alemanniæ ¹³²⁶ civitatibus insumere.

Hildebrandus papa, cum episcopis Italiæ conveniens jam frequentibus sinodis, decreverat ut secundum instituta antiquorum canonum (362) presbiteri uxores non habeant, habentes aut ¹³²⁷ dimittant aut deponantur, nec quisquam omnino ad sacerdotium admittatur, qui non in perpetuum continentiam vitamque cœlibem profiteatur. Hoc decreto per totam Italiam promulgato, crebras litteras ad episcopos Galliarum trans mittebat, præcipiens ut ipsi quoque in suis ecclesiis similiter facerent, atque a contubernio sacerdotum omnes omnino feminas perpetuo anathemate resecarent. Adversus hoc decretum protinus vehementer infremuit tota ¹³²⁸ factio clericorum; hominem plane hereticum et vesani dogmatis esse clamitans, qui oblitus sermonis Domini, quo ait: *Non omnes capiunt hoc verbum; qui potest capere, capiat* (*Math.* XIX, 11, 12); et Apostolus: *Qui se non continet, nubat; melius est enim nubere quam uri* (*I Cor.* VII, 9), violenta exactione homines vivere cogeret ritu angelorum, et dum consuetum cursum naturæ negaret, fornicationi et immunditiæ frena laxaret; quod si pergeret sententiam confirmare, malle se sacerdotium quam conjugium deserere, et tunc visurum eum, cui homines sorderent, unde gubernandis per ecclesiam Dei plebibus angelos comparaturus esset. Nihilominus ille instabat, et assiduis legationibus episcopos omnes socordiæ ac desidii arguebat, et nisi ocius injunctum sibi negocium exequerentur, apostolica censura in eos animadversurum comminabatur. Archiepiscopus Mogontinus sciens non parvo constare operam hanc ut tanto tempore inolitam consuetudinem revelleret ¹³²⁹, atque ad rudimenta nascentis ecclesiæ senescentem jam ¹³³⁰ mundum reformaret, moderatius agebat cum eis; et primo eis in dimidium annum inducias et deliberandi copiam dedit, hortans eos ut, quod necessario faciendum sit, sponte faciant, et tam sibi quam Romano pontifici necessitatem adimant aliquid in eos quod secus sit discernendi. Ad ultimum congregata sinodo in Erpeshfurt ¹³³¹ (363) mense Octobri pressius jam

VARLÆ LECTIONES.

¹³¹² ita 4. ¹³¹³ alloquendum 4. ¹³¹⁴ ephilepsi 4. 5. ¹³¹⁵ deest 5. ¹³¹⁶ an m. an 5. ¹³¹⁷ luther. 1. 4. ¹³¹⁸ maturius — privatis desunt 3. 4. 5. ¹³¹⁹ fidei 4. ¹³²⁰ firmabat 1*. ¹³²¹ casum 4. ¹³²² o. suis 1. ¹³²³ tantam 3. ¹³²⁴ Quia 5. ¹³²⁵ peragendis 5. ¹³²⁶ alemanie 3. 4. ¹³²⁷ autem 4. 5. ¹³²⁸ omnis superscr. tota 3. ¹³²⁹ refelleret 3. ¹³³⁰ jam deest 2b. ¹³³¹ Erpeshfurt 1. Erpeshfurt 4.

NOTÆ.

(361) I. e. forsan conductitius. KR. cf. Adelung Directorium, p. 66.

(362) Concil. Ancyr., can. 10; Neocæs., cap. I; Nicæni I, can. 3; Carth. II, can. 2; Carth. V, can. 3; African., can. 37; Arelat II, c. 2; Aurelian III, c. 2;

Aquisgran. I, c. 6; Wormaciens., c. 9; Moguntin., c. 10; utrumque lib. I, cap. 33; Serar. an. Joann., l. I, p. 510.

(363) Cf. Heine, coll. synodorum Erford., p. 60, sqq.

imminebat, ut, relagata omni tergiversatione, in præsentiarum aut conjugium abjurarent aut sacri altaris ministerio se abdicarent. Multas econtra illi rationes asserebant ¹³³², quibus instantis perurgentisque improbitatem eludere sententiamque cassare niterentur. Cumque adversus apostolicæ sedis auctoritatem, qua se ille ad hanc exactionem præter voluntatem propriam compulsus obtendebat, nihil argumenta, nihil supplicationes precesque ¹³³³ proficerent: egressi tamquam ad consultandum, consilium ineunt ut in sinodum non redeant, sed injussi omnes in domos suas discedant. Nonnulli etiam confusis vocibus clamitabant melius sibi videri ut, in sinodum regressi, ipsum episcopum, priusquam execrabilem adversum ¹³³⁴ eos sententiam promulgaret, cathedra episcopali deturbarent, et merita morte multato, insigne monumentum ad posterum transmitterent, ne quis deinceps successorum ejus talem sacerdotali nomini calumpniam struere temptaret. Cum ad episcopum relatum esset hoc eos machinari, commonitus a suis ut tumultum qui oriebatur matura moderatione præverteret, misit ad eos foras, rogavitque ut sedato pectore in sinodum regrederentur; se, cum primum oportunitas arripisset, Romam missurum, et dominum apostolicum, si qua posset ratione, ab hac sententiæ austeritate deducturum. Postero die admissis in auditorium ¹³³⁵ communiter laicis et clericis, veterem illam de reddendis decimis querelam replicat ¹³³⁶, et quasi nihil bello Saxonico, nihil actum sit conditionibus quibus paulo superius in Gerstingun ¹³³⁷ pax convenerat, de integro Thuringos ¹³³⁸ omnes de injusta decimarum retentione ¹³³⁹ reos addicere molitur, nec recogitat hanc causam originem seminariumque extitisse omnium calamitatum quibus per plures jam annos res publica incommodissime vexabatur. Indigne nimis tulerunt ¹³⁴⁰ hoc Thuringi, utpote qui propter recentem belli successum tumidos adhuc spiritus gerebant, sibique vanissime ¹³⁴¹ persuaserunt quod post triumphatum regem et acceptum gustum audaciæ eorum, nullus deinceps futurus esset episcopus qui eis aliquam super hac re movere molestiam auderet. Primo tamen temperatis responsionibus ei suggerunt, non alia ¹³⁴² se ratione in Gerstingun recuperandæ paci consensisse, quam ut legitima sua a primis diebus statuta rata ¹³⁴³ sibi

A in perpetuum atque inconvulsa manerent. Cum hæc replicando surdis auribus fabulam narrare (364) viderentur, subito efferatam se foras proripiunt, ad arma conclamant, et ad momentum contracta ingenti ¹³⁴⁴ multitudine, in sinodum prorumpunt; et nisi maturius milites episcopi intercessissent et blandiendo rationemque reddendo potius quam repugnando, quoniam viribus impares erant, ferocientis turbæ impetum inhibuissent, in ipsa cathedra episcopali episcopum oppressissent. Ita soluta est sinodus, tam episcopo quam cunctis qui assederant clericis ultima formidine consternatis, et passim per omnes ecclesiæ angulos latebras sibi quærentibus. Statim episcopus ab Erphesfurt ¹³⁴⁵ discedens, reliquam partem anni usque ad epiphaniam in Heiligenstat ¹³⁴⁶ (365) exegit, et per omnes festos dies inter sacra missarum solemnities eos qui sanctam sinodum turbaverant ad pœnitentiam sub episcopali banno evocavit (366).

MLXXV.

Rex nativitatem Domini Argentorati celebravit. Cumque adessent quam plurimi ex principibus, quos ille dedita opera de toto regno ad diem festum evocaverat, habuit eum eis misterium consilii sui, et eos modis omnibus ad instaurandum bellum Saxonicum sollicitabat. Multa in præsens largiebatur, plura in futurum pollicebatur, nullum postremo vel infimæ conditionis, qui modo conficiendis tantis rebus commodus putaretur, relinquebat, quem non dato vicissim et accepto jurejurando fidum sibi et obnoxium faceret; cum ea potissimum pollicitatio omnes ad consentiendum inflecteret, quod sub testificatione jurisjurandi singulis promittebat, si eorum auxilio Saxoniam Thuringiamque recuperasset, quod ipsis utramque provinciam pro arbitrato suo inter ¹³⁴⁷ se partiendam et perpetuo jure possidendam traditurus esset. Ita ira æstuans, nihil quam sanguineorum qui se offenderant malebat. Quod tamen anno ¹³⁴⁸ integro quam maxime dissimulaverat, adeo ut principes Saxonie, quotiens ad eum venissent, magnifice susciperet, et ad absentes pacifica sæpe numero atque honorifica mandata destinaret.

Paucis post diebus Mogontiam venit (*Januar.*), ibique occurrit ei Ruzenorum ¹³⁴⁹ rex, Demetrius (367) nomine, deferens ei inestimabiles divicias in vasis aureis et argenteis et vestibus (368) valde preciosis,

VARIE LECTIONES.

¹³³² afferebant 3. ¹³³³ que deest 2b. ¹³³⁴ adversus 3. et *Nic. de Sygen.* ¹³³⁵ adjutorium 5. corr. auditorium 4. ¹³³⁶ repetit 1°. ¹³³⁷ Gerstingun 3. Gerstingim 4. et *ita infra.* ¹³³⁸ Thuringis 4. ¹³³⁹ detentione 3. ¹³⁴⁰ hoc tul. 3. ¹³⁴¹ deest 2b. ¹³⁴² deest 3. ¹³⁴³ deest 4. ¹³⁴⁴ mult. ingenti 3. ¹³⁴⁵ Erphesfurt 1. Erphesfurt 4. ¹³⁴⁶ Heiligenstat 4. Helingenstadt 3. Helegenstat 1. Heiligenstait *Nic. de Sygen.* ¹³⁴⁷ intra 3. ¹³⁴⁸ a. jam i. 1. ¹³⁴⁹ Ruzzenorum 3. Russenorum 4. et *ita infra.*

NOTÆ.

(364) Cf., supra not. 152.

(365) Heiligenstadt in Eichsfeldia.

(366) *Evocare* videtur nostro fuisse vocabulum solemne in hac re, cum sæpius eo usus sit, sicut hac ipsa columna paulo inferius, et a. 1075 (bis), 1076, 1077.

(367) Demetrius Dlugosso et Theodosio Kiovensi Izaslaus, major natu frater Wsewolodi, audit. Cf.

Gebhardi aquilonales marchiones, p. 56, sqq. *Hist. gen. Abb.*, IV, p. 133, sqq. *Mascov.*, l. c., p. 43, et *Karamsin*, *Hist. Russ.*, vers. germ. II, p. 64, sqq.; et *Ann.*, p. 44, sqq., ann. 88 et 89.(368) Cf. codd. a. 1075, col. 1189. Vestes utroque loco commemoratas *Karamsin* in *Hist. Russ.*, t. II, p. 45, annot. 89 explicat: Stoffe, non Gewänder.

petiitque ut auxilio sibi foret contra fratrem suum, A qui se per vim regno expulisset et regnum tyrannica immanitate occupasset. Missus et protinus a rege Burchardus ¹³⁵⁰ (369), Treverensis ecclesie ¹³⁵¹ præpositus, agere cum illo de injuriis quas fratri intulerat, et commonere ut regno, quod injuste ¹³⁵² invasisset, ultro decederet; alioquin auctoritatem et arma Teutonici regni propediem experturum ¹³⁵³ fore. Is legationi huic propterea oportunus videbatur, quod ille ad quem mittebatur sororem ejus in conjugio habebat, et ipse hac de causa apud regem, ne quid in illum interim gravius decerneretur summis precibus obtinuerat. Ruzenorum rex Dedi ¹³⁵⁴ marchioni Saxonico, cujus ductu eo advenerat, a rege commissus est servandus, donec legati reverterentur.

His diebus contigit graviscandalo Babenbergensis B ecclesie statum labefactari. Herimannus episcopus (370) ecclesiam in honorem ¹³⁵⁵ beati Jacobi Babenberg foris murum propriis impensis extruxerat, ibique clericos 25, scientia, moribus et canonicæ conversationis disciplinis haut obscuros, congregaverat, et eis quæ ad victum vestitumque sufficerent affatim providerat. Cumque is quem congregationi præfecerat morbo præventus diem clausisset extremum, nactus oportunitatem temporis, clericos expulit, et locum ipsum cum omnibus appendiciis suis Egberto ¹³⁵⁶ abbati de Sancto Michaelis tradidit ad ¹³⁵⁷ instituendum illic ordinem monasticum; non offensus crimine aliquo clericorum, cum, ut dixi, honestissime juxta ecclesiasticas ¹³⁵⁸ leges vitam instituerent; sed monasticæ conversationis munditia delectatus, in toto episcopatu suo, si fieri posset, C hanc solam esse vitam cupiebat; zelo quidem Dei, sed non secundum scientiam, sic æmulatus Rachelis pulchritudinem, ut Liæ fecunditatem (*Gen. xxix, 17, 31*) in thalamum cœlestis sponsi non crederet admittebam. Clerici qui expulsi fuerant, graviter ferebant sine causa destitutos se esse stipe ¹³⁵⁹ ecclesiastica, qua alebantur. Clerici quoque majoris ecclesie Babenbergensis tam illorum quam suam vicem dolebant, quod scilicet non sine magna sui ordinis injuria ¹³⁶⁰ tantum episcopus deferret ordini monastico. Igitur junctis ¹³⁶¹ precibus adorti ¹³⁶² sunt eum, obsecrantes per Deum ne his, quibus nullum crimen impingeret, sine legitima discussione et audientia eriperet canonicæ susceptæ ecclesiasticæ sustentationis beneficia, nec sineret eos, destitutos spiritualis militiae D

stipendiis, quibus præterea nihil amplius esset rei familiaris, probro et ostentui fieri sæcularibus; episcopatum Babenbergensem paucas habere congregationes clericorum, et ideo non tam monachis sibi opus esse quam clericis, quorum ipsi solatio diebus solemnibus in processionibus, in susceptione hospitum uterentur ¹³⁶³; præterea ecclesiam, quam noviter extruxisset ¹³⁶⁴, loco celebri in mediis huc et illuc diversantium turbarum fluctibus sitam, nec a majore ecclesia Babenbergensi plus 30 passibus disparatam, multo clericis oportunior esse quam monachis, qui scilicet monachi, cum abhominabiles ¹³⁶⁵ Ægyptiorum immolare jubeantur Domino (*Exod. viii, 26, 27*) Deo suo, secerni a multitudine, et, sicut scriptum est, viam trium dierum ire debeant in solitudinem, ne, si ea quæ colunt et prima ducunt seculares immolent coram oculis eorum, scandalizati ¹³⁶⁶, lapidibus irrisionum suarum obruant et infament sanctam et apostolicam vitam; si Deo familiaris adhæreant monachi tanquam honestior et sublimior portio corporis Christi, non idcirco clericos tanquam membra putrida penitus abscindendos esse ab ecclesia, quia, licet stellæ ab stellis differant in claritate, unam tamen cœli faciem decentissime distinguant sua varietate; et licet membra disparia sint et suis singula functa officiis, concordiam tamen licet dispari famulatu necessitatem expleant unius ejusdemque corporis. Episcopus nec ratione movebatur nec supplicatione, asserens honorem quem deferret monachis in nullo præjudicare clericis, bona autem quæ in usus pauperum proprio labore congessisset, sui juris, sui arbitratus esse, utrum clericis attularet (371) an monachis. Clerici et inopia familiari et indignitate rei vehementer exacerbati, regis et omnium principum regni aures cotidiana proclamatione obtundebant ¹³⁶⁷ (372) pro injuria sua. Cumque nihil usquam opis ¹³⁶⁸, nihil spei esset, versi ad validissimum illud, quod in sancta ¹³⁶⁹ ecclesia ultimæ semper necessitatis unicum esse præsidium consuevit, Romam pergunt, et ¹³⁷⁰ recitata Romano ¹³⁷¹ pontifici per ordinem suæ calamitatis historia, apostolicæ sedis patrocinium contra tanti calumpniatoris violentiam suppliciter implorant. Adest simul tocus cleri Babenbergensis legatio, querelam ingeminant et Romani pontificis patientiam vehementer incusant, cur ecclesiam Dei tam diu sinat hominis heretici commu-

VARIE LECTIONES.

¹³⁵⁰ Burgardus 3. ¹³⁵¹ deest 3. ¹³⁵² deest 3. ¹³⁵³ experturum 4. ¹³⁵⁴ Dedoni 1*. ¹³⁵⁵ honore 3. ¹³⁵⁶ Egbertho 1. Egberdo 4. 5. ¹³⁵⁷ et ad 5. ¹³⁵⁸ l. eccl. 3. ¹³⁵⁹ stipata 4. ¹³⁶⁰ jactura 2. ¹³⁶¹ cuncti 3. ¹³⁶² adorsi 3. 4. 5. ¹³⁶³ niterentur 3. ¹³⁶⁴ extrussisset 4. ¹³⁶⁵ abhominabiles 5. ¹³⁶⁶ scandalizati 3, 4. ¹³⁶⁷ obtendebant 1. ¹³⁶⁸ operis 5. ¹³⁶⁹ ecclesia sancta 5. ¹³⁷⁰ deest 5. ¹³⁷¹ summo 5.

NOTÆ.

(369) Frater Odæ quæ nupsit Swentoslao, Demetrii fratri; cf. Albert. Stad., p. 260; Gebhardi aquilon. march., p. 58 Hist. gen. Abh., IV, p. 134.

(370) Cum multum discrepet Lamberti narratio ab iis quæ in Grægorii papæ hac de re epistolis (1 et

3 libri III.) leguntur, illius fides suspecta videtur Ussermanno. Vid. ejusd. episcopat. Bamberg. p. 41, sqq.

(371) Id est titulum tradere, beneficio dare. KR.

(372) Vid. supra not. 258.

nione ¹³⁷² maculari; qui non ut pastor per ostium, sed ut fur et latro per simoniacam heresim et ingentium pecuniarum profusionem irreperit in ovile ovium; qui apud prædecessorem ejus Nicolaum (373) papam tanti criminis insimulatus, ut dici solet, ignem gladio (374), hoc est heresim perjurio purgaverit; qui cathedam episcopalem et sanctæ prædicationis ministerium, expers ipse omnino litterarum, contra sacros canones impudenter occupasset; qui ante episcopatum cunctis capitalibus criminibus atque omni proborum genere Mogontinæ civitati, in qua nutritus sit, celebrem se spectabilemque fecerit; qui pecuniariam atque usurariam artem, qui a puero sit institutus, postquam cælestium talentorum negociator constitutus sit, multo sollicitius exercent, ita ut abbatias et ecclesias ^B intra ¹³⁷³ diocesim suam sitas, quas læde comparaverit, lædissime vendat, et familiam (375) Babenbergensis ecclesiæ, paulo ante opulentissimam ac bonis ¹³⁷⁴ omnibus florentissimam, ad summam redegerit paupertatem (*Matth.* vii, 5); quia nunc super omnia mala sua, ut in vestimentis ovium liberius lupinam exercent feritatem et facilius illudat simplicium innocentiam, transfiguratus in angelum lucis angelus satanæ (*II Cor.* xi, 14) clericos absque ulla discussione de ecclesiis suis ejiciat, atque omnibus in quibus possit locis vitam monasticam, non tam amator religionis quam subdolos ¹³⁷⁵ simulator, instituat. Postremo per Deum omnipotentem exorant ut, tandem aliquando expergefactus, Simon Petrus baculum pastoralis zeli exerat contra lupum improbe rapientem et dispergentem oves (*Joan.* x, 12) Dei; et Simonem magum (*Act.* viii, 9, 18), iterum in ecclesia Dei nummulariorum mensas (*Matth.* xxi, 12) et æra proponentem, cum pecunia sua mittat in perditionem. Romanus pontifex jam pridem eum a sacri altaris ministerio suspenderat. Præsenti autem relatione efferatus, absque dilatione excommunicavit eum, ea scilicet ex causa quod, de gravissimis criminibus jam olim accusatus et ut causam diceret crebro per biennium Romam evocatus, venire contempsisset. Clericis quoque, qui se per calumpniam expulsos querebantur, ecclesiam suam restitui præcepit, et destinatis ad clerum Babenbergensem litteris mandavit ut se a communionem illius abstinerent, contestatus quam sancte, quod, si ¹³⁷⁶ communionem aliquando, at ¹³⁷⁷ pontificatum, quem ^D contra ecclesiasticas leges invasisset, numquam deinceps se vivo recepturus foret (376). Quod ubi clericis Babenbergensibus legati sui retulerunt, et

A iram veterem armavit tantæ pollicitationis fiducia. Occultata interim apostolicæ sedis legatione, mittunt ad episcopum, qui tunc temporis Babenberg consistebat, eique denunciant ut quantocius de urbe discedat; non posse cum ultra sibi episcopum esse, quoniam et episcopatum per simoniacam heresim contra ecclesiasticas sanctiones cœmisset, et eum administrare, ignarus omnino litterarum, non posset. Atrocissimæ per se legationi adjuncta est gravis contumelia. Adolescens quidam ex numero clericorum, et animis ferox et ætate, versiculum brevem ex psalterio proposuit: *Hujus, inquit, capituli non mysticum sensum, non allegoricam significationem, sed verbum ex verbo fidus interpret si mihi recte explicaveris, ego te omni quæstione liberatum, cunctis criminibus quibus te impetimus, absolutum, dignissimum plane episcopatu pronuntiabo...* Ille insolita re attonitus, cum quid hoc esset, unde nova hæc et inusitata mitium antehac clericorum asperitas procederet, turbulentus sciscitaretur, et dictis atrocibus responsa atrociora redderet, repente in medium procedunt legati sedis apostolicæ et, præter litteras quas manibus præferunt, viva voce ei ex nomine Romani pontificis denunciant ut nullum deinceps pontificalis officii jus potestatemque habeat, sciatque se apostolicæ excommunicationis gladio de corpore universalis ecclesiæ præcisum ¹³⁷⁸ esse, propterea quod objectum sibi crimen simoniacæ hæresos, totiens apostolicis epistolis Romam evocatus, purgare distulisset. Præcipiunt etiam clericis Babenbergensibus, ut nullum ultra ei tamquam episcopo honorem reverentiamque deferant, sed ab ejus communionem omni modo ¹³⁷⁹ se abstineant, ne deprehensi tamquam ecclesiasticæ sanctionis transgressores, similem cum eo sortiantur ¹³⁸⁰ excommunicationis vindictam. Ibi primum episcopus circumventum se fraude clericorum suorum advertit. Quibus acriter insistentibus ut quantocius episcopatu abdicatus abscederet, cum nulla ratione satisfacere posset, asserentque sub testificatione nominis divini nullum se in ecclesia opus Dei acturos fore, ipso in ea persistente: incertus confususque animi misit ad episcopum Mogontinum, fidissimum sibi amicum, quem multis sæpe beneficiis privatim et publice sibi devinxisset, quique omnium quæ in adquirendo vel administrando episcopatu gessisset, conscius sibi particepsque extitisset, rogavitque ut quam citissime veniret, et tumultuantem intestinis simultatibus clerum quoquo posset modo comperceret. Ille nihil moratus affuit, egitque, ut rogabatur, cum clericis, ne obliiti pudoris ac modestiæ

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁷² communione 4. ¹³⁷³ inter 4. ¹³⁷⁴ o. bonis 3. ¹³⁷⁵ sudolus 5. ¹³⁷⁶ deletum 3. ¹³⁷⁷ aut 3. ¹³⁷⁸ prescisum 3. ¹³⁷⁹ omnino 4. ¹³⁸⁰ exc. sort. 4.

NOTÆ.

(373) Alexandrum potius; vid Ussem., l. c., p. 41.

(374) Vide supra not. 177.

(375) Cf. Furth ministerialem, p. 59.

(376) Litteras ipsas exhibent Harduini Concil., I, VI, p. 1; Epist. Gregor. VII lib. i, 84; II, 75; III, 1, 3.

suæ, in episcopum suum, quem propter Deum patris loco venerari debuissent, sine causa exardescerent, cum eos nec dicto nec facto, quod juste in querelam vocare possent, sciens provocasset, vel si quid quod eos læderet forte inscius admisisset, se cognitore atque arbitro paratus esset quovis modo satisfacere offensis; parcerent, si minus ejus innocentiae, at honori atque existimationi propriae, ne ad contempnendos episcopos suos ceteri per orbem terrarum clerici hoc animarentur exemplo, et rebellionis atque contumaciae pestilens hic morbus, sumpto a Babenbergensibus initio ¹³⁸¹, totum infligeret corpus gregis dominici. Nihil illi placationis, nihil laxamenti admittentes, gravissimis eum conviciis confutarunt, justissime ¹³⁸² dicentes, in eum quoque apostolicæ excommunicationis anathema ¹³⁸³ procedere debuisse ¹³⁸⁴, qui hominem omnibus probris infamatum et nihil in moribus, nihil in scientia dignum sacerdotio afferentem, per simoniacam heresim episcopum ordinasset; nec ad excusandas accusationes ¹³⁸⁵ in peccatis obtendere posse ignorantiam, cum actus ejus omemque vitæ institutionem tamquam qui in laribus suis diu familiarissime observatus sit, optime cognovisset: et omnibus quæ in coemendo episcopatu acta sint medius ipse atque intimus interfuisset. Videns archiepiscopus, obstinatos in contentione clericos nulla ratione mitigari ¹³⁸⁶ posse, ne quid pro amico suo intactum intemptatumque relinqueret, assumpto eo, Romam ire statuit, sperans Romanum pontificem vel pecunia vel supplicatione expugnari posse, ut eum crimine atque anathemate absolveret. Sed inter eundem reputans haut satis ¹³⁸⁷ tutum esse, ut eum, non prius explorato Romani pontificis animo, Romam perduceret, suasit ei, in extrinsecis ecclesiæ Babenbergensibus redditum suum præstolari; et ipse cum paucis, ut instituerat, concitus Romam contendit. Quo dum venisset, vix et ægre ut a Romano pontifice in communionem susciperetur obtinuit, et, qui alienis ¹³⁸⁸ criminibus patronum se paraverat, ipse de propriis insimulatus, quod Babenbergensem ¹³⁸⁹ episcopum per simoniacam heresim sciens ordinasset, pene gradus sui periculum incurrerat. Ad ultimum discedenti jussum est ut ab ejus communione omnino ¹³⁹⁰ abstinere, et

A promulgatam adversus eum apostolicæ excommunicationis sententiam omnibus Teutonici regni principibus notam faceret, et, cum primum conficienda rei temporis oportunitas arrisisset, alium pro eo Babenbergensibus episcopum ordinaret. Quod ubi Babenbergensi episcopo compertum est, nullam deinceps spem sibi-reliquam nisi in clementia Romani pontificis fore ratus, conductis qui causam suam apud sedem apostolicam dicendi arte tuerentur, Romam perrexit. Sed Romani pontificis constantia et invictus adversus avariciam animus omnia excludebat argumenta humanæ fallaciæ. Multis lacrymis, multis supplicationibus, multis ¹³⁹¹ rethorica arte compositis disceptationibus, vix hoc solum obtinuit, ut ea conditione anathemate absolveretur, quatenus, ubi primum ¹³⁹² in patriam redisset, monasterium ingrederetur, atque ibi deinceps, a cunctis in perpetuum seculi actibus feriatu, scandalizatam sua ambitione Ecclesiam digna satisfactione defleret (377). Ita regressus in patriam, cum jussa Romani pontificis retulisset ad milites suos, quibus se multa largitione admodum popularem acceptumque fecerat, vehementer restiterunt ¹³⁹³, indignissimum fore dicentes et nulla retro majorum memoria in ecclesiis Galliarum hoc accidisse, ut sine publica audientia et canonica discussione, quod nec infimis quidem gradibus competeret, episcopus deponeretur; non hanc privatam illius esse injuriam, ad communem potius spectare contumeliam omnium, qui tuendæ Babenbergensium ecclesiæ dignitati operam suam deberent et ejus episcopo sub jurejurando fidem dixissent; et ideo extrema omnia prius se ¹³⁹⁴ experturos esse, quam servatum ad sua tempora illius ecclesiæ honorem sinerent fœdissimo hoc exemplo contaminari. His ille promissis animatus, neglecto Romani pontificis decreto, Babenberg rediit, ibique 4 vel 5 ebdomadas commoratus, præter altaris officium, in ceteris omnibus, quæ scilicet ad exteriorem episcopii administrationem pertinebant, nullo modo jure suo cedebat, irritam reputans excommunicationem, quam non canonice in se promulgatam cavillabatur. Quibus diebus in civitate Babenbergensi nullum publice actum est opus Dei, clericis refugientibus atque omnino execrantibus communionem ejus. Ceteram ¹³⁹⁵ ejus anni partem in extrinsecis

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁸¹ exemplo vel i. 3. ¹³⁸² i. d. *desunt* 3. ¹³⁸³ pena 3. ¹³⁸⁴ debuisset. 1. ¹³⁸⁵ ita 1* excusationes 1. 3. 4. 5. ¹³⁸⁶ mitigare 4. ¹³⁸⁷ *deest* 3. ¹³⁸⁸ in a. 1. ¹³⁸⁹ babengersem 5. ¹³⁹⁰ omni modo 1. 5? ¹³⁹¹ multis r. a. c. d. *desunt* 3. ¹³⁹² *deest* 4. ¹³⁹³ restituere 4. ¹³⁹⁴ *deest* 4. ¹³⁹⁵ Certam. 3.

NOTÆ.

(377) Scilicet Hermannum Bambergensem anno superiori Gregorius officio ad tempus abstinere jussit. Hoc vero, qui post Domini Natalem 1075 fuit, variorum capitum a clero Bambergensi accusatum gravibus anathematum religionibus involvit, et ipsa muneris gerendi potestate in perpetuum exiit; de quo, præter Lambertum, vide litteras quas ad clerum ille Bambergensem xii Kalend. Maii et xiii Kalend. Augusti dedit, in diplomatum Bambergensium codicillo Appendice, n. 34 et 33. Sacrorum interdicio subditum ac dignitate depulsum litteris

Laurenti xiii Kalend. Aug. datis (quas l. d., n. 35 legas) Sifrido significavit, simulque præcepit ut id sedis Moguntinæ suffraganeis notum faceret, ac Ecclesiæ Bambergensi alium præficeret ordinaretque pastorem. Hermannus hac pontificis sententia percusso ædis cathedralis canonici reverentiam denegabant, ac ut quantocius urbe et episcopio excederet, acriter satis exigebant. Quo factum ut, has dejectus in angustias, Sifridum rogaret ne miserum sua destitueret ope, sed quamprimum Bambergam veniret; quod et ille sine mora fecit.

Babenbergensis ecclesie possessionibus, militum suorum presidio fultus, exegit. Verum neque rex neque episcopus, neque alius quisquam qui sanum saperet, ei communicare volebat.

Rex pascha Wormacie celebravit (Apr. 5). Quo dum ad salutandum eum quidam, ex principibus Saxonie pergere instituissent, missi obviam eis legati denunciaverunt ut ocius in sua redirent, alioquin haut tuto visuros esse faciem regis, quem post tam graves contumelias digna adhuc satisfactione non placassent ¹³⁹⁶. Ibi primo malum, quod cervicibus impendebat, adverterunt. Rex, omnibus que bello administrando necessaria erant aflatim provis ¹³⁹⁷ jam et instructis, solemn ¹³⁹⁸ edicto cunctis qui in regno suo erant expeditionem indixit in Saxoniam; diemque et locum statuit coadunandi exercitus videlicet 6 Idus Junii, in possessione Hervedensis monasterii in loco ¹³⁹⁸ qui dicitur Bredingin ¹³⁹⁹. Misit etiam legatos ad Saxones, qui tunc ineundi consilii gratia frequentes Goslarum conveniant, dicere eis, memorem se gravium injuriarum violatę regię majestatis, et turpis fugę qua extremo in periculo vitę consulere coactus fuisset; nec se cunctis generaliter Saxonibus crimen hoc intendere; paucos fuisse principes, qui imperitam multitudinem et naturali levitate semper novarum rerum avidam hac ¹⁴⁰⁰ rabie inflammassent; ab his concitatę seditionis et turbatę rei publicę pœnam se, quoniam legibus non potuerit, armata manu exacturum ¹⁴⁰¹; proinde rogare se ceteros et sub interminatione gratię suę ¹⁴⁰² præcipere ne hostes publicos armis aut opibus tueantur; si obediant, veniam se eis dare veteris culpę, quod tam inusitati facinoris socii participesque antehac extitissent sin autem, excusatione deinceps non habituros esse peccati quod scientes præmoniti que admisissent. Ad hæc Saxones: *Gratis* ¹⁴⁰³, aiebant, *habemus legationem; et nisi principes nostri de omnibus que objiciuntur juxta magnificentiam regiam ei satisfacere spondeant eos sine mora vel captos et in vincula conjectos* ¹⁴⁰⁴ *ejus examini reservabimus. vel in favillam redactis omnibus que ad eos pertinent, Saxoniam procul effugabimus. Quod si justis et regio nomine dignis conditionibus parati sunt vel objecta purgare vel que peccaverint expiare, oramus et per Deum obtestamur ut honori potius suo quam iracundię consulat, nec ante publicam principum ceterorum audientiam et legitimam discussionem aliquid in eos. quod sed non deceat, decernat; diem potus statuatur, locum designet, copiam det tuto coram*

A *veniendi et tuto causam dicendi, ut secundum palatinas leges (378) justa examinatione habita, vel puniat convictos vel absolvat innocentes. Quod si ira immoderatio nulla admittit satisfactionem, nec alio pacto quam sanguine principum nostrorum restinguatur poterit, quid prodest ambiguis responsionibus sententias involvere? Extremę* ¹⁴⁰⁵ *impietatis fore judicamus, ut principes nostros deseramus et eos pro nobis jugulandos objiciamus quot haut dubie scimus nullo privato odio vet gratia, sed sola* ¹⁴⁰⁶ *tuendę salutis nostrę et vindicandę libertatis nostrę causa, contra regem arma sumpsisse. Quapropter id supplices petimus, ut eadem nobis et illis venia concedatur admisę præsumptionis, aut si nulla supplicationum victima expiari potest quod fecimus, eodem in nos et illos supplicio animadvertatur* ¹⁴⁰⁷. Tunc Bucco Halberstensis episcopus, Wezel ¹⁴⁰⁸ archiepiscopus Magadaburgensis, Magnus dux Saxonie, Otto dux quondam Bajoarię, et ceteri principes quos rex specialiter tam truculenta comminatione impetebat, dixerunt nequaquam se sibi conscios esse quod pacem que anno prior ¹⁴⁰⁹ in Gerstingun convenerat, facto aliquo vel dicto violassent. Nam si rex instinctu eorum vel consilio factum suspicaretur ut ecclesia in Hartesburc ¹³¹⁰ incenderetur, thesauri ¹⁴¹¹ diriperentur, corpora sepulchris eicerentur, aut aliud aliquid contra statutum illius conventionis perpetraretur: paratos se esse ut quavis ¹⁴¹² conditione, quam modo ceteri principes regni æquam judicassent, crimen refellerent et innocentiam suam assererent; insuper ipsam ecclesiam propriis impensis ambitiosius quam fuerat instaurarent ¹⁴¹³, amplioribus ornamentis excolerent; omnia etiam, que ineptum vulgus, maligno spiritu suscitatum, ausu nefario infregisset, diripisset, temerasset, multiplicius restituerent: super hæc omnia auri et argenti et prædiorum suorum, quantum salvo pudore suo et regni ¹⁴¹⁴ majestate accipere vellet, promptamente darent, dummodo in gratiam rediret, et gladium, quem in cervices eorum et in eversionem totius Saxonie iratus extenderat, placatus remitteret in vaginam. (April. Mai.) Quod si obstinatum adversus omnes preces et supplicationes animum gereret, se deinceps contra eum nec arma laturos nec aciem instructuros sed nudis pedibus venienti obviam processuros, et sententiam, quamcumque vel iratus dictasset, porrecto jugulo excepturos. In hæc verba nuncios regis dimiserunt, et ipsi protinus suos eadem ad eum ¹³¹⁵ responsa deferentes destinarunt. Quos ubi rex advenire comperit præcepit ut nulla ra-

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁹⁶ placuissent 4. ¹³⁹⁷ promissis 5. ¹³⁹⁸ locum 3. ¹³⁹⁹ Dredingen 1. 4. 5. ¹⁴⁰⁰ ac 4. ¹⁴⁰¹ coacturum 4. eos acturum 5. ¹⁴⁰² sua 3. ¹⁴⁰³ gravissimam 1. 4. ? ¹⁴⁰⁴ deest 4. ¹⁴⁰⁵ Exrema 3. ¹⁴⁰⁶ sole 4. ¹⁴⁰⁷ animadvertat 4. ¹⁴⁰⁸ Wezil 3. ¹⁴⁰⁹ Gerstungun 3. *semper.* ¹⁸¹⁰ Hartesburg. 1. 4. 5. ¹⁴¹¹ thes. — eicerentur *desunt* 3. ¹⁴¹² quavis 5. ¹⁴¹³ insuper ipsam ecclesiam *repetit* 4. ¹⁴¹⁴ regia 3. ¹⁴¹⁵ r. ad eum 3.

NOTE.

(378) Mihi quidem non tam leges scriptę esse videntur, quam receptę consuetudines usus fori, in

dijudicandis causis principum, quod in palatio sive coram rege judicio parium ex legibus fieri debuit. KR.

ione in conspectum suum admitterentur, mandavitque eis per occultos indices ¹⁴¹⁶ ut quantocius recederent, nec se oculis ejus, cui contumeliam fecissent, sic temere ingererent; alioquin regia censura coerciturum se hostes publicos et insidiatores regni, qui sub pretextu legationis mendacia sua per populum sererent ad sollicitandos animos principum et expeditionem suam impediendam. Ita legati sine effectu reversi sunt. Iterum alios atque alios miserunt; sed eodem omnes rigore obfirmatas contra se tam fores quam aures regias invenerunt. Semel cum unus legatorum, captata loci et temporis opportunitate, se improvisus in conspectum regis proripuisset, et quæ in mandatis habebat proloqui cœpisset, vix ad primum sermonis exordium dato silentio statim cum gravi indignatione rejectus est, et cum ab Oudarico ¹⁴¹⁷, quodam regio satellite, in cratium servandus abductus vel potius abreptus fuisset, proximo ¹⁴¹⁸ mane, elusis custodibus, vix vita comite effugit.

Dehinc crebris legationibus adorti ducem Rudolfum ¹⁴¹⁹, ducem Berhtoldum ¹⁴²⁰, ducem Gozelonem et ceteros principes, quos superiore bello conjurationis socios habuerant, fidem implorant, fœderis quod pepigissent ¹⁴²¹ (279) admonent, obtestanturque ¹⁴²² per Deum, per cujus nomen in unius ejusdemque ¹⁴²³ militiæ sacramenta jurassent ut ¹⁴²⁴ assint periclitantibus, et sicut prius gerendo bello favorem suum, ita nunc reparandæ paci, quoniam eos belli pœniteat, auxilium consiliumque suum non subtrahant. Sed regis prudentia, qua supra ¹⁴²⁵ ætatem suam mirum in modum callebat, omnia sepserat omnes vias, omnes aditus obstruxerat. Siquidem a cunctis principibus suis jusjurandum acceperat, quod nullas eorum legationes se inconsulto susciperent, quod eos nec armis publice nec consiliis secreto tutarentur, nec sibi pro eis preces aliquando supplicationesque deferrent, donec se acceptæ ab eis ignominie maculam digna animadversione eluisse ¹⁴²⁶ ipse iudex testisque fateretur. Ita quocumque intendissent, quamcumque viam pertemptassent, omnia obfirmata, implicata, impedita repererunt.

Exin ¹⁴²⁷ crebra per Saxoniam Thuringiamque conventicula faciunt, quid ¹⁴²⁸ facto opus sit consulunt; discussis et ventilatis omnibus quæ tanto malo remedium aliquod polliceri videbantur, cum

A nulla usquam humani auxilii spes eluceret, statuunt unanimiter a Deo sibi deinceps quærendum esse subsidium, qui solus tam obstinatam regis ferocitatem emollire et rem implicitam expedire queat ¹⁴²⁹, Jubent ergo ut per totam Saxoniam et Thuringiam depositis cultioribus indumentis, ¹⁴³⁰ sacco et lanceis vestiantur ¹⁴³¹, cibo et potu statutis diebus abstineant sumptus ¹⁴³² in pauperes pro sua quisque re familiari conferant, et, per ecclesias nudis pedibus discurrentes, Deum communi lamentatione deprecantur ut manum suam, quæ ¹⁴³³, humano ubique cessante adiutorio, sola jam possit opitulari, undique conclusis ad ereptionem eorum extendat. Præterea placet ut die quo regis exercitus juxta publicam indictionem in Bredingen ¹⁴³⁴ coadunandus ¹⁴³⁵ conveniret, ipsi in loco qui dicitur Lupezen ¹⁴³⁶ (380) sex milibus ab eis disparati, castra locarent, et, iterum atque iterum repetitis supplicationibus aures ejus et principum ejus obtundentes, si evincerent, gratias Deo; sin autem in eodem loco venientem præstolati. collatis signis, æquissimo judici Deo rem committerent.

Superveniunt etiam hic Luticiorum, hinc Polonorum ¹⁴³⁷ nuncii, suam utrique operam, socias manu et pares, ad cuncta quæ belli artibus transigenda sint, animos pollicentes; et quod parati sint, die quem ¹⁴³⁸ Saxones designaverint, armatorum copias quam maximas in Saxoniam mittere, vel ¹⁴³⁹, si hoc malint, contra Danos et alias gentes quas vulgatum erat ad irruptionem Saxonie a rege sollicitatas esse, stationes ¹⁴⁴⁰ jugesque excubias agant, ut hac parte sollicitudinis exonerent alias occupatos. Hoc nuncio paululum creatis animis, digressi, quantum temporis supereratusque ad diem coadunandi exercitus, in jejuniis et vigiliis exigunt. ecclesias indefessi obsidunt, in cinere volutantur et cilicio, noctes perinde ac dies precibus insumunt, nullum postremo religionis genus, quod ad placandum Deum ecclesiastica traditione comparatum sit, prætermittunt. Sed ira Dei, quæ in eos exarserat, major erat quam ut lacrimis restingui, hostiis et muneribus mitigari posset ¹⁴⁴¹

Rex pentecosten Wormaciæ cum paucis celebravit (*Mai.* 24), principibus in præparationem militis singulis privata sollicitudine occupatis. Statuta ¹⁴⁴² die venit in Bredingen (*Jun.*) cum infinita multitudine, planeque omnium unanimi consensu constitit

VARLÆ LECTIONES.

¹⁴¹⁶ iudices 4. ¹⁴¹⁷ Vdalr. omnes. ¹⁴¹⁸ primo 3. ¹⁴¹⁹ Rudolfum omnes. ¹⁴²⁰ Berhtoldum 1.3.4. ¹⁴²¹ pepigissent 3. ¹⁴²² que deest 3. ¹⁴²³ que deest 4. ¹⁴²⁴ at 4. ¹⁴²⁵ super 4. ¹⁴²⁶ eluisset 4. ¹⁴²⁷ Exinde 4. ¹⁴²⁸ quod 5. ¹⁴²⁹ quant 5. ¹⁴³⁰ vestimentis superscr. indu 3. ¹⁴³¹ induantur superscr. vestiantur 4. ¹⁴³² sumptos 3. ¹⁴³³ quam 3. qui 5. ¹⁴³⁴ iia. h. l. omnes. ¹⁴³⁵ coadunatus 1°. ¹⁴³⁶ Lupezen 4. ¹⁴³⁷ Polonorum 3. ¹⁴³⁸ quam 3. ¹⁴³⁹ Sed 4. ¹⁴⁴⁰ deest 3. ¹⁴⁴¹ potuisset superscr. posset 4. ¹⁴⁴² Statuta—multitudine desunt 3. 4. 5.

NOTE.

(379) Virgil., *Æn.* x, 962.

(380) Gross-et Wenigenlupniz (Luppeniz) inter Eipensach et Langensalza: cf. Wersebe uber die

Vertheileng Thuringens, etc., II, p. 140, sqq., n. n. 262, 263.

quam retro majorum memoria tantum
 , tam fortem, tam militariter instructum,
 Teutonico a quoquam rege contractum
 icquid in regno episcoporum erat, quic-
 m, quicquid comitum, quicquid ecclesia-
 ut secularium dignitatum, omnes summa
 ope in hoc bellum enisi convenerant.
 reus, nisi quem forte gravi admodum et
 explicabilis necessitas excusasset, aberat,
 Coloniensis, causatus ¹⁴⁴³ impium fore si
 s quæ oppressura esset fratrem suum Ma-
 nsem episcopum et consobrinum suum
 ansem ¹⁴⁴⁴ episcopum spectator adesset,
 n impetraverat, haut gravate hoc conce-
 , eo quod post primam defectionem invi-
 der eum suspectumque ¹⁴⁴⁵ habuisset. Leo-
⁶ episcopus, vir præter decrepitam æta-
 etiam ægritudine exhaustus, reginam in-
 vandam suscepit, et hac occasione ipse
 militia defungebatur. Uterque tamen mili-
 nplissimo numero transmisit. Dux quoque
 a aderat, tanto stipatus agmine, ut se so-
 Saxonico sufficere posse, vana spe elusus,
 ur. Wideradus abbas Fuldensis, præter
 neunte ætate uno pede graviter claudica-
 per biennium ita paralisis dissolutus erat,
 aculo aut ministrorum humeris innixus
 progredi posset. Eum tamen nec tam mo-
 do excusare poterat a militia, id potissi-
 ante rege ut omnium principum suorum
 fascibus quæ maxime insignem faceret
 rem. Cumque ad locum coadunandi exer-
 entissima ætate vehiculo sedens pergeret,
 ircumfusæ multitudinis et vi concitati pul-
 catus, pene spiritum exalaverat. Relatus
 terium, a stupore quidem mentis post pau-
 piravit, nullum tamen ultra verbum pro-
 nit, atque ita deinceps per 6 ebdomadas
 a corporis molestia decoctus, 17 Kalendas
 humanis rebus exemptus est. Vir plane
 in Deum fidei, suis tamen omnibus admo-
 sus, propterea quod in diebus ejus Ful-
 nen multis calamitatibus vehementer attri-
 ene omnino oblitteratum fuisset. Sed ad
 unde degressi sumus, redeamus.

rege exploratores speculari exercitum
¹⁴⁴⁷, retulerunt eos, multitudine et armis
 ares, cetero belli apparatu etiam superio-
 opes multas et sufficientes in longum quo-

que tempus sumptus convexisse : nihil permotos
 tantorum hostium adventu, in proximo castra lo-
 casse ; post laborem itineris otioso jam animo, fi-
 xis ¹⁴⁴⁸ tentoriis, recreando corpori indulgere ; hoc
 statuisse, ut legatos supplices de pace mittant, si
 non impetrent, æquo certamine adorianur venien-
 tes. Facile et contemptim ¹⁴⁴⁹ hoc auditum est ab
 his qui cum rege erant, passim jactantibus nec
 ferreas vel ¹⁴⁵⁰ adamantinas acies multitudini ¹⁴⁵¹ et
 virtuti suæ inexpugnabiles fore secum esse militem
 lectissimum, qui in faciendis stipendiis ætatem exe-
 gisset, quem singuli principes, diligenti delectu ¹⁴⁵²
 habito, de toto orbe exquisissent ; illinc vulgus esse
 ineptum, agriculturæ potius quam militiæ assuetum,
 quod non animo militari sed principum terrore
 coactum, contra mores et instituta sua in aciem
 processisset, et ideo non expectaturum ut commisso
 certamine comminus stricto ense feriret et feriretur,
 sed ante commissum prælium solo concurrentis
 exercitu strepitu et clamore terrendum fugandum
 et fundendum esse ¹⁴⁵³. Rex non tam metuebat
 ne prælio quam ne supplicatione vinceretur, neu
 principes sui eis bellum inferre irreligiosum ¹⁴⁵⁴ du-
 cerent qui se ad quascumque condiciones pacatis-
 simos ¹⁴⁵⁵ præberent, et ignominie suæ vindicta,
 quia nihil ardentius cupiebat, e manibus sibi rapere-
 tur. Hoc præcavens, quam maxime satagebat ut
 ante exercitus committerent, quam legati Saxonum
 pacem postulaturi venirent ; plurimum in hoc ipsum
 annitente ¹⁴⁵⁶ duce Suevorum Ruodolfo, propterea
 quod, anno priore regnum affectasse infamatus,
 suspicionem hanc novis erga regem studiis abster-
 gere cupidissime volebat (381).

Profectus rex de Breidingin ¹⁴⁵⁷, die prima venit
 in Elenen (382). Sequenti die præcipitato nimium
 gradu duorum pene dierum iter confecit ¹⁴⁵⁷, atque
 in Beringe (383) castra posuit (*Jun.* 8), haut multo
 a Saxonibus intervallo. Jam, fixis ¹⁴⁵⁸ tentoriis, sin-
 guli quæ exhaustit lassitudine corporibus necessa-
 ria forent circumquaque dispersi providebant, rex
 etiam refrigerandi gratia se in lectum reclinaverat,
 cum subito dux Ruodolfus ingrediens nunciat Saxo-
 nes brevissimo spacio abesse, et, ineertum negligentes
 an ignaros advenientium hostium, inter epulas
 et pocula ineptis lascivire lusibus, quasi ¹⁴⁵⁹ ved ad
 punctum temporis inultum habeant quod sumpta
 contra rem publicam leges majorum arma sic
 improbe conspectibus regis ¹⁴⁶¹ invexissent ; igno-
 miniam hanc Teutonici regni nullis deinceps seculis

VARIÆ LECTIONES.

satur 5. ¹⁴⁴⁴ Halberstadensem 4. 5. ¹⁴⁴⁵ susceptumque 5. ¹⁴⁴⁶ Lediensis 5. ¹⁴⁴⁸ Saxonum tum
 cum 5. ¹⁴⁴⁸ Facile in contemptum hoc 5. ¹⁴⁵⁰ nec 4. ¹⁴⁵¹ m. sue et v. 5. ¹⁴⁵² Saxonum tum
¹⁴⁵³ esset 1. ¹⁴⁵⁴ religiosum 1. ¹⁴⁵⁵ paratissimos ed. 3 *Krase*. ¹⁴⁵⁶ annuente 4. ¹⁴⁵⁷ Breidingen
 gem 1. 5. ¹⁴⁵⁸ fecit 4. ¹⁴⁵⁹ suis 3. ¹⁴⁶⁰ qui si 1. ¹⁴⁶¹ regis sic inv. 5.

NOTÆ.

Gerbert de Rudolpho Suev., p. 30.

berellen est pagus in præfectura Meinin-
 zungen, ubique a ditone Isenacensi cia-
 terellen pagus ad præfecturam Isenacen-

sem spectans.

(283) Grossen-, Wolfs- et OEster-Behringen in
 præfectura Gotha ducatus Sax. Goth., sed ultimi
 etiam pagi pars ad ducatum Isenacensem pertinet.

abolendam esse; placere sibi, cum adhuc major pars supersit diei ut acies instruat, prælium committatur, vel, si prælium detrectantes intra castra se tutentur, ipsa castra admoto exercitu expugnentur. Rex ei pronus in terram gratias agit, et hujus beneficii quoad vivat numquam se immemorem futurum, Deo in testimonium ascito, pollicetur. Itæ ambo se tentorio proripiunt. Dato ad pugnam signo, ocius omnes assunt; longe lateque [patentes] campos occupant; singuli duces suas seorsum legiones instruunt. Et quia nec situs loci nec multitudo patiebatur ut uno eodemque tempore omnibus una fieret manus conserendi copia, datum negocium est duci Ruodolfo ut ipse cum suis prima acie confligeret, peculiari scilicet Suevorum privilegio (384), quibus ab antiquis jam diebus lege latum est ut in omni expeditione regis Teutonici ipsi exercitum præcedere et primi committere debeant. Ceteris jussum ut, propter assistentes, pugnantibus, prout res posceret, auxilio concurrerent. Rex in quinta erat legione, quam ex lectissimis et erga se admodum spectatæ fidei juvenibus stipatam ornatissimamque instituerat (386). Ita paulatim servatis ordinibus ad castra Saxonum procedunt.

Saxones, qui sibi stultissime persuaserant spacium illud quo a rege aberant, vix ab equite expedito, nedum ab exercitu sarcinis aliisque impedimenti implicato, uno die transmitti posse, nihil minus quam regem eo die ad se perventurum suspicabantur; ideoque, vanæ securitate resoluti, omne studium ab armis ad curam corporum verterant; cum repente conspicantur cælum pulvere obtectum, exercitum, super arenam maris innumerabilem, totam adjacentis campi latitudinem instar locustarum occupasse, et fere jam emenso quod in medio erat spacio, ad ipsa castra opprimenda, nisi maturent egredi, citato paululum gradu properare. Inopinata re trepidi, et se invicem inertiae, quod hostem non prævidissent, incusantes, protinus sublatis in cælum vocibus conclamant,

arma rapiunt, portis prorumpunt. Pauci lorice corpora muniunt, ceteri, dum morarum impatientes ruunt, nec vestes, quibus se paulo ante largiori otio indulgentes exuerant, resumere meminerunt. Nullus alterum cunctantem operitur, sed singuli passim, prout ocius seriusve arma expedierant, accurrunt. Quam plurimi etiam trans fluvium Unstrut longius metati, prius infeliciter gestæ rei quam committendi certaminis nuncium acceperunt. Nec legiones ordinare angustia temporis sinebat, nec militem adhortari, nec castra consuetis stationibus munire, nec aliud quicquam facere, quod militaris disciplinæ solemnitas exigebat. Repentius regis adventus omnia præverterat. Vix tandem ex illa trepidatione resumpto spiritu, cum in globum densissimum tumultuaria se statione stipassent, non expectato signo, ut consuetudo est pugnantibus, equis subdunt calcaria, et summo nisu præcipientes feruntur in adversarios, aut procul ab Hohenburg (386). Nec impetum sustinere vel ad horam Suevi potuissent, nisi loco motis jamque pedem retro ferentibus dux Welf cum exercitu Bajoarico concurrisset. Prima certaminis procella hastas et lanceas consumpsit; reliquam partem gladiis, qua pugnandi arte plurimum excellit miles Saxonicus, peragunt, præcincti singuli duobus vel tribus gladiis; tantaque vi, tanta ferocitate, tanta feriendi calliditate grassantur, ut hostibus etiam non minus admirationi quam terrori essent. Ibi Ernst marchio Bajoarium, vir in regno clarissimus et multis sæpe adversum Ungarios victoriis insignis graviter vulneratus est, et, cum in castra semivivus relatus fuisset, postero die expiravit. Ibi Engilbertus comes, ibi duo filii Eberhardi comitis de Ellenburg (387), ibi quam plurimi nobiles ex Suevis, quam plurimi ex Bajoariis corruerunt; paucique admodum sine vulneribus prælio excesserunt. Ruodolfus dux multis sæpe gladiis impetitus, quamquam tenacissimæ lorice præsidio ictus omnes frustraretur, multis tamen ex assidua contusione membrorum affectus est incommodis (388). In exercitu Saxonico

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁶¹ inter 4. ¹⁴⁶² q. v. n. desunt 3. ¹⁴⁶⁴ deest 3. 4. ¹⁴⁶⁵ deorsum 4. ¹⁴⁶⁶ prope 3. ^{deest} 3 4, 4. p. necessitas 3. ¹⁴⁶⁸ procederet 4. ¹⁴⁶⁹ ideo quod 4. ¹⁴⁷⁰ emerso 4. ¹⁴⁷¹ Paucis 5. ¹⁴⁷² Hoenburg, 3. ¹⁴⁷³ concurrisset 4. ¹⁴⁷⁴ deest 4.

NOTÆ.

(384) In jure provinciali Alemannico (in Senckenberg. corp. jur. German., t. II, p. 329 sq.), cap. 276. (Gold., c. 272; Berg., p. 55; Schilt., c. 31), n. 4. hæc leguntur: *Indulsit etiam Suevis hoc (Carolus M.), quod, si imperii causa pugna esset suscipienda, ipsis jus esset prima in acie ante omnes nationes pugnare, eorumque ductor esse deberet Sueviæ dux, etc.* Suevorum enim ope Carolus Romam a. 799 expugnavit. Alii hunc honorem Suevis tributum a prælio in Hispania ad Roncevallim, alii ab expugnatione Mediolani repetunt. Poeta de bello Saxon. l. III, v. 141—143 canit:

Suevi, Bojarii, qui regis in agmine primo
Exstant, quos celebrat numerosis fama triumphis.
Præcurrunt celeres primique feruntur in hostes

D Cf. Berthold. Const. a. 1075; Stenzel. I., c. 328. Ejusd. Gesch. der d. Kriegsverfassung, p. 227. — Koenigshofen Elsass., Chronic. p. 327, et loc. poetar. vet. German., quos exhibent: Deutsche Sagen herausgeg. non den Brüdern Grimm. t. II, p. 125, N. 450.

(385) Vid. Æidukind. III, 44; SS. III, p. 458 et Hist. belli Sax.; I. III, v. 99 — 74.

(386) Vide supra a. 1074. et cf. Stenzel. I., p. 328, n. 14. Delius I. I, d. 88, n. 119.

(387) Heinricus et Eberhardus dicuntur in Ann. Einsidl., SS. III, p. 146; cf. Gerbert. de Rudolpho, p. 32.

(388) cf. Bruno, c. 46.

præclarissime enituit virtus Ottonis, ducis quondam Bajoariæ. Is, fortissimis ¹⁴⁷⁵ juvenibus septus, modo in prima acie pugnam lacessere (389), ubicunque acrior vis hostium incubuisset cominus adesse, insistentium vultus gladio ferire, per hostiles cuneos quaquaversum viam sibi ferro ¹⁴⁷⁶ parare, modo in postremis cessantes adhortari, causæ quæ arma sumpserant admonere, et ut nunc, quod sæpe quam sancte jurassent, libertatem suam manu vindicarent, omnes in commune per Deum obsecrare. Strenue profecto et egregii militis et optimi ducis officio fungebatur (390). Protractum a media die usque in horam nonam certamen jam in eo erat ut duo duorum regnorum exercitus, Sueviæ et Bajoariæ, terga veterent; et regi frequentes nuntii salutem suorum in extremo sitam nuntiabant: cum repente ex uno latere Herimannus comes de Glizberg ¹⁴⁷⁷ (391), ex ¹⁴⁷⁸ alio latere Babenbergenses milites signa inferunt. Tum dux Boemorum, tum Gozelo dux Luteringorum ¹⁴⁷⁹, multis prius periclitantium in prælio legationibus et supplicationibus fatigatus, suas uterque copias, incitatis ad cursum equis, immittit. Non ultra Saxones vim multitudinis sustinere poterant; paulatimque cedentes, cum inclinatæ jam ¹⁴⁸⁰ ad fugam acies dux Otto restituere, obsecrando, increpando, inertiam desidiamque exprobrando, diu multumque conatus fuisset, tandem versis frenis omnes diversas in partes aufugerunt. Tum ¹⁴⁸¹ vero — ut semper in fuga hostium ignavissimis et fortissimis par solet esse audacia, par gloria — omnes in exercitu regis legiones confusis ordinibus, omnes etiam plebei ac rustici, qui castrorum usibus servilem operam dependebant, ocius se ad persequendos fugientes expediunt, equos calcantibus enecant, latissimos campos dicto citius transvolant, obstantia quæque conculcant, fugientes, cum in castra tamquam illic latibulum habituri se recepissent, captis castris et direptis exagitant; loca omnia per quæ fuga est, per miliaria duo vel tria, circumquaque cædibus cruentant, cadaverum acervis exaggerant; et, quia concitatus unguis equorum pulvis oculis prospectum, rebus discrimen eripuerat, ut haut facile socios ab hostibus visu caligante discernere possent, quam plurimos ex sociis suis, dum hostes arbitrantur, interficiunt. Principes (Jun. 9.) Saxoniæ et nobiles, præter duos mediocri loco natos (392)* omnes vivi integrique

evadunt, tum peritia locorum, tum obtenebrati aeris densitate, tum equorum velocitate commodissime usu. Porro in vulgus pedestre, quod, congressis equitibus, adhuc in castris resederat, ita ultra modum omnem modestiamque debachata est hostilis feritas, ut, christianæ verecundiæ obliti, pecudes sibi, non homines jugulare viderentur. Plurimam etiam partem fluvius Unstrut, dum metu gladii imminenti præcipitanti irruunt, obsorbuisset. Cædinox finem fecit, et quod ultra fluvium persequi fugientes haut satis tutum putaretur. Conversi milites ad spolia diripienda, tantam in castris hostium invenerunt ciborum affluentiam, tantam auri et argenti vestiumque preciosarum multitudinem, ut non ad bellum inferendum, sed ad epulum præbendum regis exercitui et ostentandam opum suarum magnificentiam, occurrisset viderentur.

Rex paulo post occasum solis inter faustas, ut solemne est, militum acclamationes in castra revertitur, lætus et æstuans gaudio ¹⁴⁸² quod hostes infestissimos insigni victoria subegisset, maxime jactantibus passim militibus quod illos et illos de primis principibus Saxoniæ manu propria peremisissent. Cumque, ad locum congressionis reversi, alius dominum suum, alius patrem, alius fratrem, alius cognatum, aut alia quavis necessitudine sibi devinctum, in acie corruisse reperissent: lætitia omnis in mœrorem, cantus versus est in vocem fletium; planctu et ululatu castra universa perstrepebant. Sequentem diem in eisdem castris agentes (Jun. 10), occisos terra obruunt; qui clariores inter eos ditioresque extiterant, in patriam, unde quisque oriundus erat, sepeliendos remittunt; vulneratis curam adhibent; quos militiæ in reliquum inutiles vulnera reddiderant, suis in patriam curandos destinant. Nec facile æstimari poterat quot hæc, quot illa in acie cæsa essent millia; hoc tamen palam constante, plus hic nobilium, plus illic cecidisse plebeie multitudinis, et propter amissionem clarissimorum virorum majus victores quam victos tulisse dispendium (393). Mœrore et luctu affectis omnibus, gravior accessit dolor et facti pœnitentia, comperto quod principes Saxoniæ, quos ad unum interfectos pridie vano rumore vulgaverant, omnes integro numero viverent, atque ad iterandum prælium novas denuo copias pleni animorum contraherent. Gravitè nimis ferebant et inter se haut obscuris musi-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁷⁵ fortissimus 1. 4. ¹⁴⁷⁶ deest 3. ¹⁴⁷⁷ Glisberg 4. ¹⁴⁷⁸ et 3. ¹⁴⁷⁹ Luteringorum 3. Lutteringorum 1. ¹⁴⁸⁰ i. ad f. bis scriptum 4. ¹⁴⁸¹ Tunc 4. ¹⁴⁸² gladio 1*.

NOTÆ.

(389) *Pugnam lacessere*, cf. Virgil. *Æ.*, v, 426; xi, 254.

(390) Cf. Sallust., *Catil.*, c. 60.

(391) V. Gebhardi *Hist. gen. Abh.* II, p. 107. Wenck. *Hist. Hass.*, III, p. 217.

(392) Gebhardus, pater Lotharii imp., et Ernestus, pater Alberti marchionis. KR. Cf. Delius in *diss. de comitibus Velthemio-Osterburg.* (ap Ledebur., *Archiv.*, t. V, fasc. I, p. 53, annot. 44), qui

secundum Brunonem ex mediis Folcmarum et Liudgerum cecidisse monet, et fortasse in Lamberti Chron. unam lineam excidisse putat, in qua mentio facta esset Gebhardi et Ernesti nobilium. — *Mediocri loco natus* infra quoque h. a. et a. 1076 legitur.

(393) Ex Saxonibus ferme ad octo millia, ex regis exercitu quinque millia cecidisse, auctor est Berthold. *Const.*

tationibus fremebant quod, maximo sui piaculo, minimo rei publicæ emolimento, manus suas ¹⁴⁸³ innoxie plebis sanguine polluissent.

Rex ipse quam plurimum verebatur ne miles, in irritum fusi tanti sanguinis pœnitens, religionis obtentu deinceps militiam detrectaret, quam sine peccato et gravi offensa Dei administrare non posset. Pessimæ rei pessimum Mogontinus archiepiscopus remedium adhibuit. Collato cum paucis familiaribus regis consilio, repente processit in publicum, et principes Thuringiæ, nec canonicè ad sinodum evocatos, nec sinodali audientia secundum ecclesiasticas leges discussos præcipiti sententia excommunicavit; ea scilicet causa quod eum anno priore Erphesfurth ¹⁴⁸⁴, cum ad exigendas decimas assedisset, districtis gladiis intra ¹⁴⁸⁵ ecclesiam impetissent. Et ne quis ei forte hoc crimini daret quod contra canonum scita miseros homines, tam inexplicabilibus negociis ad præsens implicitos, tam iniquo tempore adortus fuisset, quando tantis undique bellorum procellis jactati non causis dicendis vacare, sed vitam suam fuga vel armis servare necesse haberent; ait a Romano pontifice ¹⁴⁸⁶ sibi hoc permisum esse ut, absque legitimis induciis, absque legitima discussione, die quo sibi occurreret, eos justo anathemate ab ecclesia recideret. Nullum tamen sapientem latere potuit quo potissimum spectaret hoc factum, eo scilicet ut exercitus regis promptior deinceps fidentiorque adversum eos bellum gereret, de quorum occisione, si post excommunicationem occisi fuissent, putaret se nec peccatis ¹⁴⁸⁷ obnoxium fore, nec pœnis quas leges ecclesiasticæ statuunt homicidis.

Igitur movit exercitus de loco certaminis, et transita Thuringia ¹⁴⁸⁸ ingressus est Saxoniam, omnia circumquaque ferro et igne depopulans, tantasque in villis singulis reperit opes, fecundissima scilicet regione et nullis antehac bellis at-tacta ¹⁴⁸⁹, ut avidissimæ plebi castrorum, quæ sola spe rapinarum exercitum sequebatur, copia pareret fastidium. Rex tamen assiduas ad principes Saxoniæ legationes tum suo tum principum suorum nomine destinabat, hortans eos ut se dederent, atque in clementia ejus potius quam in armis suis, quæ semel infeliciter temptassent, spem sibi deinceps ponerent. Sed illi haut dubiis indiciis comper-tum habentes quanto in eos odio æstua-ret, extre-mæ ¹⁴⁹⁰ dementiae esse judicabant ut ei præcipi-tanter sanguinis sui jus potestatemque facerent, cujus iram tantis ante expeditionem supplicationi-bus mitigare nequivissent. Tamen mandaverunt ei

A verbis supplicibus se pacem quam bellum, clemen-tiam ejus quam indignationem ¹⁴⁹¹ semper ma-luisse, et eam si alio precio quam proprio sanguine redimere potuissent, nunquam ad hæc extrema audenda experiendaque processuros fuisse; quod si vel nunc saltem post illatam cladem cor ejus teti-gisset Deus, ut calamitatibus eorum condoleret quos pene usque ¹⁴⁹² ad internicionem prostravisset, se hoc gratanter amplecti, et, obliteratis a corde suo omnibus malis quibus in eos iram odiumque suum explesset, deinceps ei fidos devotosque futu-ros; si autem hoc aliter quam per dedicionem fieri non posset, consultius sibi esse ut salva existima-tione sua, incolumi libertate sua, in congressione publica morerentur, quam dediti ritu pecudum jugularentur, vel diu in custodia habiti, insuper fame et siti aliisque cruciatibus macerati, omni morte tristiorum vitam exigerent. Ad ultimum jussa regis profectus est episcopus Mogontinus et alii quidam ex principibus, et hæc eadem viva voce cum eis egerunt, obsecrantes eos per Deum ut, postquam male auspicato rem certamini commi-sissent et cladem multis posthac seculis non abo-lendam accepissent, nunc saltem, malo suo coacti, resipiscerent a stultitia, nec se gentemque ¹⁴⁹³ suam obstinatâ desperatione omnino perditum irent; se in conspectu omnia cernentis Dei fidem ¹⁴⁹⁴ inter-ponere quod, si se ultro dedidissent, aut eadem die aut brevissimo post tempore dedicione absol-vendi essent, salvis sibi dignitatibus, beneficiis prædiis et aliis facultatibus suis. Econtra illi satis sibi aiebant re ipsa cognitam et spectatam esse et principum fidem et regis atrox atque implacabile ¹⁴⁹⁵ ingenium, cum, post illas condiciones pacis quas priore anno in Gerstingun ¹⁴⁹⁶ rex, principibus suffragium ferentibus, quam ¹⁴⁹⁷ sanctæ firmasset, tam crudeliter in eos culpæ, quam tunc condonave-rat, vindictam exercuisset, nec principum fides periclitantibus quicquam opis præsidiique contulisset; proinde frustra eos rogare ut fidem suam nunc experiantur quasi incognitam, quam in campis Thu-ringiæ luce clarius multo suo incommodo experti fuissent. Ita, defixi in sententia persistentes, haut procul a Magadaburg locis munitissimis se contine-bant, quia, licet multitudine habundarent, congres-sionibus tamen deinceps abstinendum, nisi inevita-bilis necessitas incidisset, decreverant. Tamen Uodo ¹⁴⁹⁸ marchio [pro se ¹⁴⁹⁸] et episcopus Mersebur-gensis et pauci alii nobiles Saxoniæ dedicioni con-senserunt. Ex quibus Uodo ¹⁴⁹⁹ marchio, dato pro se obside filio suo, statim dedicione absolutus est; episcopus in monasterium Loressan ¹⁵⁰⁰ missus;

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴⁸³ *deest* 4. ¹⁴⁸⁴ Erphesfurdt 4. ¹⁴⁸⁵ inter 4. ¹⁴⁸⁶ sibi h. p. 3. ¹⁴⁸⁷ se peccatis nec o. 4. ¹⁴⁸⁸ turin-gia 1 (*semper*). 4. ¹⁴⁸⁹ tacta 3. ¹⁴⁹⁰ e. d. e. i. *desunt* 4. ¹⁴⁹¹ indignitatem 1. ¹⁴⁹² ad internicionem us-que 4. ¹⁴⁹³ gentem 1. ¹⁴⁹⁴ f. suam 1. 5? ¹⁴⁹⁵ implicabile 4. ¹⁴⁹⁶ Gerstungen 3. Gerstingin 4. ¹⁴⁹⁷ tam 3. quas 4. ¹⁴⁹⁸ Udo *omnes*. ¹⁴⁹⁹ *ita* 3. 4. 5. *sed verba pro se ex seq. huc translata esse verissimile est.* ¹⁵⁰⁰ Laressan 3.

alii diversis principibus, ut ad tempus servarentur, commendati sunt.

Rex usque Halberstat ¹⁵⁰¹ cum exercitu venit (Jul.), omnia, ut cœperat, circumquaque ferro et igne depopulans. Goslariam quoque cum paucis perrexit, parcens loco ditissimo et sibi semper gratissimo, ne ¹¹⁰² quam admissa multitudine sentiret deprædationis injuriam. Cumque exercitus in dies fame et siti deperiret, veteri frumento partim igne, partim tantæ multitudinis usibus absumpto, novo autem necdum maturo; cumque spes nulla esset sine largioribus induciis et majoribus impensis bellum hoc confici posse: exoratus rex a principibus Saxonia excessit, et transitis finibus Thuringiæ, ubi Eschenewege ¹⁵⁰³ pervenit, exercitum dimisit, accepta a principibus firmissima sponsione quod ad ¹⁵⁰⁴ iterandam expeditionem 11 ¹⁵⁰⁵ Kalendas Novembris majores et ambitiosius instructas sibi in Gerstingun ¹⁵⁰⁶ copias adducturi essent.

Quo in tempore nunciatum est regi Dietwinum Leodiensem episcopum, virum multis ornatum virtutibus et per plures jam annos sacerdotio perfunctum, ab hac luce migrasse (394). Cui protinus rex per interventum Gozelonis ducis, propter ejus excellens in militia meritum, successorem constituit Heinricum quendam Vertunensem ¹⁵⁰⁷ canonicum, ipsi duci consanguinitate proximum (395). Quo ille beneficio regi devinctus, operam suam futuræ expeditioni quam maximam pollicebatur.

Rex, dimisso exercitu, concitus Wormaciam venit. Nec multo post Burchardus præpositus ¹⁵⁰⁸ Treverensis ecclesiæ, qui ad regem Ruzenorum ¹⁵⁰⁹ legatione regia functus ierat, reversus est, tantum regi deferens auri et argenti ¹⁵¹⁰ et vestium preciosarum, ut nulla retro memoria tantum regno Teutonico uno tempore illatum referatur (396). Qua regem mercede ad hoc tantum redimere volebat rex Ruzenorum, ut fratri suo, quem regno expulerat, adversum se non præberet auxilium. Quod certe gratis etiam impetrare potuisset, quia, intestinis ac domesticis bellis occupatus ¹⁵¹¹, ad externa tamque remotis gentibus inferenda bella nullo modo vacabat. Per se magno muneri magnum addidit ¹⁵¹² precium temporis oportunitas. Nam ingentibus ¹⁵¹³ recentis belli expensis ærarium regis exhaustum fuerat, et miles vehementer instabat, nuper exactæ militiæ premium efflagitans ¹⁵¹⁴; cui nisi ad votum ¹⁵¹⁵ regia largitione satisfecisset, haut dubie constabat quod eum ad reliquiam negotii partem quæ pro-

Afecto major restare timebatur ¹⁵¹², minus devotum habiturus esset.

Mogontinus archiepiscopus, efferatus in Halberstatensem ¹⁵¹⁶ episcopum, pro eo quod per eum potissimum stetisse videretur ne Saxones deditioni consentirent, spirituali armatura debellare parat quem militari manu non potuerat ¹⁵¹⁷. Legatum ei mittit, eumque ad sinodum evocat, intentans ei crimen perjurii, ea de causa quod contra rem publicam et regem, cui subjurejurando fidem spondisset, instructam aciem dux ipse belli direxisset ¹⁵¹⁸; et hac occasione ¹⁵¹⁹ episcopatu eum deturbare, si vota sequatur effectus, machinatur; parum recolens se ipsum eadem noxa teneri, quia et ipse et cuncti principes regni, qui nunc partium regis erant, in hæc eadem contra regem bella a principio conjuraverant. Sed nuncius metu hostium, per quorum terras transeundum erat, retardatus est, ne ad legitimas inducias, sicut solemne est, ei diem diceret; atque ita ineptum consilium eadem levitate evanuit qua cœptum fuerat. Sinodum tamen eodem anno mense Octobri Mogontiæ (397) congregavit: ubi inter alios ¹⁵²⁰ qui convenerant aderat Curiensis episcopus, apostolicæ ¹⁵²¹ sedis litteras et mandata deferens: quibus ei sub interminatione gradus et ordinis sui præcipiebat, sicut antea quoque multis legationibus præceperat, ut presbyteros omnes, qui intra suam diocesim essent, cogeret aut in præsentiarum conjugibus renunciare, aut se in perpetuum sacri altaris ministerio ¹⁵²² abdicare ¹⁵²³. Quod dum facere vellet, exurgentes, qui undique assidebant, clerici ita eum verbis confutabant, ita manibus et tocus corporis gestu in eum debachabantur, ut se vita comite sinodo excessurum desperaret. Sic tandem, rei difficultate superatus, statuit sibi deinceps tali quæstione omnino supersedendum, et Romano pontifici relinquendum, ut causam, quam ipse totiens ¹⁵²⁴ inutiliter proposuisset, ille per semetipsum, quando vellet et quomodo vellet, peroraret.

Heinricus Spirensis episcopus, cum jam thesauros ecclesiæ Spirensis pene omnes puerili levitate dilapidasset et prædia militibus suis in beneficium erogasset, in tantum ut vix in dimidium annum sumptus ei ex redditibus ecclesiæ ministrari possent, inopinata morte subtractus est. De cujus obitu dignam memoria visionem vidit clericus quidam, qui ei defuncto protinus in episcopatum successit, nomine Huzmannus ¹⁵²⁵. Putabat se in choro Spirensi

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁰¹ Halberstad 4. ¹⁵⁰² ne — injuriam *desunt* 4. ¹⁵⁰³ Eschenwege 3. ¹⁵⁰⁴ *deest* 3. 4. 5. ¹⁵⁰⁵ XVI. 4. ¹⁵⁰⁶ Gerstungun 3. ¹⁵⁰⁷ *ita omnes*. ¹⁵⁰⁸ Tr. ecclesiæ p. 3. ¹⁵⁰⁹ Ruzenorum regia 1. 4. ¹⁵¹⁰ def. regi argenti et auri 3. ¹⁵¹¹ implicatus 3. ¹⁵¹² addidit 4. ¹⁵¹³ ingentis 1°. ¹⁵¹⁴ exagitans 4. ¹⁵¹⁵ videbatur et tim. 4. ¹⁵¹⁶ Halberstadensem 4. ¹⁵¹⁷ poterat 4. ¹⁵¹⁸ dixisset 1. duxisset *ed.* 2. ¹⁵¹⁹ et h. o. *bis scriptum* 4. ¹⁵²⁰ alios episcopos 1. ¹⁵²¹ *Hoc loco in 3. alia manus incipit.* ¹⁵²² ministerio 3. ¹⁵²³ abdicaret 4. ¹⁵²⁴ timens 4. ¹⁵²⁵ Husmannus 4.

NOTÆ.

(394) Obiit d. 21 Mai.

(395) Filium Friderici comitis Tullensis.

(296) *ef. supra col. 1170; et vid. Karamsin, Hist.*

Russ. II, 65 et Stenzel. I, 334, sq.

(397) Vid. I. A. Schmid I, c., p. 291, sq.

cum episcopo et ceteris clericis stare; et ecce ingrediebantur chorum tres viri, unus exacta ¹⁵²⁶ ætate, canicie veneranda, duo juvenes, tanquam in obsequium senioris destinati. Cumque in medio chori aliquamdiu taciti constitissent, ait senior his qui circa se erant juvenibus: *Quid tardatis quod vobis jussum est explere?* At illi: *Tuum, inquit, pater, est, primo adversus eum dictare sententiam, et nos sine dilatione quicquid judicaveris exequemur.* Et ille: *Propter multa, inquit, mala quæ in locum hunc et in sanctam Dei genitricem operatus est, egressa est a Deo sententia ut interficiatur.* Ad hanc vocem corripietes episcopum, decollaverunt, et truncum in ligno crucis, quod in eadem ecclesia in sublime elatum stabat, suspenderunt. Cumque mane facto clericus, nimio horrore concussus, episcopo somnium retulisset, visus est ei quasi deliramenta loqui, et propter sospitatem corporis sui optimeque constantem omnibus membris vigorem suum, nullum tam e vicino imminentis exitii sensum admisit. Et ecce septimo dehinc ¹⁵²⁷ die, cum ad vespertinalem sinaxim cum fratribus in choro staret, sensit repente, parvulam sibi instar ¹⁵²⁸ puncti pustulam in collo excrescere, qua paulatim in immensum intumesciente, ante mediam noctem defunctus est (398).

Post abductum de Saxonia regis exercitum, iterum Saxones et Thuringi crebra conventicula faciebant (*Jul. Aug.*), in quibus plebs contra principes, et principes contra plebem gravissima simultate tumultuabantur. Succensebat plebs principibus, quod eam ad sumenda contra regem arma importunis suasionibus impulissent, et nunc, cum ad certamen ventum esset, ipsi, fuga elapsi, plebem prosternendam conculcandam et ritu inertium pecudum lugulandam hostibus exposuissent. Irascebantur principes plebi, quod, ipsis in aciem progressis et pro numero sua satis impigre rem gerentibus, plebs intra castra inertis otio desedisset, et periclitantibus plurimum irritæ spei, nihil opis præsidii que diu expectata contulisset. Tum ¹⁵²⁹ vero omnes in commune Saxones omnes Thuringos infestissime aversabantur, et cum his justius quam cum rege bellum sibi fore dicebant, quod, in fugam verso Saxonico exercitu, Thuringi, per omnes vias et compita ¹⁵³⁰ oppositi, fugientes invaderent, raperent, lacerarent, et ignominiosa nuditate fœdatos de suis finibus effugarent. Jam in eo erat ut ad vim ¹⁵³¹ magnumque aliquod malum jurgia spectare viderentur. Sed episcopus Halberstadensis ¹⁵³² et Otto dux quondam

A Bajoariæ, quorum potissimum consilio bellum Saxonum administrabatur, efferatæ multitudinis animo salubri moderatione mitigabant; orantes eos per Deum arma, quæ pro vindicanda libertate sua concorditer sumpsissent, nunc diabolico furore raptati, in propria viscera retorquerent ¹⁵³³; ne hostibus suis, qui luctuosam a se victoriam reportassent, per intestinam hanc seditionem animos audaciamque repararent. Præterea cernentes quod infractam prima adversitate plebem vehementer jam belli pœniteret pariter et tæderet, veriti etiam, ut semper varium et instabile est plebis ingenium (399) ne ipsos principes captos regi traderent et suam salutem eorum sanguine redimerent, retulerunt ad eos de pace instauranda, suaseruntque ut, quoniam semel accepta clades belli eis ¹⁵³⁴ tædium horroremque incussisset ¹⁵³⁵, omnem nunc operam verterent ad placandam regis adversum se indignationem. Gratanter nimis hoc auditum acceptumque est ab omni plebe. Statimque episcopum Premensem et Udonem ¹⁵³⁶ marchionem, collato consilio, ad regem miserunt: orare per Deum ut, saltē nunc sanguine eorum exsaturatus, iracundiæ suæ modum poneret, nec exiguum gentis Saxonice, quod atrocissimæ cædi superfuerat, usque ad internitionem deleret; diem potius locumque constitueret, quo tuto venire, tuto causam dicere liceret; se juxta jurisdictionem omnium regni principum, de omni injuria qua se læsum diceret, paratos ei ad votum satisfacere, omnem postremo satisfactionem proponere, omnia, salva modo vita et libertate, libenter passuros fore, si tantum expeditionem, quam adversum se omnibus regni principibus indictam comperissent, ad tempus inhiberet. Ad hæc rex ait se nec eis nec cuiquam justam satisfactionem de culpa proponenti veniam negaturum, de tanto autem tamque ¹⁵³⁷ atroci negotio præcipitanter sententiam ferre nec velle nec debere, donec principes regni in unum convenirent, in quorum communem ignominiam læsæ regiæ majestatis injuria redundaret, et quorum tam virtute bellum transigendum quam consilia pax reparanda esset, præsertim cum jam sæpenumero bona et pacifica promittentes fefelissent; se principibus suis in expeditionem coadunandi exercitus diem 11 Kalendas Novembris constituisset in Gerstingun; si eos patratum facinoris revera pœniteret, eo venirent, accepturi illic quamcumque ¹⁵³⁸ regni principes æquam judicassent pro admissa temeritate sententiam. Hoc ubi Saxonibus nunciatum est, in-

VARIE LECTIONES.

¹⁵²⁶ exacte 3. exucta (?) 1*. ¹⁵²⁷ die hinc die *deleto primo die* 3. ¹⁵²⁸ puncti instar 4. ¹⁵²⁹ Tunc 4. ¹⁵³⁰ competa 3. ¹⁵³¹ adm. 3. ¹⁵³² *ita omnes hoc loco.* ¹⁵³³ *retorte querent* 5. ¹⁵³⁴ ejus 1. 5? ¹⁵³⁵ incussisset 4. ¹⁵³⁶ Udonem omnes. ¹⁵³⁷ tamquam 3. ¹⁵³⁸ *quecumque — equa* 3.

NOTÆ.

(398) Cf. Bertholdi Const., Chron., et Bernoldi opusc. III, epist. 3 ad Alboin., n. 22, ed Usserm., t. II, p. 268, qui tamen in nonnullis a Lamberti nar-

ratione recedunt.

(399) Virgil., Æn., iv, 569. Sall., Cat., c. 5.

gens eos metus invasit ; omnesque certatim animi conatus intendunt ad placandam ¹⁵³⁹, quoque modo possint, regis iracundiam, ea præ omnibus cura habitata ut expeditionem, quæ tam atrociter indicta fuerat, præverterent ; recolentes quantum calamitatis superiore expeditione accepissent, et haut dubie scientes quod infestiorum nunc hostem instaurata post fugam bella sibi redditura essent. Itaque supra memoratos nuncios et cum his ¹⁵⁴⁰ Hildinshemensem ¹⁵⁴¹ episcopum mittunt, nec regi solam sed cunctis etiam principibus pro recuperatione pacis obnixus supplicare jubent : omnem admissi facinoris satisfactionem, etiam supra leges et natales suos, promittunt. Et, ne verbis minus fidei sit, obsides ipsis legatis, quantos accipere velint : tradunt : quibus se obligent nulla unquam levitate, nulla necessitate, nulla ingruentium casuum mutabilitate, promissionibus suis defuturos fore. Sed rex, comperto per occultos indices quod id molirentur, omnibus modis satagebat ne qua deinceps ante instructam expeditionem legatis Saxonum copia fieret colloquendi secum ; præcavens scilicet ne forte principes regni, supplicationibus eorum et satisfactionis humilitate evicti ¹⁵⁴², clementiorem in eos animum acciperent. Quin immo tam honori quam iracundiæ suæ hoc consultius ¹⁵⁴³ fore judicabat, ut, si fieri posset, novis occasionibus veteres inimicitias instaurarentur et vulnus, quod præpropere in cicatricem obduci metuebat, recentibus plagis exulceraretur. Ad hoc efficiendum novo exquisito utitur artificio. Simulat se a Salomone, viro sororis suæ, rege Ungariorum, in Ungariam evocatum, ut lites, quæ inter ipsum ¹⁵⁴⁴ erant et Joiadam ¹⁵⁴⁵, qui eum regno expulerat, habita cum utrisque familiari colloquio, componeret.

Hujus itineris prætextu, elusis omnibus regni principibus, in ¹⁵⁴⁶ Boemiam proficiscitur (*Sept.*) ; nullum secum habens ex principibus præter Herimannum comitem de Glizberg ¹⁵⁴⁶, equites autem expeditos et tanto negotio allecissimos ¹⁵⁴⁷ pene quingentos, qui, rejectis sarcinis et ceteris ballorum impeditis, itineri tantum et certamini se expedierant. Assumpto in Boemia duce et exercitu Boemico, per occultos ac difficillimos ¹⁵⁴⁸ tramites in Saxoniam contendit, sperans se eos, ut dici solet, inter oscitantes (400), cum inopinatus irrueret, facile oppressurum, aut, si rebellare temptarent, justam deinceps adversum eos belli et satisfactionis ¹⁵⁴⁹ non suscipiendæ causam habiturum. Igitur usque Misenen pervenit urbem sitam in confinio Boemiæ

et Saxonie. Ibi a civibus pacifice in civitatem susceptus, episcopum (401) civitalis ipsius comprehendit, omnia quæ ejus erant diripuit, hoc solo reum majestatis eum ad judicans, quod toto tempore belli Saxonici nullos ad eum, servatæ erga rem publicam fidei indices, nuncios vel litteras destinasset. Ceterum homo ecclesiasticæ paupertatis, et nihil aut parum habens pompæ militaris, vota forsitan contra rem publicam facere, arma ferre non poterat, nec magnum vel his vel illis partibus momentum amicus sive inimicus extitisset. Paulo ulterius progressus, villas nonnullas incendit, homines plerosque ingenuos in deditionem accepit, cum repente præmissi exploratores retulerunt jam dudum consilii ¹⁵⁴⁹ hujus famam ad Saxones præventisse, eosque, contractis plus quam 15 milibus armatorum, haut procul castra posuisse, paratos cum eo proxima die, nisi satisfactionem eorum pacisque condiciones ultro susciperet, collatis signis configere ; postremo de ejus suorumque omnium salute actum esse, si vel ultra progredi vel in eisdem castris posteram diem operiri vellet, præsertim cum nullum undique conclusis effugium pateret, nec in periculum manu propulsare multitudinem impares possent. Ingens omnes qui cum rege erant metus perculit, vehementer quæ ejus ineptiam incusabant, quod successus suos nimium ipse urgeret, et, morarum impatiens multorum annorum bella uno impetu conficere immoderata præsumptione festinaret, se suosque hostibus puerili levitate prodidisset. Eorum monitis obtemperans, citato quantum poterat reditu, in Boemiam, unde eruperat, se recepit. Quem abeuntem quidam ex Saxonibus expediti equites, insciis principibus insecuti, priusquam Saxoniam excederet, oppressissent, nisi Boto comes (402), qui ad Saxones a rege orator ierat provocare eos ad deditionem, vel quod verius est, vana pollicitatione veniæ implicare eos, ne persequerentur abeuntem, hac arte eos fefelisset. Digrediens a castris Saxonum, cum eos paulatim vestigia sua insequi cerneret, iter unius diei quo ad regem redire poterat, longos anfractus ¹⁵⁵⁰ et longa viarum dispendia legendo, vix triduo confecit, ut per hanc scilicet moram rex, elusis hostibus, in tutum evadere potuisset. Ita periculo liberatus rex, militem suum, labore et vigiliis, tum potissimum fame ac siti pene usque ad defectionem spiritus confectum, post paucos dies Ratisponam reduxit, e vicino jam imminente die quo in expeditionem exercitus adunandus erat ; in-

VARIE LECTIONES.

¹⁵³⁹ placandum 4. ¹⁵⁴⁰ deest 4. ¹⁵⁴¹ Hildinshemensem 3. Hildinesheimensem 4. ¹⁵⁴² devicti 4. ¹⁵⁴³ et stultius 3. *post corr.* consultius 3. ¹⁵⁴⁴ Joiadem *superscripto* a 4. ¹⁵⁴⁵ in — principibus *desunt* 4. ¹⁵⁴⁶ Glizberg 4. ¹⁵⁴⁷ clect *corr.* alect. 3. ¹⁵⁴⁸ difficillimos 1. 4. ¹⁵⁴⁹ consili 3. ¹⁵⁵⁰ anfractus 4. *et ed.* 2.

NOTÆ.

(400) *Interoscitantes* in ed. I uno voc. typis exscriptum videtur, quod præferrem, si scriptores medii ævi *interoscitare* dixisse exemplis probari posset. Cf. Terent., Andr., 1, 2, 10 (7) : *Sperantes tam amoto metu, interea oscitantes Opprimi*, ubi

oscitans, auctore Donato, securum et nihil providentem significat. Fort. Lambertus Terentium secutus scripsit : *interea oscitantes*

(401) Bennonem.

(402) Idem videtur qui supra a. 1073.

venitque ibi legatos Saxonum, multo jam tempore reditum ejus præstolantes. Quos responsum differendo diu suspensos tenuit, ut redire ad suos, nisi sub ipso imminentis jam expeditionis articulo et pene incumbente jam cervicibus eorum hostili gladio, non possent. Cumque sub idem fere tempus Dedi¹⁵⁵¹ marchio, longa ægritudine absumptus, decessisset, marcham ejus Boemico duci in præmium exactæ militiæ dedit (403), tametsi uxor marchio Adala filium suum, cui hæreditaria successione marcha debebatur, ei paulo ante pro se obsidem misisset, et ipse marchio post recuperatam pacem in Gerstingun¹⁵⁵² intemeratam semper erga regem remque publicam fidem servasset.

Interea Saxones et Thuringi inter spem et metum, inter pacem et bellum, inter comminationes et supplicationes, vario curarum æstu fluctuabant (404), nec quid agerent, quo se verterent, quibus modis impeditam rem explicarent, crebra conventicula facientes, deliberare poterant. Censebant alii, quoniam rex ad internitionem¹⁵⁵³ totius Saxonice gentis animum obstinasset, ut quicquid Saxonie vel Thuringie hostilis exercitus reliquum fecisset, id ipsi¹⁵⁵⁴ injecto igne absumerent, et sic cum omnibus suis ultra fluvium Albim commerent; alii, ut¹⁵⁵⁵ Luticos¹⁵⁵⁶, infestissimam nominis christiano gentem, sinibus suis excirent, et barbaro milite adversus barbarum atque¹⁵⁵⁷ implacabilem hostem uteretur: alii, ut castella, quæ rex per Thuringiam et Saxoniam dirui jusserat, instaurarent, et locorum difficultate, quoniam armis non possent, salutem suam, quo ad indignatio domini deflagraret, tutarentur. Sed plebs omnem spem suam ab armis ad preces verterat; quæ si non proficerent, incunctanter animo fixerat¹⁵⁵⁸, omnia scæda etiam atque crudelia potius tolerare, quam se certamini committere et ancipitem fortunæ aleam, quam semel infausta congressione experta fuisset, denuo temptare. Econtra principes, quibus primum auctoribus ea rabies inarserat, sedulo instabant, obsecrantes ut, pristinae virtutis memores crimen non inferrent gloriæ suæ nec optime cæpta scædissime nunc deserent: quod prima congressione res secus cessisset, id causæ extitisse, quod nec regem nec principem habuissent, cujus ductu et auspicio bellum gerere, ad cujus imperium castra locare, in aciem procedere, manum cum hostibus conferre, et cetera militaris disciplinæ munia observare, sacramenti militaris religione cogerentur; si is¹⁵⁵⁹

scrupulus ademptus esset, nullum regem, nullum deinceps exercitum virtuti Saxonice insuperabilem fore; proinde malæ rei, pessimæ spei, unicum hoc remedium et adversus insolentiam hostium vehementem telum esse, si regem sibi¹⁵⁶⁰ crearent et in ejus verba jurarent (405), se pro patria, pro conjugibus pro liberis [pro¹⁵⁶¹ legibus], pro libertate sua, usque ad mortem militaturos esse. In his et hujusmodi deliberationibus cum sæpe septem, sæpe 14 dies continua consultatione trivissent, incertiores semper quam venerant domum revertabantur. Ita cum omnia¹⁵⁶² deliberando pertemptasset, omnia discussissent, propter acceptæ cladis recentem memoriam nihil rationibus suis satis tutum, satis firmum putabant.

B Rex 11 Kalendas Norvembris (Oct. 22) juxta condictum venit in Gerstingun¹⁵⁶³. Venerunt omnes Teutonici regni episcopi et comites; aderat Tiodericus¹⁵⁶⁴ dux Mosellæ regionis; aderat Gozelo¹⁵⁶⁵ dux Luteringiæ¹⁵⁶⁶, tantas habens copias, ita militaribus armis instructas, ita, de tota cui præerat regione severissimo delectu¹⁵⁶⁷ habito, exquisitas, ut solæ ceterum regis exercitum et numero et bellici apparatus gloria præcellere ac supergredi viderentur. Alii duces, Ruodolfus scilicet dux Suevorum, Welf dux Bajoariorum, Bertoldus dux Carentinorum, regi auxilium suum petenti denegaverant, penitentes, ut aiebant, superiori expeditione in irritum fusi tanti sanguinis; offensi etiam regis immiti atque implacabili ingenio, cujus iracundiæ incendium nec lacrimæ Saxonum nec inundantes campis Thuringiæ rivi sanguinis restinguere potuissent. Ceteri tamen principes, qui frequentissimi convenerant, magnum satis ac validum exercitum fecerant, ei tamen longe ac longe imparem, quem prior illa expeditio contraxerat. Saxones et Thuringi, ultima jam necessitate exciti, amplissimo numero convenere, et positis castris aut procul a curte regia Northusun, archiepiscopum Premensem, episcopum Hiltinshheimensem¹⁵⁶⁸, Uodonem¹⁵⁶⁹ marchionem regi obviam in Gerstingun miserunt, obnixè postulantes ut a latere suo principes quos vellet ad eos transmitteret; paratos se, collato cum eis consilio, omnibus quæ justa sint¹⁵⁷⁰ promptissime assensum præbere. Abnuît rex, nec principes suos de tam remotis regni partibus ad sententias dicendas confluxisse, sed ut manu militari ab hostibus commenes rei publicæ injurias expostularent. Sed cum ei hoc vix et ægre supplicatio legatorum extorsisset,

VARLE LECTIONES.

¹⁵⁵¹ Dedo 1°. ¹⁵⁵² Gerstingun 3. ¹⁵⁵³ internicionem 4. *jam sæpius*. ¹⁵⁵⁴ ipso 5. ¹⁵⁵⁵ deest 4. ¹⁵⁵⁶ Iuticios i. nomino 5. ¹⁵⁵⁷ et 4. ¹⁵⁵⁸ fuerat 3. ¹⁵⁵⁹ his 3. ¹⁵⁶⁰ vel 3. ¹⁵⁶¹ p. l. *desunt* 3. 4. 5. ¹⁵⁶² deest 4. ¹⁵⁶³ Gerstingun 3. ¹⁵⁶⁴ Theodericus 3. Diodericus 1. ¹⁵⁶⁵ Gozzelo 1. ¹⁵⁶⁶ Lauteringie 4. Lutteringie 1. 4. ¹⁵⁶⁷ dilectu 3. 4. 5. (*quod Lambertum scripsisse putarim; cf. supr. ap. W. l.* ¹⁵⁶⁸ Hiltinshheimensem 3. 5. Hildenesheimensem 1. ¹⁵⁶⁹ ita 3. ¹⁵⁷⁰ sunt 4.

NOTÆ.

(403) Vid. Wenck de Henrico I Miscinæ march. commentat., II, p. 7.

(404) Cf. Virg. *Æn.*, iv, 552 564; VIII, 19; ma-

gno curarum fluctuat æstu.

(405) *Et in ej. verba jurarent*; Horat., *Epod.*, 15. 4; *Epist.*, I, 1, 14; et ap. Livium.

nullus erat ex principibus, qui eo munere fungi consentiret, singulis videlicet timentibus, ne vel apud regem perfidiæ notarentur, siquid in Saxones clementius agerent, vel apud Saxones mendacii crimine infamarentur, si veniam eis admissi pollicerentur ¹⁵⁷¹, quam incunctanter scirent nullam eosa rege consecuturos (*Oct. 24*), Triduo in hac cunctatione cessatum est legatis assiduo euntibus ac redeuntibus atque in eadem verba regis et omnium principum aures obtundentibus. Nec propterea profectionem distulit, sed instructo exercitu, prælati militaribus signis lento cottidie gradu, in ulteriora populabundus contendebat. Tandem placuit mitti ad eos Mogontinum archiepiscopum, Salzburgerensem archiepiscopum (409), Augustensem episcopum (407), Wirceburgensem ¹⁵⁷² episcopum (408) et cum his ducem Gozelonem ¹⁵⁷³, cujus potissimum in ea expeditione auctoritas valebat, et in eo omnium quæ agenda erant summa et cardo vertebatur, pro eo quod, licet statura pusillus et gibbo deformis ¹⁵⁷⁴ esset, tamen opum gloria et militum lectissimorum copia tum sapientiæ et eloquii maturitate ceteris principibus quam plurimum eminebat. Hos quinque nominatim ad colloquium suum Saxones expetierant, quod hos constantissimæ fidei et veritatis esse compererant, et quicquid hi spondissent ratum fore haut dubio credebant. Cumque in castra Saxonum venissent provoluti pedibus eorum principes Saxonie ¹⁵⁷⁵, obtestabantur per Deum ut culamitis eorum misererentur, quos regis inclementia et primo ad audendum ¹⁵⁷⁶ hoc immane facinus coegisset et nunc victos et pene usque ad internitionem delectos ad exitiales cruciatus insatiabili odio deposceret. Quod si legibus, si iudiciis, si more majorum innocentiam suam asserere permittantur, facile crimen refellant, et se acceptas in Gerstingun pacis condiciones nullo deinceps ausu temerario violasse probent, vel si probare nequeant pœnas, quas leges et scita majorum in similium criminum reos sanxerunt, persolvere non abnuant. Nunc ¹⁵⁷⁷ vero novo crudelitatis genere innocentibus refellendi criminis copiam non dari, placationem non recipi. satisfactionem non admitti, sed semel conceptæ indignationis virus ita penitus imis insedis visceribus, ut non alio medicamine quam toxicus Saxonice gentis exterminio sedari valeat. Proinde videant ipsi, memores humanarum rerum, ^D ne forte pestilentis hujus exempli contagium, sumpto ab Saxonibus exordio ceteros etiam quandoque regni principes inficiat, et ita nunc infelicibus even-

tis Saxonum moderentur, ita ¹⁵⁷⁸ ealitem hunc felli et absinthii (*Thren. III, 19*) misceant et propinent Saxonibus, ut sibi quoque paulo post eundem meminissent esse bibendum. Se jam, incisa spe, omnia deinceps salutis propriæ cura, hoc firmiter animo statuisse ut, quicquid illi agendum censeant, suadeant, jubeant, incunctanter agant, nec suarum partium studio patiantur ulterius tocus rei publicæ statum periclitari. Ad hæc illi responderunt se causam, qua primum adversus regem arma sumpserunt, non admodum improbare, nec placere sibi obstinatum ad perniciem eorum regis animum et pertinax odium; consensisse tamen in hoc omnes regni principes, de usurpato in re publica novo hoc et multis retro seculis inaudito facinore non aliter regi vel rei publicæ posse satisfieri, quam ut se absque ulla exceptione dedant; sibi autem, quorum hoc ¹⁵⁷⁹ consilio agant ¹⁵⁸⁰, curæ futurum ut nihil ex hac deditioe, quod saluti eorum, quod honori, quod rei familiari officiat, experiantur. Adversus hanc vocem vehementer infremuit vulgus Saxonicum; durumque omnibus visum est et intolerabile ei ¹⁵⁸¹ sanguinis sui jus potestatemque facere, cujus ¹⁵⁸² crudelitatis tam clara cepissent experimenta; qui post depopulationes Thuringiæ Saxonie, post multa hominum milia ¹⁵⁸³ cæsa, adhuc spirans minarum et cædis, omnia adversus eos mundi regna concitasset; cujus iracundiæ in secundis rebus non pietas, non miseratio, non Dei, non hominum respectus unquam modum fecissent; satius ¹⁵⁸⁴ sibi fore ut, æquo certamine congressi, more virorum fortium moriantur in bello quam ut in exiliis et carceribus ritu pecudum ¹⁵⁸⁵ jugulati, ridiculum hostibus suis spectaculum præbeant. Econtra illi sedulo instabant deprecantes ut salutaribus monitis adquiescerent, neque exiguum Saxonici nominis, quod cædi ac depopulationi superfuisset, vana desperatione perditum irent; se, si minus salutis eorum at propriæ existimationis curam per maxima mhabere, qui profecto maculam sibi et crimen, nulla deinceps ætate, nulla virtute abolendum contraherent, si ¹⁵⁸⁶ fidei suæ creditos adversitatis cujusquam vel levis aura perstringeret; proinde ituros se ad regem, et si tuto fidem dicere tuto veniam polliceri possent, comperturos, et quæ comperta fuissent, die postera renunciaturos. Rex gratissime amplexus pacis conventionem, promisit, et, sicut vulgata in plurimos fama loquebatur, etiam jurandum dedit, nihil se in eos, si dediti fuissent præter voluntatem et sententiam acturum eorum

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁷¹ pollicitarentur 4. ¹⁵⁷² Wirzeb. 3. Werseb. 1. 4. 5. ¹⁵⁷³ Goselonem 4. ¹⁵⁷⁴ difformis 4. ¹⁵⁷⁵ saxonice 3. ¹⁵⁷⁶ audiendum 3. ¹⁵⁷⁷ Nec 5. ¹⁵⁷⁸ ita ut 4. ¹⁵⁷⁹ deest 4. ¹⁵⁸⁰ agatur 3. ¹⁵⁸¹ eis 5. ¹⁵⁸² deest 5. ¹⁵⁸³ multa milia h. 5. ¹⁵⁸⁴ satis 4. ¹⁵⁸⁵ pecudum 3. ¹⁵⁸⁶ si perstringerent desunt 4.

NOTÆ.

(406) Gebehardus.
(407) Embriho.

(408) Adalbero.

quorum opera et beneficio incruenta sibi hæc victoria obtigisset. Sæpe itum ac reditum est. Sæpe Saxones. refutato dedicionis consilio, arma expedi et in aciem signa efferri conclamaverant, dum omnia fide regis tutiora sibi arbitrarentur. Sed Gozelo ¹⁵⁸⁷ dux et qui cum eo erant ¹⁵⁸⁸ satis impigros se exhibuerunt negocio, et ferocientis multitudinis tumultum nunc minis nunc blandimentis comprimebant; pollicentes, et, quia verbis parum fidei erat, etiam sub jurejurando confirmantes, non salutis, non libertatis, non prædiorum, non beneficiorum, non ceteræ suppellectilis suæ ullam eos jacturam sensuros, sed, postquam faciem regis et regni majestatem momentanea satisfactione magnificassent statim dedicione absolvendos et patriæ libertatque, in nullis imminuto sibi conditionis suæ statu, restituendos esse. Non verba, non juramenta, non promissiones ullæ principibus Saxonie metum ademerant; sed, quia nec utiliter hostibus congredi numero ac virtute impares, valebant, nem bellum diutius trahi, plebe ¹⁵⁸⁹ jam olim tædio affecta et pacis recuperandæ cupidissima, poterat: post longas deliberationes, post multas tergiversationes, lacrimantes atque alta suspiria ab imis trahentes visceribus, tandem dedicioni consenserunt, et fidem principum regisque clementiam propriæ salutis periculo experiri statuerunt. Quod ubi protinus per exercitum regis celebris rumor vulgaverat ingens gaudium vehemens erat gratulatio omnique triumpho illustriorem, omnibus spoliis opimiorum æstimabant victoriam, quod adempta sibi fuisset necessitas cum his manum denuo conferendi, qui prima congressione, extinctis pene omnibus Sueviæ ac Bajoariæ luminibus luctuosam victoribus victi cladem intulissent.

Postera die (Oct. 25) rex ad suscipiendos eos in media ¹⁵⁹⁰ late patentis campi planicie, in loco qui dicitur Spiraha (409) assedit, toto exercitu ad hoc spectaculum solemniter evocato latissimo inter constipatam multitudinem vacante spacio; ubi dum procederene, totius exercitus oculis conspicui forent, igitur introducuntur per ordinem Saxonie ac Thuringie primo principes (410), Wezil ¹⁵⁹¹ archiepiscopus Magadaburgensis, Bucco episcopus Halberstadensis, Otto dux quondam Bajoariæ, Magnus dux Saxonie, Herimannus comes, patruus ejus, Fridericus palatinus comes, Diedericus comes de Cadalenburg ¹⁵⁹² (411), Adalbertus ¹⁵⁹³ comes de Thuringia,

A gia, Ruodeger ¹⁵⁹⁴ (412), Sizzo (413), Berenger ¹⁵⁹⁵ (414), Bern, comites, deinde ingenui omnes, qui generis vel opum claritate aliquantulum eminebant in populo; et, sicut convenerat, absque ulla exceptione regi se dediderunt. Rex eos principibus suis, singulis singulos, donec de eis communi consilio deliberaretur, servandos commisit, et paulo post, rupto fœdere, contemptis orationibus quibus se obligaverat jurisjurandi vinculis, eos per Galliam, Sueviam et Bajoariam, per Italiam et Burgundiam deportari fecit, Beneficia quoque eorum militibus suis, quorum præcipue opera in bello Saxónico usus fuerat, distribuit. Commoratus etiam paucis diebus in Thuringia, castellum in Asenberg instauravit, præsidiumque imposuit, præcavens ne quid post disgressum suum instabilis vulgi levitate novaretur. Præterea ingenuis omnibus, qui vel casu abfuerant vel metu se subtraxerant, diem statuit, ante quem si in dedicionem non venissent, tamquam hostes publici, ab omnibus quibus res publica curæ esset, ferro et igne infestarentur. Atque ita, dimisso exercitu, victor rediens, natalem sancti Martini Wormaciæ celebravit (Nov. 10).

Interea Romanus pontifex crebris legationibus et Babenbergenses clerici assiduis supplicationibus vehementer regi imminebant, ut jam diu vacanti ecclesiæ ¹⁵⁹⁶ Babenbergensi rectorem provideret. Siquidem prior episcopus, licet extrinsecis ecclesiæ possessionibus, militum suorum, ut supra dictum est (415), præsidio fultus, contra vetitum incubare nullam tamen pontificalis officii administrationem usurpabat apostolici anathematis religione absteritus. Cumque regi in pace et in bello, tranquilla seu turbata re publica, semper commodissime affuisset, et scandalizatis in eo ceteris regni principibus solus ille numquam scandalizatus fuisset, sed in cunctis quæ ei accidissent calamitatibus pondus dei et æstus (Matth. xx, 12) cum eo inconcussa fide portasset: numquam tamen rex vel levi verbo calumpniatoribus ejus obstitit, quin immo haut gravate adversus eum accusationem recipere videbatur eo videlicet ¹⁵⁹⁷ ut plerique interpretabantur, intendens, ut per hujus dejectionem via sibi patefieret ¹⁵⁹⁸ ad Wormaciensem episcopum et alios nonnullos, quibus in ultionem pristinae defectionis jam pridem summa ope calumpniam struere sentiebatur. Igitur profectus Babenberg, Ruopertum ¹⁵⁹⁹ Goslariensem præpositum in nativitate sancti Andree apostoli

VARIE LECTIONES.

¹⁵⁸⁷ Goselo 4. Gezelo 5. Gozzillo 1. ¹⁵⁸⁸ e. episcopi 1. ¹⁵⁸⁹ plebi 4. ¹⁵⁹⁰ medio 3. ¹⁵⁹¹ Werzum 3. ¹⁵⁹² Cadalenburg 4. ¹⁵⁹³ Adelbertus omnes. ¹⁵⁹⁴ Ruodegerus 3. Rudeger *rell.* ¹⁵⁹⁵ Berrenger 3. ¹⁵⁹⁶ e. b. ecclesie 4. ¹⁵⁹⁷ scilicet 1*. ¹⁵⁹⁸ fieret 4. ¹⁵⁹⁹ ita 3. 4.

NOTÆ.

(409) Vicus est ditionis Sondershusanæ, prope Helbam fluvium inter oppida Greussen et Kindelbrücken; cf. Stenzel. I, p. 341.

(410) Sub *principibus* Schraderus, l. c., p. 77, not. 20 et p. 83, sq., not. 40, intelligit episcopos, duces et comites, sub *ingenuis* eos qui et natalium splendore aut opum et divitiarum magnitudine inter

cæteros eminebant.

(411). V. supra a. 1073, n. 2. 3.

(412) A. 1070. Ruotgerus occurrit.

(413) De Kevernburg?

(414) De Sangerhausen, filius Ludowici Barbati comitis in Thuringia.

(315) Col. 1177.

(Nov. 30) pro eo ordinari fecit episcopum, virum pessimæ existimationis in populo, eo quod regi familiarissimus et omnibus ejus secretis semper intimus fuisset, et omnium quæ rex perperam et præter regiam magnificentiam in re publica gessisset, potissimum incentor extitisse putaretur. Et milites quidem ¹⁶⁰⁰ acerrime factum improbabant, quod scilicet, vivente priore episcopo nec canonice ad synodum evocato nec canonice abjudicato, alius ad adulterandum ecclesiæ Babenbergensis castitatem euperordinatus fuisset episcopus. Clerici autem, etsi eos quam maxime offenderet persona ordinati, haut sane bonum testimonium habens ab his qui foris erant, malebant tamen qualemcumque habere, quam eum adversus quem sedem apostolicam appellaverant, et cujus vitæ institutionisque lugubrem tragediam tato mundi ¹⁶⁰¹ hujus theatro decantandam vulgaverant, recipere.

Postera die (Dec. 1), cum ad eligendum Fuldensem abbatem rex cum principibus assedisset, grandis erat inter abbates et monachos, qui ex diversis locis frequenter confluerant, concertatio. Tamquam solemniter indicto agone, singuli pro virili portione currentes, alius aureos montes, alius ingentia beneficia ex agro Fuldensi, alius solito impensiora in rem publicam servitia promittebant, nec prorsus in promittendo modum aut modestiam ullam servabant. Et o mores, o tempora (416)! o abhominabilem desolationis (Dan. ix, 27) stantem in loco ubi non debet, et mammonam nostris temporibus publice sedentem in templo Dei et extolentem se supra ¹⁶⁰² omne quod dicitur Deus aut quod colitur! abbates et monachi ita ambitionis spiritu præcipites rapiuntur, ut eos a cupiditate sua non pudor nominis christiani, non habitus artioris propositi, non ipsum denique deterreret recens exemplum Babenbergensis episcopi, quem pridie videbant non aliam ob causam et episcopatu privatum et communionem, quam quod ad sacrum ordinem illicita largitione aditum sibi affectasset. Horum impudentiam rex vehementissime, ut dignum erat, detestatus, cum hinc inde importune ¹⁶⁰³ obtudentium precibus urgeretur, repente divino, ut creditur, spiritu actus, monachum quendam Herveldensem, Ruozelinum ¹⁶⁰⁴ nomine, qui pro causa monasterii jussu abbatis sui ad curtem venerat, in medium evocat, et nihil minus suspicanti, etiam inopinata rei miraculo pene exanimi, baculum pastoralem offerens, primus ipse abbatem

A eligit, dein ¹⁶⁰⁵ ceteros tam monachos quam milites, ut in electionem ejus consentiant, obnixè efflagitat. Ita cunctis qui aderant lætissima acclamatione suffragium ferentibus, abbatiam suscipere jubetur; et cum diu ¹⁶⁰⁶ nunc imperitiam suam nunc malam valitudinem, nunc abbatis sui absentiæ causatus restitisset, vix tandem aliquando, præsentium episcoporum obtestatione, adjuratus, suscipere consensit. Similiter, defuncto nuper Oudalrico ¹⁶⁰⁷ abbate de Loressan, cum monachi et milites in electionem præpositi concorditer adunati ad curtem venissent, neque rex aliter sensurus putaretur propter multa servitia quibus ille, dum præpositus monasterii esset, gratiam dilectionemque ejus officiosa admodum sedulitate redemerat: rex alium quemdam ¹⁶⁰⁸ ejusdem cœnobii monachum, Adalbertum ¹⁶⁰⁹ nomine, qui cum ceteris fratribus nihil tale opinatus advenerat, repente injecta ¹⁶¹⁰ manu in medium protrahit, et rei novitate attonito baculum pastoralem, cunctis stupentibus, tradit ¹⁶¹¹.

Herimannus Babenbergensis episcopus, comperto quod alius in locum ejus subrogatus esset (417) episcopus, cum omnis jam ei ¹⁶¹² spes adempta esset recuperandæ deinceps dignitatis suæ, nec ad eludendam Romani pontificis sententiam ullum ultra pateret diverticulum, in monasterium cui nomen est Suarza (418) secessit, ibique sub Egberto ¹⁶¹³ abbate sanctæ conversationis habitum suscepit. Statimque assumpto secum eodem abbate suo, Romam profectus ¹⁶¹⁴, cum de inobedientia sua humiliter apud sedem apostolicam pœnitentiam egisset, et anathemate liberatus, et sacerdotalis ministerii, præter pontificalem dignitatem, denuo licentiam est consecutus ¹⁶¹⁵.

Annus ¹⁶¹⁶ hunc, multis cladibus insignem, potissimum lugubrem fecit obitus Annonis ¹⁶¹⁷ Colonienensis archiepiscopi, qui post longam ægrotationem, qua Dominus vas electionis suæ in camino tribulationis ¹⁶¹⁸ transitoriæ purius auro, purgatus mundo obrizo decoxerat, pridie Nonas Decembris (Dec. 4) beato sine perfunctus, ad angelos ex hominibus, ad immortalia ex mortalibus transmigravit. Testantur hoc signa et prodigia, quæ cotidie circa sepulchrum ejus Dominus ostendere dignatur, ad confutandam ¹⁶¹⁹ impudentiam eorum qui paulo ante vitam ejus sanctissimam atque ab omni hujus mundi labe quantum ad hominem integerrimam, livido dente carpebant (419), et preciosam margaritam, jam olim

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁰⁰ quidam 4. ¹⁶⁰¹ mundo 5. ¹⁶⁰² super 4. ¹⁶⁰³ oportune 4. ¹⁶⁰⁴ ita 3. ¹⁶⁰⁵ deinde 4. ¹⁶⁰⁶ deletum 3. ¹⁶⁰⁷ Vdalr. 3. 5. Udalr. *rell.* ¹⁶⁰⁸ quandam 3. ¹⁶⁰⁹ Adelb. *omnes.* ¹⁶¹⁰ injectu 5. ¹⁶¹¹ tradit etc. sancta anna 4. ¹⁶¹² spes ei 4. ¹⁶¹³ Egberto 1. Egeberdo 5. Egberdo *Nic. de Sygen.* ¹⁶¹⁴ p. est 1. ¹⁶¹⁵ consecratus 4. ¹⁶¹⁶ *Hic incipit Lamberti frugmentum a Junio exscriptum.* ¹⁶¹⁷ Annonis 3. ¹⁶¹⁸ transitoriæ tribul. 1a. ubi hæc exscripta sunt (III, 15). ¹⁶¹⁹ confundendam 7.

NOTÆ.

(416) Cic., I. orat. in Catil., c. 1.

(417) Cf. Liv. II, 7; XXXIX, 39.

(418) Schwarzach.

(419) *Livido dente carpebant*, Horat., Od., IV, 3, 16; Epod., 6, 15; Epist., I, 18, 82; Serm., II, 1, 150, et al. loc. cf. Cic. pro Balb., c. 26, § 57.

cælestis regis diademati destinatum, falsis rumoribus obfusare conabantur. Is in Babenbergensi ecclesia in ludo tam divinarum quam secularium litterarum enutritus, postquam adolevit, nulla commendatione majorum — erat quippe loco mediocris natus (420) — sed sola sapientiæ ac virtutis suæ prærogativa, imperatori ¹⁶²⁰ Heinrico ¹⁶²¹ innotuit. A quo in palatium assumptus, brevi apud eum, præ omnibus clericis qui in foribus palatii excubabant, primum gratiæ et familiaritatis gradum obtinuit, hoc præcipue diligentibus in eo omnibus bonis, quod justi ac recti admodum tenax erat, atque in omnibus causis, pro suo tum ¹⁶²² statu, non adulando ut ceteri, sed cum magna libertate obloquendo, justitiæ patrocina-
 tur. Erat autem, præter virtutes animi et morum gloriam, corporis quoque ^B bonis ornatissimus, statura procerus, vultu decorus ¹⁶²³, lingua promptus, vigiliarum et inedia patientissimus, postremo ad omne boni operis exercitium nature muneribus affatim instructus. Exactis in palatio haut multis annis, magna imperatoris, magna omnium qui eum noverant expectatione, adeptus est Coloniensem archiepiscopatum ¹⁶²⁴, atque ita deinceps in omnibus tam ecclesiasticis quam rei publicæ negotiis haut imparem se acceptæ dignitati gerebat, et sicut editioris loci insignibus, ita cunctis virtutum generibus inter ceteros regni principes conspicuus incedebat. Reddebat sollicitus quæ sunt cesaris cesari, et quæ sunt Dei Deo quia Coloniensis ¹⁶²⁵ nominis majestatem et secularem pompam ambitiosus pene quam aliquis ex præcessoribus ejus ostentabat ad populum, nec propterea tamen invictum inter tantas occupationum procillas spiritum unquam relaxabat a studio divinarum rerum. Crebris jejuniis corpus suum macerabat et in servitutem redigebat. Pernoctabat plerumque in orationibus, et per ecclesias, uno tantum puero contentus comite, nudis pedibus discurrebat; et diem quidem in disponendis privatis seu publicis negotiis, noctem vero totam in opere Dei ¹⁶²⁶ expendebat. Multa illius in pauperes, in peregrinos, in clericos, in monachos benignitas, mira liberalitas erat. Nullam intra diocesim suam congregationem prætermisit, quam non prædiis, ædificiis, stipendiis, sua specialiter ¹⁶²⁷ donatione auctam, vita decedens relinqueret. Et plane apud ¹⁶²⁸ omnes indubia fide constitit, ex quo Colonia fundata est, unius nunquam episcopi studio tantum opes et gloriam cre-
 A visse Coloniensis ecclesiæ. In judicandis causis subditorum nec odio nec gratia cujusdam a vero abducebatur, sed semper in omnibus propositam indeclinabiliter sequens æquitatis ¹⁶²⁹ lineam, ad evitandum iudicium nec accipiebat personam pauperis, nec honorabat vultum ¹⁶³⁰ potentis. Tum vero verbum Dei ita luculente ¹⁶³¹, ita magnifice disserebat, ut saxeis etiam cordibus sermo ejus ¹⁶³² lacrimas excutere posse videretur, et semper ad exhortationem ejus planctu et ululatu compunctæ multitudinis ecclesia tota resonaret. Duas Coloniæ congregationes clericorum ex integro propriis impensis instituit: unam in loco qui dicitur Ad gradus, titulo sanctæ Mariæ; alteram foras murum, titulo sancti Georgii martiris. Tres etiam congregationes monachorum diversis in locis ex suo construxit: unam, in monte qui a præterfluente fluvio cognominatur Sigeberg (421); aliam in regione Sclavorum ¹⁶³³ in loco qui dicitur Salefelt ¹⁶³⁴ (422); terciam in regione Westfaal in loco qui dicitur Grascaf ¹⁶³⁵ (423); quas omnes et augustissimis ¹⁶³⁶ ædificiis excoluit, et exquisitissimis ecclesiæ ornamentis illustravit, et amplissimis atque in multorum fratrum usus sufficientibus prædiis locupletavit. Cumque in omnibus Teutonici regni monasteriis cerneret antiquum illum regularis disciplinæ fervorem admodum refrixisse, et monachos a vita communi ad rem familiarem curam omnem studiumque convertisse, gravi tædioangebatur animus ¹⁶³⁷ ejus, quod ingentibus expensis nihil Deo dignum confecturus putaretur. Inter ea contigit ut pro causa rei publicæ Romam pergeret. C
 Cumque aliquas Italiæ regiones peragraret, principes ejus regni ne a rege deficerent suis exhortationibus confortaturus, ad monasterium quoddam, cui Fructuarium (424) nomen est, causa orationis divertit. Ibi admiratus monachorum artissimam et secundum regulæ instituta conversationem, nonnullos eorum, in opere Dei probatissimos, secum rediens abduxit, et eos ad tradendam ¹⁶³⁸ Galliis ejusdem disciplinæ formulam in Sigeberg constituit: prioribus monachis, quos ex Sancto Maximino asciverat, quoniam in horum instituta concedere noluerant, honorifice in locum suum remissis. Quod ejus factum imitati ceteri Galliarum episcopi, alii ex Gorzia ¹⁶³⁹, alii ex Cloniaca ¹⁶⁴⁰, alii ex Sigeberg, alii ex aliis monasteriis monachos evocantes, novam divini servitit scolam in suis singuli ¹⁶⁴¹ monasteriis instituerunt; adeoque brevi convaluit felicitis hujus facti æmulatio, ut pauca intra ¹⁶⁴² Galliam monasteria

VARIÆ LECTIONES.

¹⁶²⁰ imparatori 4. ¹⁶²¹ Henrico 3. ¹⁶²² tamen 3. 4. ¹⁶²³ venerandus 1a (I, 2). ¹⁶²⁴ episcopatum 1. ¹⁶²⁵ Coloniensis 3. ¹⁶²⁶ dei opere 1a (I, 5). ¹⁶²⁷ speciali 3. ¹⁶²⁸ deest 5. ¹⁶²⁹ etatis 5. ¹⁶³⁰ multum 4. ¹⁶³¹ ita 1. 3. 4. 5. ¹⁶³² etiam add. 7. ¹⁶³³ in confinio Doringorum et Sclavorum 1a (I, 28). ¹⁶³⁴ Salevel 1a. ¹⁶³⁵ Grascaf 5. ¹⁶³⁶ augustissimis 5. ¹⁶³⁷ animum 3. ¹⁶³⁸ tradendum 1a (I, 22). ¹⁶³⁹ Gorzaa 3. ¹⁶⁴⁰ singulis 3. ¹⁶⁴¹ inter 4.

NOTÆ.

(420) Eum ex comitum Veltheimensium familia orginem duxisse probare studet Delius ap. Ledebur Archiv., V, p. 55, seqq.

(421) Cf. Vitam S. Attonis I, 18-23.

(422) Vide supra a. 1071.

(423) Hodienum Crafschaft, ditionis Coloniensis.

(424) In Italia in episcopatu Taurinensi situm.

videamus. quæ non jam novæ hujus institutionis jugum subacta receperint¹⁶⁴³. Ipse vero monachos suos, juxtaquod in Fructuaria compererat, cernens artissimis vivere disciplinis, et conversationis eorum¹⁶⁴⁴ opinione longe lateque vulgata, multos ad mundi contemptum inflammari eorum magisterio se in via Dei erudiendos tradere : magnas Deo gratias referebat, quod non confudisset eum ab expectatione sua. Omnem quoque diligentiam adhibebat, ne quam earum rerum¹⁶⁴⁵, quibus corporis¹⁶⁴⁶ imbecillitati consulendum sit penuriam sustinerent. Honorabat ac venerabatur eos ut dominos suos, nec solum abbati, sed decanis etiam monasterii ita subditus dictoque obtemperans erat, ut ad primum eorum imperium, quantumlibet gravibus publicæ seu privatæ rei negociis implicitus¹⁶⁴⁷ teneretur ilico exoccupatis manibus surgeret et omne quod jussissent instar vilis mancipii exequeretur. Cibos summa industria confecto cottidie dum adesse potuisset, ipse eis inferebat, ipse apponebat, ipse potum misciebat ipse reficientibus ad omne obsequium quolibet famulo promptior paratiorque assistebat¹⁶⁴⁸. Silentium quoque ac ceteras monasterii consuetudines, dum inter eos diversaretur, ita attentus sollicitusque servabat, ac si pro excessibus suis ipse quoque cottidie in capitulo eorum causam dicturus et sententiam accepturus foret. Hoc ejus in Sigeberg, hoc in Salefelt¹⁶⁴⁹, hoc in Grascaf¹⁶⁵⁰ studium, hæc institutio erat. — Porro a rege gravissimis sæpenu-mero inimicitis dissidebat, et eum acerrimis increpationibus objurgabat, propter multa quæ præter¹⁶⁵¹ æquum et bonum ejus jussu vel permisso cottidie admittebantur in republica. Unde rex plerumque efferatus, omnia quæ illius erant ferro et igne¹⁶⁵² demolitorem se comminabatur, plerumque autem, supplex ei factus, amplissimis promissionibus iratum demulcebat ; ei tam sui quam totius regni jus potestatemque ei se facturum pollicabatur, si modo fidum eum sibi nec adeo cunctis voluntatibus suis adversum experiretur. Ad¹⁶⁵³ hæc ille, in cunctis, aiebat, quæ recte et juxta regiam magnificentiam conaretur nusquam ei defuturam esse operam suam ; si quid vero perperam et contra leges ac scita majorum, nequam hominum suggestionibus depravatus, agere vellet, ut his consensum auctoritatemque suam accommodaret, nullo se¹⁶⁵⁴ vel¹⁶⁵⁵ precio redimi vel terrore compelli posse. Et nunc quidem in summam familiaritatem et pene in regni consortium a rege assumebatur, nunc vero, quoniam ea quæ in regno perperam gerebantur vehementer destestaretur et accerime impugnaret, cum contumelia de palatio ejiciebatur¹⁶⁵⁶, et ad extin-

A guendum omnino nomen ejus totum regni robur concitabatur. His vicissitudinibus per plures annos ejus¹⁶⁵⁷ concertatio cum rege trahebatur. Neque enim lasciviæ regis vel ratio modum faciebat vel ætatis accessus vel amici cujusquam objurgatio, sed cottidie se ipso deterior efficiebatur, et, ruptis omnibus humani. ne¹⁶⁵⁸ dicam christiani, pudoris frenis in omne quod animus suggestisset flagitium præcipitantioreuebat; et, oppressis jam terrore principibus nullus erat qui peccantem et divina atque humana omnia absque discrimine permiscantem vel levi verbo aunderet redarguere. Ad ultimum considerans archiepiscopus completam esse malitiam ejus, et obstinatum in malis ingenium nec tempore jam corrigi posse nec ratione anno pene ante exortum bellum Saxonicum, petiit vacationem deinceps¹⁶⁵⁹ sibi dari ab exterioribus rei publicæ negociis : et sic impetrato comteatu, in Sigebergense monasterium secedens, illic in vigiliis, et jejuniis, in orationibus et elemosinis quod supererat ætatis exigebat ; nec inde uspiam, nisi summa forte ac inevitabili necessitate extractus, abscedebat¹⁶⁶⁰. Cetera, quæ circa rei publicæ administrationem vel egit vel passus est, si quis plenius scire voluerit, superiora libelli¹⁶⁶¹ hujus revolvat, et singula eo quo gesta sunt ordine et tempore copiose¹⁶⁶² descripta inveniet. Sed pius Dominus, qui quos amat arguit et castigat hanc quoque dilectam sibi animam ante diem vocationis suæ multis temptari permisit incommodis, ut scilicet ab eo¹⁶⁶³ omnem scoriam terrænæ conversationis excoqueret¹⁶⁶⁴ caminus transitoriæ tribulationis. Primum, moto¹⁶⁶⁵ bello Saxonico, fratrem ejus Wezel Magadaburgensem¹⁶⁶⁶ archiepiscopum, et consobrinum ejus Bucconem Halberstadensem episcopum, tempestas involvit gravissimæ persecutionis, Contra hos cum non satis impigre regi, totius Saxonice gentis exterminium anhelanti, opem ferret, nature profecto legibus et carnali affectione inhibitus, invisus ei suspectusque efficitur, perjurii ac perfidiæ insimulatur ; cives Colonienses, quibus paulo ante unico carus acceptusque fuerat, ad interficiendum eum donis ac¹⁶⁶⁷ promissionibus sollicitantur. Sopito utcumque hoc malo, duo ministri ejus qui in laribus ejus familiarissime observabantur¹⁶⁷⁰, insidias ei tendunt, et, nisi Dei misericordia malum hoc prævertisset¹⁶⁶⁹, nihil tale suspicantem trucidas-

D Alii cuidam, quem beneficiis suis maxime fidum sibi obnoxiumque fecerat, familiares litteras, a se ipso in tabulis propter majorem secreti cautelam¹⁶⁷⁰ conscriptas, dedit episcopo Halberstadensi¹⁶⁷¹ per

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁴³ receperunt 4.5. suscepunt 7. ¹⁶⁴⁴ optime opinione 4. ¹⁶⁴⁵ rerum earum 3. ¹⁶⁴⁶ corpori 4. ¹⁶⁴⁷ implicatus 3. ¹⁶⁴⁸ assistebat 5. ¹⁶⁴⁹ Salevelt 1a. (123). ¹⁶⁵⁰ Grascaf 5. Grascaff 1a. ¹⁶⁵¹ propter 4. ¹⁶⁵² igne et ferro *Nic. de Sygen.* ¹⁶⁵³ At. 4. ¹⁶⁵⁴ deest 7. ¹⁶⁵⁵ igitur 5. ¹⁶⁵⁶ eiciebatur 4. ¹⁶⁵⁷ deest 1a. (1.24)4. ¹⁶⁵⁸ nec 4. 5. *corr.* ne 3. ¹⁶⁵⁹ sibi deinceps 7. ¹⁶⁶⁰ accessit 7. ¹⁶⁶¹ hujus libelli 4. ¹⁶⁶² copiosa post *corr.* copiose 3. ¹⁶⁶³ ea 1a. (II, 20.) ¹⁶⁶⁴ excoqueret 3. ¹⁶⁶⁵ mota 5. ¹⁶⁶⁶ Magadaburgensem 3. ¹⁶⁶⁷ et 4. ¹⁶⁶⁸ servabantur 1a. (II, 23.) ¹⁶⁶⁹ pervertisset 3. ¹⁶⁷⁰ verba cautelam — nepotem *desunt* 1. 1*, *exstant etiam* 1a. — *supplevit ea Struve ex exemplari epit.* 1. *ubi calamo adjecta erant.* ¹⁶⁷¹ Halverstatensi Struve.

fœrendas, quibus nepotem suum (425), tantis undique adversitatibus procellis jactatum et pene naufragantem, consolaretur et instrueret. At ille ex ipsa tam operosa secreti communitione conjiciens aliquid regi rei que publicæ adversum his¹⁶⁷² litteris contineri, regi eas detulit. Quas ille deinceps in argumentum læsæ fidei archiepiscopo improperans, necem ei et omnibus quæ¹⁶⁷³ ejus essent ultimum, si copia fieret, exterminium machinabatur. Item alius quidam ex ministris ejus, quem Coloniensi ecclesiæ propria industria ipse adquisierat, quemque ob hoc indulgentissimo semper affectu caluerat et bonis omnibus, etiam supra natales suos, locupletaverat, repente insolentia servili elatus, jugum ecclesiasticæ servitutis cœpit detractare¹⁶⁷⁴, seque in libertatem violento quodam jure fori cum magna archiepiscopi contumelia asseruit (426). Tum vero crebris mortibus carorum suorum ita amaricatus est et vulnere concisus super vulnus, ut saxum quoque pectus supra petram fundatum ædificium concutere posset tam vehemens ille turbo temptationis. Ad ultimum data Satanae in carnem quoque¹⁶⁷⁵ ejus potestate, ulcere pessimo percussus est in utroque pede, ita ut putrescentes paulatim carnes defluerent, et hinc inde abducta cute, consumptis¹⁶⁷⁶ carnibus, fædo aspectu ossa nudarentur. Qui morbus primo pedes, dein¹⁶⁷⁷ crura et femora miserabili modo depastus est, ac sic post diurnam macerationem penetrans ad vitalia, animam, super argentum igne examinatum¹⁶⁷⁸ probatam et purgatam septuplum, de hac domo lutea transmisit ad domum non manu factam æternam in cælis. De qua re, dimidio fere anno priusquam vita excederet, certum eum fecerat manifesta revelatio. Visus (427) est enim sibi domum quamdam omnem de core intus et foris resplendentem, intrare. Et ecce in subselliis judicialibus, tamquam ad concilium¹⁶⁷⁹ solemniter evocati, residebant Heribertus¹⁶⁸⁰ Coloniensis archiepiscopus, Bardo Mogontinus archiepiscopus, Boppo¹⁶⁸¹ et Everhardus Treverenses archiepiscopi, Arnolfus Wormaciensis episcopus et alii quam plures Galliarum episcopi, quorum alios ipse in carne noverat alios fama tantum vel lectione compererat, amicti omnes stolis pontificalibus et habentes vestem instar nivis candidam. Ipse quoque candidis admodum ac preciosis indutus sibi videbatur, sed præter candentis vestimenti, eam^D scilicet qua pectus tegebatur, sordida quædam ac

A fœda caligo obduxerat, ac ceterum cultus ejus splendorem sua fœditate plurimum obfuscabat; quam tamen ipse, nimio rubore perfusus, objecta manu tegere ac celare, ne inspicientium offenderet obtutum, conabatur. Vidit præterea inter eos sibi quoque sedem miri decoris paratam. Quam cum¹⁶⁸² occupare, gaudio et exultatione æstans, properaret, surgens Arnolfus Wormaciensis episcopus, modesta voce eum prohibuit, dicens reverendos Patres, qui assiderent, nolle eum in suum admittere concessum, propterea quod vestem ejus turpis¹⁶⁸³ hæc macula fœdaret. Cumque, jussus loco oedere, flens confectoque nimium animo egrederetur, insecutus eum idem episcopus: *Æquo animo, ait¹⁶⁸⁴, esto, pater. Maculam tantum hanc, quæ vestem tuam infecit maturius ablui præcipe, quia non post¹⁶⁸⁵ multos dies beatæ hujus mansionis consortium et sanctorum¹⁶⁸⁶ patrum, quos aspexisti, concessum voti compos percipies.* Mane facto cum familiari cuidam suo visionem retulisset, ille sapienter rem conjiciens: *Macula, inquit, hæc vestis tuæ illita nihil aliud est, pater¹⁶⁸⁷ ut æstimo, quam memoria injuriæ civium tuorum, qui te anno superiore Colonia expulerunt, quibus te divinæ pietatis respectu jam olim oportuerat admissi hujus veniam dedisse. Hæc, quod bona venia dixerim, pectori tuo tenacius quam æquum sit insidens et amarissimo mœnore contra faciem tuam decoquens, ceteram sanctissimam¹⁶⁸⁸ conversationis tuæ claritatem molesta quadam caligine obducit et obscurat.* Archiepiscopus conscientia suæ testimonio convictus, ne inficiaretur quod audiebat; reatum suum humiliter agnovit; statimque destinatis circumquaque nunciis, cives omnes¹⁶⁸⁹ Coloniae, quos in ultionem injuriæ suæ excommunicatos urbe fugaverat, ad se evocavit, eisque proxima festivitate paschali — nam in qua dragissima visionem viderat — non solum communionem ecclesiasticam, sed etiam bona sua omnia, quæ direpta fuerant benignissime restituit. Sic gravis illa tempestas, quæ spiritu diaboli suscitata totam concusserat Coloniae, conquievit; pater filios, filii patrem recognoverunt; archiepiscopus amaritudine, populus metu et¹⁶⁹⁰ sollicitudine, civitas liberata est solitudine. Archiepiscopus jam a principio sepulturam sibi providerat Coloniae in ecclesia beatae Mariæ quæ dicitur ad gradus. Postmodum offensus temeritate Coloniesium, qua in eum inaudita rabine debacchati fœ-

VARIE LECTIONES.

¹⁶⁷² h. l. desunt 7. ¹⁶⁷³ qui 7. ¹⁶⁷⁴ ita 1. 3. 4. 5. detractare 1a. ¹⁶⁷⁵ deest 4. ¹⁶⁷⁶ consumptisque 7. ¹⁶⁷⁷ deinde 4. ¹⁶⁷⁸ examinatum 4. ¹⁶⁷⁹ consilium 4. ¹⁶⁸⁰ Heriberdus 4. 5. Heriberthus 1. ¹⁶⁸¹ Poppo 1a. (II, 25.) ¹⁶⁸² deest 5. ¹⁶⁸³ h. turpis 1a. ¹⁶⁸⁴ inquit 7. ¹⁶⁸⁵ post non 7. ¹⁶⁸⁶ sanct. quos patrum 1. ¹⁶⁸⁷ deest 1a. ¹⁶⁸⁸ sanctissimam 4. ¹⁶⁸⁹ omnes Coloniae cives 7. ¹⁶⁹⁰ et s. desunt 4.

NOTE.

(425) Supra eundem Burchardum consobrinum (i. e., filium sororis suæ) vocat Cf. Delius l. c., p. 36, et 6, 54; d. 55, 4.
Videntur ad eum pertinere, quæ in Vita S.

Adnonis l. II, c. 10 narrantur.

(427) Cf. carmen Germanicum in laudem S. Annonis editum v. 712, sqq.

rant non modo animum, sed corpus quoque suum ¹⁶⁹¹ A de Colonia in Sigeberg transferendum censuit, ibique sepeliri ¹⁶⁹² se omni modo ¹⁶⁹³ definit. Cumque, appropinquante die vocationis suæ, Colonia egrotaret, jamque in extremo spiritu constitutus animadverteret populum Coloniensem graviter nimis ferre quod tam desiderabili thesauro defraudandus esset: paululum resumpto spiritu, in lecto consedit, acceptaque stola pontificali, ut videlicet verbis plus inesset auctoritatis, familiares suos sub testificatione nominis divini adjuravit ne alibi eum quam in Sigeberg poni ¹⁶⁹⁴ sinerent. Factum est ergo quod jusserat. Defunctus enim post modicum, gloria ingenti, magno cleri et plebis studio, summo matronarum Coloniensium luctu, in Sigeberg delatus, atque in medio ecclesiæ sepultus est (428). Ubi ^B cottidie perejus interventum fideliter postulantibus multa præstantur divinæ opitulationis beneficia.

MLXXVI.

Rex nativitatem Domini Goslaris celebravit. Cumque eo ¹⁶⁹⁵ omnes regni principes evocasset, ut de principibus Saxonis, qui in deditionem venerant, communi consilio deliberaretur, præter ducem Boemicum pauci admodum venerunt. Ab ipsis tamen qui venerant juramentum exegit et accepit, ut non alium post eum quam filium ejus, tænerum adhuc infantulum, regem sibi eligerent. Ibi Otto, dux quondam Bajoariæ, datis pro se duobus filiis suis obsidibus, deditione absolutus est; nec solum in gratiam, sed in tantam quoque familiaritatem receptus est a rege, ut omnia deinceps consilia, tam de privata quam de re publica, cæteris auriculariis ^C familiaribus cum eo communicaret. Ceterorum qui se dediderant nec mentio habita est.

Coloniensis etiam clerus et populus ad eligendum sibi antistitem frequens confluerat. Quibus rex Hildolfum quendam, Goslariensem canonicum, offerebat, atque ut eligerent dedita opera insistebat. Illi contra summa ope nitentur, objicientes quod homo statura pusillus ¹⁶⁹⁶, vultu despicibilis, genere obscurus, nec animi nec corporis virtutibus quicquam tanto sacerdotio dignum prætenderet. Unde indignitate rei tanta in eum concitata sunt omnium qui in curte regia erant odia, ut, sicubi in publico apparuisset, omnes eum tanquam aliquod ¹⁶⁹⁷ antiquitatis monstrum inconditis clamoribus et canticis perurgerent; lapidesque in eum et pulverem vel ^D quodcumque aliud furentibus casus obtulisset jactarent. Sed rex recolens Annonis ¹⁶⁹⁸ archiepiscopi.

constantiam et invictum adversum omnes nefarios suos conatus spiritum, consulto tamen ei successorem ordinari satagebat, cujus facilitate ad omnia quæ vellet pro libito suo abuti posset. Cumque, diu multumque conatus, nulla ratione ut eligeretur obtinere potuisset, Colonienses infecto negotio in sua remisit, iterumque media quadragesima rectius, si fieri posset, consultos præsto esse præcepit; contestatus quam sancte, se vivo aut nullum eos aut hunc habituros esse pontificem.

(Jan.) Aderant præterea Hildebrandi ¹⁶⁹⁹ papæ legati (429), denunciante regi ut secunda feria secundæ ebdomadæ in quadragesima (430) ad sinodum Romæ occurreret de criminibus quæ objicerentur causam dicturus; alioquin sciret se absque omni procrastinatione eadem die de corpore sanctæ ecclesiæ apostolico anathemate abscidendum esse. Quæ legatio regem vehementer permovit; statimque abjectis cum gravi contumelia legatis, omnes qui ¹⁷⁰⁰ in regno suo essent episcopos et abbates, Wormaciæ dominica septuagesimæ convenire præcepit, tractare cum eis volens, ad deponendum Romanum pontificem si qua sibi via, si qua ratio pateret; in hoc cardine totam verti ratus ¹⁷⁰¹ salutem suam et regni stabilitatem, si is non esset episcopus.

Ipo tempore contigit papam per immissionem Satana gravissima pulsari adversitate. Quidam urbis præfectus Romanæ, Quintius nomine, et generis claritate et opum gloria eminent, valde in tota Italia multa in possessionibus Romanæ ecclesiæ præter leges faciebat. Perlata ad papam querimonia, cum eum sæpius modeste corripere, nec quicquam proficeret secreta correptio, tandem excommunicavit eum, arbitratus hoc saltem modo improbitatem ejus coercendam fore. Hinc ille majori ¹⁷⁰² dementia efferatus, ipsa nocte natalis Domini cum armatis inopinato irruit in ecclesiam, in qua papa, vestimentis pontificalibus indutus, sacro altari astabat missarum solemnias celebrans, injectaque — quod dictu quoque nefas est — in capillos ejus manu, multis contumeliis affectum de ecclesia protraxit, et priusquam, vulgato per civitatem rumore, populus frequens auxilio concurreret, in domum quandam munitissimam abripuit. Fama tam atrocis facti totam illico replevit urbem. Undique ad arma clamatur. Divites et paupares, nobiles et ignobiles, uno omnes animo accurrunt, atque in ipso statim orientis diei crepusculo domum Quintii oppugnare

VARIÆ LEGTIONES.

¹⁶⁹¹ deest 4. ¹⁶⁹² se sep. 3. ¹⁶⁹³ omnino 5. ¹⁶⁹⁴ ne a. q. in S. eum p s. 7. ¹⁶⁹⁵ eos 5. ¹⁶⁹⁶ pusillos 4.
¹⁶⁹⁷ aliquid 4. ¹⁶⁹⁸ Aimonis 3. ¹⁶⁹⁹ Hildebrandi 3. ¹⁷⁰⁰ quia 4. ¹⁷⁰¹ deest 4. ¹⁷⁰² majore 5.

NOTÆ.

(428) Hæc in tertio libro Vitæ S. Annonis fusiùs narrantur.

(429) Lambertus hoc referre videtur ad Nativ. Chr. a. 1075 (ex nostra computandi ratione), sed verisimilius, factum esse exeunte mense Januar.

1076. Vid. Stenzel. I, p. 379, not. 18, II, p. 265; Mascov. l. c., p. 56, sq., not. 3; Ussem. ad Berthold., Const., p. 40, not. 2.

(430) i. e. die 22, Febr.

summa vi aggrediuntur; et ¹⁷⁰³ nisi ille, mali quod imminebat haut improvidus, papam dimittere maturasset, domum ipsam, peremptis omnibus qui in ea erant, a fundamento evertissent. Papa interveniente, concitatæ multitudinis furor vix et ægre compressus est. Romani quod factum fuerat graviter nimis et indigne ferentes, omnia quæ Quintii erant, tam intra ¹⁷⁰⁴ muros quam extra, ferro et igne demoliti sunt. Nec minus ille militaris ¹⁷⁰⁵ audaciæ facinora contra faciebat succedens et evertens omnia quæ poterat de possessionibus Romanæ ecclesiæ. Ita per multos dies non sine magno et harum et illarum partium dispendio ¹⁷⁰⁶ simultas hæc trahatur.

Rex statuta die (*Jan. 24*) venit Wormaciam; venerunt etiam episcopi et abbates amplissimo numero. Commodè quoque conficiendis tantis rebus intervenit quidam ex cardinalibus Romanis Hugo cognomento Blancus, quem ante paucos dies propter ineptiam ejus et mores inconditos papa de statione sua ¹⁷⁰⁷ amoverat, deferens secum de vita et institutione papæ scenicis figmentis consimilem tragediam: scilicet unde oriundus (431), qualiter ab ineunte ætate conversatus, quam perverso ordine sedem apostolicam occupaverit ¹⁷⁰⁸, quæ ante episcopatum, quæ post acceptum episcopatum memoratu quoque incredibilia flagitia commiserit. Hujus auctoritatem, tamquam divinitus sibi destinatam, gratissime amplexati et promptissime secuti, sententiam promulgarunt quod papa esse non possit, nec ullam juxta privilegium Romanæ sedis ligandi aut solvendi potestatem habeat vel aliquando habuerit, qui tantis vitam probris ac criminibus commaculaverit. Cumque ceteri omnes dampnationi ejus nihil hæsitantes subscriberent, Adalbero ¹⁷⁰⁹ Wirceburgensis ¹⁷¹⁰ episcopus et Herimannus Mettensis ¹⁷¹¹ episcopus aliquamdiu restiterunt: dicentes incongruum valde et contra canonum scita esse ut episcopus aliquis absens, absque generali concilio, sine legitimis et idoneis accusatoribus ¹⁷¹² et testibus, necdum probatis criminibus quæ objicerentur, condempnaretur; nedum Romanus pontifex, adversus quem nec episcopi nec archiepiscopi cujusquam recipienda sit accusatio. Sed Willihelmus Trajectensis episcopus, qui causam regis pertinacius tuebatur, vehementer imminerebat, ut aut cum ceteris in dampnationem ¹⁷¹³ papæ subscriberent, aut regi, cui sub jurejurando fidem spondissent, protinus

renunciarent. Is eo tempore regi admodum carus acceptusque erat, eique rex omnium quæ privatim vel publice agenda erant post se ordinationem delegaverat, vir secularibus litteris adprime eruditus. sed fastu nimio inflatus, vix se ipse ferebat. Igitur ex nomine omnium qui convenerant episcoporum et abbatum plenæ contumeliarum litteræ Romam destinantur, quibus denunciatur Romano pontifici ut pontificatu, quem contra ecclesiasticas leges usurpasset, sese abdicet, sciatque, post eam diem quicquid agat, jubeat, decernat, irritum haberi.

Legati, ut jussum fuerat, summo conatu iter accelerantes, pridie quam synodus indicta celebraretur, Romam ingressi (*Febr. 21*), litteras tradunt. Tunc ¹⁷¹⁴ cæteram legationem, sicut in mandatis habebant, verbo non minus contumelioso quam scripto exequentur. Papa nihil permetus atrocitate nuncii, postera die (*Febr. 22*), cum clerus et populus ad synodum frequens confluxisset, in auribus omnium litteras recitari fecit, et sic cunctis qui convenerant episcopis id fieri decernentibus, regem excommunicavit ¹⁷¹⁵ et cum eo ¹⁷¹⁶ archiepiscopum Mogontinum Sigefredum ¹⁷¹⁷, episcopum Trajectensem Willihelmum, episcopum Barbenbergensem Ruotbertum ¹⁷¹⁸, cæteris, qui conspiracyonis hujus participes extiterant, diem statuit qua, nisi Romæ præsentati causam dicerent novæ hujus et inusitata contra sedem apostolicam rebellionis, similem cæteris excommunicationis sententiam sortirentur (432). Porro Ottonem Ratisponnesem episcopum, et Ottonem Constantiensem episcopum, et Burchardum Losonnensem ¹⁷¹⁹ episcopum, Eberhardum ¹⁷²⁰ comitem. Oudalricum ¹⁷²¹ et alios nonnullos quibus rex potissimum consiliariis utebatur, jam pridem excommunicaverat.

Gozilo dux Lutheringorum ¹⁷²², cum esset in confinio Lotharingiæ et Fandriæ in civitate quæ dicitur Antwerpha, occisus est per insidias, ut putatur. Ruoberti ¹⁷²³ Flandrensis comitis. Cum enim quadam nocte (*Febr. 26*), quiescentibus omnibus, ad necessitatem naturæ secessisset, appositus extra domum spiculator ¹⁷²⁴ confodit eum per secreta nantium, relictoque in vulnere ferre, concitus aufugit. Vix deinceps septem diebus accepto vulnere superstes, 4 Kalendas Martii vita decessit, atque Verdunis ¹⁷²⁵ juxta patrem sepultus est; magnum regni Teutonici ¹⁷²⁶ robur ac momentum ¹⁷²⁷, quoniam, ut sæpe jam dictum est, licet stature pusillitate atque

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰³ *deest* 3. ¹⁷⁰⁴ *inter* 4. ¹⁷⁰⁵ *multa mil. a. f.* 1. ¹⁷⁰⁶ *dispensio* 4. ¹⁷⁰⁷ *deest* 3. ¹⁷⁰⁸ *occupaverat* 4. ¹⁷⁰⁹ *Adalbero* 3. 4. 5. ¹⁷¹⁰ *Wirceb. 1 Wirczib. 4. 1711* *Metensis* 3. 5. ¹⁷¹² *accusationibus* 4. ¹⁷¹³ *demonatione* 3. ¹⁷¹⁴ *Tum* 3. ¹⁷¹⁵ *excommunicatum* 1. ¹⁷¹⁶ *deest* 4. ¹⁷¹⁷ *Sigifridum* 1. *Sifridum* 1*. ¹⁷¹⁸ *Rubetum* 1. ¹⁷¹⁹ *Josennensem* 5. ¹⁷²⁰ *Ehrardum* 3. ¹⁷²¹ *Udalricum* 3. 4. 5. ¹⁷²² *Lotheringorum* 1. 3. ¹⁷²³ *Ruedberti* 1. b. ¹⁷²⁴ *speculator* 4. ¹⁷²⁵ *Werdunis* 1. 1 b. *Teutonici* 5. ¹⁷²⁶ *momentum* 1. *monimentum* 3. 4. *munimentum* 5. (*cf. a. 1071. p. 180: Rether comes partium ejus haut leve momentum, et a. 1075. p. 232: nec magnum his vel illis partibus momentum*).

NOTÆ.

(431) Ex hoc fonte permanasse videtur figmentum, Hildebrandum fabri ferrarii fuisse filium. KR.

(432) V. Acta hujus concilii Mansi XX, p. 476. W.

gibbo despicabilis videretur, opum tamen gloria et fortissimorum militum copia, prudentiæ quoque maturitate, postremo tocius vitæ temperantia, longe cæteris principibus supereminebat.

Rex, finito in Wormacio colloquio, concitus Goslarium rediit (*Mart.*), ibique iram suam, qua multo jam tempore in Saxones anxie æstuaverat, omni crudelitate explebat. Principes Saxoniarum, qui in deditionem venerant, in ultimas regni partes relegabat; bona eorum suis fautoribus pro libito suo diripienda permittebat; eos quinecquam dediti fuerant acerrimis in dies edictis ad deditionem urgebat, et nisi quantocius dederentur, ferro et igne infestari et longius natali solo effugari comminabatur. Tum ¹⁷²⁸ omnia castella, quæ superiori ¹⁷²⁹ anno (433) dirui ¹⁷³⁰ jusserrat, summo nisu, summo provincialium labore et ærumna instaurabat. Nova quoque in omnibus per Saxoniam montibus et collibus, qui molo ad arcendam vim ¹⁷³¹ paululum quid commoditatis habere videbantur, extruebat; illis etiam quæ deditis Saxonibus in jus ejus venerant, præsidium imponebat; et multiplicata sunt mala, calamitas et vastitas per universam Saxoniam et Thuringiam supra omnem retro majorum memoriam.

Discessurus Goslaria, pridie Nonas Martii (*Mart* 6) episcopatum Coloniensem, sicut a primis obstinate intenderat, Hildolfo dedit. Cleri ¹⁷³² Coloniensis tres tantum, militum etiam paucissimi aderant; cæteros, ne ad suffragia ferenda occurrerent, indignitas detinuerat ¹⁷³³; ipse qui occurrerent vix contemptim et ¹⁷³⁴ summis, ut dici solet, labiis (434) super electione ejus consuluit, risui prorsus ac ludibrio habendos, si non protinus acclamassent. Et ne quis forte adversus eum tumultus seditione vulgi per dilationem consecrationis concitaretur, statim Coloniæ profectus, consecrari eum fecit ab Willihelmo Trajectensi episcopo, cujus consobrinus episcopatum Poderbrunnensem ¹⁷³⁵, ne qua per eum mora ordinationi ejus fieret, promittebat.

Pascha Trajecti celebravit (*Mart.* 27), ibique ducatum Lotharingiæ filio suo Cunrado ¹⁷³⁶, marcham vero quæ dicitur Antwerpha Godefride, consobrinus Gozelonis ducis, filio Eustachii comitis, impigro et ad rem militarem acerrimo adolescenti, tradidit.

Ipsa tempore Ruodolfus dux Suevorum, Welf dux Bajoariorum, Bertholdus ¹⁷³⁷ dux Carentinorum, Adalbero ¹⁷³⁸ episcopus Wirzburgensis ¹⁷³⁹, Heri-

A mannus episcopus Mettensis et alii plerique principes convenientes in unum (*April.*), consilia conferebant, in tantis calamitatibus quibus res publica vexabatur, quid factum opus esset; regem post bellum Saxonum eundem permanere qui fuerat; nihil eum ¹⁷⁴⁰ de levitate, de crudelitate, de ¹⁷⁴¹ pessimorum hominum convictu ac familiaritate mutasse; ad hoc tantum tam insignem suam adversum ¹⁷⁴² Saxones victoriam profecisse, ut ille sui omnium sanguinis jus potestatemque acciperet, et ad perniciem honorum omnium et ad omne quod animo concepisset flagitium impunita libertate grassaretur; nihil sibi deinceps spei, nihil præsidii reliquum fore, si forte, ut sunt humana, eum offendissent, cum in deditionibus contra jusjurandum, contra fidem principum, tam fœda, tam crudelia exercuisset. B Hæc causa non solum ipsos, sed et cunctos regni principes vehementer permoverat, et eos potissimum quorum ¹⁷⁴³ consilio ¹⁷⁴⁴ principes Saxoniarum se in periculum dederant. Facta est igitur conspiratio non modica, et magis ac magis in dies roboratur ¹⁷⁴⁵, ea re maxime omnibus ausum et fiduciam præbente, quod excommunicatum esse regem a Romano pontifice frequentes ab Italia nuntii cottidie deferebant. His animatus Mettensis episcopus et alii plerique, nonnullos ex principibus Saxoniarum, quos a rege in custodia habendos susceperant, in scio rege in sua liberos redire permiserunt.

Willelmus ¹⁷⁴⁶ Trajectensis episcopus causam regis, ut supra dictum est, contra bonum et æquum obstinato ¹⁷⁴⁷ tuebatur, et studio partium regis multa in ¹⁷⁴⁸ injuriam Romani pontificis omnibus pene diebus solemnibus ¹⁷⁴⁹ inter missarum solemnias rabido ore declamabat; perjurum eum, adulterum et pseudo apostolum appellans, et tam a se quam a cæteris episcopis sæpenumero excommunicatum pronuncians. Is brevi, posteaquam rex exactis paschalis feriis Trajecto discesserat, repente gravissima ægritudine correptus est. Cumque per acerrimos cruciatus animæ ac corporis urgeretur, miserabili ejulatu coram omnibus qui aderant vociferabatur justo Dei judicio se et præsentem vitam amisisse et æternam, quod regi ad omnia quæ perperam intendisset operam suam summo annisu præbuisset, atque in spem gratiæ ejus Romano pontifici, sanctissimo et apostolicarum virtutum viro, graves contumelias, sciens et prudens, innocenti irrogasset. In

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷²⁸ Tunc 4. ¹⁷²⁹ superiore 4. ¹⁷³⁰ dum post. corr. dirui 3. ¹⁷³¹ in 3. ¹⁷³² Clerici cr. ut videtur Cleri 3. ¹⁷³³ deest. 3. 4. 5. ¹⁷³⁴ ut 5. ¹⁷³⁵ Poderburnensem corr. Poderboncnsem 3. ¹⁷³⁶ ita 4. Cunrado 1. 3 et infra. ¹⁷³⁷ Belthodus 3. Bertholdus reel. ¹⁷³⁸ Adelbero 3. 4. ¹⁷³⁹ Wirezeburgensis 4. ¹⁷⁴⁰ deest 4. ¹⁷⁴¹ de — mutasse desunt 5. ¹⁷⁴² adversus 1*. ¹⁷⁴³ bis scriptum 4. ¹⁷⁴⁴ concilio 4. ¹⁷⁴⁵ roborabatur 1. 5? ¹⁷⁴⁶ Wilhelmus 1 (sæpius). 4. ¹⁷⁴⁷ ita. 3. 4. 5. fort. omissa voce animo, quam Nic. de Sygen addit. — obstinate 1. ¹⁷⁴⁸ deest 5. ¹⁷⁴⁹ sollempnibus i. m. solemnias 3. et ita semper variat.

NOTÆ.

(433) Sed hoc potius jam ante duos annos fieri jusserrat; cf. Delius l. c., p. 89, annotat. 121.

(434) Cf. Senec., ep. 10: Non a summis labris

ista venerunt. Ita etiam vett. dicunt: primis, primoribus, prioribus labris s. labiis.

hanc vocem, ut ¹⁷⁵⁰ asserunt, sine communionem, sine ulla satisfactione expiravit (435)[April. 28]. Successit ei in episcopatum ¹⁷⁵¹ Counradus, Mogontini archiepiscopi camerarius. Poderbrunnensem vero episcopatum Boppo ¹⁷⁵² Babenbergensis præpositus obtinuit; eius potissimum factione et studio Herimannus Babenbergensis episcopus episcopatu dejectus fuerat.

Ruopertus ¹⁷⁵³ abbas quondam Augiensis ¹⁷⁵⁴, monasterium quoddam in Alsatia partibus (436), cui Gengebach ¹⁷⁵⁵ nomen est, a Babenbergensi episcopo susceperat gubernandum. Ubi dum pro consuetudine sua lucris temporalibus immoderatius insudaret, paupertatem loci industria sua evincere satagens, occisus est cum alio haut desperatae indolis monacho adolescente, qui cum de Babenbergensi monasterio secutus fuerat, a servitoribus suprascripti monasterii, contra quos possessiones monasterii et jus suum, progressus ipse ad vim arcendam, defendere volebat.

Saxones, deportatis in exilium principibus suis, tædio et mœrore tabescebant, nec calamitatis ullum usquam patebat effugium. Amici regis, per montes et colles dispersi, cervicibus imminabant, nec eos ut antea conventus facere, consilia conferre aut ullam recuperandae salutis viam temptare sinebant. Insuper cottidie ex agris et villis prædas agebant, tributa regioni difficillima ¹⁷⁵⁶ imponebant, castella sua summo provincialium labore et impensis communiebant ¹⁷⁵⁷, et graves prorsus atque ¹⁷⁵⁸ inexplicabiles pristinae rebellionis pœnas exigebant. Erant duo cujusdam Geronis comitis filii (437), satis quidem edito loco nati, sed propter inopiam rei familiaris inter principes Saxoniae nullius nominis vel momenti. Hi tempore deditionis ultra Albim fluvium refugerant, ibique rei eventum præstolabantur, facile a rege propter obscuritatem nominis vel ignorati vel contempti. Cumque viderent ¹⁷⁵⁹ mala quæ fiebant, non aliud scilicet actum deditione principum, quam ¹⁷⁶⁰ proditam plane esse libertatem patriæ, totamque gentem Saxonum, quo rex semper intenderat, in servitutem atque sub jugum redactam; quamvis patriis finibus extorres, quamvis munitionibus amissis, perditio patrimonio, rerum omnium inopes remansissent, gaudebant tamen admodum quod cum ceteris Saxoniae principibus in tempestuosum illud deditionis naufragium non incidissent. Cum ¹⁷⁶¹

Aurgeret penuria, contractis ex sui similium numero aliquantis copiis, raptis sibi victum quærere cœperunt. Plerumque etiam, ubi oportunitas accidisset, regis exactoribus resistere et injurias manu propulsare temptabant. Cumque eis semel et secundo res prospere cessissent, milites principum qui relegati fuerant, ingenui quoque omnes qui necdum dediti fuerant, quique extrema omnia quam fidem regis ultro experiri malebant, catervatim ad eos ¹⁷⁶² confluebant; et facta est intra ¹⁷⁶³ dies paucos permaxima multitudo, ita ut jam non ad insidias modo et clandestinas ¹⁷⁶⁴ latrocinantium more excursions, sed ad apertam vim et publicas congressiones pares se hostibus arbitrarentur. Præterea provinciales, quibus inter ultimas desperationis tenebras lux aliqua salutis ¹⁷⁶⁵ et consolationis cælitus emicuerat, omnes promptissimo animo socias manus communemque operam publicis negociis pollicentur satius judicantes pro patria, pro liberis, pro conjugibus, honesta morte perfungi, quam inter tantas tribulationes omni morte tristiorem vitam agere.

Inter hæc rediens Herimannus, patruus Magni ducis, et alii plerique ex principibus dediticiis, quos, ut prædictum est, inconsulto rege indulgentia eorum a quibus tenebantur deditione absolverat, inopinatum cunctis gaudium præstiterunt, atque omnem si quis adhuc mentibus resederat, scrupulum ademerunt. Tanta siquidem tamque inopinata rerum prosperitas evidens cunctis erat documentum respicientis eos misericordiam Dei. Igitur armata juventute **C** Saxoniæ peragrantes, castella, quibus rex præsidium imposuerat, alia deditione, alia militari manu brevi omnia receperunt; eos qui intus erant ¹⁷⁶⁶, direptis spoliis, incolumes dimiserunt, accepto ab eis sacramento quod ulterius in Saxoniæ hostiliter non venirent. Amicos regis omnes, præterea quicumque communibus negociis operam suam spondere nolissent, dissipatis omnibus quæ habebant, procul Saxonia effugarunt; et directa est salus in manibus eorum ¹⁷⁶⁷ (438) ad recuperationem libertatis pristinae.

Solus adhuc Otto, dux quondam Bajoariæ, in castello Hartesburg residebat. Huic rex per totam Saxoniæ vices suas et publicarum rerum procurtionem delegaverat; dato insuper negocio ut castellum Hartesburg ¹⁷⁶⁸ et aliud in monte qui dicitur

VARIAE LECTIONES.

¹⁷⁵⁰ ut a. desunt 5. ¹⁷⁵¹ episcopatu Counradus 4. ¹⁷⁵² Poppo 1. 3. 5. ¹⁷⁵³ ita 3. ¹⁷⁵⁴ A. monasterii monasterium 4. ¹⁷⁵⁵ Gengenbach 1. et Nic. de Sigen. ¹⁷⁵⁶ difficillima 4. ¹⁷⁵⁷ comminuebant 3. ¹⁷⁵⁹ at (ac) ? 5. ¹⁷⁵⁹ videbant 4. ¹⁷⁶⁰ quo 4. ¹⁷⁶¹ Et cum 1. ¹⁷⁶² eosdem 4. ¹⁷⁶³ inter 4. ¹⁷⁶⁴ clandestinas 4. 5. et ed. 2 ¹⁷⁶⁵ cons. et sal. 4. ¹⁷⁶⁶ intererant 1. ¹⁷⁶⁷ deest 4. ¹⁷⁶⁸ in H. 1.

NOTÆ.

(435) Quod de infelici Wilhelmi obitu tradit Lambertus, odio partium confictum esse, inquit in annotat. ad Bekam Buchelius; vacillat enim scriptor, cum ait: *ut asserunt*. Certè scriptores Batavi nihil hujusmodi habent. Cf. vero Brunonem de b. s. c. 74.

(436) Gengenbach, in magno-ducatu Badensi.

(437) Vid. de h. l. L. Schrader Dynastenstamme

t. I, p. 75, not. 14. — Dietericus et Vilhelmus, filii Geronis comitis de Kamburg, nepotes (neffen) Dedonis marchionis Duscensis, ex familia Wettinensi; cf. Stenzel., I, p. 389. Weisse Neues Museum für die Sachs. Gesch., t. IV, f. 2, p. 43; Wenck. de Henrico I. Misn. et Lus. march., comm. 3, p. v, n. 4 (438) Cf. Daniel, 8, 25.

Lapideus ¹⁷⁶⁹ (439), qui proximus Goslaræ imminet, summa ope extrueret. Ad hunc legatos dirigunt, mandantes ut, omisso opere quod ad eversionem gentis suæ immemor libertatis extruere aggressus sit, consilium potius perquirat ad ereptionem principum, quibus ipse ut se dederent vehementissimus auctor fuerit ¹⁷⁷⁰; jam dudum opinionem indubiam multorum mentibus insedissee, quod idcirco dedicionem ceteris tantopere suaserit, ut eorum sanguine regis sibi animum deplacaret ¹⁷⁷¹ et communi exitio suam ipse salutem mercaretur; hoc nunc evidentibus iudiciis elucere, cum illis in ultimas partes terrarum deportatis, ipse prodicionis suæ mercedem a rege tocius Saxonie principatum acceperit, et regie crudelialis carnifex atque omnium quæ ferociter rex meditetur ferocior administer existat; bene igitur famæ et honori suo consulat, si tantæ infamie maculam claro aliquo erga patriam suam beneficio purgare conetur, et genti suæ, patriam libertatemque armis recuperare cupienti, auxilio concurrat; postremo, si monitis ultro non assentiatur, se procul dubio vim adhibituros, et patriæ proditorem, communium castrorum desertorem, ut dignus sit, eversis omnibus quæ ejus sint, procul Saxonia expulsuros. Ad hæc ille obnixè eos per Deum obtestabatur ¹⁷⁷² ut mitius pacatiusque agerent; quæ pro communi commodo moliantur, ratione quam temeritate melius procedere; se protinus missurum, et regi modis omnibus suasurum ut principes dedicione absolvat, castella, quæ metu rebellionis pristina extruxerit ¹⁷⁷³, diruat, genti Saxonum libertatem, leges ac jura majorum, quæ per vim erepta totiens armis repetiverint, restituat; si consilio acquiescat, gravis atque ancipitis belli necessitate sine sanguine liberatam esse Saxoniam; sin autem, se nec indulti honoris amore nec mortis metu neo jurisjurandi religione inhiberi posse ne communem patriæ parentumque suorum causam usque ad extremum spiritum quanta possit virtute defendat, juvet, tueatur. In hæc verba legatos Saxonum dimisit, statimque suos ad regem, sicut pollicitus fuerat, destinavit, præsidio quoque ab utroque monte quem occupaverat abducto, communem deinceps cum Saxonibus ac socialem vitam agebat.

Rex, de his quæ acciderant in Saxonia gravi nuncio accepto, comperto etiam quod ceteri principes, collatis per crebra conventicula consiliis, defectionem meditentur, hinc ira, hinc sollicitudine in diversa raptatus ¹⁷⁷⁴, cui primum morbo mederetur anxius ambigebat. Sed quo ira impellebat inclinatio,

ad ¹⁷⁷⁵ oppugnandam Mettensem urbem exercitum admovere cogitabat, et ab episcopo loci, quod creditos custodiae suæ principes se inconsulto dimisisset, vindictam expetere. Sed contra reputans, turbata re publica, dubia fide principum, exhausto superioribus bellis millite, extremæ dementiæ esse, arduum aliquid præcipitanter attemptare, impetum animi ab temeritate ad pacatiora ¹⁷⁷⁶ consilia revocavit. Missis igitur circumquaque nunciis (440), omnes regni principes in pentecosten Wormaciæ sibi occurrere jussit, quid facto opus esset, communi consilio, ut prætendebat, deliberaturus. Statuta die (Mai. 15) ceteris amplo satis numero occurrentibus, nullus aderat supradictorum ducum, a quibus rei publicæ periculum timebatur, et quorum potissimum auctoritate, si res tranquillæ essent, summam publicorum negotiorum disponi oportuerat. Ita conventus ille principum, cassata voluntate regis, nullum habuit effectum. Iterum in natale sancti Petri apostoli (Jun. 29) Mogontia eos adesse, addita jam edicto obnixa supplicatione ¹⁷⁷⁷, præcepit. Sed ne ¹⁷⁷⁸ tunc quidem quisquam eorum vel supplicentem attendit vel præcipientem, omnibus plane ad rebellionis studium immobiliter obstinatis. Ipsi qui convenerant, fœda simultate a se invicem dissidebant. Jam enim solutus carcere suo Satanæ non solum corporali sed et spiritali armatura obpugnabat, pacem ecclesiasticam, et quorum corpora jugulabat, animas quoque, ne in æternum viverent extinguere satagebat.

Uto ¹⁷⁷⁹ episcopus Treverensis, Roma nuper reversus, communicare volebat episcopo Mogontino, episcopo Coloniensi et aliis quam pluribus, qui apud regem præ ceteris assidui erant et quorum rex omnia faciebat consilio; obtendens et eos et ipsum regem excommunicatos esse a Romano pontifice; sibi tamen, quod ipsum vix summis precibus extorsit, indultam esse colloquendi tantum regis licentiam; nulla præter hæc in cibo, in potu, in oratione vel in ceteris omnibus communione ejus permissa. Hujus auctoritate animati complures alii, quorum et in Deum fides purior et ad dignitatem rei publicæ sententia potior, paulatim se palatio subtrahebant, ne videlicet supradictorum communione macularentur ¹⁷⁸⁰; et ad regem, licet crebris jussionibus evocati, redire volebant, satius judicantes regem quam Deum offendere, corporis quam animæ dispendium incidere. Illi econtra irasci, fremere, insanire, minas et convicia in omnes passim jaculari (441); injustam et idcirco nibili æstimandam esse Romani pontificis sententiam, qui se nec canonice ad syno-

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁶⁹ lapideus 4. ¹⁷⁷⁰ fuerat *corr.* fuerit 3. ¹⁷⁷¹ placaret 5. ¹⁷⁷² obtestatur 4. ¹⁷⁷³ extruxerat 4. ¹⁷⁷⁴ raptus 4. ¹⁷⁷⁵ Et ad 4. ¹⁷⁷⁶ pacatiora 4. ¹⁷⁷⁷ supplicatio 3. ¹⁷⁷⁸ nec 4. ¹⁷⁷⁹ Uto omnes. ¹⁷⁸⁰ commacularentur 4.

NOTÆ.

(439) Sive Steinberg, de quo Jo. Mich. Heineccius, *Ant. Goslar.*, lib. 1, p. 93; cf. Delius, l. c., p. 90, annot. 124.

(440) Cf. litteras Mon. Legg., II, p. 48, editas.
(441) Liv. XLII, 54.

dum evocatos, nec canonicè discussos, nec objecti criminis juxta scita canonum convictos vel confessos præcipi furore potius quam ratione excommunicasset: episcopum Treverensem et ceteros, qui cum eo ad avertendum rei publicæ statum ¹⁷⁸¹ jamprius conspirassent, aliorum intendere quam loquerentur, nec tam apostolicæ sedi auctoritatem deferre ¹⁷⁸², quam ut dignitatem regiam subruant occasionem quærendi, et inveterata adversus regem odia novo religionis vocabulo palliare; cum recte honori suo prospicere, si in hostes suos gladium, quem juxta apostolici vocem ad vindictam malorum (*Rom. XIII, 4*) acceperit, maturius dstringat, et contemptis inanium occasionum latibulis, manifestos regni insidiatores pœna quam mereantur afficiat. Nec difficile fuit ingenium regis, per se atrox et implacabile, in iram excitare.

Sed cum videret sub obtentu religionis principes a se paulatim deficere, et, destituto jam auxiliis imperio, vanam esse comminationem quæ vim facere non posset quibus comminaretur; ratus — id quod tempus exigebat — utilitati ¹⁷⁸³ magis quam iracundiæ consulendum, iterum atque iterum aversos ¹⁷⁸⁴ principum animos blandis legationibus mitigare temptabat. Nec tamen, quod dictu mirum sit, tanta hæc rerum asperitate, tanta ingruentium periculorum mole evinci poterat ut, unde potissimum hæc flamma invidiæ et odii adversum eum exarserat, principes Saxonie dedicione absolveret. Quin immo, conterritus recenti exemplo eorum qui plerosque ex ipsis se inconsulto dimiserant, residuis, qui adhuc in custodia tenebantur, omnem adhiberi diligentiam jubebat, ne elaberentur, ideoque sæpius his quibus eos servandos crediderat mandabat ut, memores beneficiorum suorum, memores jurisjurandi quo sibi fidem suam firmassent, traditos custodiæ suæ intemerata fide, donec reposcerentur, servarent, nec aliorum principum fœdissimo corrumperentur exemplo, qui, dimissis suo injussu dediticiis, dum privatas suas injurias in regem ulcisci vellent, cladem maximam et maculam multis seculis non abolendam rei publicæ intulissent.

Et omnibus quidem infensus, omnium, ut videbatur, sanguinis avidus erat. Præcipue tamen episcopi Halberstadensis, quem, tamquam tocius Saxonie rebellionis principem et omnium quæ secus acciderant fomitem atque incentivum, inexorabili odio insectabatur; et nisi pontificalis nominis reverentia et fides principum, quæ in dedicione intereesserat, obstarent, vitam ejus per omnes cruciatus extorsisset. Hunc Ruoperto Babenbergensi episcopo servandum crediderat, velut præter ceteros familiares suos immitis ac ferocis ingenii viro, et erga se in ¹⁷⁸⁵ adversis rebus spectatæ sæpe fidei. Sed postquam, in-

clinatis ad defectionem principibus, iterum novis rem publicam tempestatibus quasi aspexit, quamvis custodis diligentiam non diffideret, veritus tamen ne forte, subrepente per hanc moram negligentia, aliquid in eo vis vel ¹⁷⁸⁶ fraus hostilis ¹⁷⁸⁷ operaretur, ad palatium eum evocavit, et ibi nunc inter camerarios suos, nunc inter cocos et coquinarum spurcitiis ¹⁷⁸⁸ indignissimo loco habitum, sub omni diligentia custodiri fecit, donec tam feralibus odiis competens exilium excogitaret. Erat ipso tempore apud regem soror ejus, uxor Salomonis regis Ungariorum, quam maritus regno expulsus, dum in armis et procinctu esset, nusquam tutius quam apud fratrem manere judicaverat, donec, recuperato, si fieri posset, regno, in jocunditate perfrui conjugio liceret. Cumque post multum jam tempus ad maritum, in sinibus Ungariæ commorantem, redire pareret, rex opportunam ¹⁷⁸⁹ eam arbitratus quæ crudelitatis hujus munere fungeretur, rogavit eam ut episcopum Halberstadensem ¹⁷⁹⁰ secum abduceret, atque in locum ex quo nulla ei deinceps in regnum Teutonicum redeundi copia fieret deportari faceret. Annuit illa petenti, et navi impositum cum hominibus suis præmisit, ipsa paucis post diebus, cum profectio sui necessaria ordinasset, insecutura præcedentem. Habebat idem episcopus militem quendam Oudalricum ¹⁷⁹¹ nomine, multis in Bajoaria possessionibus prædilectum, regi quoque ad primæ carum et acceptum. Is ubi advertit mala quæ episcopo parabantur, motus miseratione atque ipsa humanarum rerum consideratione, quod tantus ac talis vir, ingens columna et firmamentum rei publicæ nisi regis temeritas divina atque humana omnia confudisset, tam pessimo nunc exemplo periturus foret: accessit ad eum paulo antequam navigare inciperet, et quæ in eum rex decrevisset per ordinem exposuit: actum esse de salute ejus, nisi propicia ¹⁷⁹² divinitas, quæ sola jam posset, periclitanti succurreret. Edocet præterea, possessiones suas et castellum minutissimum ¹⁷⁹³ haut procul ab littoribus Danubii fluminis abesse, monetque ut, dum ad ea loca navigans pervenisset, rogaret sæpius eos cum quibus navigaret, quatenus applicarent et sibi paululum in terram progrediendi facultatem facerent, obtenta vel refrigerandi vel alius cujusvis necessitatis occasione ¹⁷⁹⁴, quæ modo tali artificio idoneæ ¹⁷⁹⁵ patrocinaretur; se memorem fidei qua ei obnoxius sit, omnia quæ possit pro virili portione facturum, et, si quam ereptionis ¹⁷⁹⁶ ejus viam Deus ostendat, temptaturum. Fecit ille ut edoctus fuerat; atque ubi ad prædicta loca popinquare cœpit, simulata mala validudine, quæ sibi ex assidua navigatione corpus affecisset insolitum, et, nisi mature consuleretur, extremam perniciem allatura foret ¹⁷⁹⁷ languenti: facile

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁸¹ deest 5. ¹⁷⁸² deferri corr. deferre 3. ¹⁷⁸³ utilitatis 5. ¹⁷⁸⁴ aversos 3. 5. ¹⁷⁸⁵ et 3. ¹⁷⁸⁶ et 5. ¹⁷⁸⁷ hostialis corr. hostilis 3. ¹⁷⁸⁸ spurcitiis 1. ¹⁷⁸⁹ opportunum 3. ¹⁷⁹⁰ Halberstatensem 5. ¹⁷⁹¹ Udalicum 3. 5. Udalar. 1. 4. ¹⁷⁹² div. propicia 4. ¹⁷⁹³ minutissimum 3. ¹⁷⁹⁴ Inde ab h. l. codex 5. alia manserunt est. ¹⁷⁹⁵ idoneo 5. ¹⁷⁹⁶ exceptionis b. ¹⁷⁹⁷ fore 5.

obtinet apud nautas, qui pontificalis nominis intuitu magnam humanitatem ei præstabant, ut quotiens vellet applicarent, et ei egrediendi atque in terra, prout libitum erat recreandi corporis copiam facerent. Longinqua regio, custodum multitudo, debilitas languentis omnem metum, omnem fugæ vel insidiarum suspicionem ademerant. Egrediebatur sæpius et regrediebatur, circumspiciens undique et omnia diligenti obtutu¹⁷⁹⁸ perlustrans; nullum usquam promissæ salutis indicium, nulla spes elucebat. Forte beati Joannis Baptistæ nativitas occurrerat; et mane, dum præterlaberentur, conspicatus contiguam littori ecclesiam, rogavit ut, appulsa navi, ad celebranda tam sacratissimo die misearum solemnia ad ecclesiam procederent¹⁷⁹⁹. Assentientibus illis ingressus ecclesiam, salutarem Deo hostiam offerre, sacerdotibus ut solemne est, infulis indutus, cœpit. Cui rei intentis omnibus, supradictus Ouldalricus, recte per exploratorum diligentiam captata loci oportunitate, repente armata multitudine ecclesiam circumdedit; ingressusque modeste, interim dissimulato propter quod venerat negotio, consumptionem sacri ministerii tacitus tranquillisque præstolabatur. Quo expleto, suos quantocius ad navim convolare¹⁸⁰⁰ et omnia quæ episcopi sint effferri jubet. Ipse fortissimorum juvenum agmine stipatus, procedentem¹⁸⁰¹ ab ecclesia episcopum salutatur, osculum porrigit, equum, quem evectioni ejus optimum aptaverat, sciens conscendere jubet. Stupentibus qui episcopum abduxerant, quid hoc rei esset, et post irritas ratiocinationes ad arma concurrentibus, jubet ut, si vitæ ac salutis suæ consultum velint, quieti maneant, arma ponant, naves pacatis¹⁸⁰² animis repetant; gratum habentes quod commissi in tantum pontificem piaculi pœnas non exigantur¹⁸⁰⁷; si verbis inanibus, si motibus imcompositis lacessere pergant, facile gladios procacitati modum facturos; episcopum episcopalis ministerii munia ecclesiæ Halberstadensi¹⁸⁰⁴, cui ordinatus sit episcopus, rectius præstare quam ipsis. Illi cum numero et virtute impares essent, temerarium arbitrati rem certamini committere, tristi confectoque animo ad naves redierunt. Episcopus in¹⁸⁰⁵ castellum quod haut longe aberat concessit. Ibi paucis diebus commoratus, donec absumpta novitate studia conquiescerent omnium, si qui¹⁸⁰⁶ forte redituro insidiabantur: tandem assumpto laico habitu quo falleret occursantes, in Saxoniam contendit, et desperantibus jam reditum ejus Saxonibus repente, tamquam ab inferis vivus emergens, restitutus est.

Rex, ubi gestæ rei nuncium accepit, graviter et iniquo nimis animo ferebat tantos conatus¹⁸⁰⁷ suos in irritum cessisse, præreptam sibi tantarum con-

A tumeliarum vindictam, redditum cum impunitate hostibus virum in quo tocius Saxonci belli summa et cardo verteretur. Nec dubitare poterat paululum jam sopitos ignes Saxonici furoris hoc incentore illico suscitandos et propediem in immensum conflaturus, atque eo infestius id acturum, quo se meminisset post dedicionem nullam in rege clementiam nullam expertum fuisse humanitatem. Verebatur præterea ne simili modo ceteri quoque elaborarentur dediticii, et sibi tam insignis victoriae, tam operosæ¹⁸⁰⁸ dedicionis fructus deperiret, assecutis eis se invito libertatem. Omnia consideranti placuit tandem alia deinceps grassari via; et Saxones, quos extranei totiens temptatos non vicerant, suis jam armis, suis parat expugnare viribus; sapienti certe¹⁸⁰⁹ usus consilio, quoniam constet omne regnum nulla vi, nulla clade citius quam domestica atque intestina simultate labefactum corrumpi. Episcopum Magadaburgensem, episcopum Merseburgensem, episcopum Misensem, Magnum ducem, Fridericum palatinum comitem, præterea omnes Saxonie et Turingie principes, qui adhuc in dedicione tenebantur, ab exilio revocari jubet, et clementer accersitis ait se, cum juxta palatinas leges extremo in eos supplicio animadvertere possit, et hoc jure faciat gravibus sæpe ab eis contumeliis lacessitus: tamen memorem generis eorum, memorem virtutis quæ rei publicæ et honori esse possit, et munimento, tam atrocis facti veniam dare, et quod amplius sit, non aliud ab eis quærerere redemptionis suæ precium, quam ut sibi deinceps in dubiis rebus fideles ac devoti maneant auxiliumque præsentent ad componendum regni statum et componendos homines factiosos, eos potissimum qui gentem Saxoniam simplicem et malarum artium nesciam¹⁸¹⁰ intestinis cottidie dissensionibus inquietent; si id faciant nec ulla ut prius levitate fidem permutent, se¹⁸¹¹ primos in amicis habiturum, et, cum se oportunitas præbuerit, beneficiis, prout regiam munificentiam doceat, honoraturum. Illi, etsi eum hæc¹⁸¹² ficta loqui scirent, et necessitate magis quam pietate genuinum animi rigorem laxasse, tamen impunitatis amore libenter amplexantur oblata, promittunt quicquid jubet, promissa repetito sæpius sacramento roborant, et accepto meatu, in sua singuli cum gaudio revertuntur (Jul.)

D Rex, ut supra dictum est, commonitus a Ottone duce quondam Bajoarie ut turbatis rebus in Saxonia mature consulere, mandaverat ei ut sibi certa die in Salefelt occurreret, quatenus, communiter habita discussione, quid facto opus esset deliberarent. Postmodum vero fretus his quos dedicione absolverat, quod eorum auxilio in Saxones, qui se

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁹⁸ obtuitu 5. ¹⁷⁹⁹ prederent 5. ¹⁸⁰⁰ revolare 5. ¹⁸⁰¹ predentem 5. ¹⁸⁰² placatis 3. ¹⁸⁰³ ita 1, 3, 4. pœnæ e. 1. penas exigant 5. ¹⁸⁰⁴ Halberstatensi 3. ¹⁸⁰⁵ ad 5. ¹⁸⁰⁶ qui si 5. ¹⁸⁰⁷ conatos 3. ¹⁸⁰⁸ opereose 3. ¹⁸⁰⁹ usus est 4. ¹⁸¹⁰ consciam 4. ¹⁸¹¹ sed 4. ¹⁸¹² deest 3.

læserant, iram suam idonee ulcisci posset consilium mutavit, et statuta die nuncios pro se in Salefeld duci ¹⁸¹³ Ottoni misit, qui ei dicerent ut, contractis quantiscumque ¹⁸¹⁴ posset copiis, sibi in marcha Misinensi concurreret; se per Boemiam ducto ¹⁸¹⁵ exercitu adventurum, et filiis Geronis comitis, qui imperitam multitudinem male auspiciato ad arma concitassent, si Deus vota prosperaret, redditurum quod mererentur. Principibus quoque Saxonie et Thuringie, quos patrie nuper remiserat, eadem mandat, obsecrans ut, preestite sibi indulgentie gratiam referentes, cunctos quos valeant ab hominum perditorum societate dehortentur, et ipsi ferenda publicis negociis auxilia designato die et loco armati instructique preesto assint. Ipse, ut instituerat paucissimos secum assumens. Teutonici exercitus milites, ceteris omnino quid moliretur ignorantibus in Boemiam contendit; ibique juncto sibi duce ac milite Boemico repente plus quam tanto operi expediret, fidens nescio an negligens in marcham Misinensem se infudit; videlicet vana spe elusus, quod ducis Ottonis industria et ceterorum quos beneficio suo devinctos sibi gloriabatur omnem rebus moram omnem conficiendo negocio difficultatem ademptura ¹⁸¹⁶ foret. Sed dux Otto, sciens genti Saxonum justas esse causas rebellionis, id multo jam tempore apud regem crebris legationibus egerat ubi belli seminarium irarumque causas amoveret, leges ac jura sua Saxonibus rata manere sineret, æquitate potius quam armis tumulantes compesceret, et tantos labores, tantum, qui prelio fundendus esset, sanguinem lucratus, sine difficultate in perpetuum opulentissime gentis servitio frueretur; hanc regis ac ¹⁸¹⁷ tyranni esse distantiam, quod hic vi atque crudelitate obedientiam extorqueat ¹⁸¹⁸ ab invitis, ille legibus ac more majorum moderetur subjectis præcipiatque faciendam. Verum ille homo in imperio natus et nutritus, ut tantos natales, tantos prosapie fasces ac titulos decebat, regium in omnibus semper adversis animum gerebat, mori quam vinci malebat. Inexpiabilis ignominie maculam putabat, impune injuriam accepisse, et econtra summum decus et vite precio ¹⁸¹⁹ comparandum æstimabat, nihil quod secus accidisset inultum præterisse. Ad hoc homines sibi asciverat, talium rerum artifices, mediocri quidem loco natos sed consilio ac manu promptissimos, qui, secundum quod propheta dicit, loquebantur ei placencia et divinabant ei errores (*Isai.* xxx, 10), et ægrotum animum et per se affinem iracundie ac temeritati adulationibus ¹⁸²⁰ suis, tamquam subposita face, in omne quod libuerat inflammabant: ideoque, ut opera sua magis illi foret necessaria perpetuis rem publicam tempestatibus vexari quam maxime satagebant. His pessimis usus

A consultoribus, principes regni recta suadentes plurimum aversabatur, nec eos ad consilium suum, nisi forte inexplicabilis ¹⁸²¹ necessitas incidisset, admittabat; quin immo auctoritatem eorum, si copia fieret, opprimi ac penitus obliterari cupiebat, ut in omne quod animus suggessisset offrenata libertate grassanti nullus obsisteret, nemo obloqueretur. Igitur dux Otto, vehementer efferatus quod contra consilium suum rex Saxoniam bello rursus impeteret, ait ad Epponem Citicensem episcopum, qui ei, ut dictum est, in Salefeld functus legatione regis occurrerat, se regni quod honori ejus, quod commodo ¹⁸²² rei publice competeret, suggessisse; sed, quoniam plus apud eum fidei sit ineptis assentatoribus quam sibi, plus spei ac fiducia ponatur in milite Boemico quam in Teutonici exercitus robore, ad eum pertinere, quem cepta exitum sortiantur; se nec rebus bene gestis gloriam, nec, si aliter cesserint, ignominiam habiturum; præterea nulla jam sacramenti, quo ei fidem dixerit, religione teneri, cum recta et utilia suadens non audiatur, insuper contra leges Dei, contra decus imperii, contra salutem animæ suæ, ad effundendum sanguinem innocentem gentili ritu arma sumere jubeatur; proinde omni perjurio absolutum, libere deinceps causam gentis suæ, quæ justa sit, quantum valeat armis et opibus asserturum. Eadem protestabantur ceteri quoque principes tam Saxonie quam Thuringie. Qui etiamsi ¹⁸²³ cupidissime vellent nullum petenti præstare possent auxilium, unanimiter scilicet detrectantibus militibus eorum infaustam contra patriam parentesque ¹⁸²⁴ suos militiam. Jam enim non dubia fide, vacillantibus animis, ut prius cum ¹⁸²⁵ inter spem et metum fluctuarent, sed unanimi sententia, obstinata contentione, ab rebellandum conspiraverant; neque callidis principum exhortationibus ut antea concitatum vulgus ad arma prosilierant ¹⁸²⁶, sed omnes simul provinciales, non ductu auspicioque principum, sed privatis studiis, privatis impensis bellum gerere proposuerant; sibi dimicare, sibi, si Deus annuerit ¹⁸²⁷, vincere parati; nec aliud a quoquam militie suæ stipendiam præstolantes, quam conjugum liberorumque suorum salutem, atque ut a cervicibus suis durissima servitutis jugum excuterent, ipsos denique principes, si obniti, si contrahiscere tument, dissipatis vel ¹⁸²⁸ incensis omnibus quæ eorum essent, procul patriis finibus expellere minabantur. Ad ultimum ea mente rem gerendam susceperant, ut vel vincerent obstinate vel morerentur. Ultima desperatio sic studia inflammaverat, quoniam certa superioribus annis documenta ceperant, nullam apud regem victis esse spem veniæ, cum ferocitatem pectoris ejus et inexorabile Saxonici nominis odium nec voluntaria

VARIE LECTIONES.

¹⁸¹³ misit d. O. 5. ¹⁸¹⁴ quantascunque 1. ¹⁸¹⁵ ductu 3. ¹⁸¹⁶ adeptura 3. ¹⁸¹⁷ et 4. ¹⁸¹⁸ extorques 1'. ¹⁸¹⁹ præserti 1. ¹⁸²⁰ adulantibus 5. ¹⁸²¹ inexplicabiles 4. ¹⁸²² commodo 3. sæpius. ¹⁸²³ etiam 4. ¹⁸²⁴ parentes 5. ¹⁸²⁵ deest 4. ¹⁸²⁶ prosilierat 1'. ¹⁸²⁷ annueret 1. ¹⁸²⁸ et 5.

dedicio principum nec tantus in Thuringia fusus sanguis restrinxisset ¹⁸²⁹.

Igitur ubi per Saxoniam rumor percrebruit, quod rex conterminam regni Saxonici marcham Misinensem ferro et igne depopularetur, ad arma conclamant: multa milia hominum brevi concurrunt, conserendi certaminis intolerabili fervent desiderio, obviam ire hostibus unanimi alacritate contendunt. Sed quoniam accelerando itinere turba frequentior, armis atque aliis impedimentis implicita, parum pro voto satagere valebat, filii Geronis comitis, assumptis secum septem milibus expeditorum equitum, summo nisu, ardentissima citius conficiendi negotii aviditate, in occursum properant. Quod si regem consequi et sic efferato milite, sic ferventibus studiis signa conferre contigisset, ut multorum ferebat opinio, tractum tot annis bellum Saxonicum facili compendio confectum fuisset, et regem cunctumque ¹⁸³⁰ ejus comitatum vel ¹⁸³¹ mors certissima vel ¹⁸³¹ ignominia difficile abolenda occupasset. Nam præter exercitum Boemicum, qui nec ipse vel armis vel ¹⁸³¹ numero vel ¹⁸³¹ virtute tanto negotio se parem præstiterat, paucissimos secum habebat, quoniam supervacaneum arbitratus fuerat, Teutonicis militibus tam longinquæ expeditionis laborem indicare, cum speraret, ut dictum est, industria Ottonis ducis et aliorum quos dedicione gratis absolverat, omnes Saxonum vires facile enervandas ¹⁸³², et copias sibi majoribus etiam bellis sufficientes statuto die ac loco afluere. Forte tum ¹⁸³³ temporis, Deo misericorditer saluti regis prospiciente, fluvius Milda (442), qui utrumque exercitum medius dirimebat, effusis nuper imbribus vehementer intumuerat atque omnem transmeandi facultatem ademerat. Cujus rex inundatione commodissime pro se usus non expectata decrescentium aquarum vicissitudine, in Boemiam se recepit maturatoque per Bajoariam reditu, mæstus ac pœnitens, quod tantos labores in vacuum expendisset Wormaciam repedavit. Et quoniam digrediens duci Boemico marcham Misinensem, tam spectatæ in arduis rebus fidei præmium, dederat, Ecbertus ¹⁸³⁴ marchio, cujus eadem (443) marcha erat, filius patruelis regis, puer longe adhuc intra militares annos, ubi primum decrescentibus aquis fluvius factus est transmeabilis, adjunctis ¹⁸³⁵ sibi Saxonibus, Misinen ¹⁸³⁶ perrexit, omniaque castella quibus dux Boemicus præsidium imposuerat, admota

A militari manu recepit, suosque milites, qui deinceps contra omnem ¹⁸³⁷ hostium irruptionem indefessi excubarent, imposuit; mirantibus cunctis, quod regem nec ætatis nec propinquitatis respectus ab hac injuria revocasset.

B Interea Ruodolfus ¹⁸³⁸ dux Suevorum, Welf dux Bajoariorum, Bertholdus ¹⁸³⁹ dux Carentinorum, Adalbero ¹⁸⁴⁰ episcopus Wirzburgensis, Adalbertus ¹⁸⁴¹ episcopus Wormaciensis, et alii quos rei publicæ calamitas movebat, in loco qui dicitur Ulma conventu habito (444), statuerunt, ut omnes, quicumque rei publicæ consultum vellent, 17 Kalendas Novembris Triburiam convenirent, et variis cladibus, quibus permultos jam annos pax ecclesiastica turbabatur, tandem aliquando malorum pertæsi ¹⁸⁴², finem facerent. Hoc Sueviæ, hoc Bajoariæ, hoc Saxonie, hoc Lutheringiæ ¹⁸⁴³, hoc Franciæ Teutonicæ principibus denunciarunt, universosque in commune per Deum obtestabantur, ut omni excusatione relegata, cuncta private rei sollicitudine posthabita, hanc singuli communibus ¹⁸⁴⁴ commodis vel ¹⁸⁴⁵ extremam operam dependerent. Qua expectatione suspensis atque attonitis omnibus episcopus Mogontinus et alii quaplures, qui eatenus partes regis vehementius tuebantur, ab eo defecerunt, et adjuncti supradictis principibus, ad meliorandum regni statum ardentissimo zelo exarserunt. Miro etiam atque inopinato rerum successu, ut quod moliebantur nullis jam retardaretur impedimentis, obsides, quibus nonnulli ex principibus superiore anno fidem suam apud regem obligaverant, repente his qui eos dederant sunt restituti. Duos ducis Ottonis filios, alterum rex ipse, alterum is qui a rege servandum susceperat, in scio rege, patri nec opinanti remisit.

D Filius Uotonis ¹⁸⁴⁶ marchionis et filius Adelæ, derelictæ Dedi marchionis (445), ambo teneræ ætatis et longe adhuc infra pubertatis annos pueruli, cum in munitione cujusdam Everhardi ministri regis custodirentur, magnum quoddam et posteriorum memoria dignum nobilissimæ indolis documentum ediderunt. Jusserat rex eidem Everhardo, vel ¹⁸⁴⁷ propter tanti generis claritatem vel ¹⁸⁴⁷ propter ætatis infirmæ compassionem, ut eos indulgentissime nutritret et, ne aut inerti otio aut jugis custodiae tædio tabescerent, sineret ¹⁸⁴⁸ eos interdum cum æqualibus suis ludicris ¹⁸⁴⁹ puerilibus exerceri. Hoc

VARIE LECTIONES.

¹⁸²⁹ restrinxisset 1. ¹⁸³⁰ totumque 5. ¹⁸³¹ et — et — et — et 5. ¹⁸³² evertendas *superscr.* enervandas 4. ¹⁸³³ tunc 4. ¹⁸³⁴ Robertus 3. ¹⁸³⁵ advinctis 4. ¹⁸³⁶ Missinem 1. Misinem 4. 5. ¹⁸³⁷ omnium 4. ¹⁸³⁸ Ruodolfus 3. ¹⁸³⁹ Bertholdus 4. ¹⁸⁴⁰ Adelbero *omnes*. ¹⁸⁴¹ Adalbertus 1. 3. ¹⁸⁴² parte si 4. ¹⁸⁴³ Lutheringie 1. 3. ¹⁸⁴⁴ communis 3. ¹⁸⁴⁵ et 5. ¹⁸⁴⁶ *ita* 3. 4. vero Conis 5. ¹⁸⁴⁷ et — et 5. ¹⁸⁴⁸ sinerent 3. ¹⁸⁴⁹ ludicris 3.

NOTÆ.

(442) Hodie Mulde.
 (443) Christ. Schlegelius in *Histor. Saxon. succincta et accurata* (Ms. in biblioth. Vinar.) opinatur cum Sagittario, hunc locum a librariis esse corruptum et pro voc. *eadem* esse scribendum: *Thuringica*, aut saltem Ecberto ob propinquitatem et cognatio-

nem proximum etiam jus in eadem competiisse. Vid. etiam *Mascov.*, p. 64, not. 7.

(444) De hoc conventu Ulmensi cf. Bertholdum h. a.

(445) Henricus I, postea marchio Misnensis et Lusatiae.

ipsum parentes, crebra custodibus munuscula destinantes, flagitabant. Fecit ille ut petebatur, et modo intra munitionem modo extra, adhibitis custodibus, prout libitum erat ludere patiebatur, nihil sinistrum in ætate simplici et fraudis nescia suspicatus ¹⁸⁵⁰. Interdum etiam in nemus quod munitioni contiguum erat venatum pergens, impositos equi, cujus rei vixdum ætas patiens erat, secum ire permittebat, ut oppressas mœre ac tædio mentes hoc advocamento ¹⁸⁵¹ recrearent. Cum hoc sæpius faceret, consuetudo fiduciam, fiducia custodibus securitatem pariebat, ut eis indulgentius in dies diligentis custodiae frena laxarent, et absumpta jam omni suspicione, quidquid voluissent etiam absque arbitris eos agere paterentur. Cœperunt igitur, ubicumque tempus et locum secretiorem nacti fuerant, sermones conserere, patriæ parentumque recordari, peregrinationis molestias deplorare, et ut pro salute sua aliquid Deo auspice conarentur, mutuis se suasionibus incitare. Quadam ergo die, cum juxta solitum prædictus Everhardus, secum assumptis eis, venatum exisset, et ad insectandam, quæ casu occurrerat, feram omnes; ut fieri assolet, inconditis clamoribus ferventissimis studiis discurrissent, pueruli ubi se solos adverterunt, custodem nullum, eos qui simul venatum processerant aliarum rerum immemores, soli quæ agebatur venationi intentissimos, quantis possunt viribus. equis subdunt calcaria, per condensa silvarum, per abrupta montium per concava vallium, periculi sui vel negligentes vel contemptores, dicto citius evolant; nec in certum aliquem locum regionis ignari, cursum dirigunt, sed ¹⁸⁵² laxatis temere habenis, quocumque impetus equos ferebat, præcipites ruunt. Celeri cursu transmissis nemore ad Mœnem ¹⁸⁵³ perveniant, piscatorem illic offendunt in scapha piscatoria ¹⁸⁵⁴ capturis piscium incumbentem, evehit se Mogontiam petunt, clamides suas quibus vestiebantur, quoniam aliud in promptu non erat, evectiois precium offerunt. Ille vel precio allectus, vel miseratione periclitantium permotus — hoc enim ex trepidatione et cetero corporis gestu facile conjiciebat — benigne in naviculam suscepit, et utensilibus quæ in navicula erant adoportos, ne scilicet ab insequentibus agnoscerentur, Mogontiam, ut rogaverant, evexit, Equi eorum, transito amne, in ulteriore ripa, juxta naviculam mirum in modum moderato gradu decurrebant, ita ut cum eunte navicula pariter irent, cum subsistente pariter subsisterent. Brutis pecoribus ¹⁸⁵⁵ humanas inesse animas crederes. Ubi Mogontiam ventum est, receptis equis suis, in domum quandam ripæ contiguam clanculo se immergunt, dominumque domus per Deum obtestantur, ne eos cuiquam prodat; se ar-

Achiepiscopo Mogontine genere conjunctissimos esse, cui si incolumes intemerata fide restituat, tam ab ipso quam a ceteris parentibus suis, qui inter regni principes et opum et dignitatis speciali prærogativa emineant, digna meritis præmia relaturus sit. Nec multo post aderat Everhardus ¹⁸⁵⁶, fremens et stridens dentibus præ doloris impatientia, compertoque per veridicos indices, quo pueri divertissent, summa vi, summo conamine domum expugnare foresque infringere parabat, et nisi obsides regis mature redderentur, ignem tectis se injecturum minabatur, Concurrit civitas ad spectaculum, et facta est pro studiis partium confusa et dissona aliud atque aliud clamantium turbamur vociferatio. Per lato ad episcopum Mogontinum tumultuantis civitatis nuncio, misit confestim cum armatis Conradum comitem de castello quod dicitur Linzelenburg ¹⁸⁵⁷, qui tum forte apud episcopum prærens erat. Qui veniens Everhardum, improbe ¹⁸⁵⁸ sævientem atque in omnes qui obsisterent nunc vi nunc comminatione grassantem, ab obpugnatione ædium cum contumelia repulit, susceptosque pueros episcopo præsentavit. Ille admodum gratulatus, quod causam principum, qui pro communi commodo arma sumere meditantur, hac etiam parte impedimentorum ¹⁸⁵⁹ liberasset, suis singulos parentibus cum omni diligentia, ne quis scilicet insidiaretur abeuntibus, remisit.

B Statuta die (*Oct. 16*) juxta condictum principes Sueviæ et Saxonie Triburiam convenerunt amplissimo numero, obstinatis mentibus ad summovendum a negociis regni regem Heinricum, et alium in quem communis electio consensisset creandum. Aderant una legati apostolicæ sedis, Sigehardus patriarcha Aquileiensis et Altmannus Pataviensis episcopus, vir apostolicæ conversationis et magnarum in Christo virtutum, cui papa vices suas in dispositione ecclesiasticarum causarum delegaverat, et laici nonnulli, qui magnis opibus relictis ultro se ad privatam tenuemque vitam propter Deum contulerant, missi a Romano pontifice, ut palam omnibus per Callias contestarentur, justis de causis excommunicatum esse regem Heinricum, et ad eligendum alium ¹⁸⁶⁰ apostolici consensus et auctoritatis suffragium pollicerentur. Hi nec principi nec privato cuiquam, qui regi Henrico dicto vel facto aliquatenus post excommunicationem communicasset, communicare volebant, donec publice professus pœnitentiam, per Altmannum, vicarium Romani pontificis, anathemate absolveretur. Pari cautela eorum quoque communionem vitabant, qui presbiteris conjugatis vel eis qui ecclesiasticas ordinationes precio comparaverant in oratione communicassent. Per septem (*416*) itaque continuos dies consilia conferentes, quid

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁵⁰ conspicatus 1*. ¹⁸⁵¹ legendum: avocamento, quod vocabulum, Plinio jun. et Lactantio usitatum, animi remissionem (*Linderungs-, Erholungs-, Zerstreungsmittel*) significat. ¹⁸⁵² si 4. ¹⁸⁵³ montem 5. m. fluvium 1. ¹⁸⁵⁴ piscatori 4. ¹⁸⁵⁵ pectoribus vel peccoribus 3. 4. 5. ¹⁸⁵⁶ Eberhardus 3. 4. 5? hic et infra 1. semper. ¹⁸⁵⁷ Linzelenburg 3. 5? ¹⁸⁵⁸ deest 4. ¹⁸⁵⁹ impeditorum 3. ¹⁸⁶⁰ alium regem 1.

NOTÆ.

(4 6) Alii, ut Bertholdus, habent decem.

facto opus esset, qua ratione periclitanti et jam jam naufragium minitanti rei publicæ consulendum foret. perquirebant. Replicabant ab tenero, ut aiunt, ungue (447) omnem vitæ regis institutionem, quibus probis, quibus flagitiis existimationem suam decusque imperii vixdum adulta ætate maculasset; quas injurias singulis, quas in commune omnibus, ubi primum pubertatis annos attingit, irrogasset; quod remotis a familiaritate sua principibus, infimos homines et nullis majoribus ortos summis honoribus extulisset, ei cum eis noctes perinde ac dies in deliberationibus insumens, ultimum, si possit, nobilitati exterminium machinaretur; quod barbaris gentibus vacatione data, in subditos sibi populos dedita opera ferrum distrinxisset et in eorum nece hostili ¹⁸⁶¹ crudelitate grassaretur; regnum, quod a parentibus suis pacatissimum et bonis omnibus florentissimum accepit, quam lædum, quam despicabile, quam intestinis cladibus infertum cruentumque reddidisset; ecclesias et monasteria destructa, victualia servorum Dei versa esse in stipendia militum, studium religionis et rerum ecclesiasticarum transisse ad arma militaria ei ad munitiones extruendas, non quibus vis et impetus barbarorum arceatur, sed quibus patriæ tranquillitas eripiat ¹⁸⁶² et liberis ¹⁸⁶³ cervicibus durissimæ servitutis jugum imponatur; nullum usquam esse viduis et orphanissolatium, nullum oppressis et calumpniam sustinentibus refugium, non legibus reverentiam, non moribus disciplinam, non ecclesiæ auctoritatem suam, non rei publicæ manere dignitatem suam; ita unius hominis temeritate sacra et profana, divina et humana, fasque nefasque confusa esse et implicita ¹⁸⁶⁴; proinde tantarum calamitatum unicum ac singulare superesse remedium, ut quantocius amoto eo, alius rex crearetur, qui tamdiu terminos suos evaganti licentiæ frena injiceret ¹⁸⁶⁵ (447*) et mundi vacillantibus ruinam subjectis humeris sustentaret.

Rex Henricus, contractis in unum suæ partis assertoribus, in villa quæ dicitur Oppenheim se continebat, Reno fluvio utraque castra dirimente, frequentesque ad eos in dies legatos mittebat, pollicens omnium quæ eos offenderant in reliquum emendationem; se veterum injuriarum memoriam sequentibus beneficiis, si vita comes foret, aboliturum, nihilque deinceps circa rerum publicarum administrationem absque communi consulto acturum; postremo ultro se jure suo cedere eisque gubernandi disponendique pro suo arbitrato totius regni jus potestatemque facere, dummodo æquo animo paterentur, sola regii nominis regique cultus rata sibi manere insignia, quæ semel legitime accepta, sine

A summa omnium eorum ignominia amittere non posset, nec sinerent regni Teutonici ¹⁸⁶⁶ splendorem, omnibus retro seculis intactum incontaminatumque, sua ætate tam turpis exempli macula sordescere; quod si verba sua difficiliter admitterent, magnificis promissionibus totiens elusi, paratum se, quibus sacramentis quibus vellent obsidibus, fidem facere, quod nulla unquam dies, nulla rerum casuum mutabilitas hanc suam in eos benivolentiam corruptura foret. Ad hæc illi ¹⁸⁶⁷: *Nulla, inquam, jam supersunt argumenta, quibus totiens recognita atque spectata fides ejus probari ultra vel obligari valeat, cum lociens morum suorum emendationem coram oculis omnia cernentis Dei quam sancte pollicitus, omnia quibus obstrinxerat vincula, ubi primum calamitas quæ ad præsens urgebat ¹⁸⁶⁸ præteritit, tanquam araneorum telas ruperit (448), et semper se ipso deterior, cursum mali operis, sicut equus impetu vadens in prælium, effrenata libertate repetiverit. Neque nos præcipiti temeritate ad hæc extrema experienda prorupimus ¹⁸⁶⁹. Omnes vias omnia prius consilia pertemptavimus, si qua ratione rigidum obstinatumque in malis desperati hominis ingenium emolliri possit. Sed inveteratus morbus atque imis penitus jam insidens visceribus, nihil spei, nihil admittit remedii, omnem artem, omnem evincens industriam medicantium; quin imo, dum levitati ejus impensius morem gerere studemus, et cunctis, quæ perperam molitur, religionis obtentu muliebrem præbemus patientiam, status rei publicæ eversus est, tranquillitas ecclesiarum turbata, majestas imperii ablata, auctoritas principum evacuata, mores inversi, leges abolitæ, et secundum prophetæ elogium maledictum et mendacium et homicidium et furtum et adulterium inundaverunt et sanguis sanguinem tetigit (Osee, iv, 2); postremo omnis ¹⁸⁷⁰ justiciæ et pietatis, religionis et honestatis disciplinam situ atque incultu obsolevit, Hæc ¹⁸⁷¹ quidem, dum sola vitæ temporalis detrimenta, dum solam famæ et existimationis labem minitarentur, tametsi viris ¹⁸⁷² ferenda non essent tulimus tamen, ne contra jusjurandum, quo tenebamur, præcipitanter impudenterque venire videremur, et dum gloriæ nostræ consulere conaremur, animæ naufragium pateremur. Nunc vero cum ab ecclesiæ corpore propter flagitia sua apostolici anathematis mucrone præcisus sit, cum ei communicare sine communionis ecclesiasticæ dampno et fidei jactura non possimus, cum fidem nostram, multis apud eum sacramentis implicitam, Romanus pontifex apostolica auctoritate explicuerit: extremæ profecto dementiæ esset ¹⁸⁷³, divinitus oblatam salutis occasionem non obviis, ut dici solet,*

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁶¹ crud. host. 4. ¹⁸⁶² expiatur 3. liberæ gentis cervicibus 1. ¹⁸⁶⁴ implicata 5. ¹⁸⁶⁵ vinceret 4. ¹⁸⁶⁶ theut. h, l' omnes. ¹⁸⁶⁷ hæc nulla illi 5. ¹⁸⁶⁸ urguebat 3. ¹⁸⁶⁹ prorupimus 3. ¹⁸⁷⁰ omnes 4. omis 2. ¹⁸⁷¹ Nec 3. ¹⁸⁷² juris 3. ¹⁸⁷³ est 3. 4.

NOTÆ.

(447) Horat., Od III, 6, 24.
(447*) Cf. Horat., Od. IV, 15, 9.

(448) Cf. supra not. 360.

manibus (449) excipere, et quod jam diu præmeditatum sit ut agatur, tam oportuno tempore non agere, cum leges humanæ et ecclesiasticæ sinant, cum locus et tempus arrideant, cum denique omnia, quæ paci vel bello usui esse solent, conficiendæ tantæ rei favorem suum polliceantur. Quapropter contemptis inanum argumentorum cuniculis, quibus denuo in cervices jugulosque nostros viam gladio suo affectat, immobiliter animo fixum tenemus (450), ut absque ulla dilatione virum nobis provideamus, qui præcedat nos ¹⁸⁷⁴ et prælietur bellum Domini ad expugnandam et destruendam omnem cujuscumque hominis altitudinem, elevantem et extollentem se adversus justiciam et veritatem Dei et sanctæ Romanæ Ecclesiæ auctoritatem. In hæc verba legatos regis dimiserunt.

Iterum alios atque alios misit, nullum supplicationis genus, quod impediendæ tantæ rei proficuum putaretur, prætermittens. Sed illi in eadem sententia fixi obstinatique manebant. Jamque utraque ex parte ad magnum discrimen res spectare videbatur. Denique et hi regem alium sibi protinus constituere, et transmissio Reipo fluvio — navigium enim omne episcopus Mogontinus in eam ripam coegerat — provima luce regi Heinrico arma inferre parabant; et ille, incisa spe dilationis impetrandæ, suos, qui per proximas villas dispersi erant, in unum coire ¹⁸⁷⁵ atque arma expedire jubebat, ut in ulteriorem ripam progressos confestim prælio adoriretur. In hac tantarum expectatione rerum intentis sollicitisque omnibus, ecce primo diluculo sequentis diei, quæ ultimam cladem rei publicæ allatura timebatur, Suevi et Saxones legatos ad regem miserunt, qui ei dicerent: Tametsi nec in bello nec in pace ulla umquam ei justitiæ vel legum cura fuerit, se tamen legibus cum eo agere velle, et cum crimina, quæ ei obiciantur, omnibus constant luce clariora, se tamen rem in integram Romani pontificis cognitioni reservare; acturos se cum eo, ut ¹⁸⁷⁶ in purificatione sanctæ Mariæ Augustam occurrat, ibique celeberrimo conventu habito principum locius regni, discussis, utrarumque partium allegationibus, ipse suo judicio vel addicat vel absolvat accusatum; quod si ante diem anniversarium excommunicationis suæ, suo præsertim vicio, excommunicatione non absolvatur, absque retractatione in perpetuum causa ceciderit, nec legibus deinceps regnum repetere possit quod legibus ultra administrare, annuam passus excommunicationem, non possit; si oblatam conditionem gratanter amplexetur et Romano pontifici per omnia subditum

se dictoque obtemperantem fore polliceatur, hinc se experimentum capturos: omnes, quos ille excommunicavit, extemplo ¹⁸⁷⁷ an convictu contubernioque suo amoveat, ipse in urbem Spirensium dimisso exercitu secedat, ibique solo Verdunensi ¹⁸⁷⁸ episcopo (451) paucisque ministris, quos tamen sententia principum ab hac communicatione integros incorruptosque probaverit, contentus, privatam interim vitam agat, ecclesiam non ingrediens, nihil circa publica negocia suo jure disponens, nullam regii apparatus pompam, nulla regie dignitatis insignia sibi ¹⁸⁷⁹ juxta solitum adhibens usque ad sinodicam causæ suæ examinationem; præterea civitatem Wormaciensem, quam expulso episcopo, dissipato cælestis militiæ sanctuario, arcem belli speluncamque latronum fecerat, abducto præsidio, episcopo Wormaciensi restituat, datis insuper sacramentis et obsidibus, ne quid deinceps rebellionis vel insidiarum ab civibus timere debeat; porro si quid horum prævaricetur, tum ¹⁸⁸⁰ se omni culpa, omni jurisjurandi religione, omni perfidiæ infamie liberatos, non expectato ulterius Romani pontificis judicio, quid rei publicæ expediat, omni consilio viros. Rex cujus omnis ¹⁸⁸¹ spes omnesque ¹⁸⁸² copiæ in artum coactæ fuerant gratulatus admodum, quod aliqua, quantumvis fœda, conditione urgentem ad præsens calamitatem declinasset, promptissime per omnia obedientiam pollicetur (452). Statimque Coloniensem episcopum, Babenbergensem episcopum, Strazburgensem ¹⁸⁸³ episcopum, Basiliensem ¹⁸⁸⁴ episcopum, Spirensis ¹⁸⁸⁵ episcopum, Losannensem ¹⁸⁸⁶ episcopum, Citicensem episcopum, Osenbruggensem episcopum, Oudalricum ¹⁸⁸⁷ de Cosheim Everhardum, Hartmannum, ceterosque excommunicatos, quorum antehac opera consiliisque gratisime utebatur, omnes castris egredi jubet; missis quoque Wormaciam nunciis, milites, quos illic præsidii causa constituerat, abscedere urbemque episcopo patere præcipit ¹⁸⁸⁸; dehinc ceteris, qui ad auxilia sibi ferenda frequentes convenerant, singulis in sua dimissis, ipse juxta condictum cum paucis Spiram contendit, ibique intra ¹⁸⁸⁹ terminos et leges, quas principes præscripserant, aliquanto tempore mediocriter vitam moresque cohibebat.

(*Novbr.*) Suevi et saxonnes, postquam deditis Wormaciensibus, statum civitatis episcopo ¹⁸⁹⁰ pacatissimum reddiderunt, læti ovantesque patriam repetebant, confestimque legatos Romam destinarunt, qui papam rei gestæ ordinem edocerent enixeque flagitarent, ut sedandis per Gallias tantis bellorum civilium tempestatibus ipse statuta die

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁷⁴ deest 4. ¹⁸⁷⁵ ire 5. ¹⁸⁷⁶ deest 3. 4. ¹⁸⁷⁷ extemplo 3. ¹⁸⁷⁸ Verdunensi 5. ¹⁸⁷⁹ deest 4. ¹⁸⁸⁰ tunc 4. ¹⁸⁸¹ omnes spes 1. ¹⁸⁸² omnisque 3. 4. ¹⁸⁸³ Strasburg. 4. 5. ¹⁸⁸⁴ Basiliensem 4. 5? ¹⁸⁸⁵ Spirensensem 5. ¹⁸⁸⁶ L, e. desunt 4. Josannensem 1. 3. ¹⁸⁸⁷ Vdalr. 3. 4. Vdal. 1. ¹⁸⁸⁸ precepit 3. 4, ¹⁸⁸⁹ inter 4. ¹⁸⁹⁰ deest 4.

NOTÆ.

(449) Cf. supra an. 1059.

(450) Cf. Virgil., Æn. IV, 15.

(451) Theodorico.

(452) Cf. promissionem regis se Gregorio obditurum esse, Mon. Legg., II, p. 49.

suam non dedignaretur præstare præsentiam. Rex etiam certo sciens omnem suam in eo verti salutem, si ante anniversariam diem excommunicatione absolveretur, nec satis tutum suis rationibus existimans, ut expectato intra Gallias Romani pontificis adventu, sic infesto judici, sic obstinatis accusatoribus causam addiceret ventilandam, optimum factu sibi judicavit pro eorum statu rerum suarum, ut in Gallias proficiscenti Romano pontifici (*Decbr.*) intra Italiam occurreret et anathematis absolutionem quoquo posset modo impetrare conaretur; hac impetrata, ceteram rebus difficultatem facile adimendam, cum colloqui principibus et conferre consilia et fidem amicorum in adversis implorare nulla deinceps veteret religio. Paucis igitur ante natalem Domini diebus Spiensi urbe discedens, cum uxore et filio parvulo iter aggressus est, nec quisquam ex omnibus Teutonicis vir ingenuus comitatus est regno excellentem, præter unum, et ipsum nec genere nec opibus conspicuum. Cumque impensis tam longi itineris egeret, multisque supplicaret quibus incolu-
mi rei publica sæpenumero profuerat, pauci admodum erant, qui vel veterum beneficiorum memoria vel præsentis humanarum rerum spectaculo permoti necessitatem ejus aliquatenus relevarent. Eo miseriarum et calamitatis ex summa gloria summisque opibus repente pervenerat. Similiter quoque ceteri excommunicati obtinendæ citius absolutionis studio ardentissime iter accelerabant in Italiam, nec tamen in societatem itineris regem admittere, principum vel potius Romani pontificis metu absterriti, patiebantur.

Vis atque inclementia hiemis hoc anno adeo jugis solitoque asperior inhorruerat, ut a festivitate sancti Martini Renuis fluvius, glaciali frigore contractus, pene usque ad Kalendas Aprilis pedestri itineri transmeabilis maneret, et plerisque in locis vineta, exsiccatas frigore radicibus, omnino arecerant.

MLXXVII.

Dux Polenorum (453), qui per multos jam annos

VARIE LECTIONES.

1891 inter 4. 1892 c. suam 1. 1893 inter 4. 1894 tunc 4. 1895 que deest 4. 1896 Theutonicorum 4. 5. 1897 Theutonicos 3. 4. 1898 ceteris 5. 1899 diademata 3. 1900 Teutonicos 1. 1901 Theut 3. 1902 inter 4. 1903 Bizensim 3. 1904 tamen 4. 1905 Bertholdum 1. 4. 1906 ita Krause restituit et habet 3. Civis 1. Cuus 4. 5? 1907 redimendis 4.

(453) Boleslaus II, Casimiri filius.

(454) Mendosa scriptura, legendumque pro quindecim: quinque, tunc temporis enim Polonia vix plures habere potuit episcopatus (cf. Pagi, *Critic. Annal. Baronii ad h. a. n. 22*), nisi magis placeat, prorsus aliam voculam, ut *suis*, substituere. KR.

(455) Besançon.

(456) I. e. mons Cenis s. Cinisius satis superque notus, quem qui Italiam ex Gallia petunt superare et hodie solent. Quod *locus* nominetur mons, nec nostro nec aliis medii ævi scriptoribus infrequens. e. c. locus Triteburo supra a. 1073. KR.; cf. de hujus voc. significatione inter alios Waitz: *Heinrich I*, p. 150, sq., not. 4.

(457) Adelheidam, matrem reginæ Berthæ.

regibus Teutonicis tributarius fuerat, cujusque regnum jam olim Teutonicorum virtute subactum atque in provinciam redactum fuerat, repente in superbiam elatus, propterea quod principes Teutonicos cerneret domesticis seditionibus occupatos, nequaquam ad inferenda exteris gentibus arma vacare, regiam dignitatem regiumque nomen sibi usurpavit, diadema imposuit, atque ipso die natalis Domini a 15 (454) episcopis in regem est consecratus. Quæ brevi post comperta principes quibus rei publicæ dignitas curæ fuit graviter affecere, sibique invicem succensebant, quod, dum intestinis in se atque in sua viscera odiis sævirent et digladiarentur, potentiam opesque barbarorum in tantum aluissent, ut jam tercio dux Boemicus regnum Teutonicum ferro et igne populabundus peragrasset, et nunc dux Polenorum in ignominiam regni Teutonici contra leges ac jura majorum regium nomen regiumque diadema impudens affectasset.

Rex Henricus in Italiam proficiscentis, intra Burgundiam in loco qui dicitur Bisenzun natalem Domini celebravit, satis magnifice pro suo tum calamitate susceptus et habitus ad avunculo matris suæ, Willihelmo comite, cujus in illis locis amplissimæ et florentissimæ opes erant. Ea porro causa erat, ut relicto recto itinere in Burgundiam diverteret, quod certo compererat duces Rodolfum, Welf et Berhtoldum omnes vias omnesque aditus qui ad Italiam mittunt, quos vulgato nomine clusas vocant, appositis custodibus antcipasse, ut nulla illic ei copia transeundi fieret. Exacta solemnitate natalis Domini profectus inde, cum in locum qui Cinis dicitur venisset, obviam habuit socrum suam filiumque ejus Amedeum nomine, quorum in illis regionibus et auctoritas clarissima et possessiones amplissimæ et nomen celeberrimum erat. Hi venientem honorifice susceperunt; transitum tamen per terminos suos aliam ei concedere nolebant, nisi quinque Italiæ episcopatus, possessionibus suis contiguos, eis redimendi itineris precium traderet.

NOTÆ.

(458) Ita ex opinione Guichenoni in *Hist. geneal. domus Sabaud. comites hujus terræ sibi successerunt*: Amedeus I; Odo s. Otto, filius quartus Humberti I; Amedeus II, filius ejusdem et Adelheidis, ultimæ marchionissæ de Susa; sed contradicente alio scriptore Saint-Marc, apud quem ita se invicem excipiunt: Amedeus I, filius maximus, natu Humberti I, ab anno 1048 usque ad a. 1072, cujus uxorem Adelheidem confusam esse dicit cum Adelheide marchionissa Susæ; Humbertus II, circa ann. 1072, usque ad d. 19 Octobr. 1108; Amedeus II, Humberti II filius.

(459) Susa, Pedemontii pars, Vallis Augusta et alia. KR.

Durum hoc nimis atque intolerabile omnibus regis consiliariis visum est. Sed cum ei inevitabilis incumberet necessitas quoquo ¹⁹⁰⁸ posset pacto redimendi itineris, et illi nec jure propinquitatis nec tantæ calamitatis miseratione quicquam moverentur, multo labore et tempore in hac deliberatione insumpto, vix et ægre tandem impetratum est, ut provinciam quandam Burgundiæ (460), bonis omnibus locupletissimam, concedendi transitus mercedem dignarentur ¹⁹⁰⁹ accipere. Ita indignatio Domini ¹⁹¹⁰ non solum sacramentis et frequentibus beneficiis sibi obnoxios, sed etiam amicos et genere propinquos ab eo averterat. Difficiliter assecuto transeundi licentiam protinus alia successit difficultas (*Januar.*) Hiemps erat asperrima, et montes per quos transitus erat in immensum porrecti et pene nubibus cacumen ingerentes, ita mole nivium et glaciali frigore obriguerant, ut per lubricum præcitemque decessum ¹⁹¹¹ nec equitis nec peditis gressum sine periculo admitterent. Sed dies anniversarius, quo rex in excommunicationem devenerat, e vicino imminens ¹⁹¹², nullas accelerandi itineris ¹⁹¹³ moras patiebatur, quia, nisi ante eam diem anathemate absolveretur, decretum noverat communi principum sententia, ut et causa in perpetuum ¹⁹¹⁴ cecidisset et regnum sine ullo deinceps restitutionis remedio amisisset. Igitur quosdam ex indigenis locorum peritos et præruptis Alpium jugis assuetos, mercede conduxit, qui comitatum ejus per abruptum montem ¹⁹¹⁵ et moles nivium ¹⁹¹⁶ præcederent, et subsequentibus, quaqua possent arte, itineris asperitatem levigarent. His ductoribus cum in verticem montis magna cum difficultate evasissent, nulla ulterius progrediendi copia erat, eo quod præceptis montis latus, et ut dictum est glaciali frigore lubricum, omnem penitus decessum ¹⁹¹⁷ negare videretur. Ibi viri periculum omne viribus evincere conantes, nunc manibus et pedibus reptando, nunc ductorum suorum humeris innitendo, interdum quoque titubante per lubricum gressu cadendo et longius volutando, vix tandem aliquando eum gravi salutis suæ periculo ad campestria pervenerunt. Reginam et alias quæ in obsequio ejus erant mulieres, boum coriis impositas, duces itineris, conductu præeuntes, deorsum trahebant. Equorum alios per machinas quasdam summittebant, alios colligatis pedibus trahebant, ex quibus multi dum traherentur mortui, plures debilitati, pauci admodum integri incolumesque periculum evadere potuerunt.

Postquam per italicam fama percrebruit, venisse regem, et superatis asperrimis rupibus jam intra ¹⁹¹⁸ Italiæ fines ¹⁹¹⁹ consistere, certatim ad eum omnes Italiæ episcopi et comites confluebant, eumque, ut regia magnificentia dignum erat, summo cum honore suscipiebant, atque intra ¹⁹²⁰ paucos dies ¹⁹²¹ infinitæ multitudinis ad eum congregatus est exercitus. Erant enim jam ab exordio regni ejus semper desiderantes adventum ejus in Italiam, eo quod regnum illud bellis, seditionibus et latrociniiis ac variis privatorum infestationibus assidue infestaretur et omnia quæ præter leges et jura majorum ab improbis hominibus præsumebantur, regiæ auctoritatis censura corrigi sperarent. Præterea, quia fama vulgaverat, ad deponendum papam ferocibus eum animis properare ¹⁹²², admodum gratulabantur, oblatam sibi occasionem esse, qua in eum, qui se jam pridem ab ecclesiastica communione suspenderat, injuriam suam idonee vindicarent.

Interea papa rogatus per litteras a principibus Teutonicis ¹⁹²³ qui in Oppenheim convenerant, utin purificatione sanctæ Mariæ ad discutiendam causam regis Augustæ occurreret, invitatis Romanis principibus et propter incertum rei eventum iter ¹⁹²⁴ illud dissuadentibus, Roma egressus est, et quantum poterat profectionem accelerans, statuto die præsto esse satagebat, ducatum (461) ei præbente Mathilda, derelicta duois Luterincorum ¹⁹²⁵ Goselonis, filia Bonifacii marchionis et Beatricis comitissæ. Hæc, vivente adhuc viro suo, quandam viduitatis speciem, longissimis ab eo spaciis exclusa, prætendebat, cum nec ipsa maritum in Luterinciam ¹⁹²⁶ extra natale solum sequi vellet, et ille, ducatus quem in Luterincia ¹⁹²⁷ administrabat negotiis implicitus, vix ¹⁹²⁸ post tertium vel quartum annum semel marcham Italicam inviseret. Post cujus mortem Romani pontificis lateri ¹⁹²⁹ pene comes individua adhærebat (462), eumque miro colebat affectu. Cumque magna pars Italiæ ejus pareret imperio, et omnibus quæ prima mortales ducunt supra ceteros terræ illius principes habundaret, ubicumque opera ejus papa indignisset, ocius ¹⁹³⁰ aderat et tamquam patri vel domino sedulum exhibebat officium. Unde nec evadere potuit incesti amoris suspicionem, passim jactantibus regis

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁰⁸ quoque 4. ¹⁹⁰⁹ dignarentur 4. ¹⁹¹⁰ deum 4. ¹⁹¹¹ decessum 5. *corr.* decessum 4. *fortasse* decessum? ¹⁹¹² deest 3. 4. 5. ¹⁹¹³ deest 4. ¹⁹¹⁴ imperp. 3. *sæpius.* ¹⁹¹⁵ montes 3. ¹⁹¹⁶ nivium 3. ¹⁹¹⁷ descensum? ¹⁹¹⁸ inter 4. ¹⁹¹⁹ fines — Italiæ *desunt.* 3. 4. 5. ¹⁹²⁰ inter 3. 4. ¹⁹²¹ deest 4. ¹⁹²² deest 4. ¹⁹²³ Theutonicis 3. ¹⁹²⁴ tunc 3. ¹⁹²⁵ Lutterincorum 3. 4. 5. Luther. 1. ¹⁹²⁶ Lutheringiam 1. 3. ¹⁹²⁷ Lutheringia 1. 3. 4. ¹⁹²⁸ post vix 3. ¹⁹²⁹ latere 4. ¹⁹³⁰ cicius 5.

NOTÆ.

(460) Bugey (Beugesia, Bugia) inter Rhodanum et Danum (Ain) fluvios, jam pars provinciæ Gallicæ Ain, cujus metropolis fuit Bellay (Belica, Belleucum), fuisse opinatur Guichenon, quod qua ratione

juris Sabaudici factum sit, aliunde non liqueat. KR.
(461) Conductum militare, itineris præsidium; *geleit.*
(462) Cf. Liv., XXXIX, 25.

fautoribus, et præcipue clericis, quibus illicita et contra scita canonum contracta conjugia prohibebat, quod die ac nocte impudenter papa ¹⁹³¹ in ejus volutaretur amplexibus, et illa furtivis papæ amoribus præoccupata, post amissum conjugem ultra ¹⁹³² secundas contrahere nuptias detrectaret ¹⁹³³. Sed apud omnes ¹⁹³⁴ sanum aliquid sapientes luce clarius constabat, falsa esse quæ dicebantur. Nam et papa tam eximie tamque apostolice ¹⁹³⁵ vitam instituebat, ut nec minimam sinistri rumoris maculam conversationis ejus sublimitas admitteret, et illa in urbe celeberrima atque in tanta obsequentium frequentia obscœnum aliquid perpetrans latere nequaquam potuisset. Signa etiam et prodigia, quæ per orationes papæ frequentius fiebant, et zelus ejus ferventissimus pro Deo et pro ecclesiasticis legibus, satis eum contra venenatas detractorum linguas (463) communiebant. Igitur papa, dum in Gallias properaret, ex insperato ¹⁹³⁶ audiens, regem jam esse intra ¹⁹³⁷ Italiam, hortante Mathilda, in castellum quoddam munitissimum quod Canusium ¹⁹³⁸ (464) dicitur divertit, expectare volens donec consilium adventus ejus diligentius exploraret, utrum scilicet veniam admissi postulare, an injuriam excommunicationis suæ militari manu persequi plenus animorum, adveniret.

Diedericus episcopus Verdunensis, vir constantissimæ erga regem fidei, dum regem in Italiam proficiscentem paulo post insequi vellet, captus est ab Adalberto ¹⁹³⁹ comite de castello quod dicitur ¹⁹⁴⁰ Calewo (465), et spoliatus omnibus, quas studiosissime convexerat, tam longi itineris impensis. A quo diu habitus in custodia, tandem dato, quodcumque exigebatur, redemptionis suæ precio, addito etiam jurejurando, quod injuriæ hujus nec spiritualet nec corporalem vindictam aliquando expecteret, liber abire dimissus est. Ruotbertus ¹⁹⁴¹ quoque Babenbergensis episcopus, dum in Italiam pergens per Bajoariam iter ageret, captus est ab Welf ¹⁹⁴² duce Bajoariorum; qui, sublatis omnibus quæ illius fuerant pecuniaria, vestes pontificales et ceterum ecclesiasticum ornatum, quem in thesauris ejus repperit ¹⁹⁴³, ecclesiæ Babenbergensi cum omni

A integritate reconsignavit, ipsum vero in castello munitissimo a natale Domini usque ad festivitatem sancti Bartholomei apostoli sub diligenti custodia tenuit, nec ullis amicorum ejus precibus aut muneribus ut dimitteret evinci potuit. Ceteri episcopi (466) et laici, quos papa excommunicaverat, quosque rex hujus rei gratia a latere suo, extrema necessitate compulsus, amoverat, cluis custodibus qui clusas obsidebant, in Italiam illæsi pervenerunt, repertoque papa in Canusio, veniam præsumptæ rebellionis atque ut excommunicatione absolventur, nudis pedibus et laneis ad carnem induti (467), suppliciter postulabant. Ille his, qui veraciter peccatum suum agnoscerent et deslerent, non esse, aiebat ¹⁹⁴⁴, misericordiam denegandam, sed longam inobedientiam et diu in cretam peccati rubiginem diuturnioris pœnitentiæ igne exuri et excoqui oportere; quapropter, si eos revera facti pœniteret, æquo animo paterentur, quodcumque sanandis vulneribus eorum adhiberet ecclesiasticæ correptionis cauterium, ne ex facilitate indulgentiæ culpa, quæ adversus sedem apostolicam atrox et vehemens præsumpta fuisset, vel parva vel nulla videretur. Illis paratos se profitentibus ad omnia quæ imposuisset sufferenda, episcopos omnes a se invicem separatos præcepit singulis cellis solitarios includi, nec ullum cum aliquo habere colloquium, ad vesperam autem cibi et potus mediocri mensura refici; laicis quoque pro ætatis et ¹⁹⁴⁵ virium consideratione congruentem singulis pœnitentiam indixit. Ita per aliquot dies examinatos tandem ad se vocavit, et leniter pro admissis objurgatos, et ne deinceps simile quid admitterent commonitos ¹⁹⁴⁶, excommunicatione absolvit, abeuntibusque id ante omnia repetens iterum iterumque ¹⁹⁴⁷ præcepit, ne regi ¹⁹⁴⁸ Heinrico, donec sedi ¹⁹⁴⁹ apostolicæ post factam injuriam satisfacisset, aliquatenus communicarent, aut ei ad evertendum statum rei publicæ turbendamque pacem ecclesiasticam in aliquo operam suam accomodarent; ad hoc tamen omnibus indifferenter ejus permissio colloquio, ut ad pœnitentiam provocaretur et a cursu mali operis, quo præceps rapi videbatur, retraheretur.

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹³¹ papam 4. ¹⁹³² deest 5. ¹⁹³³ detractaret 5. ¹⁹³⁴ os deletum 3. ¹⁹³⁵ deest 3. 4. (ubi tanquam), 5. ¹⁹³⁶ inspirato 4. ¹⁹³⁷ inter 4. ¹⁹³⁸ Camisium 4. ¹⁹³⁹ Adalbero 4. ¹⁹⁴⁰ deest 4. 4. quod Caleuno dio. 3. ¹⁹⁴¹ ita 3. 4. ¹⁹⁴² a Welf 4. ¹⁹⁴³ ita hoc loco omnes. ¹⁹⁴⁴ ait 4. ¹⁹⁴⁵ vel 1. 5? ¹⁹⁴⁶ communicatos 3. 4. ¹⁹⁴⁷ iterum atque iterum 4. ¹⁹⁴⁸ regē 1. 5? ¹⁹⁴⁹ sibi 1. 3. 4. 5.

NOTÆ.

(463) Casp. Barthius hunc locum comparat cum Britonis Philipp. III, v. 268, sq.: *queis quum nequeant probitate nocere, Garrulitate nocent solitu linguæque veneno*. Ita etiam Horat., Epist. I, 14, 38. *morsum venenosum calumniam dicit: Nan istic — mea comoda quisquam odio obscuro morsuque venenat*. Vid. Barth., animadvers. ad Brit., p. 168, et eumd. ad Stat. Theb. I, 171 animadvers., t. I, p. 49, seq.

(464) Canossa in ducatu Regiensi.

(465) Calw. (Calwa) ditionis Wirtembergicæ: cf. Trithem., Ann. Hirsaug. I, p. 247. Hujus mentio fit ab ann. 1018 usq. ad ann. 1899, quo d. 22. Sept. mortuus est. Exstat tabula geneal. horum comitum

D in G. Chr. Chrollii Zweiter Fortsetz. der erlaeut Reihe der Pfalzgr. zu Aachen u. bei Rhein p. 240 coll., p. 184, sqq. Cf. Stælin Hist. Wirtemb., I, p. 567.

(466) In his etiam Benno Osnabrugensis episcopus.

(467) Illo tempore moris fuisse, nudis pedibus pœnitentiam agere, probat exemplum Ottonis regis in Chron. Halberst. ad ann. 995, ap. Leibnit. SS. R. Brunsv., t. II, p. 115, et Werinarii ap. Thietmar. Merseb. IV, 26; Mon. SS. III, 780. Vid. etiam supra a. 1074, p. 214.

Interea rex Henricus Mathildam comitissam ad colloquium evocavit, eamque precibus ac promissionibus oneratam ad papam transmisit, et cum ea socrum suam filiumque ejus, Azzonem etiam marchionem (468) et abbatem Cloniensem (469) et alios nonnullos ex primis Italiae principibus, quorum auctoritatem magni apud eum momenti esse non ambigebat; obsecrans ut excommunicatione absolveretur, nec principibus Teutonicis ¹⁹⁵⁰ qui ad accusandum eum stimulo invidiae magis quam zelo justitiae exarsissent, temere fides haberetur. Quorum papa legatione audita, ait, incongruum valde esse et ab ecclesiasticis legibus omnino alienum, ut absentibus accusatoribus causa accusati ventilaretur; quin immo, si innocentiae suae confideret, omni timoris scrupulo liberatus, statuto die in Augustam, quo ceteri principes convenire statuissent, fideliter occurreret; se illic, discussis utrarumque partium allegationibus, nec odio nec gratia ab jure ad injuriam devolvendum, sed ¹⁹⁵¹ juxta leges ecclesiasticas quam rectissimam possit de singulis sententiam laturum esse. Ad haec illi responderunt regem illius nusquam terrarum subterfugere iudicium, quem sciat aequitatis et innocentiae incorruptissimum vindicem et advocatum fore, sed e vicino jam urgere diem anniversarium, quo excommunicatus fuisset, et principes regni hac expectatione suspensos attentosque anxie rei eventum praestolari, ut, si ante hanc ¹⁹⁵² diem excommunicatione non absolvatur, deinceps juxta palatinas leges indignus regio honore habeatur, nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam mereatur; proinde obnixius petere, et hoc omni quo papa jubeat satisfactionis genere paratum emereri, ut solo interim anathemate absolvatur et communionis ecclesiasticae gratiam recipiat, responsurus ex integro, quacumque ¹⁹⁵³ die, quocumque loco papa praecipiat, tanquam nihil hac conventionem actum sit, omnibus quae accusatores ejus objecissent criminibus, et juxta sententiam ejus regnum vel retenturus, si objecta purgasset, vel aequo animo, si causa cecidisset, amissurus. Diu papa restitit, veritus in rege juvenilis animi inconstantiam et proclive, quocumque assentatores impulissent, ingenium; sed superatus tandem importunitate perurgentium et gravitate sententiarum: *Si veraciter, inquit, eum facti poenitet, coronam et cetera regni insignia in argumentum verae et ex animo actae poenitudinis nostrae potestate dedat, et se post tam contumax admissum regio nomine et honore deinceps indignum profiteatur.* Durum

nimis hoc visum est legatis. Cumque vehementer insisterent ut sententiam temperaret, nec calamum conquassatum (Isa. XLII, 3) iudicii austeritate poenitus contereret (470), vix et aegre tandem exoratus annuit, ut cominus veniret, et si veram pro admissis poenitudinem gereret, culpam, quam sedi apostolicae contumeliam irrogando contraxerat, sedis apostolicae decretis nunc obediendo ¹⁹⁵⁴ expiaret (471). Venit ille (Januar. 25), ut jussum fuerat, et cum castellum illud triplici muro septum esset (472), intra ¹⁹⁵⁵ secundum murorum ambitum receptus, foris derelicto omni comitatu suo, deposito cultu regio, nihil praeferebat regium, nihil ostentans pompaticum, nudis pedibus jejunus a mane usque ad vesperam perstabat, Romani pontificis sententiam praestolando. Hoc secundo, hoc tercio die fecit (26-28). Quarto demum die in conspectum ejus admissus, post multas hinc inde dictas sententias, his postremo conditionibus excommunicationis absolutus est (473): ut die et loco, quemcumque papa designasset ¹⁹⁵⁶, evocatis ad generale concilium Teutonicis principibus praesto esset, et accusationibus quae intenderentur responderet, ipso papa, si ita expedire videretur, cognitore causarum assidente, et ad ejus sententiam vel retineret regnum, si objecta purgasset, vel aequo animo amitteret, si probatis criminibus regio deinceps honore indignus juxta ecclesiasticas leges decerneretur; nullam, sive retento sive amisso regno, hujus injuriae vindictam quopiam hominum in perpetuum exacturus; usque ad eam autem diem, qua causa ejus legitime discussa terminaretur, nulla regii cultus ornamenta, nulla regiae dignitatis insignia sibi adhiberet, nihil circa rerum publicarum administrationem juxta consuetudinem suo jure ageret, nihil, quod ratum fore oporteat, decerneret; postremo praeter regalium servitorum exactionem, quibus necessario ipse et sui sustentandi essent, nihil regium, nihil publicum usurparet; omnes etiam qui ei sub jurejurando fidem dixissent, ab hujus sacramenti vinculo et conservandae erga eum fidei debito apud Deum et apud homines interim liberi expeditique manerent; Ruobertum Babenbergensem episcopum et Oudalricum ¹⁹⁵⁷ de Cosheim et ceteros, quorum consiliis et remque publicam prodidisset, a sua in perpetuum familiaritate amoveret; quod si, purgatis quae objicerentur, potens confortatusque in regno perstitisset, subditus Romano pontifici semper dictoque obtemperans foret, et ad corrigenda, quaecumque in regno ejus contra ecclesiasticas leges prava consuetudine

VARIAE LECTIONES.

¹⁹⁵⁰ Theut. 3. saepius. ¹⁹⁵¹ se 3. ¹⁹⁵² hac 5. ¹⁹⁵³ quocumque 5. ¹⁹⁵⁴ obediendo 4. ¹⁹⁵⁵ inter 4. ¹⁹⁵⁶ designasset 4. ¹⁹⁵⁷ Vodalr. 3. 4. Vnalr. 1 et ita saepius.

NOTAE.

(468) Estensem.
 (469) Hugonem.
 (470) Cf. supra a. 1063.
 (471) Vid. de H. I. Wedekind. Not. fasc. 2, not. XIV, p. 169 — 171.

(472) Aliorum castellorum tribus muris fossisque cinctorum exempla affert C. Barthius ad Brita. Philipp., I, 644, p. 75.
 (473) Cf. Mascov. p. 70, sq., not. 4.

inolevissent, consentiens ei et pro virili portione cooperator existeret; ad ultimum, si quid horum prævaricaretur, irritam fore hanc, quæ tunc ¹⁹⁶⁸ tantopere expetita sit, anathematis absolutionem, quin immo jam pro convicto confessoque habendum esse ¹⁹⁶⁹, nec ultra pro asserenda innocentia sua audientiam impetraturum, principesque regni, omni deinceps quæstione, cuncta jurisjurandi religione liberatos, regem alium, in quem communis electio consensisset, creaturos esse. Gratanter, rex accepit conditiones, et servaturum se omnia, quam sanctissimis ¹⁹⁶⁰ poterat assertionibus promittebat (474). Nec tamen promittenti temere fides habita est; sed abbas Cloniensis, quoniam ¹⁹⁶¹ jurare monasticæ religionis obtentu detrectabat, fidem suam coram oculis omnia cernentis Dei interposuit: episcopus quoque Citicensis et episcopus Vercellensis (475) et Azzo marchio et alii conventionis ejus principes, allatis sanctorum reliquiis, sub jurejurando confirmaverunt, facturum eum esse quæ pollicebatur, nec aliqua rerum asperitate vel casuum variæ succedentium mutabilitate ab sententia ¹⁹⁶² deducendum.

Ita absoluto eo excommunicatione, papa missarum solemnias celebravit, confectaque sacra oblatione, regem cum cetera, quæ frequens aderat, multitudine ad altare evocavit, præferensque manu corpus Dominicum (476): *Ego, inquit, jam pridem a te tuisque fautoribus litteras accepi, quibus me insimulabas sedem apostolicam per Simoniacam heresim occupasse, et aliis quibusdam, tam ante episcopatum quam post acceptum episcopatum, criminibus vitam maculasse, quæ mihi secundum scita canonum omnem ad sacros ordines accessum obstruxerint. Et licet multorum idoneorum certe testium astipulatione crimen refellere queam, eorum scilicet qui omnem vitæ meæ ab ineunte ætate institutionem integerrime noverunt, et eorum qui meæ ad episcopatum promotionis auctores fuerunt: ego tamen, ne humano potius quam divino niti videar testimonio, ut satisfactionis compendio omnem omnibus scandali scrupulum de medio auferam, ecce corpus, Dominicum, quod sumpturus ero, in experimentum mihi hodie fiat innocentie meæ, ut omnipotens Deus suo me hodie iudicio vel absolvat objecti criminis suspitione, si innocens sum, vel subitanea interimat ¹⁹⁶³ morte, si reus.* Hæc et alia, ut solemne est, præfatus verba terribilia, quibus Deum causæ suæ æquissimum iudicem et innocentie assertorem adesse precabatur, partem ^D Dominicæ corporis accepit et comedit (Januar. 28). Quæ liberrime assumpta ¹⁹⁶⁴, cum populis in laudes Dei, innocentie ejus congratulatus, aliquamdiu ac-

^A clamasset, tandem impertrato silentio, conversus ad regem: *Fac ergo, inquit, fili, si placet, quod me facere vidisti. Principes Teutonici regni suis indies accusationibus aures nostras obtundunt, magnam tibi molem capitalium criminum impingentes, pro quibus non modo ob omni rerum publicarum administratione, sed ab ecclesiastica etiam communione et ab omnimodu vitæ sæcularis conversatione usque ad extremum spiritum te suspendi oportere existimant. Petunt ¹⁹⁶⁵ etiam magno-pere diem et locum statui audientiamque præstari canonicè discutiendis, quas adversum te afferant, accusationibus. Et nosti optime, humana plerumque vacillare iudicia et in publicis disceptationibus nonnunquam falsa pro veris persuaderi, dum pro disertorum ¹⁹⁶⁶ hominum ingenii ¹⁹⁶⁷ et dicendi copia et suavitate falsitas verborum phaleris adornata libenter auditur, et veritas nullis eloquentiæ nixa adminiculis contempnitur. Cum ergo tibi bene consultum cupiam, pro eo, quod in calamitatibus tuis supplex apostolicæ sedis patrocinium expetisti, fac quod moneo. Si te innocentem nosti et existimationem tuam ab æmulis tuis per calumpniam falsis criminationibus impeti, libera compendio et Ecclesiam Dei scandalo et te ipsum longæ concertationis ambiguo, et sume hanc residuam partem Dominici corporis (477), ut comprobata Deo teste innocentia tua, obstruatur omne os adversum te iniqua ¹⁹⁶⁸ garrientium, et me deinceps causæ tuæ advocato et innocentie tuæ vehementissimo assertore, principes tibi reconcilientur, regnum ¹⁹⁶⁹ restituatur, omnes, quibus jam diu res publica vexatur, bellorum civilium tempestates in perpetuum sopiantur. Ad hæc ille, inopinata re attonitus, æstuaire, tergiversari, consilia eum suis familiaribus segregatus a multitudine conferre, et quid factu opus esset, qualiter tam horrendi examinis necessitatem evaderet, trepidus consulere. Resumpto demum spiritu, causari apud papam cæpit de absentia principum, qui sibi in adversis fidem adhuc integram servassent, quibus ¹⁹⁷⁰ inconsultis et potissimum absentibus accusatoribus, irritam fore nec quicquam virium apud incredulas habituram esse, quamcumque pro experienda innocentia sua satisfactionem paucis qui aderant proposuisset; proinde sedulo papam orare ut rem integram generali concilio communique audientiæ differret, ut ibi congregatis accusatoribus et secundum leges ecclesiasticas discussis tam accusationibus quam accusatorum personis, conditionibus, quasculumque principes regni æquas iudicassent, objecta refelleret. Haut gravate papa petenti adquevit, expletoque sacro ministerio, regem ad prandium vocavit, benignissimeque refectum, et de omnibus quæ eum ob-*

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁶⁸ nunc 1. 5? ¹⁹⁶⁹ esset 5. ¹⁹⁶⁰ sanctissimis 3. ¹⁹⁶¹ quomodo 4. ¹⁹⁶² absentium a corr. 3. ¹⁹⁶³ interveniat 3. interminat 1. ¹⁹⁶⁴ assumpta 4. ¹⁹⁶⁵ Petivit 4. ¹⁹⁶⁶ desideriorum 4. discretorum corr. disertorum 3. ¹⁹⁶⁷ in genus 4. ¹⁹⁶⁸ inique 5. ¹⁹⁶⁹ r. tibi 4. ¹⁹⁷⁰ q. i. et p. desunt 4.

NOTE.

(474) V. promissionem regis, Mon. Legg., II, p. 50.

(475) Gregorius.

(476) Vid. Stenzel. I, 411, not. 16.

(477) Simile examen per eucharistiam Lothario regi injunxit Nicolaus papa a 869, Vid. Reginonis Annal. ad h. a.

servare oporteret diligenter instructum, cum pace ad suos, qui longius extra castellum remanserant, dimisit. Eponem quoque Citisensem episcopum præmisit ante eum, ut eos, qui ei excommunicato, priusquam anathemate absolveretur, indifferenter communicaverant, vice sua excommunicatione absolveret, benigne præcavens, ne quam denuo receptæ communionis maculam contraheret.

Qui dum venisset (*Febr.*), et causam qua misus fuerat Italis exposuisset, vehemens in eum ira et indignatio coorta¹⁹⁷¹ est. Fremere omnes et sævire verbis ac manibus cœperunt, apostolicæ legationi irrisionis exclamationibus obstrepere, convicia et maledicta, utcunque turpissima furor suggestisset, irrogare : se excommunicationem illius nihili æstimare, quem ipsum omnes Italiæ episcopi justis ex causis jam pridem excommunicassent, qui sedem apostolicam per Simoniacam heresim occupasset, homicidiis cruentasset, adulteriis aliisque capitalibus criminibus polluisset; regem secus ac deceat egisse crimenque gloriæ suæ intulisse nunquam abolendum, quod homini heretico et probris omnibus infamato majestatem regiam summiserit et quem justitiæ patronum legumque ecclesiasticarum vindicem sibi parassent, is fœdissima subjectione sua fidem plane catholicam, auctoritatem Ecclesiæ, dignitatem rei publicæ prodiderit; se in ultionem ejus omnes quas potuerint papæ injurias irrogasse, et nunc, quod dictu quoque turpe sit, se in mediis perturbationum fluctibus relictis, ipsum sibi consuuisse et cum¹⁹⁷² hoste publico privata necessitudine in gratiam redisse. Hæc potuissimum principes Italiæ jactando et passim per populum serendo, ingens regi odium brevi conflaverant. Adultra postremo seditione, una omnium voluntas, una sententia erat, ut, abdicato patre, qui ultro regni fascibus indignum se effecisset, filium ejus, licet impubem adhuc et regni negociis immaturum, regem sibi facerent, et cum eo¹⁹⁷³ Romam profecti papam alium eligerent per quem et ipse protinus imperator consecraretur, et omnia papæ hujus apostatici gesta cassarentur¹⁹⁷⁴.

Perlato ad regem tam molestæ conspirationis nuncio, misit propere quidquid apud se principum erat, ut quaqua ratione, quaqua possent industria, efferatæ multitudinis animos mitigarent, ne moleste acciperent aut in contumeliam suam factum reputarent, quod extrema necessitate compulsus communis commodi ratione fecisset; nec Teutonicis principibus, qui sibi per calumpniam regnum cripere dedita opera machinarentur, nec Romano pontifici, qui ad evertendum statum sanctæ Ecclesiæ spirituali gladio (*Ephes.* vi, 17), circumquaque fulguraret¹⁹⁷⁵, aliter satisfieri potuisse¹⁹⁷⁶, quam ut ante

A statutam diem excommunicatione absolveretur : nunc se omnibus angustiis quibus vias ejus conclusissent inimici liberatum, omnem deinceps curam industramque ad vindicandas suas et illorum injurias translaturum. Vix tandem compresso potius quam extincto concitati tumultus incendio plerique ex principibus castris se per iram subtrahentes, injussi in sua rediere. Ceteri, dissimulata interim iracundia, redeuntem regem pacifice exceperunt, aed neque¹⁹⁷⁷ consuetam ei reverentiam deferebant¹⁹⁷⁸, neque tam sumptuosa, et prius utque regiam magnificentiam decuerat, servitia ei exhibebant, sed aversis oculis, infestis mentibus, passim per omnes angulos de levitate et ineptia ejus musitabant, socordiamque accusabant¹⁹⁷⁹, quod tam diu expectatus, tam anxie desideratus, periclitantis Italiæ calamitatibus nihil postremo spei, nihil presidii attulisset. Cumque Italiam peragraret, ut his, qui oppressi fuerant calumpniamve patiebantur, regio more justa faceret, nec in civitates eum recipiebant, nec cum faulis et faustis acclamationsibus, ut prioribus regibus consueverant, obviam ei procedebant, sed foris, in suburbanis locis castris positus, commorari jubebatur¹⁹⁸⁰, et illuc ei alimenta, quibus exercitus sustentaretur, et ipsa modica et vix necessitatem potius quam regalium epularum solitum splendorem copiamve explentia, ne manifestæ defectionis immature argui possent, ministrabant, apposito singulis in locis præsidio, ut prædas forte de agris vel villis agere volentes armata manu coererentur.

C Territus rex insolita rerum facie, seroque penitens, quod incognitæ gentis inexpertæ prius fidei temere se credidisset, et Teutonicis finibus excedendo hostem mutasset¹⁹⁸¹, non evasisset, gravi sollicitudine et metu perurgebatur, nec ullum usquam effugium inveniebat, nisi in reconciliandis forte, si qua ratione posset, quos offenderat, Italarum animis. Ratus itaque hujus rei unicum hoc esse præsidium, ut initum cum Romano¹⁹⁸² pontifice fœdus abrumperet, et inde reparandæ concordie initium faceret, unde fuerat orta discordia : Oudalicum de Cosheim et ceteros, quos ille severissimo anathemate a contubernio ejus amoverat, in pristinum gratiæ et familiaritatis suæ gradum revocavit, et cum eis denuo de privatis, de publicis negociis eadem¹⁹⁸³ qua consueverat singularitate ac privilegio consilia conferebat. Tum assidue in conventu principum criminabatur et detrahebat Romano¹⁹⁸⁴ pontifici, quod ipse omnem hunc, qui rem publicam concussisset, ventum turbinis et commotionis sævissimæ procellam suis machinationibus concitasset¹⁹⁸⁵, ipse omnium, quæ in ecclesia Dei¹⁹⁸⁶ recenti memoriæ secus accidissent, auctor incentorque

VARIE LECTIONES.

¹⁹⁷¹ exorta 4. ¹⁹⁷² eum 4. ¹⁹⁷³ deest 4. ¹⁹⁷⁴ cessarentur 3. ¹⁹⁷⁵ fulgaret 4. ¹⁹⁷⁶ potuisset *corr.* potuisse 3. ¹⁹⁷⁷ deest 4. ¹⁹⁷⁸ non d. 4. ¹⁹⁷⁹ incusabant 4. ¹⁹⁸⁰ videbatur 4. ¹⁹⁸¹ imitasset 3. ¹⁹⁸² romano 5. ¹⁹⁸³ eandem 4. ¹⁹⁸⁴ rhomano 5. *jam sæpius.* ¹⁹⁸⁵ concitasset 4. ¹⁹⁸⁶ omni 1. 5?

extitisset; hortabaturque omnes in commune, ut suo ductu suisque auspiciis tantarum ab eo injuriarum vindictam expeterent. Dein ¹⁹⁸⁷ conditiones omnes et universa ecclesiasticarum legum vincula, quibus ille eam apostolica auctoritate in salutem obstrinxerat, contemptim tamquam aranearum telas dirupit ¹⁹⁸⁸, (478) abjectisque omnibus timoris Dei habentibus, in omne quod animus suggessisset effrenata libertate ferebatur. His paulatim rebus Italorum indignatio mitigari, furor deflagrare, studia denuo in eum incalescere cœperunt, ita ut frequentior in dies ad eum ¹⁹⁸⁹ multitudo conflueret, sumptus exercitui copiosiores ministrarent, et ad omne quod jussisset promptissime jam manus operamque suam pollicerentur. Erant tunc temporis apud eum ex Teutonicis principibus ¹⁹⁹⁰ Liemarum Premensis archiepiscopus, Eppo Citicensis episcopus ¹⁹⁹¹, Benno Osenbruggensis ¹⁹⁹² episcopus, Burchardus Losannensis ¹⁹⁹² episcopus, Burchardus Basiliensis ¹⁹⁹⁴ episcopus; laici Oudalricus, Eberhardus, Berhtoldus ¹⁹⁹⁵ et alii pene omnes, quos in Oppenheim legati apostolicæ sedis a ¹⁹⁹⁶ contubernio ejus propter excommunicationem segregaverant; qui nunc post receptam communionem cum eum ¹⁹⁹⁷ quoque Ecclesiæ reconciliatum comperissent, unanimiter ad eum confluerunt, et ei deinceps peregrinationis ejus individui comites adhærebant.

Interea Mogontinus, Wirceburgensis ¹⁷⁹⁸ et Mettensis episcopi, Ruodolfus, Welf, Berhtoldus ¹⁹⁹⁹ duces et alii plerique ex principibus Teutonicis convenientes, tractare de utilitatibus rei publicæ statuerunt, ut principes Saxonie et omnes quibuscumque rex publica curæ foret, 3 Idus Martii in Foreheim (479) occurrerent, et communi consilio, quid facto opus esset, decernerent, præsertim cum, per absentiam regis tranquillibus rebus, tempus oportunitatis deliberationibus ac consulationibus nacti fuissent. Romano quoque pontifici scripserunt, ut, quoniam in purificatione sanctæ Mariæ Augustam juxta conductum, dolo regis ²⁰⁰⁰ præventus, occurrere non potuerat, saltem in Foreheim statuta die præsto esse satageret, et sedandis bellorum civilium tempestatibus, quibus jam diu periclitaretur

A res publica, apostolici moderaminis gubernaculum adhiberet. Adhuc ille in Canusio et aliis circa firmissimis munitionibus se continebat, dispositum habens, non prius Romam regredi, quam confecto itinere quod instituerat, si Deo propicio conatum sequeretur effectus, pacem Ecclesiæ Dei reddidisset) Igitur acceptis litteris, tametsi jam pridem frequens ad eum fama detulisset, regem mutata mente hostiles adversum se spiritus ²⁰⁰¹ gerere, et contemptis conditionibus quibus excommunicatione absolutus fuerat animo fixum tenere, ut leges ecclesiasticas manu militari debellaret: misit tamen unum ex cardinalibus episcopis Romanæ Ecclesiæ, Gregorium nomine, et alios quos ei negotio idoneos arbitrabatur, qui ei dicerent tempus esse ut promissa compleret; conventuros in Foreheim 3 Idus Martii principes Teutonici regni ad componendum, si Deus votis annuat, statum rei publicæ; veniret ergo, ut pollicitus sit, et crimina, quibus innocens, ut ipse, asserat a ²⁰⁰² calumniatoribus suis impetitus sit, se cognoscere et iudice præsertim, responderet; multum rebus suis salutique et ²⁰⁰³ apud Deum et apud homines collaturus, si Ecclesiam scandalis; rem publicam bellis civilibus, se ipsum fœdissimæ estimationis macula liberaret; præsertim cum ea die discussis sinodice quæ adversum eum ²⁰⁰⁴ afforantur causio, vel recepturus esset regnum, vel sine omni deinceps retractatione amissurus. Legatis mandata perferentibus, ille, dissimulatis mediocriter his quæ animo agitabat, respondit, se post acceptum regnum hac primum vice Italiam intrasse, et ideo multis nunc et magnis rei publicæ negociis implicitum, non posse tam cito infectis rebus provincia excedere, quia, si id faciat, Italos, quos longo tempore anxia adventus sui expectatione suspendisset, gravissime ²⁰⁰⁵ offendat; præterea diem conventui habendo statutum e vicino imminere, sequere tam brevibus induciis tanta terrarum specie nulla equorum celeritate posse transcurrere, etiamsi nullis extrinsecus retardetur ²⁰⁰⁶ impedimentis. In hæc verba legatos dimisit.

Papa certior jam factus de immutatione animi ejus et ceteris rebus, quas ad eum jam pridem fama

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁸⁷ Deinde 4. ¹⁹⁸⁸ diripuit 1*. ¹⁹⁸⁹ ad eum in dies 4. ¹⁹⁹⁰ principio 1. ¹⁹⁹¹ deest 3. 4. 5. ¹⁹⁹² Ossenb. 3. ¹⁹⁹³ Johannensis 3. ¹⁹⁹⁴ Callensis 3. 5. ¹⁹⁹⁵ Berhtoldus 1. 4. Berhtoldus, 5 et ita infra. ¹⁹⁹⁶ ac c. 3. ¹⁹⁹⁷ eum cum 1. ¹⁹⁹⁸ Werceburgensis 1. 4. ¹⁹⁹⁹ Berhtoldus 1. B. et alii duces et alii plerique 3. 4. 5. Quum præter Rudolfum, Welfonem, Berhtoldum chronographi nullum alium ducem quam Ottonem de Northheim nominent, qui huic conventui interfuerit, verba: et alii ex sequentibus huc translata esse videntur. ²⁰⁰⁰ regis dolo 1. ²⁰⁰¹ spes (species 5. ²⁰⁰² et 3. 4. ²⁰⁰³ et a. d. desunt 3. 4. ²⁰⁰⁴ ea 3. ²⁰⁰⁵ gravissime 4. ²⁰⁰⁶ retardaretur 4.

NOTÆ.

(478) Cf., supra a. 1074.

(479) Dumbeck in Geographia pagorum vetust. German. Cisirhenan. (Berod. 1818, 8) p. 287, sq., opinatur quidem, hæc facta esse Forchhemii in pago Auciacensi (Ufgan, Usgan), vico hodie prope Muhlbergam, aut procul ab amne Albæ, suamque opinionem quatuor potissimum argumentis, quorum

primum a vicinia urbis Moguntiae, ubi Rudolphus consecratus fuit, repetitum est, confirmare conatur, quæ tamen singula refutare studuit P. Oesterreicher (vid ejus Neue Beiträge zur Geschichte 2. H. Bamb, 1024, 8 p. 78, sq.), curtim regiam s. villam regalem hujus nominis in Franconiae pago Radenzgau intelligens.

detulerat misit protinus Bernhardum abbatem de Massilia (480), virum eximie conversationis et multarum in Christo virtutum, item alium Bernhardum, cardinalem diaconum sancte Romanæ Ecclesie, ut principibus Teutonici regni, qui, ut supra dictum est, 3 Idus Martii Foreheim²⁰⁰⁸ conventuri erant, occurrerent, eosque per ordinem quæ²⁰⁰⁸ gesta erant edocerent se juxta placitum dedita opera enim fuisse, ut die et loco statuto communibus sancte Ecclesie utilitatibus tractandis præsto esset, sed²⁰⁰⁹ domni Heinrici diligentia ita circumventum, ita omnes, per quas transitus esse potuisset, itinerum angustias præoccupatas, ut nec tuto in Germaniam progredi nec tuto Romam regredi valeat; proinde monere eos, ut suis interim rebus et regno

A Francorum, quod diu jam unius hominis pueri levitate vexetur quaqua possin, ratione moderetur: donec, si Deus velit adempta itineris difficultate, ipse venire, et collatis in medium consilia, quid utilitati, quid honestati omnium, quid paci ecclesiasticæ expediat, secundum ecclesiasticas leges decernere.

Nos more inertis poetæ extremo jam in opere languescentes, ingentisque materiæ mole superati, in longum satis, ut videtur, protracto volumini tandem finem imponimus, ut si cui forte post hæc ad describendam²⁰¹⁰ reliquam partem hujus historiæ manum mittere libuerit, ab electione Rudolfi regis congruum scribendi exordium faciat.

VARIE LECTIONES.

²⁰⁰⁷ in F. 5. ²⁰⁰⁸ ea quæ 4. ²⁰⁰⁹ ad scribendum 4.

NOTÆ.

(480) Cf. Bertholdum hoc anno.

ANNO DOMINI MLXXIII.

P E T R U S

MALLEACENSIS MONACHUS, ORDINIS S. BENEDICTI.

NOTITIA HISTORICA.

Petrus Malleacensis, monachus Gallus ordin. S. Bened., scripsit libros duos De antiquitate et commutatione in melius Malleacensis insulæ et translatione corporis S. Rigomeri, ad Goderannum abbatem. Editi præterea parte mutilos Labbeus tom. II Bibliothecæ novæ Manuscriptorum, p. 222-228. Goderannus abbas fuit ab an. 1070 ad 1074.

PETRI MALLEACENSIS

AD GODERANNUM ABBATEM

LIBRI DUO :

DE ANTIQUITATE ET COMMUTATIONE IN MELIUS

MALLEACENSIS INSULÆ,

ET TRANSLATIONE CORPORIS SANCTI RIGOMERI;

SIVE

Qualiter fuit constructum Malleacense monasterium, et corpus sancti Rigomeri translationem.

LIBRI PRIMI PRÆFATIO.

Domino Patri GODERANNO famulorum Domini ultimus famulus PETRUS.

Quoniam quidem auxiliante omnipotentissima Dei et Domini nostri Jesu Christi manu, vitam actusque venerabilis confessoris Rigomeri ad calcem usque pro posse correxi; reverentia autem charitatis tuæ, Pater honorande, mihi sat jocunde, licet liberali peritla imperito, imposuit, ut quemadmodum quibusve personis in Malleacensi ecclesia sacrum

B corpus ejus translatum sit, quibus atque ibi miraculis claruerit, prout relatæ virorem veraciam qui interfuisse prædicantur, ne posteros fateret, charis mandarem: primum quidem, fateor rem, arcti, deinde memetipsum fragilitatisque ruborem parvicens obedientiæ vigore Domino me committens, atque ab eo tantæ rei perfectionem ardenti corde